

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВОДНОГО ГОСПОДАРСТВА ТА
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ**

На правах рукопису

ПОДЛЕВСЬКИЙ АНДРІЙ АНАТОЛІЙОВИЧ

УДК 338.242.4:316.4.063.34(477)(043.3)

**ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЧОЇ
КООПЕРАЦІЇ В УКРАЇНІ**

Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління національним господарством

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Рівне – 2017

ЗМІСТ

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЧОЇ КООПЕРАЦІЇ	13
1.1 Концептуальні основи розвитку виробничої кооперації.....	13
1.2 Суть та значення державного регулювання виробничої кооперації.....	30
1.3 Світовий досвід державного регулювання виробничої кооперації	54
Висновки до розділу 1.....	69
РОЗДІЛ 2 ОЦІНЮВАННЯ СТАНУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЧОЇ КООПЕРАЦІЇ В УКРАЇНІ	72
2.1 Оцінка макроекономічного середовища виробничої кооперації.....	72
2.2 Ідентифікація тенденцій розвитку виробничої кооперації.....	87
2.3 Оцінювання системи інституційного забезпечення державного регулювання виробничої кооперації.....	111
Висновки до розділу 2.....	134
РОЗДІЛ 3 УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЧОЇ КООПЕРАЦІЇ.....	137
3.1 Розробка методичних підходів до аналізу ефективності державного регулювання виробничої кооперації.....	137
3.2 Пріоритетні напрями державного регулювання виробничої кооперації..	152
3.3 Кластерна політика як стратегічний інструмент державного регулювання виробничої кооперації.....	166
Висновки до розділу 3.....	184
ВИСНОВКИ	186
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	190
ДОДАТКИ.....	220

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

АМКУ	Антимонопольний комітет України
АПК	агропромисловий комплекс
ВП	велике підприємство
ВВП	валовий внутрішній продукт
ВК	виробнича кооперація
ВПК	військово-промисловий комплекс
ВРП	валовий регіональний продукт
ДК	державний концерн
ДКСУ	Державний комітет статистики України
ДРВК	державне регулювання виробничої кооперації
ДПП	державно-приватне партнерство
ДРСУ	Державна регуляторна служба України
ДФСУ	Державна фіскальна служба України
ЄС	Європейський Союз
ЄБРР	Європейський банк реконструкції та розвитку
ЗУ	Закон України
ІП	індустріальний парк
КВЕД	Українська класифікація видів економічної діяльності
КМУ	Кабінет міністрів України
МЕРТУ	Міністерство економічного розвитку і торгівлі України
Мінагро	Міністерство аграрної політики та продовольства України
Мінрегіон	Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України
МП	мале підприємство
МСП	мале та середнє підприємництво
НП	науковий парк
ОЕР	Офіс ефективного регулювання
ПВЗВТ	Повна та всеохоплююча зона вільної торгівлі між Україною та ЄС

ПКМУ	Постанова Кабінету міністрів України
СЕЗ	спеціальні (вільні) економічні зони
СОК	сільськогосподарський обслуговуючий кооперативи
СОТ	Світова організація торгівлі
СП	середнє підприємство
СпРЕД	спеціальний режим економічної діяльності
ТПР	територія пріоритетного розвитку
ТП	технологічний парк

ВСТУП

Актуальність теми. За останні десятиліття світова економічна система зазнає кардинальних змін – актуальні у XX столітті фактори економічного зростання (дешева робоча сила, природні ресурси, вигідне географічне розташування, доступний капітал) все більше поступаються новим, таким як динамічність, гнучкість, креативність та інноваційність. Характерними рисами сучасності стає інтернаціоналізація ринків, суцільна інформатизація суспільства та значна диференціація попиту, що змушує бізнес шукати нові підходи до виробничої спеціалізації та кооперації.

У багатьох країнах світу виробнича кооперація – один з важливих важелів реалізації моделі соціально-економічного розвитку на принципово нових засадах. Адже виробнича кооперація сприяє розв'язанню нагальних економічних проблем на мікро- та макрорівнях через більш ефективне використання обмежених ресурсів, інноваційну спрямованість, підвищену мотивацію її учасників, синергетику. Водночас, як показує світовий досвід, основні передумови для виникнення та необхідного розвитку коопераційних процесів досить часто забезпечуються виваженою державною політикою. Все це актуалізує питання державного регулювання виробничої кооперації у національній економіці.

Теоретичні положення виробничої кооперації досліджувалися такими вітчизняними і зарубіжними вченими, як Я. Білоус, С. Варналій, М. Войнаренко, О. Длугопольський, О. Дейнега, С. Добринь, В. Канакіна, Р. Коуз, О. Микитюк, А. Мельник, В. Новицький, В. Павлов, А. Пантелеймоненко, М. Портер, В. Прайс, Є. Савельєв, С. Соколенко, Ю. Тимченко, М. Туган-Барановський та інші. Вивчення питань, пов'язаних із державним регулюванням господарської діяльності та його впливу на розвиток національного господарства, знайшло відображення у працях вчених та практиків: В. Базилевича, Л. Безтелесної, О. Білоруса, Т. Білої, З. Варналія, О. Власюка, П. Гайдуцького, А. Гальчинського, В. Геєця, В. Головія, Л. Дідківської, В. Євтушевського, О. Іляш, О. Кириченка, Р. Костюкевича,

О. Лапко, Д. Лук'яненко, Н. Мамонтової, В. Мунтіяна, В. Новицького, Є. Панченка, Ю. Пахомова, Н. Савіної, О. Сазонець, А. Стельмащука, М. Римара, І. Ханіна, Д. Черваньова, В. Чечеля, С. Чистова, Л. Швайки та інших.

Водночас, не применшуючи значення наукового доробку у цій сфері, організаційно та законодавчо неврегульованою залишається проблематика формування, підтримки та розвитку різних форм виробничої кооперації, що потребує подальшого дослідження питань державного регулювання виробничої кооперації з позиції системного підходу та застосування сучасного інструментарію. Необхідність вирішення цих проблем задля підвищення ефективності функціонування суб'єктів національної економіки зумовила вибір теми та визначила мету й основні завдання дисертаційного дослідження, його структуру та зміст.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація пов'язана із тематикою науково-дослідних робіт Національного університету водного господарства та природокористування, зокрема науково-дослідних тем: «Реформування міжбюджетних відносин та оптимізація ресурсно-екологічного і соціально-економічного облаштування регіональних просторових систем» (номер державної реєстрації 0107U007183, 2006-2010 рр.) та «Розробка теоретико-методологічних засад модернізації інституційного механізму державного управління процесами сталого просторового розвитку (номер державної реєстрації 0111U002195, 2011-2015 рр.)», де автором розроблено основні теоретико-методичні положення державного регулювання виробничої кооперації в Україні.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування науково-методичних засад і розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення державного регулювання виробничої кооперації в Україні.

Для досягнення визначеної мети у роботі вирішувалися такі завдання:

– дослідити економічну сутність категорій державного регулювання виробничої кооперації;

- провести систематизацію класифікаційних ознак виробничої кооперації;
- розробити концепцію державного регулювання виробничої кооперації;
- проаналізувати тенденції розвитку виробничої кооперації;
- удосконалити методичний підхід щодо інституційного забезпечення державного регулювання виробничої кооперації;
- визначити пріоритетні напрями державного регулювання виробничої кооперації;
- удосконалити елементне насичення механізму державного регулювання виробничої кооперації;
- обґрунтувати доцільність застосування кластерної політики як інструменту державного регулювання виробничої кооперації.

Об'єктом дослідження є процес державного регулювання виробничої кооперації.

Предметом дослідження є сукупність теоретико-методичних та практичних аспектів державного регулювання виробничої кооперації в Україні.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження складають загальні та спеціальні методи наукового пізнання, а саме: метод евристичного аналізу та узагальнення – для дослідження теоретико-методичних основ розвитку виробничої кооперації (п. 1.1) та теоретико-концептуальних положень дослідження державного регулювання виробничої кооперації (п. 1.2); методи причинно-наслідкових зв'язків та гіпотетично-дедуктивний метод – для розробки системи цілей та перспективних напрямів державного регулювання виробничої кооперації (п. 1.2 і 3.2), графоаналітичний, картографічний та статистичний методи – для відображення результатів наукового дослідження щодо визначення сучасних тенденцій розвитку виробничої кооперації в Україні (п. 2.1, п. 2.2, п. 3.1 та п. 3.2); методи порівняльного аналізу, синтезу та групування – при аналізі інституційного забезпечення державного регулювання виробничої кооперації (п. 2.3) та дослідженні його світового

досвіду (п. 1.3); системний підхід – для удосконалення механізму державного регулювання виробничої кооперації та формуванні кластерної політики (п. 3.2, п. 3.3). Для опрацювання та обробки статистичних даних застосовано програмні пакети MS Excel, MAPInfo.

Теоретико-методологічним підґрунтям стали фундаментальні положення економічної теорії, наукові концепції вітчизняних та зарубіжних науковців, які розглядають особливості державного регулювання економіки, зокрема процесів виробничої кооперації. В процесі підготовки дисертації були використані дані офіційної статистики, інформаційно-аналітичні матеріали Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, Міністерства фінансів України, Державної регуляторної служби України, Антимонопольного комітету України, інших державних органів, громадських та неурядових організацій, матеріали всесвітньої глобальної комп'ютерної мережі Internet, засобів масової інформації, спеціалізованої літератури із подібної тематики, авторські дослідження.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження роботи полягає у наступному:

вперше:

– розроблено концепцію державного регулювання виробничої кооперації, яка, враховуючи особливості його суб'єктів та об'єктів, полягає у формуванні взаємоузгодженої ієрархічної системи цілей, принципів, форм, методів, інструментів державного регулювання, що дозволило виявити пріоритетні напрями та сформувати інформаційно-методичне підґрунтя для забезпечення ефективного функціонування системи виробничої кооперації в Україні;

удосконалено:

– методичний підхід щодо інституційного забезпечення державного регулювання виробничої кооперації, який, на відміну від існуючих положень, полягає у синтезі організаційної, законодавчої та інфраструктурної складових

інституційного забезпечення, що уможливило формування засад розвитку національної економіки на платформі виробничої кооперації;

– підходи до визначення пріоритетів державного регулювання виробничої кооперації, які, на відміну від існуючих, передбачають системну інтеграцію розвиваючого, підтримуючого і санаційного типів регулювання, що базуються на оцінюванні та диверсифікації регіонів України за секторальною структурою;

– елементне насичення механізму державного регулювання виробничої кооперації, що базується на взаємодії таких складових як: організаційна, законодавча, інформаційна, інфраструктурна, фінансово-економічна, інституційно-інноваційна. Їх комплексне імплементація у національну економіку дозволить отримати синергетичний ефект розвитку виробничої кооперації;

набули подальшого розвитку:

– понятійно-категоріальний апарат таких дефініцій як «виробнича кооперація» та «державне регулювання виробничої кооперації», що відрізняється від інших трактувань розширеним підходом до визначення їх суті. Використання зазначеного категоріального апарату дозволило виробити нові підходи до формування гармонізованої системи державного регулювання виробничої кооперації;

– систематизація форм організації виробничої кооперації за критерієм юридичної формальності взаємовідносин між учасниками, що дало можливість виділити жорсткі, м'які і змішані її різновиди, та дозволило структурувати державну регуляторну політику з врахуванням виявлених особливостей;

– підходи до аналізу тенденцій розвитку виробничої кооперації в організаційному, галузевому та регіональному вимірах, що дозволило ідентифікувати ключові стримуючі фактори для розробки системи регулюючих заходів щодо їх мінімізації та задля посилення виявлених переваг;

– наукові положення щодо застосування кластерної політики в контексті державного регулювання виробничої кооперації, які, на відміну від

існуючих, ґрунтуються на розгляді кластерів як перспективної форми організації виробничої кооперації для прискореного соціально-економічного розвитку України та її регіонів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні положення, викладені в дисертації, доведено до рівня методичних розробок і практичних рекомендацій. Результати даного дисертаційного дослідження можуть бути використані при формуванні обласними державними адміністраціями стратегії розвитку областей України, розвитку підприємництва та виробничої кооперації, формуванні національної економічної політики.

Розроблені теоретико-методичні положення та отримані практичні результати дослідження застосовуються:

– Міністерством економічного розвитку і торгівлі України для удосконалення існуючої та створення нової нормативної бази щодо стимулювання розвитку нових форм організації підприємництва на інноваційних засадах та активізації ефективних механізмів державного регулювання виробничої кооперації (довідка № 2433-06/20649-09 від 07.07.2016);

– Львівською обласною радою при розробці Стратегії розвитку Львівської області на період до 2020 року і Програми соціально-економічного та культурного розвитку Львівської області на 2016 р. (довідка № 02-вих-838 від 18.05.2016 р.);

– Волинською торгово-промисловою палатою України для вдосконалення напрямів її діяльності шляхом включення у практику діяльності сформовані пропозиції та методики активізації розвитку різних форм виробничої кооперації, зокрема, кластерів (довідка № 19-22/01-3/164/1 від 08.04.2016);

– ТзОВ «Грандмайстер груп» при формуванні довгострокової стратегії розвитку компанії шляхом включення в діяльність планування розвитку відносин із партнерами на засадах виробничої кооперації та врахуванням основних елементів пропонованого механізму державного регулювання

виробничої кооперації (довідка № 0203/01 від 02.03.2016).

Основні теоретико-методичні положення державного регулювання виробничої кооперації використані в навчальних курсах «Підприємництво», «Інвестування» при підготовці бакалаврів за напрямом «Фінанси і кредит» (довідка № 20 від 16.03.2016 р.).

Особистий внесок здобувача. Усі наукові результати, що викладені в дисертації і виносяться на захист, отримані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертації використані лише ті положення, які є результатом особистої роботи здобувача.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційної роботи були розглянуті та схвалені на: науково-практичній конференції «Стратегія розвитку вітчизняних підприємств» в м. Тернопіль (23-24 жовтня 2003 р.); II Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми Європейської інтеграції і транскордонного співробітництва» (м. Луцьк, 29-30 вересня 2005 р.); II Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми і механізми відтворення ресурсного потенціалу в контексті євроінтеграції» (м. Рівне, 19-20 жовтня 2006 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Корпоративне управління в Україні: менеджмент, фінанси, аудит» (м. Рівне, 4-5 травня 2004 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегія забезпечення сталого розвитку України» (м. Київ, 20 травня 2008 р.); III Міжнародній науково-технічній конференції «Актуальні проблеми водного господарства та природокористування» (м. Рівне, 21-23 жовтня 2009 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сталий розвиток та екологічна безпека суспільства в економічних трансформаціях» (м. Бахчисарай, 16-17 квітня 2009 р.); IV Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми відтворення ресурсного потенціалу України в контексті євроінтеграції» (м. Рівне, 7-10 жовтня 2010 р.); Міжнародній інтернет-конференції «Нові шляхи розвитку країн Вишеградської четвірки та України» (м. Луцьк, 08-09 червня 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми і механізми відтворення ресурсного потенціалу України в контексті

євроінтеграції» (м. Рівне, 18-19 вересня 2012 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Екологічно чисте виробництво-основа підвищення якості продукції на товарних ринках України», (м. Рівне, 19-20 вересня 2013 р.); VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегічні рішення інформаційного розвитку економіки, суспільства та бізнесу» (м. Рівне, 12-14 лютого 2014 р.); I Міжнародної науково-практичної конференції «Інституціоналізація процесів євроінтеграції: суспільство, економіка, адміністрування» (м. Рівне, 21-22 квітня 2016 року); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Стратегічні вектори соціально-економічного розвитку на мікро- та макрорівні» (м. Полтава, 17-18 листопада 2016 р.).

Публікації. За темою дисертаційного дослідження опубліковано 26 наукових праць (14 праць опубліковано автором одноосібно), у тому числі: 3 публікації у колективних монографіях, 2 – у виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз даних, 14 статей у фахових виданнях. Загальний обсяг надрукованих робіт становить 9,01 д. а. (особисто автора 6,11 д. а.).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Дисертація викладена на 179 сторінках комп'ютерного тексту, містить 32 таблиці, 25 рисунків, 19 додатків на 50 сторінках. Список використаних джерел містить 255 позицій на 30 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЧОЇ КООПЕРАЦІЇ

1.1. Концептуальні основи розвитку виробничої кооперації

Інтенсивний розвиток нових інформаційних технологій, автоматизація виробництва, глобалізація ринків та посилення міжнародної конкуренції зумовлює потребу пошуку нових можливостей економічного росту як на рівні підприємств, так і на національному чи регіональному. Одним з таких інструментів є кооперація, що дозволяє отримати значно вищі результати при взаємовигідному співробітництві та раціональній спеціалізації при організації виробництва певного продукту за рахунок об'єднання зусиль, економії ресурсів та часу, вищій мотивації та інноваційності рішень, синергетики.

Дослідженням питань кооперації займалися чимало вчених, серед них Я. Білоус, С. Бабенко, Ф. Горбонос, О. Дайнега, С. Добринь, В. Зіновчук, Ю. Іванов, М. Кондратьєв, Р. Коуз, М. Левицький, А. Мельник, Т. Мельник, В. Мовчан, Ю. Николишин, В. Новицький, В. Павлов, М. Портер, Є. Савельєв, С. Соколенко, М. Туган-Барановський, О. Чаянов та інші.

Разом з тим, поряд із значним доробком у цій сфері, сьогодні відсутнє єдине бачення суті кооперації. Поряд із відносно глибоким дослідженням змістовного наповнення понять «споживча кооперація», «кредитна кооперація», «кооператив», майже відсутні наробки у напрямі «виробничої кооперації» у його широкому сучасному змісті. Тому для подальших досліджень важливо чітко визначити дефініції понять «кооперація» і «виробнича кооперація».

Термін «кооперація» походить від латинського слова «cooperatio» – співробітництво, що означає «особливу форму організації праці, при якій багато людей разом беруть участь у тому самому процесі або в різних, але зв'язаних між собою процесах праці; співробітництво, об'єднання, співдію, співпрацю» [121, С. 323]. Існує визначення кооперації як «добровільного

об'єднання людей для спільної господарської діяльності, яка утворюється на кошти їх членів» [202, С. 297]. Інше джерело [61] визначає кооперацію як «форму добровільного об'єднання між собою фізичних і юридичних осіб для колективної виробничої, підприємницької, торговельної чи споживчої діяльності на засадах демократичного управління й поєднання особистих і громадських інтересів».

Проведене дослідження численних літературних джерел [36, 70, 72, 77, 78, 85, 86, 92, 94, 123, 140, 217, 221, 225, 231, 232] та їх систематизація дозволило виділити три основні підходи до визначення змісту категорії «кооперація» (табл. 1.1):

- кооперація як форма організації праці людей, що виражається лише у певному організаційному об'єднанні;
- кооперація як економічне явище чи процес взаємодії для досягнення певної спільної мети;
- кооперація як форма господарювання.

Для подальшого дослідження, враховуючи нестабільність економічних процесів, що відбуваються у національній економіці, нами обрано розгляд кооперації насамперед як форми господарювання різних суб'єктів як юридичних, так і фізичних осіб, що і буде визначати об'єкт дослідження у подальшому.

На наш погляд, найбільш вдалим і повним є наступне визначення: *кооперація* – це специфічна форма господарювання, яка проявляється в економічних взаємовідносинах між партнерами з тим, щоб досягти спільної мети та отримати економічну вигоду від процесу господарювання (або максимізувати/мінімізувати питомі затрати ресурсів) на основі взаємної допомоги та вигоди всіх учасників процесу кооперації, задоволення інтересів кожного та дотримання соціальних гарантій [94].

Разом з тим, дане визначення чітко не окреслює, хто ж може бути партнерами кооперації (безпосередньо люди у якості фізичних осіб для реалізації локальних кооперативів чи підприємницькі структури в статусі

юридичних осіб для організації великомасштабного виробництва), що дещо розмиває суть даного поняття.

Таблиця 1.1 – Систематизація підходів до змісту категорії «кооперація»

Підходи до суті кооперації	Трактування поняття	Джерело
1	2	3
Кооперація як форма організації праці людей	Кооперація розглядається як система кооперативних організацій, створених з метою задоволення економічних, соціальних і інших потреб своїх членів	Закон України «Про кооперацію» [70]
	Вбачали ідею кооперування через виробниче об'єднання «артіль», що допомогло б селянам орендувати й купувати землю, одержати від банку позики, придбати засоби виробництва та взяти в свої руки збут продукції, що було практично недоступним одноосібнику	М. Левицький, Б. Мартос [225, с. 133].
	Вбачає в кооперації організаційно-економічну основу суспільства, яка дозволяє йому ефективно функціонувати як «цілісна органічна система»	Є. Ходаківський [231, с. 25].
	Кооперація – це форма організації праці, якій притаманна колективність і взаємодія в окремому чи пов'язаних між собою процесах виробництва.	К. Маркс [86]
	Кооперація розглядається як система колективності для споживання з метою виробництва з метою зменшення праці на виробництво необхідних предметів споживання, розвиток національного споживання, збільшення виробництва, розвиток виробничих здібностей і нахилів людини.	М. Баллін [92]
	Кооперація виступає можливою формою суспільно-економічної організації працівників, спрямованою на захист їх інтересів господарськими методами. Метою є не максимізація прибутку, а збільшення трудового доходу членів кооперативу або зменшення їх витрат.	М. Туган-Барановський [221]
	Кооперація розглядається як специфічна форма організації економічної діяльності людей і організацій з метою спільного досягнення певних зазначених цілей, зокрема щодо ідеї соціального партнерства, задоволення спільних потреб, сприяння членам організацій у різних сферах діяльності	Т.М. Носуліч, Ю.Б. Шпильова [123]
	Розглядає кооперацію в контексті з поняттям «самопоміг», та ставить її на засадах багатом країні світу, як «вихід із скрутної ситуації».	В. Гончаренко [36, с. 10]
	Кооперація розглядається як об'єднання нефіксованої кількості осіб, побудованих на принципах самодіяльності й демократичної рівноправності, яке має на меті допомогти своїм членам за рахунок організації спільного виробничого чи розподільчого підприємства	І.А. Зассен [72].

продовження таблиці 1.1

1	2	3
Кооперація як економічне явище чи процес	Кооперація за змістом є економічним явищем, суть якого полягає у взаємодії, співробітництві, формуванні спільної власності на засоби виробництва, для досягнення спільної мети при мінімальних затратах ресурсів на основі взаємної вигоди для всіх учасників кооперації.	Ю.В. Тимченко [217, с. 29]
	Ідеологія кооперації відображена як захист трудящих і збіднілих верст населення в умовах початку розвитку капіталізму	Р. Оуен, Ш. Фур'є, В. Райфайзен [78].
	Погляди автора відображають розвиток кооперації як виробничої необхідності, так і економічної доцільності, зроблено акцент на соціальних перевагах процесу кооперування	О. Чаянов [232]
	Кооперацію розглядає, як будь-який прояв співпраці та взаємодопомоги та вбачає у ній один зі способів протистояння капіталістичному ладу виробництва	К. Пажитнов [140, с. 15].
	Кооперація розглядається як економічні взаємовідносини між партнерами для досягнення мети при найменших затратах наявних ресурсів	Ф. Горбонос [38, с. 29].
Кооперація як форма господарювання	Кооперація передбачає спільну підприємницьку діяльність декількох суб'єктів господарювання, як в сфері великого, так і дрібного бізнесу, яка сприяє зниженню витрат виробництва і дозволяє підвищувати конкурентоспроможність учасників	В.А. Канакіна [85]
	Кооперація розглядається як форма господарювання, що базується на кооперативній власності та на економічному інтересі учасників кооперації	І.П. Зеленева [77]
	Кооперація – це специфічна форма господарювання, яка проявляється в економічних взаємовідносинах між партнерами з тим, щоб досягти спільної мети та отримати економічну користь від процесу господарювання (або максимізувати/мінімізувати питомі затрати ресурсів) на основі взаємної допомоги та вигоди всіх учасників процесу кооперації, задоволення інтересів кожного та дотримання соціальних гарантій.	А.Д. Корягіна, В.В. Зіновчук [94]

Джерело: складено автором на основі зазначених джерел

Також при кооперації можуть виникати не лише економічні взаємовідносини, але й соціальні, що забезпечуватиме значний синергетичний ефект такої співпраці. Згідно вітчизняного законодавства [70] основними завданнями кооперації є:

- підвищення життєвого рівня членів кооперативів, захист їх майнових інтересів і соціальних прав;
- створення системи економічної і соціальної самопомоги населення

та суб'єктів господарювання;

- залучення у виробництво товарів, робіт, послуг, додаткових трудових ресурсів, підвищення трудової і соціальної активності населення;
- створення і розвиток інфраструктури, необхідної для провадження господарської та іншої діяльності кооперативів з метою зростання матеріального добробуту їх членів та задоволення потреб у товарах і послугах;
- сприяння сталому розвитку та становленню засад демократичного розвитку суспільства.

Також у [70] визначено основні принципи кооперації:

- добровільності вступу та безперешкодного виходу з кооперативної організації;
- соціальної справедливості, взаємодопомоги та співробітництва;
- рівного права голосу під час прийняття;
- вільного вибору напрямів і видів діяльності;
- демократичного контролю за діяльністю кооперативних організацій та їх посадових осіб з боку членів кооперативних організацій;
- безпосередньої участі членів кооперативної організації у її діяльності.

Проведене дослідження теоретичних засад та нормативних умов дозволило констатувати, що сьогодні на законодавчому рівні кооперація розглядається виключно через призму кооперативів, що не відображає сучасного стану розвитку кооперації як в Україні, так і у світі, та суттєво обмежує можливості її використання як важливого елемента соціально-економічного розвитку України на перспективу.

Саме тому вважаємо за необхідне визначати *кооперацію* як специфічну форму господарювання фізичних і юридичних суб'єктів, яка реалізується в економічних та соціальних взаємовідносинах між партнерами для досягнення спільної мети та отримання синергетичного ефекту на основі принципів взаємоповаги, взаємодопомоги, ефективності, відповідальності та довгостроковості.

Розглядаючи основи розвитку виробничої кооперації (надалі ВК), виділимо ряд передумов:

- зростання рівня конкуренції на регіональному і міжнародному рівні, що обумовлено науково-технічним прогресом і розвитком інформаційних технологій;
- наявність функціональних зв'язків між різними підприємствами на певній території чи у галузі, що обумовлені історичними обставинами;
- поділ праці, спеціалізація господарюючих суб'єктів, територіальна концентрація виробництва, трудових та фінансових ресурсів, які створюють перспективи для розвитку кооперації та інтеграції;
- необхідність зменшення трансакційних витрат в умовах обмеженості ресурсів при необмежених потребах;
- необхідність використання альтернативних способів взаємодії малого та великого підприємства в умовах малодоступності фінансових та інвестиційних ресурсів, що викликано кризовими явищами;
- десоціалізація як характерна риса кризової економіки, що проявляється в послабленні соціального захисту і соціальної підтримки людей. Становище, що склалось, посилює прагнення економічно активного населення до кооперації.

У своєму еволюційному розвитку кооперація пройшла ряд етапів – від найпростіших форм співпраці у первісному суспільстві, що виникли стихійно, до досить складних і розвинутих форм міжрегіональної та міжнародної кооперації в сучасному техногенному суспільстві [112]. Як відзначає професор Г. Герхард [33], «... чим складнішими ставали економічні відносини наступних суспільно-економічних формацій, тим різноманітнішими і досконалішими були властиві їм форми кооперації. Самостійно існуючи в своїй простій формі, кооперація при кожному способі виробництва отримувала подальшу специфікацію, виходила за межі своїх попередніх форм і ставала базисом та передумовою для всіх більш розвинутих форм кооперації, які виникали на її ґрунті у процесі суспільного розвитку».

В ході еволюції поняття «кооперація» змінювалися не лише розуміння суті, але й сфери використання, стратегічна направленість, форми та класифікація. Так, беручи початок від кооперації праці, з часом важливим видом стала споживча та кредитна кооперація (особливо у формі артілей, кооперативів). Соціальна кооперація передбачає співробітництво на різних рівнях суспільства у вирішенні, насамперед, нагальних соціальних проблем.

З розвитком мануфактур і промисловості активно розвивалася ВК, особливо промислова, будівельна та сільськогосподарська кооперації. Вагому роль у розвинених країнах сьогодні відіграє виробництво різноманітних послуг, що спричинило розвиток кооперації і у цій сфері. Паралельно розпочиналася співпраця між освітою, наукою і бізнесом, активні пошуки мінімізації витрат в інноваційній сфері та нових способів співробітництва. В науковій літературі виділяють різні види кооперації. За результатами дослідження, основні, на нашу думку, види кооперації систематизовані на рис. 1.1.

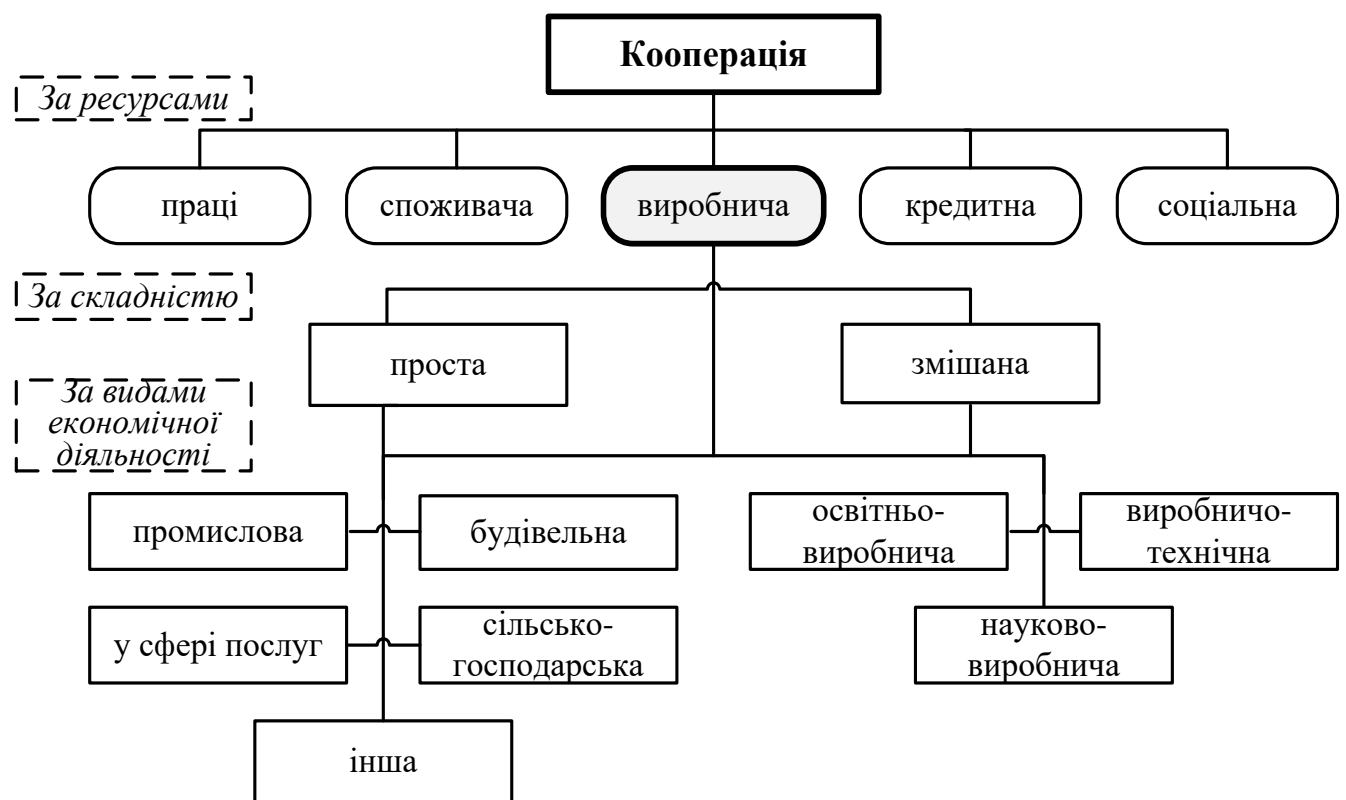

Рис. 1.1 – Види кооперації
Джерело: складено автором

Зважаючи на предмет дослідження даної роботи, акцентуємо увагу саме на ВК. Слід зазначити, що питання ВК досліджували багато вчених, серед яких можна виділити таких, як: Я. Білоус, С. Варналій, М. Войнаренко, О. Длугопольський, О. Дейнега, С. Добринь, В. Канакіна, Р. Коуз, А. Макаров, О. Микитюк, А. Мельник, В. Новицький, В. Павлов, М. Портер, В. Прайс, Є. Савельєв, С. Соколенко, Ю. Тимченко, М. Туган-Барановський.

Водночас і досі не сформовано системного підходу до дослідження суті та систематизації ВК, основних факторів впливу, методики розрахунку індикаторів та результуючих показників, відсутній науково-обґрунтований механізм розвитку ВК та роль держави.

Розрізняють декілька тлумачень поняття «виробнича кооперація» – від максимально розширеного до дуже вузького. У першому випадку ВК розглядається як суто виробничий процес. У другому випадку до ВК крім безпосередньо виробничого процесу включаються науково-технічні зв'язки, діяльність, яка забезпечує функціонування кооперації (інформаційне, інноваційне, транспортне, маркетингове та інше забезпечення цього процесу), реалізація продукції та її післяпродажне обслуговування, управління підприємством і т. д. Різниця трактувань пояснюється тим, що важко чітко визначити межі ВК як специфічної форми господарювання, що характеризується значною складністю виявлення і формалізації чітких меж функціонування.

Макаров А.В. і Трапезніков В.А. ВК визначають як економічні відносини чи діяльність, орієнтовану на співробітництво між промисловими підприємствами та іншими організаціями, а також органами влади, що виникають при виробництві конкретного продукту (матеріальних благ). Предметом такої кооперації може бути вироблений продукт, знання, технології, інформація тощо. Вчені пропонують розглядати ВК, з одного боку, як формальний механізм, що реалізується через інститути повної чи часткової власності підприємств-кооперантів, а з іншого – як неформальний інтеграційний механізм, що виражається у їх залежності від постачання

комплектуючих, наявності технологій та устаткування, кваліфікованих кадрів [106].

В глосарії термінів, який було опубліковано Європейською економічною комісією ООН (ЄЕК ООН) у 1983 році, промислове співробітництво (до терміну «промислове співробітництво» можна прирівняти термін «виробнича кооперація» у широкому своєму значенні) визначено як «відносини, пов'язані із створенням довготривалої спільності інтересів між незв'язаними між собою підприємствами різних країн» [249]. Воно може включати надання ліцензій, поставку підприємств або виробничих ліній; розвиток нових видів технологій та надання інформації, яка відноситься до цих видів технологій; виробництво, маркетинг, спільні проекти або спільна заявка на підряд [249].

У ВК необхідно розрізняти дві взаємопов'язані сторони. По-перше, це форма господарювання, пов'язана із виробничим процесом, оскільки обов'язки учасників кооперації хоча і розмежовані, але мають на меті випуск певного узгодженого продукту. По-друге, кооперація передбачає також обмін між кооператорами виробленої продукцією та послугами. Таким чином, ВК включає як власне виробничий процес, так і обмін продуктами, необхідними для здійснення виробничого процесу (інформацією, досвідом у сфері маркетингу та управління, технологіями тощо).

У вітчизняній економічній літературі зустрічається термін кооперування виробництва чи виробниче кооперування. На нашу думку, кооперування та кооперація є спорідненими поняттями, так як походять від одного слова «cooperation». Так, Білоус Я.М. визначає кооперування як «динамічний різноплановий процес добровільної співпраці юридично і економічно самостійних підприємств на основі їх ключової компетенції для виробництва і реалізації продукції та надання послуг, метою якого є підвищення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання та ефективності їх діяльності» [12, с. 4]. По суті, воно перекликається із визначенням терміну кооперація як форми тривалих і стабільних зв'язків між підприємствами одного профілю, які розміщені у різних регіонах і спільно виготовляють певну

технічно складну продукцію. Кооперацію виробництва можна визначити також і як «форму довгострокових виробничих відносин між спеціалізованими промисловими підприємствами (їх об'єднаннями), а також між країнами по спільному виробництву окремого виду продукції» [16].

Посилене використання саме терміну кооперування багатьма вітчизняними науковцями певною мірою можна пояснити певною дискредитованістю терміну «кооперація» за радянських часів («масовий кооперативний рух» у часи «перебудови», значною мірою породжений «тіньовою» економікою, що бажала легалізуватися), широким використанням термінів «споживча кооперація», «кредитна кооперація», результативність та ефективність яких значно зменшилася за останні 20-30 років.

На сучасному етапі функціонуванні економічних систем недоцільно, а інколи і неможливо, розглядати ВК як суто внутрішньогосподарський процес, який охоплює співпрацю лише між підприємствами та організаціями якоїсь однієї країни. Цьому є багато причин, до основних відносяться:

1. Глобалізаційні та інтеграційні процеси дають країнам, що не залишаються осторонь міжнародного співробітництва шанси на розвиток та гідне місце в світовому господарстві.

2. Пришвидшений розвиток інноваційних та креативних процесів, як найбільш реальний шанс зайняти країною певну нову нішу в міжнародному поділі праці.

3. Наявність тенденцій до підвищення капіталоемності випуску нової продукції і відповідно значних фінансових ресурсів. З огляду на недостатнє фінансове забезпечення української економіки ВК (особливо міжнародна) – це вагомий фактор для пошуку інших джерел фінансування, який дозволить значно скоротити час налагодження виробництва нових товарів і зменшити їх капіталомісткість, розширити можливості більш комплексного, тривалого і мобільного використання різних виробничих ресурсів, зекономити завдяки новим технічним зарубіжним розробкам.

4. Використання успішного досвіду ВК в зарубіжних країнах для

України дозволить ефективно використати ресурси та створити умови для сталого розвитку своєї економіки.

5. Врахування стратегічного курсу на інтеграцію з Європейським Союзом, важливо налагодити виробничі зв'язки як з країнами-аплікантами до ЄС, так і з діючими членами цього союзу задля розширення ринків збуту українських товарів та поглиблення інтеграційних і коопераційних процесів.

Найважливішими рисами ВК є: довготривалість (неоднократність) господарських зв'язків, їхня безпосередня спрямованість на виробництво матеріальних благ, спільна або технологічно пов'язана діяльність з метою економії витрат, вдосконалення виробництва, підвищення продуктивності праці, якості продукції, що виробляється та ефективності виробництва. При цьому коопераційне співробітництво розповсюджується як на саме виробництво, так й на діяльність, що їй передує чи слідує за нею.

У значній мірі ВК базується на порівняльних перевагах тієї чи іншої території (регіону, країни) чи галузі у спеціалізації. Конкуренція і тиск зі сторони імпорту примушують фірми використовувати міжрегіональну та міждержавну відмінність в оплаті праці, забезпеченості кваліфікованими кадрами, природними ресурсами та ін. При цьому набір і ступінь важливості тих чи інших факторів не залишаються незмінними.

Нові фактори ВК виникають, в першу чергу, під впливом глибоких змін в самому процесі виробництва і глобалізації. ВК з самого початку розвивається на основі одиничного поділу праці, тобто на базі подетальної, повузлової, технологічної спеціалізації. Раніше цей процес концентрувався головним чином у фазі виробництва, але нині у ВК все більше залучаються різноманітні області: від стадії наукових досліджень до збуту вироблених товарів.

З огляду на все вищенаведене, нами визначено **виробничу кооперацію** як систему економічних відносин між суб'єктами господарської діяльності, що базуються на принципах взаємовигідності, взаємодовіри, довготривалості, синергетичності для повного або часткового циклу виробництва і реалізації

певного продукту з метою оптимізації витрат та підвищення конкурентоспроможності кожного з учасників.

На рис. 1.2 зображена розроблена принципова модель функціонування ВК.

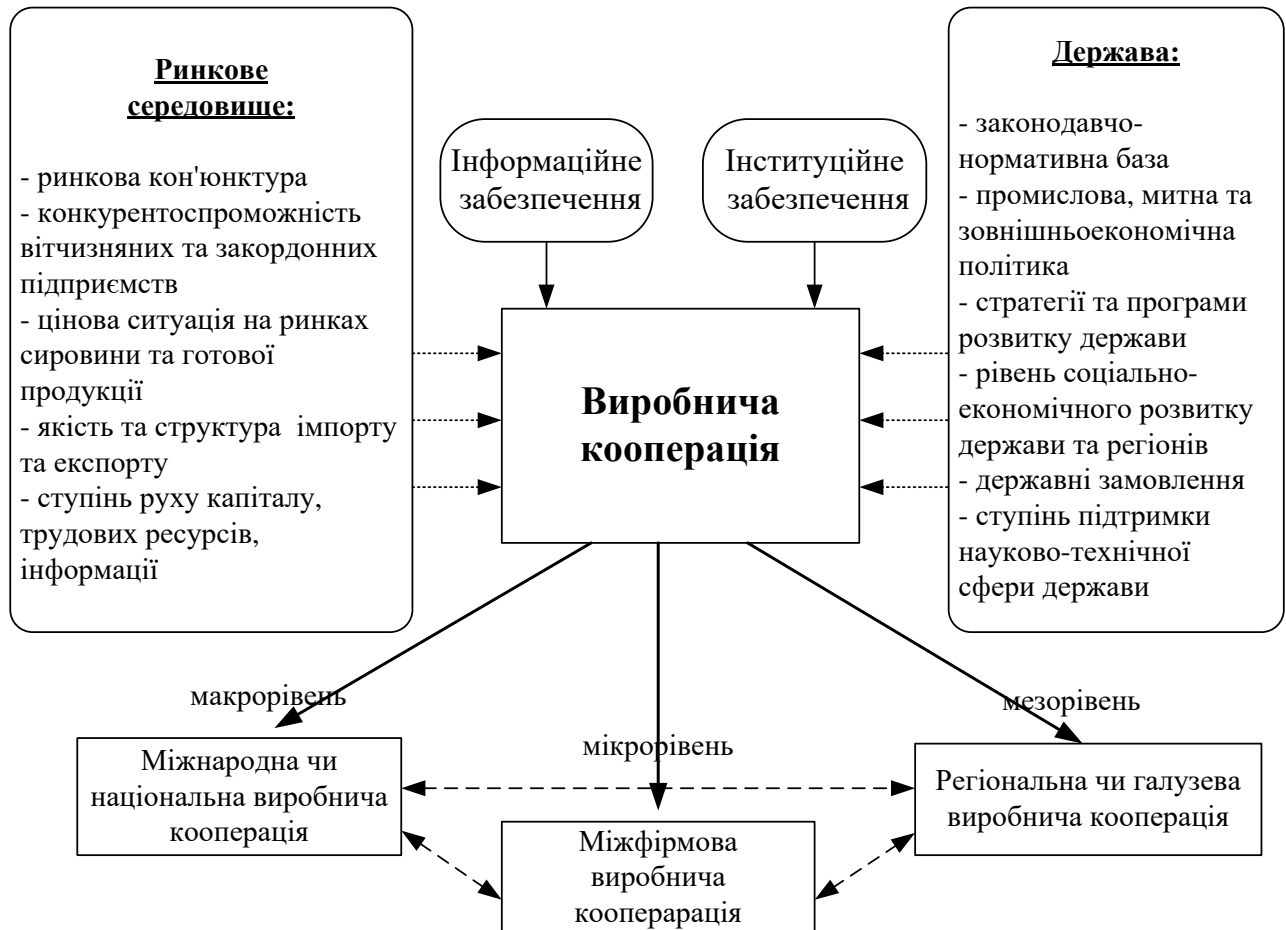

Рис. 1.2 – Принципова модель функціонування виробничої кооперації

Джерело: складено автором

ВК, на нашу думку, має розглядатися на кількох рівнях:

- мікрорівень – тут можна говорити про міжфірмову ВК (рівень підприємств та їх об'єднань);
- мезорівень – регіональна чи галузева ВК (рівень значних регіональних утворень та галузей);
- макрорівень – міжнародна, національна чи міжрегіональна ВК (рівень макрорегіонів та країни).

Слід зауважити, що дана багаторівневність має певну ієрархію. Так, рішення, прийняті на макрорівні, впливають на відносини мезо- і мікрорівня.

Водночас спостерігаються і зворотні процеси: проведення та стратегічні перспективи міжрегіонального співробітництва значною мірою впливають із тенденцій розвитку ВК на локальних рівнях. Тобто можна констатувати, що вони є взаємозв'язаними між собою.

На ступінь ефективності функціонування ВК значний вплив мають такі фактори ринкового середовища, як: ринкова кон'юнктура, ступінь конкурентоспроможності вітчизняних підприємств та їх партнерів чи конкурентів за кордоном, цінова ситуація на ринках сировини і готової продукції, інтенсивність руху капіталу, трудових ресурсів, інформації тощо.

В той же час, вплив держави здійснюється через формування значних державних замовлень, раціональної економічної, промислової, зовнішньоекономічної та митної політики, розробку стратегій та програм розвитку держави, а також через забезпечення належного рівня національного соціально-економічного розвитку та науково-технічної сфери. В значній мірі на ВК впливають ступінь розвитку інформаційного та інституційного забезпечення території держави.

Розглядаючи об'єкт ВК, недоцільно виділяти лише виробничі зв'язки між підприємствами, адже, зважаючи на зорієнтованість співробітництва насамперед на досягнення кінцевого результату, необхідно використовувати комплексний підхід. Ще одним підтверджуючим фактором може бути світова тенденція до перепрофілювання виробництва товарів та послуг у наданні системних рішень певної проблеми з індивідуальним підходом до клієнта.

Таким чином, **об'єктом ВК**, на нашу думку, виступає вся сукупність виробничих, науково-технічних, комерційних, організаційних та неформальних зв'язків, що супроводжують співпрацю між підприємствами та різними організаціями як в межах країни, так і різних країн, які характеризуються довготривалістю, надійністю, взаємовигідністю, синергетичністю та спільною зацікавленістю в кінцевому результаті.

Розгляд **суб'єкта ВК** варто здійснювати на кількох рівнях: макро-, мезо- та мікрорівні.

Так, на макрорівні суб'єктом ВК виступають держави та їх об'єднання, взаємодія їх представників у різних формах, міжнародні органи тощо. На мезорівні суб'єктом ВК є різні регіональні та галузеві утворення, місцева влада тощо. І, нарешті, суб'єктом ВК на мікрорівні виступають підприємства, організації, установи, їх різні форми та об'єднання, тобто саме ті первинні ланки господарства країн, що здійснюють безпосередньо діяльність по створенню продукту.

Водночас, досить часто неможливо чітко розділити рівні суб'єктів ВК з причини значного переплетіння коопераційних зв'язків між різними рівнями.

Для більш комплексної характеристики ВК запропоновано розширену класифікацію ВК (табл. 1.2), де, поряд із вже існуючими ознаками (територіальна ознака, кількість суб'єктів, напрям кооперації, виробнича ознака, термін кооперації, галузева ознака, складові елементи, за видом економічної діяльності), було виділено види ВК за характером взаємодії, за ступенем об'єднаності, за ступенем інноваційних рішень та за формою організації. Деталізований опис кожного виду наведений у Додатку А.

Класифікація ВК дозволить більш якісніше здійснювати її дослідження та аналіз, розробити адекватні заходи щодо її можливого державного регулювання.

Згідно глосарію Європейської економічної комісії ООН серед видів ВК виділяють [224]:

- поставка комплектуючих та обладнання з наступною оплатою їхньої вартості продукцією, що має бути виготовлена на їх основі;
- надання ліцензій та (або) виробничого досвіду і знань з наступною оплатою їхньої вартості поставками продукції, отриманої з їх використанням;
- підряд;
- спільне виробництво, включаючи науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи (НДДКР);
- спільні підприємства;
- спільні проекти.

Таблиця 1.2 – Класифікація виробничої кооперації за різними ознаками

Класифікаційна ознака	Види виробничої кооперації
<i>Існуючі</i>	
За територіальною ознакою	<ul style="list-style-type: none"> – міжфірмова – регіональна – національна – міжнародна
За кількістю суб'єктів	<ul style="list-style-type: none"> – двостороння – багатостороння
За напрямом кооперації	<ul style="list-style-type: none"> – вертикальна – горизонтальна – гетерогенна (змішана)
За виробничою ознакою	<ul style="list-style-type: none"> – предметна – подетальна – технологічна
За терміном кооперації	<ul style="list-style-type: none"> – короткострокова – довгострокова
За галузевою ознакою	<ul style="list-style-type: none"> – міжгалузева – внутрішньогалузева
За ступенем об'єднаності	<ul style="list-style-type: none"> – стратегічна (договірна) – інтегрована (об'єднання капіталів)
За видом економічної діяльності	<ul style="list-style-type: none"> – промислова – сільськогосподарська – у сфері послуг – у сфері будівництва – у сфері торгівлі
<i>Доповнені автором</i>	
За характером взаємодії	<ul style="list-style-type: none"> – комплексна – вузьконаправлена
За складовими елементами	<ul style="list-style-type: none"> – організаційна – науково-технічна – інформаційно-маркетингова – продуктова – логістична – фінансова
За ступенем інноваційних рішень	<ul style="list-style-type: none"> – традиційна – інноваційна
За формою організації	<ul style="list-style-type: none"> – жорстка – змішана – м'яка

Джерело: складено автором

Наведений розподіл далеко не вичерпує всього розмаїття видів ВК, які використовуються залежно від конкретних цілей та інтересів партнерів, їхніх можливостей та потреб, специфіки галузей економіки. До того ж, у різних угодах певні види кооперації часто містять окремі елементи інших видів або трапляється їхнє взаємосплетіння (спільні підприємства або трьохстороння кооперація, які можуть включати субпідрядні відносини та інші види).

Тому, на рис. 1.3 нами систематизовано основні форми організації ВК за критерієм юридичної формальності або ж «жорсткості» такого співробітництва, насамперед, у юридичному вимірі.

Рис. 1.3 – Основні форми організації виробничої кооперації за критерієм «юридичної формальності»

Джерело: складено автором

Жорсткі форми організації ВК реалізуються на статутних взаємовідносинах, коли учасники співпрацюють задля досягнення спільного результату, юридично і організаційно об'єднуючись у нові суб'єкти

господарювання. М'які форми організації кооперації передбачають, насамперед, співпрацю без чіткої формалізації (неформальні домовленості) ВК, які при довготривалій кооперації на взаємовигідних умовах можуть трансформуватися у більш організовані і жорсткіші щодо економічної та юридичної незалежності підприємств форми.

Змішана форма організації ВК передбачає проміжний варіант між жорсткими і м'якими формами у вигляді договірних (контрактних) умов співробітництва. Такий варіант ВК є найбільш поширеним у світовій практиці. Особливості функціонування наведених форм організації ВК розкрито у додатку Б.

Розгляд форм, за якими в основному здійснюється ВК, дозволяє виявити як переваги, так і ризики для учасників ВК (табл. 1.3.).

Таблиця 1.3 – Переваги та ризики виробничої кооперації для її учасників

Переваги	Ризики
<ul style="list-style-type: none"> - зростання можливостей для розвитку виробництва; - стабілізація попиту на продукцію і послуги; - більш повне і ефективне використання виробничих потужностей; - велика гнучкість і швидка адаптація до зміни попиту; - поглиблення спеціалізації з підвищенням якості продукції; - оптимізація виробничого процесу; - ефективне впровадження і використання інновацій; - зниження власних витрат за рахунок концентрації зусиль і ресурсів на одному або небагатьох технологічних процесах; - досягнення синергетичного ефекту від спільного використання ресурсів. 	<ul style="list-style-type: none"> - часткова або повна втрата раніше сформованих конкурентних переваг і здібностей; - гранична спеціалізація підприємства, що знижує здатність до диверсифікації; - втрата контролю над підприємством або його функціональними підсистемами; - порушення або трансформація внутрішніх і зовнішніх комунікативних процесів; - спотворення одержуваної або вихідної інформації; - вихід конфіденційної інформації стратегічного або оперативного характеру в зовнішнє середовище; - ризики перетікання кадрових ресурсів до більш успішного партнера або контрагента; - наявність стимульованих третьою стороною явищ опортунізму чи нігілізму в поведінці співробітників; - кадрова криза, обумовлена вузькою спеціалізацією учасника виробничої кооперації; - ризики невиконання зобов'язань, що може вести до неконтрольованого зростання витрат на кооперацію; - ризики збільшення фінансової залежності і зниження рівня ліквідності за рахунок збільшення капіталомістких витрат.

Джерело: складено автором

Для мінімізації ризиків та посилення очікуваних переваг при застосуванні різних форм ВК варто враховувати такі підходи як:

- довготривалий характер відносин між партнерами із співробітництва;
 - спільна зацікавленість партнерів у досягненні кінцевих результатів співробітництва, що посилить мотивацію та успішність такого співробітництва;
- раціональний розподіл ризиків та прибутків між учасниками ВК залежно від ступеня їх участі у співробітництві;
- взаємна довіра та повага партнерів, яка може конвертуватися у нові продуктивні ідеї чи рішення.

Таким чином, ВК має широкий спектр видів та форм організації, із конкретними перевагами та недоліками для суб'єктів господарювання різного економічного потенціалу, що вимагає розробки як загальних підходів до їх розвитку і регулювання, так і специфічних, які б були максимально ефективними саме до конкретної форми ВК. Тому важливу роль у процесі розвитку ВК має відігравати держава.

1.2 Суть та значення державного регулювання виробничої кооперації

У XXI столітті ринкове середовище не в змозі самотійно та повно вирішити всі критичні питання, що виникають у процесі розвитку економічних систем. Поява потужних гравців на світовому ринку у вигляді ТНК, мегакорпорацій, стрімка зміна кон'юнктури глобалізованого ринку, відкритість економік більшості держав – все це обумовлює необхідність певного державного втручання, яке б врегульовувало гострі соціальні, екологічні та економічні питання національного розвитку.

Проведені дослідження дозволили виділити такі теоретичні школи впливу держави на економіку, як: меркантилізм, класична теорія невтручання в економіку, кейнсіанська, ліберальна та неоліберальна, неокласична теорія монетаристів, некейнсіанська, інституціональна, неоінституційна. [40; 41, с. 123; 84; 237]. Представники цих шкіл по-різному трактували роль держави у

становленні та розвитку економічних відносин. За рівнем регулювання господарського життя в зарубіжних економіках розрізняють такі моделі [237]:

1. Меркантилізм – вчення французьких економістів XVIII ст., суть якого полягала в тому, що держава має грати активну роль в економічному житті країни з метою сприяння збагаченню країни та короля. Прихильники меркантилізму (Т. Мен, А. Монкретьєн) проголошували необхідність активного втручання держави в економіку з метою поповнення державної скарбниці.

2. Класична теорія невтручання в економіку – держава має забезпечувати безпеку життя людині та розв'язувати суперечки, іншими словами, робити те, що індивідуум або не в змозі виконати самостійно, або робить це неефективно. Водночас для всіх суб'єктів господарської діяльності мають бути гарантовані основні економічні свободи, зокрема: свобода вибору сфери діяльності, свобода конкуренції та свобода торгівлі. Яскравий представник даного напрямку А. Сміт вважав, що саме прагнення підприємця до задоволення своїх приватних інтересів є головною рушійною силою економічного розвитку, збільшуючи в кінцевому результаті добробут, як його самого, так і суспільства загалом.

3. Кейнсіанська (*західноєвропейська, скандинавська*) модель регулювання використовується у Великобританії, Франції, Австрії, Італії. Вона передбачає підвищену роль державного сектора в економіці країни і поміркований рівень бюджетної централізації національного продукту (35-40 %). У Швеції регулювання має на меті забезпечення максимально сприятливих умов для суспільності кожного суб'єкта і характеризується розгалуженою державною соціальною сферою і високим рівнем бюджетної централізації національного продукту (близько 60 %).

У наш час найбільш ефективно кейнсіанські методи фіскальної політики використовують нові індустріальні країни Азії: Гонконг, Малайзія, Таїланд, Сінгапур, Тайвань. Варто підкреслити, що ці країни (за винятком Таїланду) найменше постраждали від азіатської фінансової кризи 1997-1998 рр. Промислово розвинені країни досить активно використовують політику гнучкої зміни податкових ставок і державних видатків (Нова Зеландія, Австрія,

Великобританія, Австралія, США, Японія, Швеція, Швейцарія).

4. Ліберальна (*американська*) модель регулювання ґрунтується на максимальному рівні самозабезпечення фізичних і самофінансування юридичних осіб з низьким рівнем бюджетної централізації національного продукту (25-30 %).

5. Неоліберальна (*німецька*) модель регулювання спрямована на усунення перешкод для конкуренції, стимулювання малого бізнесу, зростання зайнятості і продуктивності праці, соціальної підпорядкованості дій ринку. При цьому рівень бюджетної централізації національного продукту становить 45-55 %.

6. Неокласична теорія монетаристів – теоретичною основою неоконсервативної моделі були концепції неокласичного напрямку економічної думки (І. Фішер, М. Фрідмен). Трансформація моделі державного регулювання полягала у відмові від впливу на відтворювання через попит і використання замість цього непрямих заходів впливу на пропозицію. Згідно з неокласичною теорією держава може лише непрямим впливати на економіку. Головну ж роль у реалізації економічного розвитку країни виконують ринкові сили.

У країнах з орієнтацією на монетаризм, як правило, частка податків у валовому доході фірм коливається від 25 до 35%, а в країнах, де домінує кейнсіанська політика, – від 34 до 45%. Згідно з даними Світового банку, у 2011 р. загальне податкове навантаження на бізнес в Україні становило 57,1%, тоді як для країн Європи та Центральної Азії цей показник дорівнював 40,4% [135]. Така ситуація призводить до того, що будь-який легальний бізнес у нашій країні стає не вигідним.

7. Неокейнсіанська теорія – виступає за активну стабілізаційну політику з переважним використанням інструментів бюджетно-податкового регулювання (Дж. Робінсон, Р. Харрод, Б. Домар).

8. Інституціональна модель. На початку 1990-х рр. у Франції набув розвитку напрям інституціоналізму – теорія регуляції, одним з авторів якої є Р. Буайе. Під регуляцією автор розуміє «поєднання механізмів, що сприяють відтворенню цілого з урахуванням існуючих економічних структур і суспільних

форм» [19]. Іншими словами, ринок – такий самий інститут, як і інші, а держава для нього виявляється одним з найважливіших регулятивних факторів.

9. Неоінституційна модель пропонує визначення точок зростання в економіці, пріоритетів у розвитку її секторальних і регіональних підсистем, оскільки одночасно «підняти» економіку в принципі неможливо (даною моделлю використовувалася у свій час Південною Кореєю, Чилі).

Сьогодні все більше науковців схиляються на користь неоінституційної моделі розвитку економіки, яка на перший план у ринкових перетвореннях ставить державу та її регулюючі впливи.

На необхідність урахування пріоритетності інституційних перетворень вказується й у концептуальних засадах стратегії економічного і соціального розвитку України, де головною складовою виступає соціальний фактор економічних перетворень. Це можливо лише за ефективного поєднання вільного підприємництва і державного регулювання.

Виділяють три великі узагальнені завдання, що необхідно вирішити в ході державного регулювання економіки [102].

По-перше, забезпечення стабільності економічного зростання, що слугує підвищенню добробуту й соціальному розвитку нації.

По-друге, здійснення ефективного перетворення економічної системи країни з метою підвищення результативності й гнучкості її інститутів.

По-третє, захист національних інтересів у зовнішньоекономічних відносинах. Перелічені три головні завдання державного регулювання тісно переплетені й взаємно доповнюють одне одного в рамках соціально-економічної держави.

У світовій практиці склалися три основних підходи до питання про роль держави в регулюванні економіки [40]:

Перший підхід заснований на концепції невтручання держави в економічні процеси. Другий – обмежує роль держави в управлінні економікою, при цьому ступінь втручання держави в економіку залежить від рівня її розвитку та конкретних економічних умов. Третій – передбачає активне

втручання держави в розробку й реалізацію економічної політики.

В умовах адаптації національної економіки до глобалізаційних змін важливим завданням є вибудовування ефективного механізму державного регулювання регіональної та галузевої політик, що, в свою чергу, потребує розроблення належного теоретичного підґрунтя, важливим елементом якого є теорії-катализатори соціально-економічного зростання держави і її регіонів.

До складу групи теорій-катализаторів соціально-економічного зростання регіонів і держави входять [91]:

- теорія Г. Мюрдаля, в якій обґрунтовується необхідність соціально-орієнтованого державного регулювання національного господарства,
- теорія прямого і зворотного зв'язку Хіршмана про неможливість подолання диференціації рівня економічного розвитку різних регіонів,
- модель Дж. Бортса, в основі якої фактори виробництва,
- модель збігу та конвергенції Р. Солоу, Т. Свана, основу якої складає необхідність вирівнювання ВВП на душу населення регіонів та ВВП на душу населення держави;
- Х. Зібберта, яка базується на використанні виробничої функції і врахування зовнішніх чинників економічного зростання;
- модель Р. Холла та Ч. Джонса, що ґрунтується на важливості врахування соціально-політичних аспектів та географічного чинника.

Соціальні аспекти економічного розвитку, зокрема й інноваційного, простежуються у теорії кумулятивної причинності шведського вченого Мюрдаля. За даною теорією основним фактором диференціації економічного розвитку регіонів є ринок. Далі Г. Мюрдаль стверджував, що єдиним шляхом до подолання нерівномірності економічного розвитку різних регіонів є ефективне державне регулювання як на загальнодержавному, так і на місцевому рівнях.

Основними постулатами теорії прямого і зворотного зв'язку А. Хіршмана (як і в Г. Мюрдаля) є, по-перше, нерівномірний характер економічного розвитку, а, по-друге, твердження про неможливість вирівнювання

економічного зростання в рамках різних регіонів країни. Причиною останнього є незбалансованість кількості та якості не лише наявних ресурсів, але й технологій, інновацій (тут простежується певна подібність тверджень з теорією технологічного розриву М. Познера, яка належить до групи теорій інноваційного розвитку промисловості) [91].

На регіональних відмінностях у забезпеченості факторами виробництва (природні ресурси, робоча сила, капітал, технологічні знання) ґрунтується модель Дж. Бортса, основні положення якої наступні [91]:

1) рівень економічного розвитку визначається кількістю і якістю наявних чинників виробництва;

2) міжрегіональний рух чинників виробництва забезпечує вирівнювання факторних цін, і як наслідок, збалансування рівня економічного розвитку регіонів.

Значення внеску Бортса у тому, що він став основоположником подальших теорій-каталізаторів соціально-економічного зростання, встановивши об'єкт дослідження на основі відмінностей у забезпеченні факторами виробництва різних регіонів.

Х. Зіберт також представив свою теорію у вигляді виробничої функції, в якій потенційно можливий рівень виробничих потужностей залежить від затрат чинників виробництва, а також враховуються транспортні витрати (основний просторовий аспект теорії) і соціальні чинники. Важливим досягненням Зіберта є і те, що її автор розглядає економічну систему регіону не ізольовано, а враховуючи фактори зовнішнього середовища її функціонування. Важливість напрацювань Зіберта полягає в тому, що він вперше приділив належну увагу просторовому чиннику у контексті макроекономічного моделювання.

Р. Холл та Ч. Джонс у своїй теорії враховували ще й соціально-політичні фактори, а також географічне розташування. Здобуток теорії Холла-Джонса у тому, що вони ввели в моделі регіонального зростання гуманітарні чинники.

Проблема асиметричного регіонального розвитку постала ще в локалізаційних теоріях, проте там автори її бачили у різному просторовому

розташуванні, а в даному випадку корінь проблеми в диференціації забезпеченості різних регіонів чинниками виробництва.

Модель Солоу-Свана базується на таких передумовах [91]:

- 1) панування умов досконалої конкуренції;
- 2) не враховуються функція сукупного попиту та функція інвестицій;
- 3) приріст капіталу у звітному періоді дорівнює величині інвестицій попереднього періоду;
- 4) в основі моделі виробнича функція Кобба-Дугласа;
- 5) темп приросту чисельності зайнятих є постійною величиною.

У моделі фігурують такі ендогенні змінні, як валовий суспільний продукт, фонд невикористаного споживання, інвестиції, кількість зайнятих, виробничі фонди і екзогенні змінні, серед яких річний темп приросту чисельності зайнятих, частка вибулих протягом року основних виробничих фондів, коефіцієнт прямих витрат (частка проміжного продукту у ВВП) і норма накопичення (частка валових інвестицій у ВВП) [26].

У даній моделі технічний прогрес розглядається як сукупність якісних змін праці та капіталу. А вимірником технічного прогресу виступає такий макропоказник, як залишок Солоу, який дорівнює приросту сукупності продуктивності чинників виробництва і розраховується як різниця між показниками приросту обсягів виробництва у грошовому еквіваленті і приросту затрат на чинники виробництва [183, с. 229].

Автори теорії Солоу і Сван як ключовий і найяскравіший показник економічного зростання називають ВВП на душу населення і наголошують на необхідності вирівнювання ВВП на душу населення всієї країни з ВВП на душу населення її регіонів.

Вище зазначене дало можливість ідентифікувати спільні і відмінні риси теорій-катализаторів соціально-економічного зростання, наведені в таблиці 1.4.

Основні положення теорій-катализаторів соціально-економічного зростання регіонів, насамперед ті, які стосуються розроблення ефективного механізму державного управління економікою, стали основою пізніше

розроблених інструментів регіональної економічної політики С. Денісона і Е. Гувера [98].

Таблиця 1.4 – Порівняльна характеристика теорій-каталізаторів соціально-економічного зростання держави та її регіонів [98]

Спільне	Відмінне
1. в центрі уваги у всіх теоріях перебуває проблема нерівномірності економічного зростання різних регіонів, проблема незбалансованості забезпечення їх факторами виробництва 2. спільним для теорії Солоу-Свана і теорії Зіберта є вирішення проблеми нерівномірності економічного розвитку взаємозамінністю (субституційністю) факторів виробництва	1. у моделі Бортса вирішення проблеми вбачається в організуванні міжрегіонального руху факторів виробництва
	2. у моделі Солоу-Свана вказується на необхідність більш прискореного розвитку депресивних регіонів, порівняно з розвинутими
	3. у теорії Зіберта проблема вирішується не лише взаємозамінністю факторів виробництва (що в певній мірі розв'язує проблему їх нестачі), а також розвитку міжнародної економічної діяльності у відсталих регіонах
	4. у моделі Холла-Джонса вбачається вирішення проблеми нерівномірності економічного розвитку регіонів шляхом стимулювання розвитку технологічно орієнтованого виробництва, підприємництва у відсталих регіонах
	5. у теорії Мюрдаля проблема нерівномірності економічного розвитку вирішується шляхом здійснення соціально-орієнтованого державного регулювання економіки
	6. у теорії Хіршмана висловлюється думка про неможливість вирішення даної проблеми через різницю між регіонами не лише в кількості та якості наявних ресурсів, але й в різній інноваційній активності

Таким чином, огляд теорій-каталізаторів соціально-економічного зростання регіонів дав нам змогу зробити висновок, що спільним для даної групи теорій є поставлена проблема нерівномірності соціально-економічного зростання регіонів, а відмінним є те, що автори кожної з теорій вирішення цієї проблеми визначають по-своєму. Застосування даних теорій може стати ефективною теоретичною базою проведення ефективною державної регіональної і галузевої політики загалом і забезпечення інноваційного розвитку економіки держави на засадах використання виробничої кооперації.

Сучасні тенденції розвитку світового господарства мають чітко визначений інтеграційний характер. Розвиток інтеграції набув глобального

характеру у 90-і роки ХХ століття. Це пов'язано з інтенсифікацією процесів територіального поділу праці та посиленням міжнародного співробітництва.

Процеси виробничої кооперації вимагають значної підтримки на регіональному та міжнародному рівнях, зваженої державної політики.

Перш, ніж перейти до розкриття основ державного регулювання виробничої кооперації як важливого фактору активізації виробничої кооперації, з'ясуємо дефініцію таких понять, як «державне регулювання» і «державне регулювання виробничої кооперації».

Термін «регулювання» в зарубіжній економічній літературі має два значення. В широкому розумінні він ототожнюється з державним втручанням в економіку, у більш вузькому – з адміністративно-правовою регламентацією підприємницької діяльності. Регулювання (від лат. *regulare*) означає «підпорядковувати певному порядку» [237].

Науковцями було досить ґрунтовно вивчено питання суті державне регулювання економіки. Так, В.А. Євтушевським державне регулювання економіки визначається як сфера діяльності органів державної влади щодо цілеспрямованого впливу на поведінку суб'єктів господарювання шляхом застосування різноманітних методів і засобів. Тобто, державне регулювання економіки можна розглядати як функцію державного управління економікою, як інструмент реалізації економічної політики [62].

Л. Дідківська та Л. Головка [51] визначають державне регулювання економіки як систему заходів держави для здійснення підтримуючої, компенсаційної та регулюючої діяльності держави, спрямованої на створення нормальних умов ефективного функціонування ринку та вирішення складних соціально-економічних проблем розвитку національної економіки і всього суспільства, і яка має здійснюватися лише в межах функціональних дій держави на основі системи управління для об'єднання волі всіх громадян країни. Ця система має забезпечити безпеку держави від свавілля окремих громадян і одночасно враховувати поведінку громадян, захищати їх права. Також, Л. Дідківська виділяє дві основні моделі регулювання: економічний

лібералізм – яка передбачає домінування ринкових механізмів, а роль держави зведена до мінімуму, та економічний дирижізм – передбачає значний вплив держави на соціально-економічні процеси всередині країни [51, С. 21-22].

Деякі автори [40] розглядають державне регулювання економіки як втручання державних органів влади за допомогою різних методів та інструментів у розвиток основних економічних процесів з метою забезпечення позитивних соціально-економічних результатів. С. Чистов розглядає державне регулювання економіки з теоретичного і практичного погляду. З теоретичного погляду державне регулювання економіки – це система знань про сутність, закономірності дії та правила застосування типових методів і засобів впливу держави на перебіг соціально-економічного розвитку, спрямованих на досягнення цілей державної економічної політики. З практичного погляду – це сфера діяльності держави щодо цілеспрямованого впливу на поведінку суб'єктів господарювання з метою забезпечення пріоритетів державної економічної політики [237].

В.М. Головій вважає, що еволюція ідей регулювання полягає у розкритті кожного разу нових обставин, які об'єктивно зумовлюють необхідність більш жорсткого державного втручання у розвиток економіки. На його думку, у найбільш загальних рисах регулювання економічних процесів відбувається в інтересах економічних еліт, а процеси дерегулювання – внаслідок зневіри у методах і результатах регулювання більш чи менш досконалої конкуренції, більш чи менш визначених інституціональних рамок та впливу неповноти та недосконалості інформації [35]. С.В. Степаненко під державним регулюванням економіки розуміє створення такої господарської системи, яка б орієнтувалась на вибір найефективніших варіантів використання наявних факторів виробництва та забезпечення сприятливих соціально-економічних умов життєдіяльності [212].

О. М. Чечель метою державне регулювання економіки вбачає забезпечення сприятливих умов для сталого економічного розвитку та подальшого економічного зростання в Україні, досягнення соціальної

стабільності, підвищення рівня глобальної конкурентоспроможності країни [235]. Т.А. Піхняк метою здійснення державного регулювання ставить стабілізацію соціально-економічної ситуації в країні та створення передумов для економічного зростання [144].

Функції державного регулювання економіки (у тому числі і виробничої кооперації) залежать від соціально-економічного і політичного рівня розвитку держави, компетенції органів державного регулювання, рівня розвитку ринкового господарства, моделі розвитку національної економіки.

Так, Л. Дідківська виділяє такі функції державного регулювання [51]:

1. Цільову, яка полягає у визначенні цілей, пріоритетів та основних напрямів розвитку економіки.

2. Стимулюючу, яка передбачає формування таких важелів і регуляторів, які здатні ефективно впливати на діяльність суб'єктів господарювання.

3. Регламентуючу, здатну з допомогою нормативно-правової бази визначити певні правила діяльності для суб'єктів господарювання, сформувані відповідний правовий простір.

4. Корируючу, яка зводиться до внесення певних змін у хід реалізації економічної політики з метою усунення негативних екстремалій.

5. Соціальну, яка передбачає регулювання державою соціальних відносин, перерозподіл доходів, соціальний захист і соціальні гарантії.

6. Контролюючу, яка означає державний нагляд і контроль за виконанням і дотриманням нормативно-правових актів, норм і стандартів.

7. Безпосереднє управління неринковим сектором економіки.

У період становлення ринкових відносин до цих функцій долучаються додаткові [51]:

- формування інститутів державного регулювання економіки; створення умов та інфраструктури існування ринку; розвиток місцевого самоуправління;
- здійснення програм роздержавлення і приватизації власності;
- підтримка підприємництва, стимулювання конкуренції;
- кредитно-грошове регулювання, контроль за грошовим обігом.

Незважаючи на те, що світовий досвід розвитку країн з ринковою економікою характеризується неоднозначністю рішень щодо втручання держави в економіку, у сучасних умовах господарювання держава вже не лише визначає загальні правила і рамки функціонування ринкової економіки, а й сама доповнює ринковий механізм [237]. Слушною є думки І.В. Крючковою та Р.В. Попельнюховим, що державному регулюванню притаманний постійний пошук оптимального співвідношення ринкової та державної складової [97].

Погоджуючись із С.В. Степаненко [212], що нині в Україні загально визнаною є об'єктивна необхідність переходу до регульованого ринку, водночас, можемо констатувати той факт, що сьогодні чітко не визначено суть, принципи, цілі, методи, форми та інструменти державного регулювання виробничої кооперації.

Об'єктивними причинами необхідності державного регулювання виробничої кооперації (ДРВК) в Україні є:

- наявність монополізму в багатьох галузях національного господарства та відсутність досконалої конкуренції;
- потреба в інтенсифікації власних «точок зростання» і перспективних виробництв із значною міжнародною конкурентоспроможністю;
- неналежний стан інституційного та інфраструктурного забезпечення розвитку різних форм ВК в Україні;
- повільна адаптація до сучасних умов господарювання окремих ринків робочої сили, капіталів, інтелектуального продукту тощо;
- необхідність пошуку нових інструментів для розвитку економіки на інноваційних засадах в умовах глобалізації, потужної міжнародної конкуренції та хронічним дефіцитом власних фінансових ресурсів для забезпечення соціально-економічного розвитку.

Зважаючи на вищевикладене та на досліджені аспекти виробничої кооперації, можемо визначити *державне регулювання виробничої кооперації* як комплексну систему методів, форм та інструментів держави щодо формування, підтримки та інтенсифікації розвитку ефективних форм

виробничої кооперації, спрямованих на посилення конкурентоспроможності держави у глобальному середовищі та досягнення стратегічних цілей розвитку національного господарства на інноваційних засадах (рис. 1.4).

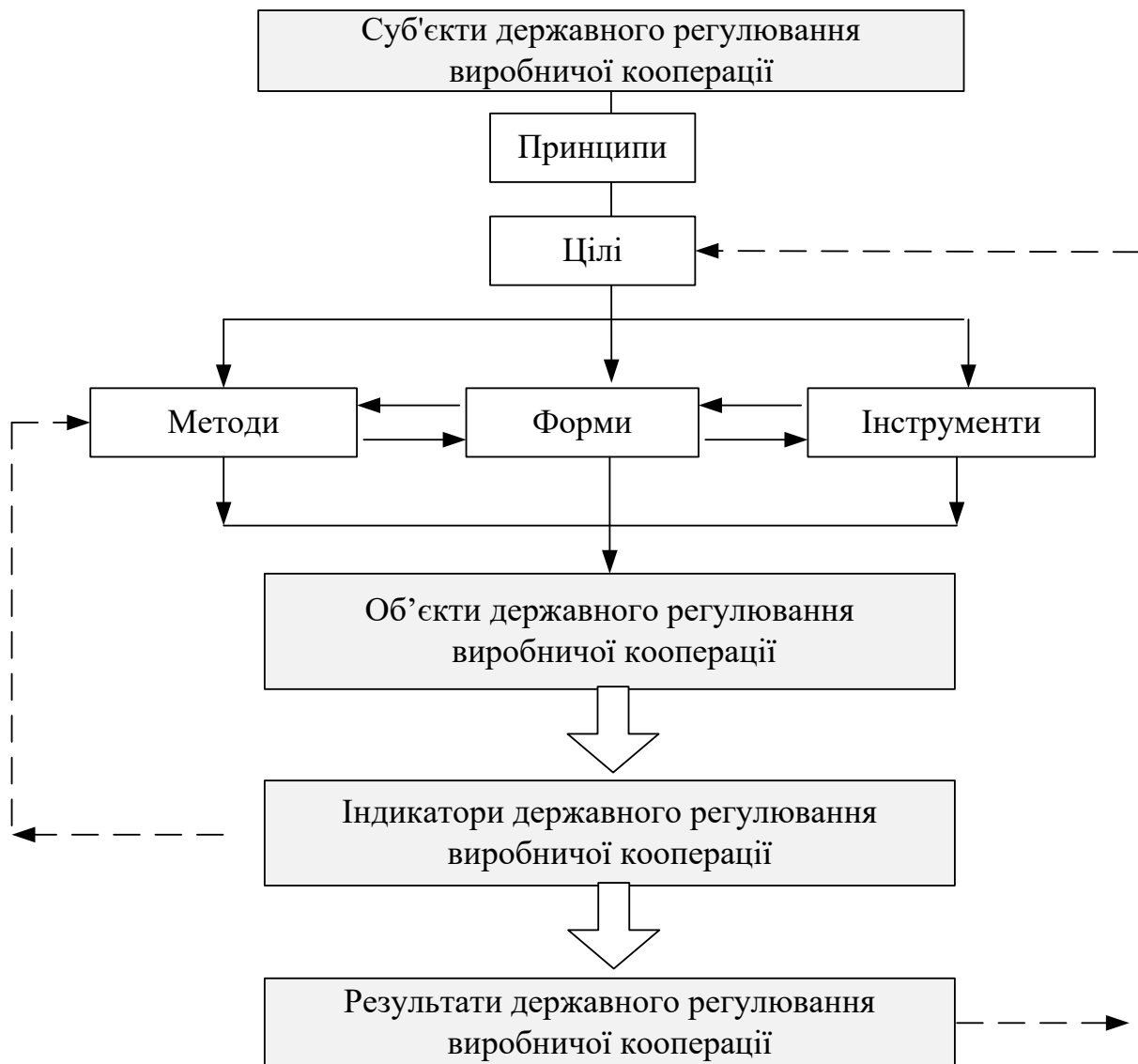

Рис.1.4 – Семантична модель державного регулювання виробничої кооперації

Джерело: розроблено автором

Загальними принципами системи ДРВК мають бути [237]:

- принцип розумної достатності (державі підпорядковуються тільки ті функції, які не можуть виконуватись іншими ланками господарської системи внаслідок їх обмеженої компетенції та недостатніх ресурсів);
- принцип поступовості (командно-адміністративні методи регулювання замінюються правовими та економічними в міру створення

об'єктивних умов – демонополізації, приватизації, стабілізації тощо);

- принцип адекватності (система державних регуляторів економіки повинна відображати реальний стан соціально-економічного розвитку).

Разом з тим, варто виділити такі специфічні принципи здійснення ДРВК, як:

- інноваційність – передбачає використання як нових методів для сприяння державою розвитку ВК, так і стимулювання саме інноваційно-насичених форм ВК;

- стратегічність – передбачає розробку комплексної системної стратегії розвитку національного господарства України, яка б не змінювалася і не «удосконалювалася» залежно від політичної ситуації;

- ефективність – означає отримання економічних, соціальних, екологічних та інших видів ефектів у різних проміжках часу від державного регулювання, які б компенсували витрачені ресурси на його здійснення;

- соціально-економічні орієнтири – даний принцип акцентує увагу на першочерговість забезпечення державою основних соціальних завдань держави;

- синергетичність – дозволяє ефективно використовувати позитивні особливості ВК, що полягають в отримванні додаткових переваг кожному із учасників ВК, а це, у свою чергу, призведе до додаткових кумулятивних ефектів від ДРВК.

Важливим елементом ДРВК має бути продумана система цілей. Найчастіше серед цілей державного регулювання називають чотири найголовніші [141]: економічне зростання, стабільність цін, повна зайнятість, зовнішньоекономічна рівновага. Їх часто називають магічним чотирикутником (для того, щоб домогтися всіх цілей одночасно, потрібен справжній чарівник).

Водночас для здійснення ДРВК необхідна специфічна система цілей. Розроблена нами комплексна ієрархічна система цілей ДРВК (рис. 1.5) містить цілі різних порядків. Так, цілі 1-го порядку досягаються за рахунок цілей 2-го порядку, які, в свою чергу, реалізуються через досягнення цілей 3-го порядку.

Рис. 1.5 – Система цілей державного регулювання виробничої кооперації в Україні

Джерело: розроблено автором

Разом з тим, деякі цілі переплітаються між собою і опосередковано чи прямо впливають одна на одну, що свідчить про взаємозалежність соціально-економічних процесів щодо розвитку ВК. Так, до цілей 1-го порядку (стратегічних або макрорівневих) нами віднесені:

- посилення конкурентоспроможності держави у національному та міжрегіональному вимірах;
- забезпечення сталого розвитку держави;
- покращення соціально-економічного стану держави.

Їх реалізація потребує досягненню більш конкретніших завдань, які абстрагуються в цілі 2-го порядку (тактичні або мезорівневі):

- розвиток внутрішнього ринку держави;
- інтенсифікація інноваційного розвитку економіки держави;
- покращення інвестиційного клімату.

В окремий соціально-екологічний блок виділено ряд цілей соціальної та екологічної спрямованості, які повинні реалізуватися поряд із економічними задля забезпечення сталого розвитку держави та досягнення певної соціально-економічної рівноваги. До них ми віднесли: вирішення соціальних проблемних питань; покращення екологічної ситуації в країні; реалізація крупних соціально-економічних проектів; впровадження ресурсозберігаючих та екологічно безпечних технологій; створення нових робочих місць, зменшення безробіття тощо. Перелік цілей 3-го порядку ДРВК є досить великий і має розгалужену сітку взаємозв'язків та взаємодоповнень. Так, реалізація однієї цілі може призвести до створення сприятливих передумов для швидкої реалізації іншої, або ж кількох пов'язаних. Слід зазначити, що така система цілей ДРВК є досить гнучкою, і для певного регіону чи галузі вона може змінюватися залежно від стану розвитку самого регіону, динаміки формування його потенціалів, внутрішніх та зовнішніх факторів тощо.

В ході досліджень нами розроблена концепція ДРВК в Україні (рис. 1.6). В будь-якій концепції важливе значення має визначення конкретних суб'єктів регулювання і, відповідно, об'єктів.

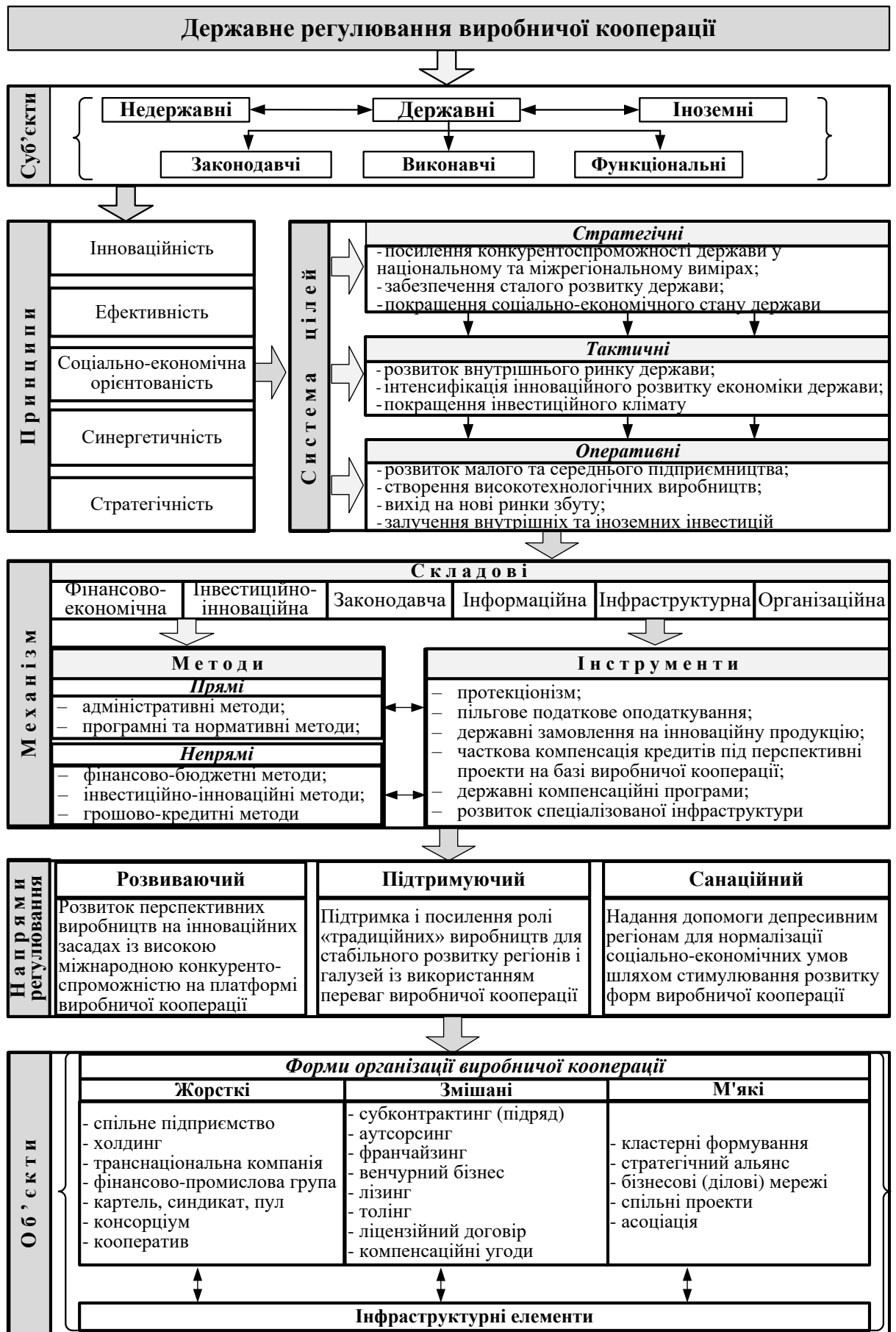

Рис. 1.6 – Концепція державного регулювання виробничої кооперації в Україні
Джерело: розроблено автором

Суб'єктом регулювання є держава в особі державних органів управління (президента, парламенту, уряду, місцевих адміністрацій), яка для розв'язання складних соціально-економічних проблем, усебічного врахування інтересів залучає наукові та освітні установи, політичні партії, громадські та міжнародні організації, підприємства та їх об'єднання тощо. Об'єктом ДРВК є різні форми організації виробничої кооперації у їх взаємозв'язках із елементами інфраструктури господарств країни, регіонів, областей, міст і районів, а також соціально-економічні процеси їх взаємодії.

Методи ДРВК можна згрупувати на прямі (державні замовлення чи асигнування, реалізацію цільових програм стимулювання конкретних елементів виробничої кооперації, адміністративні заходи) і непрямі (використання методів бюджетно-фінансової, грошово-кредитної, інвестиційно-інноваційної та інших політик, що опосередковано регулюватимуть процеси виробничої кооперації).

Досить важливо правильно вибрати необхідний набір методів державного регулювання для конкретного регіону, галузі чи часового проміжку для забезпечення максимального ефекту. Адже на ДРВК впливають різноманітні чинники, серед яких найважливішими є:

- рівень законодавчо-нормативної бази;
- якість регуляторних органів на державному і місцевому рівні;
- рівень імплементації прийнятих регуляторних актів;
- фінансові можливості держави;
- рівень прозорості та відкритості органів влади;
- рівень розвитку малого та середнього підприємництва в Україні;
- ступінь регіональних та галузевих диспропорцій;
- добробут населення тощо.

Для досягнення цілей держава використовує набір інструментів, основні з них – це:

- пільгове оподаткування та кредити;
- державні програми відшкодування ризикових збитків у

високотехнологічних сферах при застосуванні виробничої кооперації тощо.

В методичному плані важливо розробити певні підходи до досліджень ВК в контексті державного регулювання, яка б дала можливість всім зацікавленим сторонам, особливо на державному рівні, інтенсифікувати її розвиток (рис. 1.7).

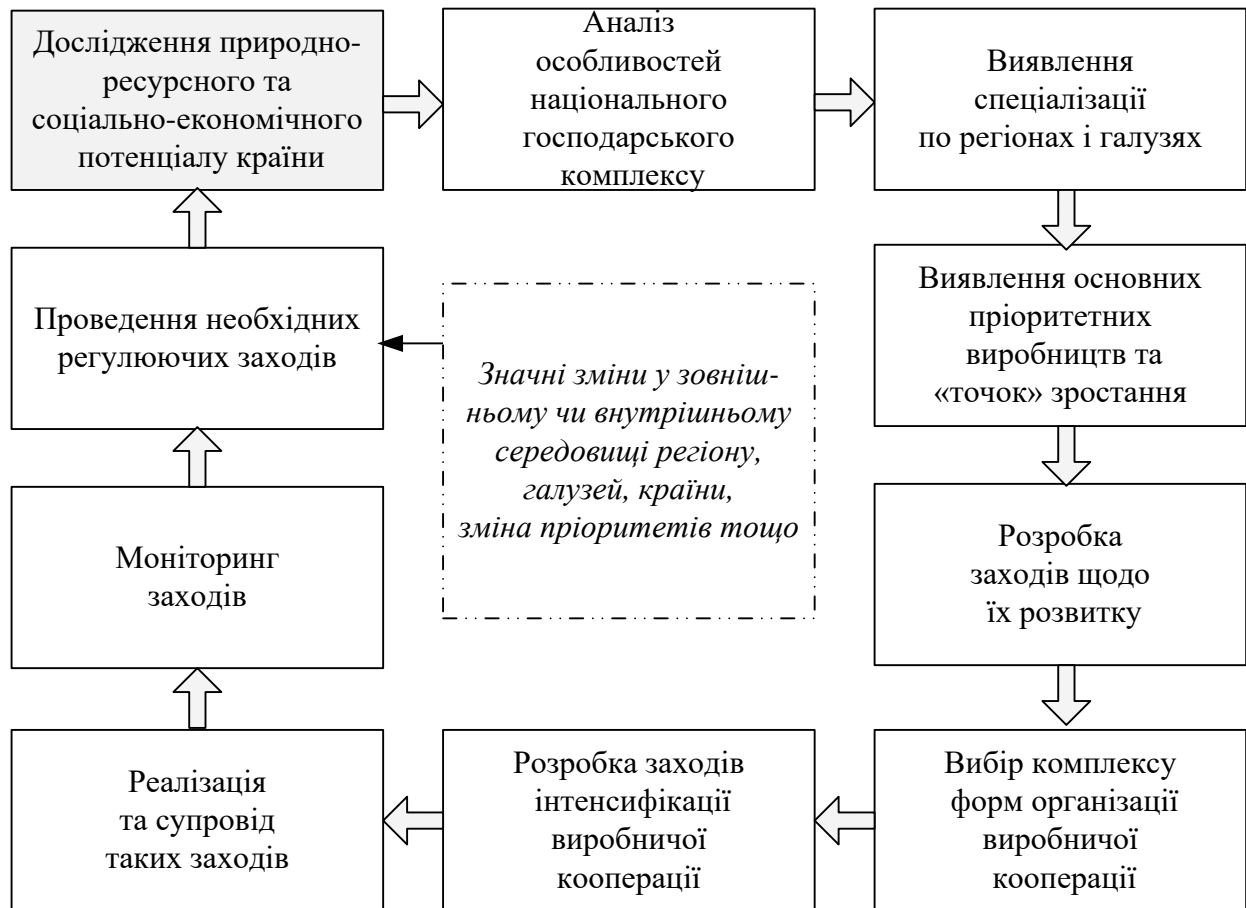

Рис. 1.7 – Процес дослідження виробничої кооперації в контексті подальшого державного регулювання

Джерело: розроблено автором

На першій стадії слід провести комплексне вивчення природно-ресурсного та соціально-економічного стану країни задля виявлення внутрішніх можливостей та потужностей використання всіх видів ресурсів, а також виокремлення нагальних різнопланових проблем, що потребують вирішення в контексті сталого розвитку країни.

Наступна стадія у даній методиці – дослідження структури національного господарського комплексу. На основі аналізу визначається раціональність

використання ресурсів регіону чи галузі підприємствами, рівень конкурентоздатності підприємств в національному та світовому ринках, рівень фінансової забезпеченості для можливостей подальшого розвитку, ступінь високотехнологічності продукції, екологічність виробництва тощо. Це описує стан національного господарства, виявляє його слабкі та сильні сторони.

Третій крок присвячується виявленню основних спеціалізованих виробництв товарів, робіт чи послуг у регіоні, які виробляються із більшим ефектом, ніж в інших регіонах, або ж які мають для цього найкращі умови. Також мають враховуватися регіональні та національні стратегії розвитку, галузеві програми, громадські ініціативи.

Виявлення пріоритетних виробництв та своєрідних «точок» зростання, тобто тих виробництв, здатних покращити соціально-економічний стан регіону, – це вже наступна стадія у процесі дослідження. Тут акцент потрібно робити насамперед на інноваційність виробництва, його комплексність та глибину переробки сировини, а також на соціально-екологічний фактор. Розробка заходів щодо розвитку таких виробництв потребує консолідацію зусиль на всіх рівнях – від дрібного підприємця до держави. Важливу роль відіграватиме вибір «успішного» набору форм організації виробничої кооперації. Після цього іде розробка конкретних заходів по кожній формі такої співпраці з максимальним врахуванням всіх можливих факторів впливу.

Важливо, щоб реалізовані заходи мали системний та довготерміновий характер, регулярно звірялися на відповідність вибраної форми організації ВК та виробництва певної продукції сучасним реаліям господарювання, – що вимагає проведення всебічного моніторингу. Його реалізація може відбуватися як внутрішніми силами («погляд зсередини»), так і зовнішніми силами («оцінка ззовні»). В разі виявлення серйозних змін, необхідно провести повторне дослідження у простішій формі і своєчасно підготуватися до можливих негативних їх наслідків, змінити стратегію розвитку тощо.

На рис. 1.8 подано класифікацію основних форм ДРВК з огляду на поставлені цілі та вплив різноманітних факторів.

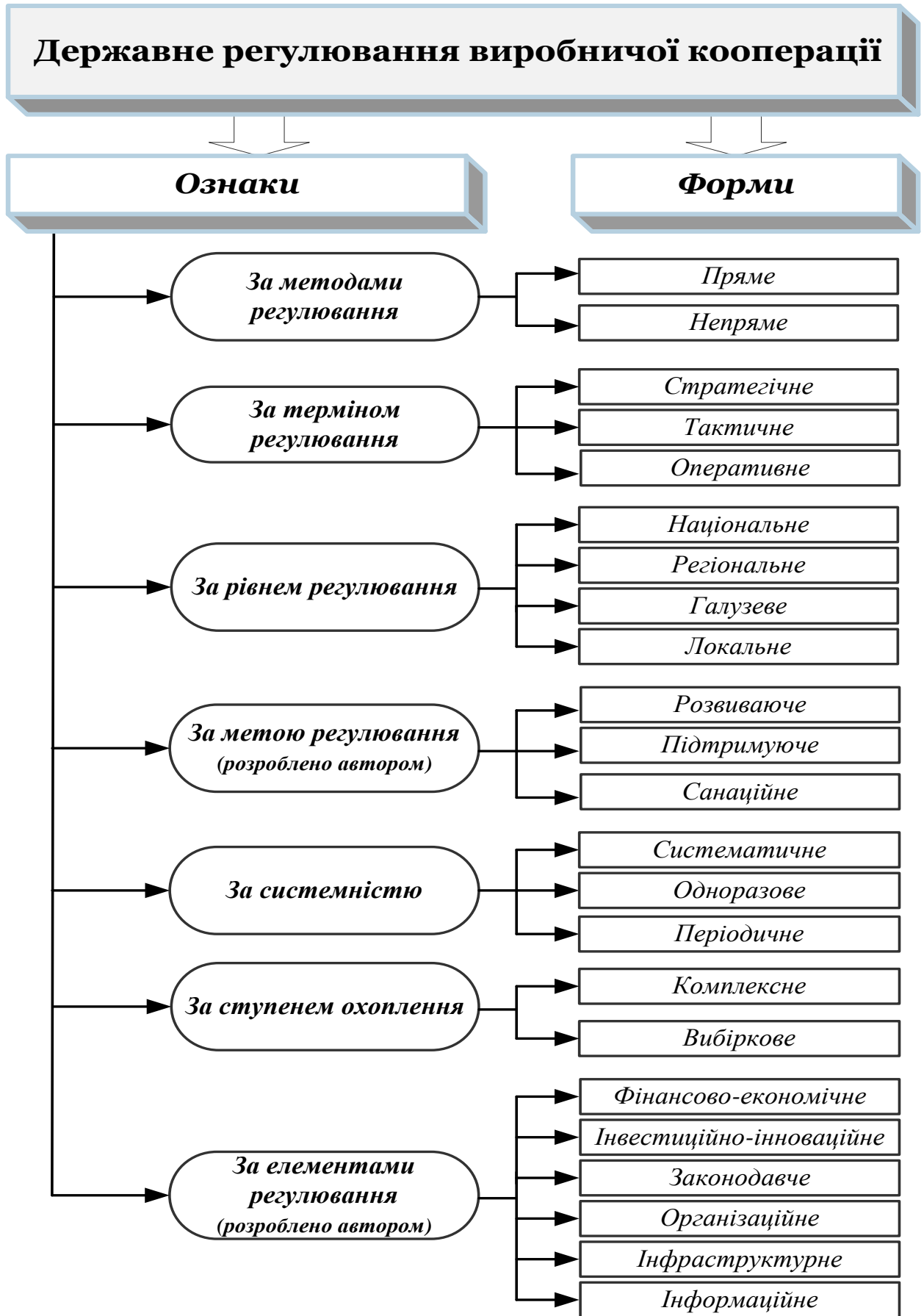

Рис. 1.8 – Форми державного регулювання виробничої кооперації

Джерело: розроблено автором

За методами впливу, що використовуються державою, можна виділити пряме та непряме ДРВК. До прямих методів ДРВК можна віднести державні замовлення чи асигнування, реалізацію цільових програм стимулювання конкретних елементів ВК, адміністративні заходи. Непряме державне регулювання передбачає використання методів бюджетно-фінансової, грошово-кредитної, інвестиційно-інноваційної та інших політик, що опосередковано регулюватимуть процеси ВК. Для забезпечення максимального ефекту необхідно правильно вибрати необхідний набір методів державного регулювання для конкретного регіону, галузі та часового проміжку.

За терміном регулювання пропонується розглядати стратегічне (терміном на 5-20 років, що потребує формування Стратегії розвитку ВК у відповідності із поставленими завданнями у загальнонаціональних стратегіях розвитку), тактичне (термін програм у межах 1-5 років) та оперативне (в межах року) ДРВК.

Важливим моментом є розбудова ієрархічної взаємоузгодженої системи інститутів та інституцій для забезпечення адекватного державного регулювання на національному, регіональному, галузевому та локальному рівнях. Кожен зазначений рівень потребуватиме власну методику регулювання, зважаючи на специфіку функціонування, свій набір інструментів та показників ефективності.

Водночас необхідно забезпечити взаємопроникненість як заходів впливу, так і його результатів на різних рівнях для забезпечення синергетичного ефекту та уникнення дублюючих чи взаємовиключаючих ефектів чи заходів.

За системністю можемо виділити систематичне регулювання (базується на розроблених методиках, сталій законодавчій базі, успішній практиці), періодичне (реалізується не системно, але із певними проміжками часу, та може відбуватися, наприклад, із політичних, фінансово-економічних чи іміджевих причин) та одноразове (відсутня будь-яка системність, науково-практичне обґрунтування або прояв певних корупційних моментів з одного боку, або ж локальне «хірургічне» втручання держави для розв'язання певних специфічних проблем розвитку ВК, що не підпадає під системне регулювання) ВК.

За ступенем охоплення ДРВК може передбачати комплекс заходів для всієї національної економіки, галузі чи регіону (комплексне), або ж для конкретних локальних систем, що мають певне важливе значення для держави (вибіркове).

Вбачаємо за доцільне виділяти ДРВК за метою регулювання на санаційне (передбачає нормалізацію соціально-економічного розвитку територій із використанням відповідних форм ВК), підтримуюче (зорієнтоване на підтримку традиційних для регіону виробництв для забезпечення стабільного розвитку) та розвиваючого (орієнтоване на посилене використання форм ВК для розвитку інноваційних висококонкурентних виробництв). Адже кожна із цих форм передбачає різні мету, цілі, а, отже, і інструменти їх реалізації.

Важливим питанням є розгляд форм ДРВК з точки зору елементів регулювання, які, по суті, можуть становити основу дієвого механізму такого регулювання. До таких форм ДРВК можна віднести:

- фінансово-економічна (державні гарантії або субсидії на стратегічні проекти ВК, державні замовлення продукції виробничої кооперації, податкове пільгове оподаткування, здешевлення кредитів під перспективні проекти із залученням форм ВК тощо);
- інвестиційно-інноваційна (формування позитивного інвестиційного клімату, активне стимулювання інноваційного розвитку малого, середнього та великого підприємництва, особливо у формах їх коопераційної взаємодії, активне сприяння реалізації концепції «Потрійна спіраль», активна участь держави як замовника, так і партнера у інноваційних формах ВК, розвиток кластерних структур);
- законодавча (систематизація та коригування існуючого законодавчо-нормативного поля щодо питань ВК, розробка необхідних для адекватного функціонування ВК нових Законів України (надалі ЗУ), врегулювання проблемних питань у сфері реєстрації, ліцензування, оподаткування та зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів ВК);
- організаційна (формування єдиного органу виконавчої влади з питань

розвитку ВК, запровадження відділу моніторингу процесів ВК при облдержадміністраціях, Міністерстві економічного розвитку і торгівлі (надалі МЕРТУ), Державній регуляторній службі (надалі ДРСУ), Антимонопольному комітету України (надалі АМКУ) тощо, розробка стратегій та програм діяльності держави із розвитку та регулювання виробничої кооперації в Україні, розвиток громадської ініціативи та фахового експертного середовища);

- інформаційна (забезпечення ефективної і прозорої інформаційної політики для розвитку ВК, формування позитивного іміджу, роз'яснення базових понять, формування дієвої системи показників для планування, прогнозування, моніторингу та оцінки результативності як самих форм ВК, так і їх державного регулювання);

- інфраструктурна (розвиток ринкової, фінансово-кредитної, комунікаційної, логістично-складської інфраструктур для активізації процесів виробничої кооперації на різних рівнях).

Оцінювання стану ДРВК має передбачати набір індикаторів, основними з яких можуть бути (додаток В):

- рівень державної підтримки ВК;
- ступінь виконання державою регулюючих заходів, спрямованих на формування інституційних і законодавчих умов для масштабного розвитку ВК, особливо у сфері освоєння прогресивних технологій та створення виробництв наукомісткої продукції;

- кількість програм стимулювання розвитку системи самоорганізації учасників ВК;

- надання пільг суб'єктам ВК, які з іноземною участю імпортують технологію більш високої якості.

Водночас результативність успішного ДРВК може оцінюватися абсолютними та відносними показниками. Серед абсолютних показників слід виділити:

- збільшення валового регіонального продукту (загального ВВП);
- збільшення експорту високотехнологічної продукції;

- збільшення кількості і якості МП і СП та їх частки у ВВП;
- збільшення кількості різних форм ВК;
- ступінь розвиток інноваційної інфраструктури тощо.

Відносні показники результативності ДРВК пропонуються визначати за такими коефіцієнтами:

- коефіцієнт локалізації: за кількістю малих підприємств, за кількістю діючих підприємств, за кількістю активних підприємств, за вартістю основних фондів, за обсягами експорту продукції, за інвестиціями в основний капітал, за кількістю зайнятого населення, за фінансовим результатом;
- коефіцієнт спеціалізації;
- коефіцієнт виробництва продукції на душу населення;
- коефіцієнт ентропії;
- коефіцієнт диверсифікації;
- коефіцієнт спеціалізації за методом Уївера;
- коефіцієнт подібності;
- інтегральні коефіцієнти спеціалізації тощо.

Практичне застосування пропонованої концепції ДРВК передбачає раціональне використання системи різних форм ДРВК у галузевому-регіональному вимірі, що дозволяє в значній мірі покращити соціально-економічний розвиток територій як на регіональному рівні, так і на рівні держави без відносно значних залучень фінансового капіталу.

1.3 Світовий досвід державного регулювання виробничої кооперації

В світі накопичився значний досвід щодо функціонування і державного регулювання ВК. Його вивчення та систематизація дозволить врахувати позитивні та не допустити повторення негативних моментів при розробці ефективних напрямів ДРВК саме у вітчизняних умовах. На наше переконання, дослідження шляхів вирішення проблем діяльності підприємств, їх об'єднань та

регіональних структур, насамперед на засадах коопераційної діяльності, у різних країнах світу, які різняться між собою за багатьма соціально-економічними, демографічними і політичними параметрами, має важливе значення для вирішення подібних проблемних питань в Україні.

Одним із досить успішних прикладів формування ефективної політики ДРВК, на нашу думку, є досвід у цій сфері Фінляндії. Пошук шляхів подолання економічного спаду початку 90-х років у **Фінляндії** призвів до досліджень та розробок концепцій кластеризації економіки країни, яка на той час активно впроваджувалася в інших країнах Північної Європи (Данії, Швеції, Ісландії, Норвегії). На основі проекту «Advantage Finland», який координувався Дослідним інститутом фінської економіки і орієнтувався на вивчення можливостей національної промисловості, підготовку інформації для прийняття рішень щодо реструктуризації промислової політики, була розроблена і затверджена Національна промислова стратегія [240]. В її рамках був здійснений перехід від старих принципів – субсидювання слабких галузей, протекціонізм стратегічним галузям, підтримка національних «чемпіонів», до нових політичних та економічних підходів – від макроекономічного регулювання до промислово- і технологічно-конкурентної політики, яка базується на кластерному аналізі і сприяє формуванню кластерів. Така зміна дала Фінляндії змогу утвердитись на світовому ринку телекомунікацій, суднобудування, кольорових металів, деревообробній промисловості, значно зменшити чутливість фінської економіки до коливань світового ринку та залежність від зовнішніх енергоносіїв, «створити» багато всесвітньовідомих компаній (найвідоміший серед них - Nokia) [240].

В Європі найбільш динамічні кластерні програми були здійснені в Австрії, Бельгії, Великобританії, Греції, Данії, Ірландії, Іспанії, Нідерландах, Німеччині, Норвегії, Португалії, Франції, Фінляндії, Швеції. Не дивлячись на локальний та регіональний характер кластерів, багато з них вже стали всесвітньовідомими [46].

Значного впливу на економічне життя та розвиток ВК в **Франції** відіграло прийняття у 1995 році Програмного закону про облаштування та розвиток територій [17]. Він не лише визначав цілі і механізми, але й вводив фінансово-економічні, інституційні механізми реалізації. В останні роки 20 століття був розроблений пакет проектів, націлених на зміцнення та розширення місцевих виробничих систем (насамперед на базі кластерної моделі). Було затверджено 96 із 202 поданих проектів по розвитку нових виробничих систем (SPL – Systemes Productifs Locaux) у різних регіонів Франції. Їх реалізація координується Делегацією з облаштування територій і агломерацій (DATAR) і фінансується: майже наполовину приватним капіталом, майже на чверть Фондом облаштування та розвитку територій (FNADT), та іншими державними фондами. Важливу роль у розвитку процесів регіоналізації, облаштування територій та формуванні SPL відіграють також «платформи місцевої ініціативи» (PFIL) [17]. Вони об'єднують місцевих професіоналів різних сфер, які на добровільних засадах допомагають створенню підприємств та максимізації їх успішної діяльності. Такі «платформи» підтримуються різними владними структурами, хоча є повністю автономними, і виступають зв'язуючим елементом для всіх партнерів підприємств в сфері економіки регіону. Аналогом такої організації в Україні можна назвати Агенцію регіонального розвитку.

До конкретних дій, що направлені на підвищення привабливості територій в рамках проектів SPL, відносять:

- взаємна діагностика один одного підприємствами регіону (50% SPL);
- створення спільних сайтів в Інтернеті (50% SPL);
- передавання та вкладання спільних коштів, технічних ноу-хау, обладнання (30% SPL);
- різні види комерційної діяльності (50% SPL);
- діяльність, що відноситься до навчання персоналу чи наданню допомоги в управлінні трудовими ресурсами (40% SPL);
- інноваційна діяльність і спільні дослідження (20% SPL) [206].

Спільна діяльність сприяла зближенню підприємств, а також призводила до створення стабільних і міцних груп підприємств-лідерів економіки регіонів, до створення новим об'єднань по виробництву нової продукції, або ж до формування спільної комерційної діяльності в рамках невеликої мереженої структури.

ВК і координація у Франції активно стимулюється регіональними і місцевими державними органами. Своє завдання в рамках проектів SPL влада на місцях вбачає в недопущенні непотрібної конкуренції між технополісами, кластерами та іншими об'єднаннями компаній, у роз'ясненні цим структурам їх права в сфері вкладання ресурсів та управлінні регіональним розвитком через податкові ініціативи та інші економічні заходи.

Значну роль в розвинутих країнах приділяється питанню економічного розвитку на інноваційній основі. Адже все більш зрозумілим стає те, що рівень економічного розвитку держав у XXI столітті будуть визначати науково-технічний прогрес та інтелектуалізація основних факторів виробництва. Тобто у глобальній економічній конкуренції виграють ті країни, які забезпечать сприятливі умови для наукових досліджень і науково-технічних розробок, інноваційної діяльності у широкому розумінні.

Слід виділити дві основні моделі інноваційної політики, які виправдали себе: американська і японська. Перша базується на максимальній автономії підприємництва, принципі вільної конкуренції і на регулюванні ринку великими міжнародними корпораціями. Орієнтування технологічного розвитку здійснюється шляхом виокремлення пріоритетної галузі. Японська модель передбачає забезпечення державою технологічних пріоритетів шляхом стимулювання не окремих галузей, а конкретних технологій. Практичний досвід говорить про те, що в післякризовий період треба робити ставку на підприємства, підприємців-новаторів [124, с.137].

Механізм інноваційного процесу в європейських країнах сформувався під впливом конкурентного тиску американських і японських компаній на ринках товарів і послуг. Протистояння сильним конкурентам стало фактором

активізації країн ЄС щодо формування Європейського науково-дослідного і інноваційного простору та розроблення конкретних заходів прискорення цього процесу.

Одним із таких засобів виступає широкий розвиток ВК в інноваційній сфері в рамках ЄСу контексті розробки і реалізації міжнародних програм співробітництва та крупномасштабних цільових проектів: ЕСПРІТ, РАСЕ, ЕВРІКА, ВЕЛЬЮ, КОПЕРНІКУС, ERASMUS, HORIZON та ін.

ЕСПРІТ – європейська програма в сфері технології інформаційних систем. Кооперація європейських компаній в рамках даної програми розпочата в 1983 році. Більшість фірм включені в декілька різних мереж, кожна з яких володіє певним заділом у визначеній галузі виробництва. Найбільш яскравим прикладом компанії, яка включена до такого співробітництва, є концерн Siemens, що бере участь більш ніж у 50 проектах програми. В спільній науково-дослідній роботі партнерами є: в області виробництва засобів зв'язку – CGE – ALKATEL – Telettra, Rascal, British Telecom, машинобудування – BOSCH, COMAU, Krupp, виробництва комп'ютерів – Digital, IBM, Nixdorf, автомобілебудування – BMW, ICL, Peugeot, Renault, Volkswagen, хімічної промисловості – Azko, Elf, Hoechst [243, с.213].

Програма РАСЕ орієнтована на дослідження передових способів зв'язку в Європі, комплексна програма ЕВРІКА – на стимулювання інновацій шляхом створення альянсів між європейськими групами потужних промислових компаній, основною метою програми ВЕЛЬЮ є поширення в ЄС результатів НДДКР тощо.

Основою інноваційної політики ЄС є «План розвитку міжнародної інфраструктури інновацій і передачі технологій». Окремий розділ плану «Кооперація між країнами в області інновацій» передбачає створення і функціонування консалтингових служб з передачі технологій і управління інноваціями для сприяння поширенню інновацій в Євросоюзі.

Посилення ролі держави у регулюванні міжнародного інноваційного співробітництва привело до формування нового явища – науково-технічної

дипломатії. Дефініція науково-технічної дипломатії характеризує її, як систему заходів і інститутів, спрямованих на сприяння кооперації і захисту державних інтересів в світовій науково-технічній сфері. Виконання своїх функцій науково-технологічне дипломатія здійснює засобом представлення своїх інтересів посольствам, консультантам, торговим представництвам чи спеціально утвореними закордонними центрами з питань науково-технічного співробітництва. Для України зовнішньополітичні завдання науково-технічної дипломатії сьогодні мають виходити не лише із встановлення добросусідських представницьких стосунків із різними країнами світу, а полягати у активнішому лобіюванні національних інтересів [243, с.214].

У світовій практиці склалися наступні основні форми стимулювання малих інноваційних підприємств, у тому числі і в рамках коопераційних систем (насамперед, кластерних) [100]:

- пряме фінансування (субсидії, позики), які досягають 50% витрат на створення нової продукції і технологій (Франція, США і інші країни);
- пільгове оподаткування для підприємств тих, що діють в інноваційній сфері, в т.ч. виключення із сум оподаткувань витрат на НІОКР і списання інвестицій на НІОКР, пільгове оподаткування університетів і НДІ (Японія);
- законодавче забезпечення захисту інтелектуальної власності і авторських прав (практично у всіх розвинених країнах);
- надання позик, у тому числі без виплати відсотків (Швеція);
- цільові дотації на науково-дослідні розробки (практично у всіх розвинених країнах);
- безвідплатні позики, що досягають 50% витрат на впровадження інноваційних розробок (Німеччина);
- зменшення державного мита для індивідуальних винахідників і надання податкових пільг (Австрія, Німеччина, США, Японія і ін.), а також створення спеціальної інфраструктури для їх підтримки і економічного страхування (Японія);

- відстрочка сплати мита або звільнення від нього, якщо винахід стосується економії енергії (Австрія);
- безкоштовне ведення бухгалтерського обліку за заявою індивідуальних винахідників, безкоштовні послуги патентних повірених, (Нідерланди, Німеччина);
- державні програми по зниженню ризиків і відшкодуванню ризикових збитків (Японії);

Модернізація економіки здійснюється на основі впровадження у виробництво новітніх технологій. Швидко отримати сучасні технології можливо через закупівлю ліцензій і обладнання, а також залучення прямих інвестицій. Японія вирішила проблему модернізації через закупівлю ліцензій. Китай здійснює модернізацію на основі прямих іноземних інвестицій. Для заохочення зарубіжних інвестицій у Китаї поряд із науковими закладами, фінансовими установами і бізнесом зони технологічного розвитку отримали значні податкові пільги. Зокрема, юридична особа, яка інвестувала у новітні технології понад 5 млн дол., може бути частково або повністю звільнена від сплати прибуткового податку [208]. За підсумками 2010 р., у Китаї функціонувало 88 зон технологічного розвитку державного значення (в кінці 90-х рр. таких зон налічувалося 53), а обсяг експорту їх продукції склав 264,8 млрд дол. [22]. Якщо у 90-х рр. китайська продукція асоціювалася з низькою якістю, то у 2007 р. високотехнологічний експорт у промисловому експорті Китаю склав 32,8%, що майже дорівнює даному показнику США (32,9%) і суттєво його перевищує у таких країнах, як Японія (23,1%), Франція (22,8%), Фінляндія (20,1%), Швеція (19,2%) і Німеччина (18,8%) [197].

Протягом останніх років у розвинених країнах світу усвідомлюється необхідність формування нової промислової політики, заснованої на поєднанні активної ролі держави та ринкових механізмів, а також пошуку найбільш ефективних інструментів та механізмів державного впливу на розвиток промислового комплексу. Значного поширення при формуванні державної політики розвитку реального сектору економіки набуває застосування

кластерного підходу, суттєвою перевагою якого перед традиційним секторальним підходом є його комплексність – кластерна політика дозволяє досягати цілей не лише у сфері формування та розвитку промислових кластерів, але й цілей інших видів державної політики – інвестиційної, інноваційної, соціальної, забезпечуючи досягнення найбільшого синергетичного ефекту у стимулюванні економічного зростання [176].

Аналіз кластерних програм розвинених країн показує їхню переважну спрямованість на становлення та розвиток інноваційних секторів економіки [245]. Активна роль держави та наддержавних утворень (наприклад, ЄС) у формуванні кластерних мереж на сучасному етапі розвитку кластерів пояснюється необхідністю залучення кваліфікованого персоналу та організацій, які спеціалізуються на важливому для регіону або держави виді діяльності, а також залежністю інноваційної діяльності підприємств від стану розвитку фундаментальної науки, яка є сферою відповідальності держави – частка державного сектору у витратах на дослідження та розробки у розвинених країнах Європи становить близько 40 % [101]. Тому у переважній більшості країн кластеризація підтримується на державному рівні шляхом реалізації кластерної політики, під якою розуміють спільну діяльність органів державної влади та управління, установ та організацій наукового, виробничого, громадського та інших секторів, спрямовану на створення умов для формування нових кластерів в економіці (табл. 1.5).

Досвід США показує, що одним з основних рушіїв технічного прогресу є підприємства сектора МСП, інноваційна активність яких за кількістю нововведень, що припадають на одного наукового співробітника у 4 рази вище, ніж в великих організаціях. При цьому, число нововведень на 1 долар витрат на НДДКР в секторі МСП – в 24 рази перевищує аналогічний показник для великих підприємств. Крім того, інноваційна активність фахівців, зайнятих у сфері малого бізнесу за кількістю патентів, виданих на одного працівника, майже в 16 разів перевищує аналогічний показник для великих підприємств [17].

Таблиця 1.5 – Розподіл напрямів державної підтримки кластерів у ЄС [251]

Завдання	Напрямок підтримки	Рівень забезпечення підтримки
Створення мереж	Фінансова підтримка започаткування кластерів	Національний/регіональний
	Інституціоналізація кластерів	Національний/регіональний
	Забезпечення трудовими та іншими видами ресурсів	Регіональний
Запровадження інноваційних технологій	Надання податкових кредитів на здійснення НДДКР	Національний
	Фінансування фундаментальних та прикладних досліджень	Національний/регіональний
	Розроблення схем трансферу технологій	Національний/регіональний
	Створення спеціалізованої науково-дослідної бази	Національний/регіональний
	Підтримка розвитку науково-дослідних мереж	ЄС/національний/регіональний
	Розвиток зв'язків між підприємствами, науково-дослідними організаціями та іншими учасниками	ЄС/національний/регіональний
Розвиток людського капіталу	Підтримка співробітництва між ВНЗ і підприємствами у сфері навчання персоналу та працевлаштування випускників ВНЗ	Регіональний
	Створення програм професійного навчання	Регіональний
	Створення нових спеціальностей у ВНЗ з урахуванням кадрових потреб компаній кластерів	Регіональний
Розбудова інфраструктури	Створення бізнес-інкубаторів	Національний/регіональний
	Створення технопарків	Регіональний
	Створення бізнес-парків	Регіональний
	Розвиток комунікацій	Регіональний
Забезпечення доступу до фінансових ресурсів	Створення фондів регіонального розвитку у регіонах розташування кластерів	Регіональний
	Створення інноваційних фондів	Національний/регіональний
	Підтримка компаній в отриманні доступу до програм та проектів фінансування на рівні держави та ЄС	Національний/регіональний
	Створення мереж «бізнес-ангелів»	Регіональний
	Проведення тренінгів для компаній з метою забезпечення їх відповідності критеріям для отримання фінансування від фондів держави та ЄС	Регіональний
Забезпечення доступу до ринків	Підтримка інтернаціоналізації компаній	Регіональний
	Підтримка спільного брендингу та маркетингу компаній кластера	Регіональний
	Здійснення маркетингових досліджень	Регіональний
Загальна підтримка	Забезпечення доступу компаній до бізнес послуг	Регіональний
	Створення сприятливого регуляторного середовища	Регіональний
	Підвищення рівня якості життя	Регіональний

З метою забезпечення сприятливих умов для успішної діяльності інноваційних МСП, Урядом США в 1982 р був прийнятий федеральний закон «Про розвиток інноваційної діяльності в малому бізнесі» з наступними змінами від 1992 р» [255], основними цілями якого є:

- стимулювання технологічних інновацій;
- використання потенціалу МСП для реалізації федеральних замовлень на виконання НДДКР;
- сприяння в залученні талановитих людей до заняття технологічними інноваціями;
- допомога приватному сектору в комерціалізації науково технічних досягнень, за результатами НДДКР, виконаних по федеральних замовленнях;
- залучення малих підприємств в кваліфікаційний перелік фірм США працюють в інноваційній сфері для задоволення національних потреб в спеціальних дослідженнях і розробках.

В рамках цього закону був розроблений ряд національних програм, що фінансуються з державного бюджету, які надали інноваційним МСП і винахідникам широкі можливості в реалізації їх розробок. Зокрема передбачено виключення з оподаткування багатьох витрат (придбання документації, обладнання, виготовлення дослідних зразків, проведення випробувань, оплата патентних послуг та ін.).

Це дозволило реалізувати такі федеральні програми як «Програма Інноваційних досліджень в малому бізнесі» (The Small Business Innovation Research – SBIR) і «Програма трансфертів технологій малого бізнесу» (The Small Business Technology Transfer Program – STTR). Обидві програми координуються відділом технологій «Адміністрації Малого Бізнесу» (далі – АМБ). Також цікавими є програми «Ділові інформаційні центри» (Business Information Center – BIC) та програма «Корпус консультантів з числа колишніх топ-менеджерів» (Service Corps of Retired Executives – SCORE) (табл 1.6).

Японський досвід підтримки і розвитку МСП відрізняється високим рівнем державного впливу на основні процеси реформування економіки країни [17].

Таблиця 1.6 – Федеральні програми підтримки та розвитку малого та середнього підприємництва у США

№ з/п	Назва програми	Мета	Фінансове забезпечення
1	«Програма Інноваційних досліджень в малому бізнесі» (SBIR)	Залучення інноваційних ідей малого бізнесу для вирішення науково-технічних проблем за тематикою 10 найбільших федеральних міністерств і національних агентств.	Виділяється до 100 млн дол. США від кожного міністерства та агентства, координує АМБ
2	«Програма трансфертів технологій малого бізнесу» (STTR).	Стимулює малі підприємства до кооперації з некомерційними дослідницькими інститутами, програма дає можливість МСП отримати фінансову та технічну допомогу в створенні спільних підприємств і / або тимчасових об'єднань, орієнтованих на розробку нових технологій від первісної ідеї і до повної їх реалізації. Основний акцент – на практичне застосування теоретичних розробок у вигляді нових продуктів і високих технологій, затребуваних ринком.	Річний бюджет понад \$ 1 млрд, щорічно реалізується близько 1000 інноваційних технологічних проектів, координує АМБ
3	«Ділові інформаційні центри» (BIC)	Підтримка діяльності близько 400 інформаційних центрів, які сприяють застосуванню новітніх високотехнологічних методів роботи в малому бізнесі на основі використання сучасної апаратури, комунікаційних систем і програмного забезпечення.	Частково Уряд США
4	Програма: «Корпус консультантів з числа колишніх топ-менеджерів» (SCORE)	Система безкоштовного консультування з технічних, організаційних і фінансових проблем початківців і діючих підприємців на різних етапах розвитку їх підприємств. В рамках цієї програми діє 11500 добровільних консультантів, які співпрацюють з усіма центрами підтримки МСП в різних районах країни	Частково фінансується з бюджету агентства АМБ

Джерело: складено автором на основі [17]

За короткий історичний період, не дивлячись на обмежені природні ресурси, завдяки цілеспрямованій державній політиці, орієнтованій на всебічну підтримку і розвиток МСП дозволило успішно реформувати японську економіку. Починаючи з 80-х років, економічна політика країни була спрямована на створення власного науково-дослідного потенціалу та організацію великих дослідних центрів, орієнтованих на вирішення пріоритетних завдань НТП.

Варто підкреслити суттєвий вплив регіональної влади на стимулювання інноваційних та коопераційних процесів, що має повноваження надання різних пільг: від пільгового оподаткування до виділення цільових дотацій і позик з місцевих бюджетів. Так, для залучення іноземних інвестицій в створення технопарку на о. Кьюшу (виробництво мікроелектроніки, засобів зв'язку і комп'ютерних технологій), муніципальна влада видавали інвесторам позики до \$ 10 млн. під 1% -8% річних на термін до 10 років (при відстрочці перших виплат на 2 року) [17]. Технопарки ставали центрами взаємодії університетів і дослідницьких інститутів з промисловістю при активної державної підтримки на різних рівнях влади. Близько 70% японських технопарків створювалися для підтримки підприємств малого і середнього бізнесу в регіонах, при цьому 58% від їх загального числа орієнтоване на виробництво високотехнологічної продукції.

Координацію діяльності всієї національної інфраструктури підтримки і розвитку МСП здійснює державне «Агентство малого і середнього підприємництва» (Small and Medium Enterprise Agency – SMEA), яке одночасно реалізує загальну стратегію уряду в частині інноваційної діяльності в секторі МСП. Це агентство активно взаємодіє з низкою великих державних і незалежних організацій, наукових центрів і дослідницьких інститутів, серед яких найважливішу роль відіграє агентство «Організація підтримки МСП та інноваційного розвитку регіонів Японії» (Organization for SME and Regional Innovation of Japan - SMRJ). SMRJ є прикладом успішної ВК 9 інститутів вдосконалення технологій і управління МСП, 4 технопарки і ряд бізнес-інкубаторів. У них щорічно близько 4 тисяч фахівців і керівників малих підприємств отримують теоретичну і практичну підготовку з усіх питань підприємницької діяльності.

З метою відродження регіональних економік до кінця 2006 р. було сформовано близько 50 тисяч виробничих центрів підприємництва, які об'єднують на технологічній і організаційній основі різні групи МСП, які взаємодіють з великими підприємствами, постачальниками, продавцями,

фінансовими організаціями, дослідницькими інститутами та іншими суміжними організаціями, залученими в економічну діяльність. Це дозволило організувати 19 великих індустріальних кластерів, діяльність яких значною мірою сприяла економічному оздоровленню регіонів.

Правовою основою таких перетворень є: «Закон про асоціації малих і середніх підприємств» («Law Concerning the Organization of Small and Medium Enterprise Organizations») і «Закон про місцеві торгових асоціаціях» («Shopping District Promotion Association Law»). Відповідно до «Закону про тимчасові заходи щодо активізації діяльності спеціалізованих МСП» («The Law on Temporary Measures concerning the Activation of Specific Small and Medium Enterprises»), адміністрація префектур розробляє плани створення і розвитку місцевих виробничих центрів, які об'єднують діяльність безлічі спеціалізованих МСП. Відповідно до «Закону про підтримку інноваційного бізнесу в МСП» («The Law on Supporting Business Innovation of Small and Medium Enterprises») місцева кредитна організація надає МСП довгострокові позики терміном до 20 років за пільговими відсотковими ставками. З метою більш ефективного оздоровлення місцевих МСП, агентство SMRJ надає їм до 50% інвестиційного капіталу для залучення додаткових фінансових ресурсів з місцевих джерел.

В Індії два міністерства підтримки МСП були в 2007 р об'єднані в одне Міністерство мікро, малого і середнього підприємництва (ММСП), яке координує діяльність потужної і вельми розгалуженою інфраструктури підтримки ММСП, що має свої підрозділи у всіх великих і середніх містах. Нині в країні діє: 30 інститутів з обслуговування ММСП з 248 філіями; 6 центрів інноваційного розвитку підприємництва; 52 науково-технологічних центру; 17 випробувальних станцій з 2 центрами сертифікації продукції; 58 інтегрованих центру промислового розвитку; 75 виробничих і навчальних центрів; 20 галузевих центрів розвитку технології виробництва; 60 технологічних бізнес-інкубаторів; 26 науково-технічних парків, в т.ч. 9 програмного забезпечення; 348 діючих зон економічного розвитку.

Важливим органом, що сприяє створенню нових підприємств та

забезпечення промислового розвитку в Індії є «Національна корпорація малого підприємництва» (National Small Industries Corporation Ltd – NSIC), яка входить до складу міністерства ММСП. Корпорація безпосередньо керує реалізацією різних спеціалізованих програм через 8 регіональних представництв, 5 технічних сервіс-центрів, 9 технологічних парків з розробки програмних продуктів і за допомогою відділень у всіх штатах країни. NSIC надає технологічну допомогу ММСП через систему технічних сервіс-центрів (NSIC Technical Service Centres – NTSC) з безліччю філій, місцевих відділень і лабораторій, розкиданих по всій країні.

Прогрес у розвитку малого інноваційного підприємництва в значній мірі визначається політикою уряду Індії, яка здійснюється за такими напрямками:

- стимулювання інноваційних процесів та гарантування прав інтелектуальної власності;
- розвиток регіональних об'єднань малих підприємств у формі кластерів при одночасному зміцненні зв'язків між малими та великими підприємствами;
- забезпечення малих підприємств фінансової і технологічної підтримкою, підвищення кваліфікації співробітників, вдосконалення культури і якості виробництва з метою всебічного розвитку експортних можливостей.

Основним завданням уряд Індії вбачає у посиленні конкурентоспроможності національного сектору ММСП, звертаючи особливу увагу на підтримку інноваційної діяльності в експортно-орієнтованих галузях за наступними напрямками: проведення єдиної політики при кредитуванні інноваційних ММСП через різні фінансові інститути і банки; фінансування проектів технологічного оновлення і модернізації; розширення та вдосконалення інфраструктури обслуговування; забезпечення сектору ММСП рівних можливостей доступу до виробничої інфраструктури; створення мережі сучасних лабораторій для проведення випробувань, контролю якості та сертифікації продукції; активне просування новітніх методів управління підприємствами при постійному підвищенні кваліфікації керуючого персоналу в спеціалізованих навчальних закладах [17].

Таким чином, у світі наявний значний успішний досвід ДРВК (табл. 1.7), що передбачає різні методи та інституційне забезпечення державної політики.

Таблиця 1.7 – Державне регулювання виробничої кооперації у різних країнах світу [11]

Країни	Методи ДРВК	Інституційне забезпечення ДРВК
США	Пільгове оподаткування, інвестиційний податковий кредит, пільговий режим амортизаційних відрахувань, субсидії, цільові асигнування з бюджету, відшкодування витрат на НДДКР, пов'язаних з основною виробничою і торговою діяльністю, із суми оподаткованого доходу	Мережа технологічного капіталу (МТК): технополіси, науково-технічні парки, квазіризикова форма організації корпорацій, малі інноваційні фірми, науково-дослідні консорціуми та організації, бізнес-інкубатори, науково-технологічні центри, науково-інженерні центри, спільні промислово-університетські дослідні центри, венчурні фірми
Німеччина	Цільові безоплатні субсидії, дотації, оплата витрат на технічну експертизу, пільгові кредити, система страхування кредитів, податкові знижки і пільги, прискорена амортизація, цільові банківські кредити	Науково-технічні парки, малі інноваційні фірми, науково-дослідні консорціуми, венчурні фірми, технополіси
Франція	Дотації, субсидії, довгострокові позики, податкові кредити, кредитні гарантії, пільгове оподаткування	Технополіси, технопарки, малі інноваційні фірми, науково-дослідні консорціуми, венчурні фірми, центри передачі технологій
Японія	Пільгові кредити, пільгове оподаткування, субсидії	Японська корпорація розвитку досліджень, технополіси, науково-технічні парки, малі інноваційні фірми, науково-дослідні консорціуми та організації
Велика Британія	Пільгове оподаткування, субсидії, списання витрат на НДДКР на собівартість продукції (послуг, кредитні гарантії)	Британська технологічна група, технополіси, малі інноваційні фірми, науково-технічні парки, венчурні фірми, науково-дослідні консорціуми
Канада	Позички на пільгових умовах, субсидії, технічна допомога, податковий кредит, пільгове оподаткування	Технополіси, науково-технічні парки, малі інноваційні фірми, венчурні фірми, науково-дослідні консорціуми
Фінляндія, та більшість країн Європи	Розробка концепції кластеризації економіки; впровадження національних промислових стратегій розвитку	Бізнес-інкубатори, технопарки, науково-дослідні консорціуми

Водночас, який би успішним не був закордонний досвід, це не гарантує такий же ж ефект від його застосування в Україні. Необхідно максимально адаптувати позитивні рішення та нівелювати можливий вплив негативних

факторів при використанні значного іноземного досвіду. Без врахування національних особливостей розвитку економіки, сучасної світової кон'юнктури, історичних моментів, менталітету, політичної системи та інших факторів неможливо вибудувати ДРВК в Україні, спираючись лише на імплементацію закордонного інструментарію.

Висновки до розділу 1

1. В ході дослідження було удосконалені наукові підходи до визначення поняття «кооперація» та обґрунтовано важливість в сучасних умовах дослідження особливостей функціонування та розвитку саме ВК. Уточнено понятійний апарат ВК і запропоновано визначати ВК систему економічних відносин між суб'єктами господарської діяльності, що базуються на принципах взаємовигідності, взаємодовіри, довготривалості, синергетичності для повного або часткового циклу виробництва і реалізації певного продукту з метою оптимізації витрат та підвищення конкурентоспроможності кожного з учасників.

2. Визначені суб'єкт і об'єкт ВК на мікро-, мезо- та макрорівнях, що дає змогу визначити необхідні підходи, інструментарії та виконавців на різних рівнях задля забезпечення досягнення позитивного результату, який очікується від ВК. Запропоновано принципову схему функціонування ВК, яка відображає вплив держави та ринкового оточення, а також інституційного та інформаційного забезпечення на різні рівні ВК. Розвиток категоріального апарату ВК дозволив виробити нові підходи до предмету дослідження в контексті подальшого дослідження суті ДРВК.

3. Розроблено нові підходи до класифікації ВК, яка, на відміну від існуючих ознак, таких як: територіальна ознака, кількість суб'єктів, напрям кооперації, виробнича ознака, термін кооперації, галузева ознака, складові елементи, за видом економічної діяльності, передбачає виділення форм ВК за характером взаємодії, за ступенем об'єднаності, за ступенем інноваційних

рішень та за формою організації. Це дозволило більш диверсифіковано і комплексно підійти до об'єкта дослідження, а виділення основних форм функціонування ВК за формою організації на жорсткі, змішані та м'які дозволяє більш краще структурувати ДРВК для його більш адресного застосування.

4. Подано авторське визначення поняття «державне регулювання виробничої кооперації» як комплексну систему методів, форм та інструментів держави щодо формування, підтримки та інтенсифікації розвитку ефективних форм ВК, спрямованих на посилення конкурентоспроможності держави у глобальному середовищі та досягнення стратегічних цілей розвитку національного господарства на інноваційних засадах. Запропоновано концепцію ДРВК, в контексті якої була ідентифіковані суб'єкти та об'єкти, розроблена система цілей, розкриті принципи, форми, методи та інструменти ДРВК, наведені основні індикатори та результуючі показники, що дозволило виявити пріоритетні напрями та сформувані інформаційно-методичне підґрунтя для забезпечення ефективного функціонування системи виробничої кооперації в Україні.

5. Запропоновано розглядати процес дослідження виробничої кооперації з точки зору її державного регулювання за такими стадіями, як: дослідження природно-ресурсного та соціально-економічного потенціалу регіону; аналіз господарського комплексу держави, виявлення його спеціалізації, виявлення основних пріоритетних виробництв та «точок» зростання; розробка заходів щодо їх розвитку; вибір комплексу форм виробничої кооперації; розробка заходів інтенсифікації виробничої кооперації; реалізація та супровід таких заходів; моніторинг заходів; проведення необхідних регулюючих змін у разі критичних зовнішніх змін.

6. Удосконалено групування основних форм ДРВК, що, на відміну від існуючих, дозволило виокремити такі ознаки як мета і напрям регулювання. Це стало основою подальшого удосконалення складових механізму та визначення пріоритетних напрямів ДРВК з метою його більш ефективного застосування.

7. Систематизація світового досвіду щодо функціонування ВК та засобів її державного регулювання дозволило виявити основні інституції, інструменти та методи ДРВК, що були використані у подальшому при удосконаленні механізму ДРВК.

Основні результати дослідження опубліковані у працях [149, 154-156, 163-165, 168].

РОЗДІЛ 2

ОЦІНЮВАННЯ СТАНУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЧОЇ КООПЕРАЦІЇ В УКРАЇНІ

2.1 Оцінка макроекономічного середовища виробничої кооперації

В Україні вже понад 25 років тривають реформаційні процеси, метою яких є створення конкурентоспроможної, успішної та заможної держави. Водночас і досі не забезпечено ефективне функціонування внутрішнього ринку, який мав би стати основою для реалізації зазначеної мети. Зовнішній ринок в умовах глобалізації, відкритості української економіки та міжнародним зобов'язанням (СОТ, Угода про Асоціацію між Україною та ЄС тощо) як надає значні можливості, так і несе серйозні загрози для вітчизняної економіки.

Для України характерна незбалансована, ресурсовитратна, із значними територіально-галузевими диспропорціями модель національного господарського комплексу, що потребує значних фінансових та організаційних зусиль для виправлення ситуації. За різними оцінками, зокрема ЄБР, потреба України у фінансових ресурсах для цілей розвитку становить близько 100 млрд. євро. Проте такі трансферти на перебудову не можуть бути здійснені за відсутності стійких реформ [30].

Для визначення значення ВК та необхідності її регулювання державою, слід надати оцінку основним показникам макроекономічного розвитку України за останні роки (табл. 2.1).

Дані показники свідчать про значну рецесію економіки України у 2014-2015 рр., в основному через економічну кризу, військовий конфлікт на Сході України та анексію АР Крим. Більшість показників продемонстрували зниження темпів росту із попереднім періодом (за винятком сільськогосподарського виробництва). Критично збільшився загальний державний борг країни. Збільшення інфляції та девальвація гривні ще більше посилює негативні тенденції в економіці України.

Таблиця 2.1

Основні макроекономічні показники розвитку України за 2000-2015 роки

Основні макроекономічні показники	Од. виміру	Роки															
		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Номінальний ВВП	млрд. грн.	170,1	204,2	225,8	267,3	345,1	441,5	544,2	720,7	948,1	913,3	1082,6	1302,1	1408,9	1465,2	1586,9	1979,5
Номінальний ВВП	млрд. дол. США	31,3	38,0	42,4	50,1	64,9	86,2	107,8	142,7	179,9	117,2	136,4	163,4	176,3	182,0	132,0	90,6
Зростання ВВП (реальне)	% дпр	5,9	9,2	5,2	9,6	12,1	2,7	7,3	7,9	2,3	-14,8	4,1	5,2	0,3	0,0	-6,6	-7,2
Промислове виробництво (реальне)	% дпр	13,2	14,2	7,0	15,8	12,5	3,1	6,2	10,2	-3,1	-21,9	11,2	7,3	-0,5	-4,7	-10,7	-13,4
Сільськогосподарське виробництво (реальне)	% дпр	9,8	10,2	1,2	-11,0	19,7	-0,1	0,4	-5,2	17,5	0,1	-1,0	17,5	-4,5	13,7	2,8	-4,8
Індекс споживчих цін, в середньому за період	% дпр	28,2	12,0	0,8	5,2	9,0	13,5	9,1	12,8	25,2	15,9	9,4	8,0	0,6	-0,3	12,1	48,7
Індекс виробничих цін, в середньому за період	% дпр	20,9	8,6	3,1	7,6	20,5	16,7	9,6	19,5	35,5	6,5	20,9	19,0	3,7	-0,1	17,1	36,0
Експорт товарів та послуг (дол. США)	% дпр	17,9	9,5	10,7	24,0	42,6	7,5	13,2	27,5	33,8	-36,7	27,1	28,2	1,0	-5,2	-0,2	-30,5
Імпорт товарів та послуг (дол. США)	% дпр	18,9	14,1	4,9	28,7	31,3	20,4	22,0	35,5	38,6	-43,1	29,3	33,8	5,6	-3,4	-0,3	-33,5
Поточний рахунок	млрд. дол. США	1,5	1,4	3,1	2,9	6,9	2,5	-1,6	-5,3	-12,9	-1,9	-2,9	-9,3	-14,3	-16,4	-5,3	-0,2
Чисті прямі іноземні інвестиції	млрд. дол. США	0,6	0,8	0,7	1,4	1,7	6,5	5,3	9,2	9,9	4,5	5,7	6,6	6,6	3,4	0,3	3,1
Дефіцит (профіцит) зведеного бюджету*	% ВВП	-0,7	-1,9	0,8	-0,2	-3,0	-1,9	-0,7	-1,1	-1,5	-2,4	-6,0	-1,8	-3,6	-4,4	-4,6	-1,6
Загальний державний борг	% ВВП	45,3	36,5	33,5	29,0	24,7	17,7	14,8	12,5	19,9	33,0	39,9	36,0	37,4	39,9	70,2	79,4

Джерело: Складено автором на основі: [1, 129, 132]

ВВП України на душу населення, як один із важливих індикаторів розвитку держави, значно відстає як від світового рівня (майже втричі), так і від найближчих сусідів (рис. 2.1). Звісно, цьому є як об'єктивні, так і суб'єктивні причини. Зважаючи на хронічну нестачу фінансових коштів у держави та значний державний борг, одним із напрямів реформування економіки і державної економічної політики може стати інтенсифікації перспективних напрямів розвитку ВК.

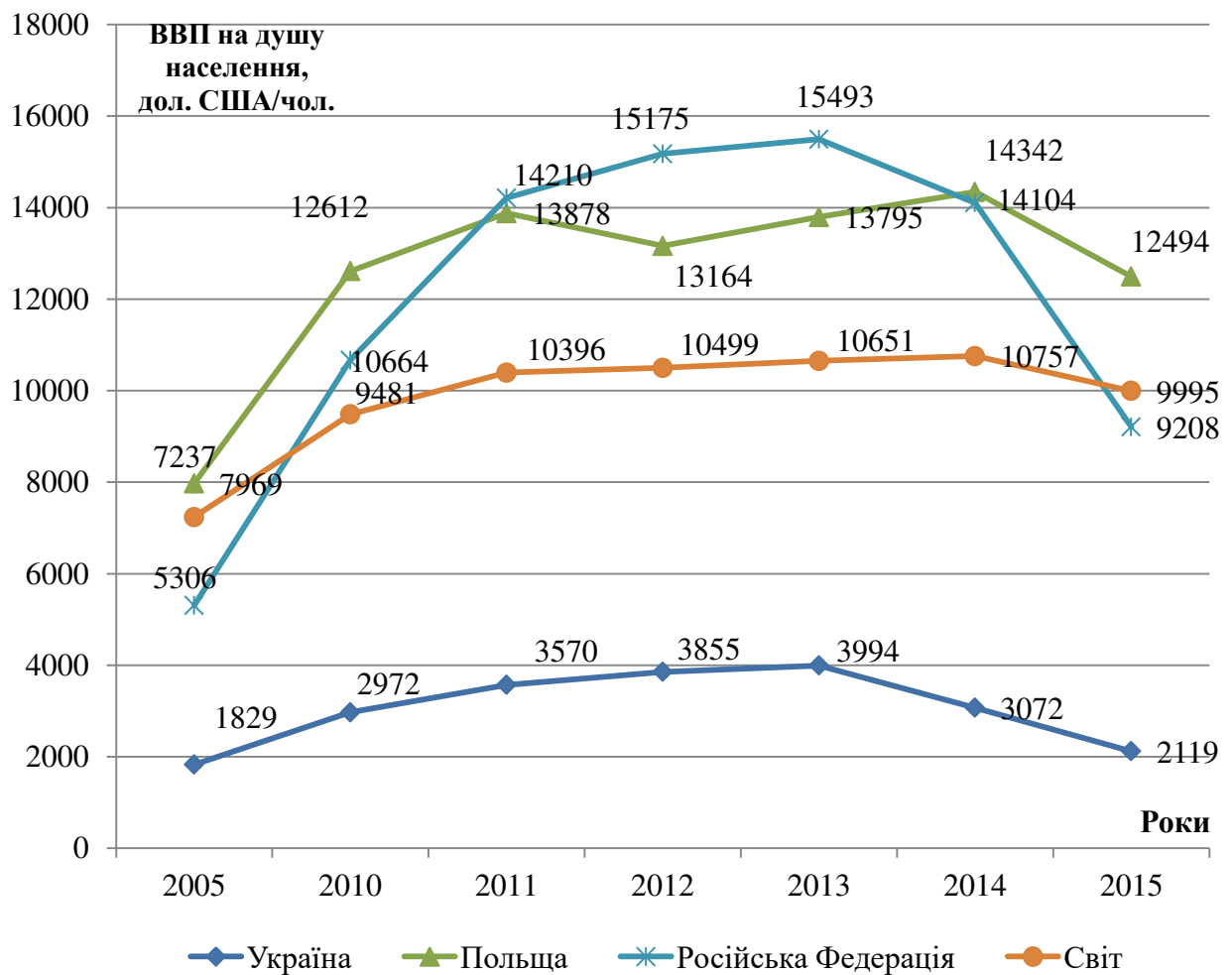

Рис. 2.1 – Динаміка ВВП на душу населення України за паритетом купівельної спроможності у міжнародному порівнянні у 2005-2015 рр.

Джерело: складено автором на основі [129, 135]

Прогнозується, що у 2016 році ВВП України або залишиться на рівні 2015 р. (оптимістичний сценарій), або знизиться на 1,5-2,0% (песимістичний сценарій), оскільки, на додаток до викладеного вище, долар, що зміцнюється,

не залишає шансів на відновлення зростання цін на сировинних ринках аж до 2018-2020 рр. Негативно позначиться на українських експортерах і мляве відновлення європейської економіки, а вимушена політика обмеження внутрішнього попиту позбавляє економіку ще одного традиційного драйвера зростання. Вітчизняну економіку можна і необхідно поживити розвитком, насамперед, переробної промисловості, заснованої на інноваційних технологіях, але вже після 2016 р. [30].

За останні роки значно зменшилися обсяги експорту товарів та послуг з України – з 82,92 млрд. доларів США у 2012 році до 47,86 млрд. доларів США у 2015 році (рис. 2.2).

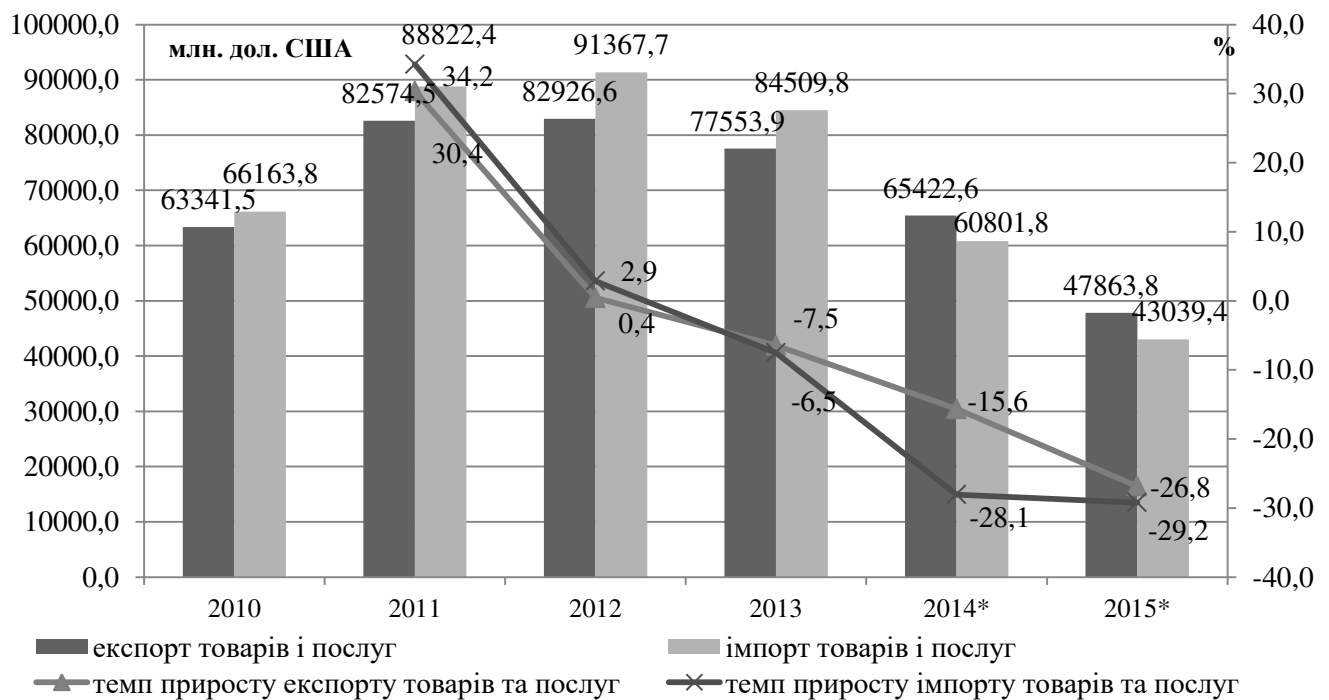

Рис. 2.2 – Динаміка обсягів експорту-імпорту товарів і послуг у 2010-2015 рр., млн. дол. США та %

Джерело: складено автором на основі [129]

Причинами такого зменшення є:

- падіння цін на світовому ринку на сировинні товари (Україна в основному експортує товари сировинного характеру);
- зростання конкуренція на глобальних ринках (наприклад, на ринку

сталі і прокату, де Китай досить сильно посилив свої позиції), що підвищило вимоги до конкурентоспроможності вітчизняної продукції;

- втрата багатьох експортно орієнтованих підприємств металургії, машинобудування, хімічної та добувної промисловості внаслідок військових дій у Луганській і Донецькій області, анексії АР Крим; а також закриття російського ринку;

- нестача потужностей, необхідних інвестицій для виробництва товарів з високою доданою вартістю та конкурентоспроможністю;

- відсутність ефективної системи державної підтримки експортерів та надмірна зарегульованість, що не сприяє розвитку бізнесу [187].

Закономірно, що зважаючи на значну імпортозалежність національної економіки та зниженні реального рівня доходів населення, імпорт товарів та послуг теж знижувався в останні роки – з 91,3 млрд. дол. США у 2012 році до 43 млрд. дол. США у 2015 році, а темп зниження (у порівнянні з попереднім роком) випереджав аналогічний показник по експорту, за винятком 2015 року.

Важливе значення у сучасній глобальній економіці відіграють міжнародні рейтинги авторитетних організацій (табл. 2.2), що, з одного боку відображають реальне місце країни у світовій економіці за різними параметрами (наприклад, існує чітка залежність між рівнем економічної свободи та заможністю країни: чим вільніша країна, тим вона багатша), з іншого – у разі досягнення кращих позицій можуть бути потужним індикатором для залучення іноземних інвестицій (наприклад, за середнім підрахунком експертів Світового банку, один пункт в рейтингу Doing Business, приносить державі близько 500-600 млн дол інвестицій [222]).

Україна ж досить тривалий час займає посередні (Індекс конкурентоспроможності, Індекс легкості ведення бізнесу) та передостанні (Індекс процвітання, Індекс економічної свободи) позиції у цих рейтингах у світовому масштабі, і, за винятком Індeksu легкості ведення бізнесу, решта рейтингів в останні два роки погіршили свої значення. Це свідчить про недостатнє ефективне та швидке реформування національної економіки, значну

бюрократичність та корумпованість владних інституцій, відсутність дієвих та комплексних стратегій розвитку, прогалини у державному регулюванні економічних процесів.

Таблиця 2.2 – Місце України у міжнародних економічних рейтингах

Показник		Роки						
		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Індекс конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Index)	значення	3,90	4,0	4,14	4,05	4,1	4,0	4,0
	місце	89	82	73	83	76	79	79
	кількість країн	139	142	144	148	144	140	138
Індекс процвітання (The Legatum Prosperity Index)	значення	52,7	53,18	53,54	54,08	53,53	52,74	52,59
	місце	103	99	96	97	101	107	107
	кількість країн	149	149	149	149	149	149	149
Індекс економічної свободи України (Index of Economic Freedom)	значення	46,4	45,8	46,1	46,3	49,3	46,9	46,8
	місце	162	164	163	161	155	162	162
	кількість країн	179	179	179	177	177	178	176
Індекс легкості ведення бізнесу (Index of Doing Business)	значення	44,18	44,35	48,86	58,12	62,31	61,52	63,04
	місце	142	145	152	137	112	87	83
	кількість країн	183	183	183	185	189	189	189

Джерело: складено автором на основі [246, 247, 253, 254]

З урахуванням сучасного стану національної економіки та світової кон'юнктури Україна не може в подальшому розраховувати на виключну пріоритетність розвитку лише експортного потенціалу та орієнтацію вітчизняного виробництва (до того ж, переважно сировинного характеру та первинної переробки) на зовнішній ринок.

Адже досягнення стабільного соціально-економічного розвитку потребує реалізації комбінованої моделі економічного зростання як з внутрішньою, так і зовнішньою спрямованістю (за умови випереджаючого зростання внутрішнього споживання). В Україні є всі об'єктивні умови для розв'язання цієї проблеми незначними фінансово-інвестиційними зусиллями шляхом використання та розвитку потенціалу ВК.

Цьому сприяють такі фактори:

- наявність природних ресурсів, що можуть задовольнити значну частину потреб економіки для виробництва продукції на внутрішній ринок;
- розвинуті продуктивні сили, що створюють місткий внутрішній ринок;
- значна кількість вільних виробничих потужностей, що дасть змогу швидко збільшити обсяги виробництва у традиційних галузях;
- науковий потенціал (кваліфіковані кадри, наукові школи, унікальні передові технології), здатний забезпечити розвиток конкурентоспроможних виробництв світового рівня, у тому числі у нових перспективних сферах;
- історичні традиції та певний авторитет України на світовій арені у зв'язку з демократичними перетвореннями;
- високий рівень освіти і духовні традиції населення;

Водночас сучасна територіальна і галузева структури національного господарства України характеризуються значною нераціональністю і неефективністю, що відображає:

- деформована галузева структура господарства, значна частка первинного сектору за недостатнього розвитку виробництва товарів широкого вжитку та сфери послуг;
- недостатній наявного потенціалу розвиток сільського господарства та агропромислового комплексу, зокрема галузей глибокої переробки сільськогосподарської продукції;
- значна технічна відсталість вітчизняних підприємств, і, як наслідок, велика матеріаломісткість, енергоємність, собівартість, низька міжнародна конкурентоспроможність продукції;
- нерівномірність територіального розвитку господарства, що виявляється у надмірній концентрації виробництва і створенні значної екологічної напруженості в одних регіонах та слабкого розвитку промисловості в інших.

Загалом макроекономічне середовище в Україні має чимало сильних сторін та можливостей у контексті розвитку ВК (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – SWOT-аналіз макроекономічного середовища України [248]

<u>Сильні сторони</u>	<u>Слабкі сторони</u>
<p>Ухвалення стратегії «Україна-2020»</p> <p>Покращення ділового клімату завдяки реформам 2014-2015 років (дерегуляція, ліцензування, багатофункціональні центри надання державних послуг, послуги електронного уряду)</p> <p>Значні успіхи в зниженні технічних бар'єрів для торгівлі, прийняття нового законодавства і стандартів ЄС.</p> <p>Відносно розвинене небанківська фінансування (наприклад, лізинг); увага до фінансової грамотності; фінансова інфраструктура (наприклад, бюро кредитних історій, реєстр застав)</p> <p>Надійна інфраструктура (поодинокі збої в подачі електроенергії і т. д.)</p> <p>Оптимізація порядку проведення державних закупівель (закон 2014 року, випробування системи електронних торгів)</p>	<p>Відсутність комплексної стратегії розвитку МСП, відповідного виконавчого органу або упорядкованого механізму взаємодії</p> <p>Поточні недоліки регуляторної сфери (відкриття організації протягом 21 дня; митні приписи; порядок визнання неплатоспроможності)</p> <p>Основна перешкода для підприємств - утруднений доступ до фінансових коштів</p> <p>Слабка взаємодія між державними органами і недостатнє фінансування заходів з підтримки бізнесу та інновацій</p> <p>Відсутність програм з підтримки експорту; низький рівень інтернаціоналізації (лише 3,3% продажів за результатами дослідження BEEPS)</p> <p>Слабкий потенціал системи правосуддя; сприйняття корупції</p> <p>Необхідність підвищення якості продукції, в тому числі підприємств-експортерів, в світлі можливостей, які відкриває ПВЗВТ</p>
<p><u>Можливості</u></p> <p>ПВЗВТ, яка здатна різко збільшити обсяг експорту, приплив ПІІ і загальний економічне зростання</p> <p>Стратегічне географічне положення країни між ЄС і СНД</p> <p>Можливості сільського господарства (60% земель займають малі та середні сільгоспвиробники), зароджується сектор ІКТ, енергозбереження</p> <p>Участь в програмі ЄС «Горизонт 2020» і проектах Європейської мережі підтримки підприємництва; підписання Угоди про участь в програмі ЄС «COSME»</p> <p>Конкурентоспроможна і добре освічена робоча сила (високий рівень грамотності)</p> <p>Прийняття законодавства про освіту</p> <p>Відносно розвинений приватний ринок послуг для бізнесу (наприклад, приватні бізнес-інкубатори, консалтинг)</p> <p>Швидка перебудова в західних регіонах</p>	<p><u>Ризики</u></p> <p>Конфлікт на сході країни, який відображається на макроекономічній ситуації (девальвація української гривні, інфляція, фінансова стабільність і т. д.) та інвестиційній привабливості</p> <p>Прийнятність величини заборгованості, переговори з кредиторами</p> <p>Інституційна нестабільність при формуванні економічної політики в сфері МСП (наприклад, часті перестановки в компетентних органах); прийняття ініціатив, які не отримують фінансування і не здійснюються на практиці</p> <p>Недостатня конкуренція на ключових ринках (грамотна економічна політика в сфері МСП здатна створити рівні умови роботи для всіх господарюючих суб'єктів)</p> <p>Великий неформальний сектор економіки, недостатньо опрацьовані стандарти звітності та корпоративного управління</p>

Разом з тим, наявні слабкі сторони та ризики макроекономічного середовища потребують здійснення системи комплексних заходів з їх мінімізації. Важливо також проаналізувати роль малого і середнього

підприємництва (МСП) та великих підприємств (ВП) як основних учасників ВК в економічному житті України.

В таблиці 2.4 наведені основні показники діяльності підприємств за їх розмірами.

Таблиця 2.4 – Основні показники діяльності підприємств за їх розмірами

Показники	Одиниці виміру	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Кількість підприємств:	одиниць	378810	375695	364935	393327	341001	343300
великі підприємства	% до загальної чисельності	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1
середні підприємства		5,5	5,5	5,5	4,8	4,7	4,4
малі підприємства		94,3	94,3	94,3	95,0	95,2	95,5
Кількість зайнятих працівників	тис. осіб	7958,2	7793,1	7679,7	7406,5	6298,5	5889,7
великі підприємства	% до загальної кількості	30,2	31,4	32,4	32,2	30,4	29,0
середні підприємства		42,6	41,7	40,9	40,7	42,8	44,2
малі підприємства		27,2	26,9	26,7	27,1	26,8	26,8
Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг)	млн. грн.	3366228	3991239	4203170	4050215	4170660	5159067
великі підприємства	% до загального обсягу реалізації	41,6	44,5	41,9	42,4	41,8	39,8
середні підприємства		41,5	40,3	42,1	41,0	41,3	42
малі підприємства		16,9	15,2	16,0	16,6	16,9	18,2
Фінансові результати до оподаткування:							
прибуток	млн. грн.	189640,8	255545,9	248035,9	209864,5	233624,7	352980,4
великі підприємства	% до загальної суми прибутку	39,2	51,3	39,1	42,3	34,7	25,8
середні підприємства		46,2	34,3	44,9	38,8	44,3	48,9
малі підприємства		14,6	14,5	16,0	18,9	21,0	25,3
збиток	млн. грн.	135235,1	136940,3	172365,7	198528,8	798001,5	726496,4
великі підприємства	% до загальної суми збитку	33,9	28,1	34,7	30,6	34,0	33,5
середні підприємства		34,0	41,2	36,9	36,8	37,9	37,9
малі підприємства		32,1	30,7	28,5	32,6	28,1	28,6

Джерело: складено автором на основі [129]

Частка МП досягає майже 95% усієї чисельності підприємства в Україні, однак фінансовий результат показує лише на рівні 16-20% від сукупного прибутку в Україні та біля 17% обсягу реалізованої продукції. Водночас,

відсоток зайнятих у малому підприємстві (27%) майже рівнозначний із рівнем зайнятості на ВП (29-32%).

СП, займаючи біля 5% по кількості у порівнянні з 0,2% великих, реалізують майже однакові обсяги продукції – на рівні 41-42% і забезпечують роботою найбільшу частку зайнятого населення – на рівні 40-44% від загальної їх кількості. Також вони акумулюють найбільше прибутку – 48,9% у 2015 році у порівнянні з 25,8% великих і 25,3% малих підприємств.

Водночас СП мають найбільшу частку як серед отриманих збитків у 2010-2015 рр., так і серед отриманих прибутків (за винятком 2011 року). Загалом наявна тенденція до зростання із 2013 року частки збитковості (з 30,6% у 2013 р. до 43,8% у 2015 р.) та зниження прибутковості ВП (з 42,3% у 2013 р. до 25,8% у 2015р.), та дещо протилежні тенденції для МП: зменшення відсотка збитковості (з 32,6% у 2013 р. до 28,6% у 2015 р.) та постійний ріст частки у прибутках МП (з 14,6% у 2010 р. до 25,3% у 2015 р.).

Такий стан речей свідчить про те, що як МП і СП, так і ВП відіграють важливу роль в економіці України, і мають загальновідомі переваги і недоліки. Посилити переваги і зменшити вплив недоліків для кожної групи підприємств у контексті прискороного соціально-економічного національного розвитку здатна продумана система ДРВК, яка має свої особливості у галузевому та регіональному вимірі.

Дані по кількості підприємств в Україні за їх розмірами і видами економічної діяльності наведені у Додатку Г.

Дослідження основних показників діяльності великого, середнього та малого підприємства України дозволило виявити значні відмінності у регіональному вимірі (табл.2.5). Так, питома вага ВП у регіональних обсягах реалізованої продукції найбільша у Донецькій (66,5%), Дніпропетровській (60,5%), Запорізькій (52,3%), Полтавській (49,2%), Київській (47,2%) областях, СП – у Чернівецькій (61,7%), Івано-Франківській (60,9%), Житомирській (59,1%), Кіровоградській (54,6%), Рівненській (53,7%), Харківській (53,2%), Сумській (53,1%) а МП – відповідно у Херсонській (44,5%), Чернівецькій

(38,3%), Одеській (30,6%) областях.

Таблиця 2.5 – Питома вага основних показників малих, середніх і великих підприємств України у 2015 році¹, %

№ з/п	Регіони	Кількість підприємств			Обсяг реалізованої продукції			Кількість зайнятих працівників		
		ВП	СП	МП	ВП	СП	МП	ВП	СП	МП
1	Вінницька	0,1	4,9	95,0	31,6	42,0	26,4	16,1	49,2	34,7
2	Волинська	0,1	5,2	94,7	43,9	40,3	15,8	9,1	61,7	29,2
3	Дніпропетровська	0,2	4,5	95,3	60,5	25,4	14,1	43,4	36,9	19,7
4	Донецька ²	0,3	7,4	92,3	66,5	26,3	7,2	50,2	38,1	11,7
5	Житомирська	0,1	5,6	94,3	12,7	59,1	28,2	5,9	61,1	33,0
6	Закарпатська	0,0	4,2	95,8	... ³	... ³	19,6	... ³	... ³	33,2
7	Запорізька	0,1	4,1	95,8	52,3	29,7	18,0	28,9	46,1	25,0
8	Івано-Франківська	0,1	3,5	96,4	14,0	60,9	25,1	10,0	51,0	39,0
9	Київська	0,2	5,3	94,5	47,2	35,1	17,7	34,6	39,4	26,0
10	Кіровоградська	0,1	4,4	95,5	11,6	54,6	33,8	6,0	55,7	38,3
11	Луганська ²	0,2	7,2	92,6	43,0	34,8	22,2	43,9	42,2	13,9
12	Львівська	0,1	4,3	95,6	33,3	40,9	25,8	27,7	43,2	29,1
13	Миколаївська	0,1	3,1	96,8	33,8	38,6	27,6	22,9	40,3	36,8
14	Одеська	0,1	3,4	96,5	24,0	45,4	30,6	24,0	41,8	34,2
15	Полтавська	0,1	5,3	94,6	49,2	36,4	14,4	25,2	51,6	23,2
16	Рівненська	0,1	5,2	94,7	19,2	53,7	27,1	9,2	55,8	35,0
17	Сумська	0,1	6,1	93,8	23,7	53,1	23,2	19,1	53,1	27,8
18	Тернопільська	0,0	4,7	95,3	... ³	... ³	15,0	... ³	... ³	36,9
19	Харківська	0,1	4,4	95,5	19,6	53,2	27,2	18,4	53,1	28,5
20	Херсонська	0,0	3,4	96,6	12,3	43,2	44,5	5,6	50,3	44,1
21	Хмельницька	0,1	5,1	94,8	21,3	51,4	27,3	9,4	55,4	35,2
22	Черкаська	0,1	5,4	94,5	31,2	48,0	20,8	12,3	56,3	31,4
23	Чернівецька	—	3,7	96,3	—	61,7	38,3	—	56,5	43,5
24	Чернігівська	0,1	5,6	94,3	24,6	52,3	23,1	9,4	57,7	32,9
25	м. Київ	0,1	3,8	96,1	37,0	48,0	15,0	37,9	36,7	25,4
	Україна	0,1	4,4	95,5	39,8	42,0	18,2	29,0	44,2	26,8

Примітки: Без врахування окупованої АР Крим; ² Без врахування територій проведення АТО; ³ Дані вилучено з метою забезпечення виконання вимог Закону України "Про державну статистику" щодо конфіденційності інформації

Джерело: складено автором на основі [129]

Для більш достовірного порівняння діяльності різних видів підприємств за розмірами у регіональному вимірі, було здійснено порівняння підприємств за продуктивністю праці та кількістю підприємств на 10 тис. населення (табл. 2.6).

Таблиця 2.6 – Продуктивність праці та кількість підприємств на 10 тис. населення України у регіональному розрізі у 2015 році ¹

№ з/п	Регіони	Продуктивність праці, тис. грн/особу			Кількість підприємств на 10000 населення		
		ВП	СП	МП	ВП	СП	МП
1	Вінницька	1334,73	579,24	517,09	0,07	2,88	55,83
2	Волинська	4088,12	549,82	456,12	0,07	2,76	50,87
3	Дніпропетровська	1264,56	625,39	646,98	0,17	3,76	79,52
4	Донецька ²	1051,72	546,95	487,52	0,09	2,04	25,35
5	Житомирська	904,80	411,01	362,90	0,03	2,97	49,78
6	Закарпатська	н/д	н/д	299,38	0,02	2,02	46,47
7	Запорізька	1266,14	450,36	501,20	0,10	3,34	78,53
8	Івано-Франківська	887,64	750,86	405,51	0,04	2,00	55,40
9	Київська	1345,92	879,24	674,50	0,23	5,53	99,19
10	Кіровоградська	1363,48	692,84	624,23	0,05	3,50	75,10
11	Луганська ²	303,00	254,13	492,71	0,03	1,09	14,04
12	Львівська	663,01	523,49	489,23	0,08	3,16	70,21
13	Миколаївська	1194,53	773,04	608,26	0,06	2,87	88,08
14	Одеська	686,01	744,08	614,42	0,06	3,43	96,29
15	Полтавська	1677,25	605,16	535,67	0,11	3,70	66,42
16	Рівненська	н/д	н/д	390,80	0,03	2,37	42,82
17	Сумська	668,09	539,36	449,73	0,05	3,19	48,99
18	Тернопільська	н/д	н/д	408,77	0,02	2,23	45,48
19	Харківська	643,52	605,60	574,59	0,05	4,03	87,44
20	Херсонська	1222,24	474,54	558,18	0,04	2,53	72,62
21	Хмельницька	1213,73	496,48	416,69	0,05	2,76	51,06
22	Черкаська	2044,21	687,43	534,27	0,06	3,62	62,83
23	Чернівецька	н/д	н/д	326,93	н/д	1,66	42,89
24	Чернігівська	1613,82	558,08	433,22	0,05	3,22	54,03
25	м. Київ	1345,77	1799,30	814,79	0,41	11,38	289,80
	Україна	1201,68	832,64	594,46	0,10	3,55	76,51

Примітки: ¹Без врахування окупованої АР Крим; ²Без врахування територій проведення АТО
Джерело: складено автором на основі [129]

За продуктивністю праці були такі регіони, значення яких перевищували середньонаціональний: по ВП – 12 регіонів (найбільші значення мали Волинська, Тернопільська, Хмельницька, Одеська, Чернівецька області); по СП – 2 регіони (м. Київ та Київська), а по МП – 6 регіонів (м. Київ, Київська, Дніпропетровська, Кіровоградська, Одеська та Миколаївська області).

Стосовно кількості підприємств на 10 тис. населення, то із значеннями

вище середніх по Україні для ВП лідерами є м. Київ, Київська, Дніпропетровська, Полтавська області; для СП – м. Київ, Київська, Харківська, Дніпропетровська, Полтавська та Черкаська області; для МП – м. Київ, Київська, Одеська, Миколаївська, Харківська, Дніпропетровська Запорізька, області.

Дані таблиць свідчать про деяку закономірність, а саме переважання у регіонах з індустріальним типом виробництва (здебільшого на сході України) ВП за більшістю показників, в той час як МП та СП переважають у регіонах України із аграрним та аграрно-індустріальним профілем.

Водночас є і винятки (наприклад продуктивність праці у Волинській області у 3 рази переважає аналогічний показник для ВП у м. Київ, притому що їх кількість на 10 тис. населення у м. Києві майже вшестеро більша за Волинську область), що потребують більш глибокого аналізу та врахування регіональних і галузевих особливостей.

Важливу роль у соціально-економічному розвитку країни відіграє зважена політика державної підтримки як елементу державного регулювання економіки.

Українське законодавство не містить чіткої класифікації програм бюджетної підтримки за горизонтальними або галузевими цілями. Для аналітичних цілей заходи горизонтальної і галузевої підтримки можуть визначатись відповідно до даних, оприлюднених Державною фіскальною службою України (стосовно податкових пільг), та показників (стосовно прямих субсидій і трансфертів), оприлюднених Державною казначейською службою України, які відображають рівень виконання бюджету підприємствами, установами й організаціями за відповідними бюджетними програмами.

Аналіз різних форм та обсягів державної підтримки господарської діяльності в Україні свідчить, що найбільш поширеною формою підтримки промислового і регіонального розвитку є встановлення податкових пільг. Аналогічний підхід застосовувався до більшості заходів горизонтальної підтримки (регіонального розвитку, МСП, науково-дослідних робіт). Певна річ,

в умовах постійного дефіциту бюджету надання податкових пільг сприймається як більш-менш нейтральний варіант, оскільки це безпосередньо не впливає на державний та регіональні бюджети на момент ухвалення відповідного рішення. Зокрема, звільнення від сплати ПДВ в якості економічного стимулу через непряме оподаткування було і лишається одним з найбільш поширених інструментів державної підтримки суб'єктів господарювання. Втрати доходів бюджету внаслідок звільнення від сплати ПДВ протягом останніх п'яти років у деяких випадках склали до 90% від загального обсягу бюджетних збитків внаслідок податкових пільг [76].

Державна підтримка суб'єктам господарювання в Україні надавалась в основному за рахунок податкових пільг, прямих субсидій та компенсацій з відповідних бюджетів, а також за рахунок надання державних гарантій для державних підприємств. В 2014 році було прийнято приблизно 150 нормативно-правових актів, якими надавались податкові пільги та переваги, бюджетні субсидії для операційних потреб державних підприємств та організацій, включаючи компенсації за надання послуг загального інтересу, а також за надання державних гарантій підприємствам, що працюють в вугледобувній промисловості, сталеливарному секторі, в секторі суднобудування та авіабудування, сільського господарства та деяких інших секторах [76].

Уряд планує використовувати бюджетне співфінансування, позики, кредитні лінії, пільгове оподаткування, компенсації та інші заходи державного регулювання для енергозбереження, розвитку телекомунікаційної інфраструктури, впровадження інновацій шляхом розвитку технологічних та індустриальних парків, регіональних науково-дослідних та освітніх центрів, покращення умов ведення бізнесу та полегшення доступу до фінансування для середнього та малого бізнесу, а також стимулювання створення нових робочих місць. Проте, Фонд регіонального розвитку, заснований в 2012 році як основний інструмент фінансування регіональних та місцевих програм, був постійно недофінансований на 70-80% через загальний дефіцит державного

бюджету.

Пільговий режим оподаткування суднобудівних підприємств передбачає строком на 10 років звільнення від оподаткування прибутку, отриманого від основної діяльності підприємств суднобудівної промисловості. З метою підтримки суднобудівної промисловості Законом України «Про проведення економічного експерименту щодо державної підтримки суднобудівної промисловості» передбачений цілий комплекс заходів державної підтримки, зокрема: надання державних гарантій за іноземними кредитами, що надаються іноземними державами, банками, міжнародними фінансовими організаціями, а також зобов'язань перед іноземними замовниками за зовнішньоекономічними договорами (контрактами); часткова компенсація ставки за кредитами комерційних банків до рівня облікової ставки Національного банку України, діючої на дату сплати відсотків за отриманими кредитами; надання пільг зі сплати податків і зборів та/або встановлення спеціальних режимів оподаткування в порядку, встановленому Податковим кодексом України; звільнення від податку на додану вартість тощо. Крім того, передбачене списання сум пені, штрафних і фінансових санкцій за несплату до бюджетів і державних цільових фондів податків і зборів (обов'язкових платежів), які нараховані підприємствам суднобудівної промисловості станом на 1.01.2013 р.

Сьогодні відсутня дієва система контролю за наданням і аналізу ефективності державної допомоги, зважаючи на те, що за неофіційними оцінками, рівень державної підтримки різних галузей в Україні є досить високий. Так, за однією з оцінок, середній обсяг державної допомоги складає близько 4 % ВВП, у той час як в ЄС цей показник складає менше 1 % [10].

Результати дослідження констатують складність отримання повної та систематизованої інформації щодо підтримки МСП, структурованих даних про обсяги та ефективність державної підтримки розвитку МСП в останні роки, що потребує удосконалення як механізму надання державної підтримки, так і системи моніторингу за її ефективністю.

2.2 Ідентифікація тенденцій розвитку виробничої кооперації

У нинішній час швидких змін, інноваційних зрушень та зміні глобальних ринків великий бізнес має, на нашу думку, унікальний шанс зайняти гідне місце на спільному європейському ринку (в контексті підписаної угоди про Асоціацію ЄС з Україною), лише скориставшись перевагами малого та середнього бізнесу. Найкращий формат такої співпраці можливий через виробничу кооперацію.

Як показало дослідження, в Україні існує дуже велика проблема збору, обліку і аналізу даних якраз із ВК, що унеможливорює детальний і систематизований аналіз розвитку усієї системи ВК. Відповідно, це значно погіршує комплексне державне регулювання ВК без наявної актуальної і динамічної статистичної бази даних, та призводить до одиничних та безсистемних неефективних заходів регулювання. Водночас, розрізнену інформацію можна зібрати через різні бізнес-асоціації або ж через експертне середовище аналітиків (здебільшого у рамках міжнародної технічної допомоги або грантової підтримки), що, хоч і може містити певну суб'єктивність чи неповноту зібраної інформації, іноді є єдиним поки джерелом для моніторингу розвитку деяких форм ВК в Україні.

Так, аналізуючи ситуацію на вітчизняному ринку, серед усіх форм організації ВК слід відзначити динамічний та стабільний розвиток франчайзингу, як одну з найбільш перспективних змішаних форм організації ВК в Україні. Про це свідчать дослідження, проведені фахівцями компанії «Франчайз-Груп». На рис. 2.3. показана тенденція франчайзингу в Україні, що демонструє постійний приріст (за винятком 2009 року, де відбулося зменшення на 35% до 2008 року).

Франчайзинг визнаний у світі як найбільш прогресивна форма ведення бізнесу. Умови, які він пропонує, вигідні для підприємців, що розпочинають свій бізнес, так як вони суттєво знижують ризик невдачі та втрати коштів.

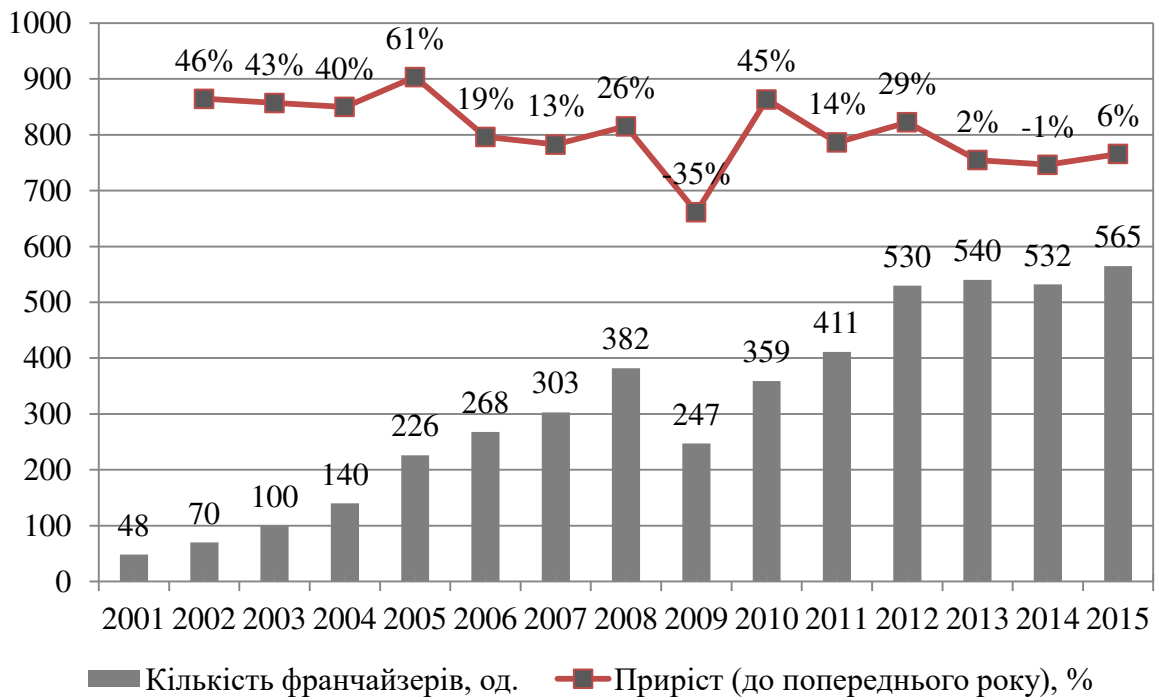

Рис. 2.3 – Динаміка кількості франчайзерів в Україні [186]

Наприклад, у США лише 5% підприємств, що діють на умовах франчайзингу, зазнають невдачі в перші п'ять років існування, у той час як 90% інших невеликих підприємств банкрутують. Частка франчайзингу в роздрібному товарообороті США складає 34%, в Європі – 12% і продовжує зростати. Загалом, окрім США, найбільшої популярності франчайзинг набув також у Франції, Польщі, Німеччині.

Зазвичай найбільш прибутковими є ті компанії, що впроваджують на український ринок іноземні франшизи. Причиною цього є висока впізнаваність товарної марки, розкручений бренд, ефективна маркетингова політика тощо.

Згідно [55] середня рентабельність інвестицій за перші 10 років роботи для незалежних підприємств становить близько 300%, а для підприємств – одержувачів франшиз – більше 600%

Проте однією з особливостей українського ринку франчайзингу є те, що на ньому переважають мережі вітчизняного походження (відповідно до результатів експертної оцінки Асоціації франчайзингу України). Насамперед це пов'язано з тим, що від вітчизняних підприємств вимагається мінімальна адаптація до умов ринку, що значно спрощує вхід на нього.

Ще однією особливістю вітчизняного ринку франчайзингу є те, що, на відміну від країн Європи, в Україні франчайзинг значного поширення набув у сфері торгівлі [34]. Якщо розглядати структуру ринку франчайзингу України, то громадське харчування займає 30%, роздрібна торгівля – 35%, сегмент послуг складає 22% та 13% – інші галузі. У 2014 р. кількість франшиз досягла понад 600, з яких близько 100 відповідають міжнародним стандартам [186]. Ринок українських франшиз представлений такими відомими брендами, як «Піца Челентано», «Картопляна Хата», «Нью-Йорк». Таблиця 2.7 відображає основні популярні франчайзингові мережі в Україні.

Таблиця 2.7 – Характеристика найбільш успішних змішаних форм організації виробничої кооперації на прикладі франшиз в Україні [186]

Назва ТМ франчайзингової мережі	Сфера діяльності	Вступний платіж	Роялті	Термін окупності
«Наш Край»	Торгівля/ Супермаркет	Відсутній	3,5 €/кв. м	Від 5 міс.
«Винахідник»	Діти/Технічна студія	\$37500	10 000 грн.	36–40 міс.
Mortimer English Club	Діти/Школа англ. мови	від 90 000 грн.	10–12%	12–18 міс.
Vianor	Шинний центр	\$625	5 000 грн./рік	12–36 міс.
«Піца Челентано»	Громадське харчування/ Піцерія	По домовленості	1,5%	30–36 міс.
«Франс. уа»	Громадське харчування	50 000–75 000 грн.	Відсутнє	4–11 міс.
«Булочная № 1»	Хлібопекарня/Булочна	25 000–75 000 грн.	Відсутнє	4–10 міс.
MAFIA	Громадське харчування	1 445 000 грн.	5% на міс	24–36 міс.
Royal Carwash	Автомийка	20 000–70 000 грн.	500 грн./міс	1–3 міс.
«Наминайко»	Громадське харчування	100 грн.	Відсутнє	4–6 міс.
New York Street Pizza	Громадське харчування/ Піцерія	130 000 грн.	2% від обороту	12–24 міс.
«Поехали с нами»	Турагенція	20 000–35 000 грн.	1–2%	10–12 міс.
«Імідж»	Торгівля/Магазин косметики	100 000 грн.	1–2%	10–12 міс.
Veliki.ua	Послуги для населення	500–1 500 грн.	500–800 грн	3–18 міс
Coffee Life	Громадське харчування/Кав'ярня	250 000 грн.	5% щомісяця	6–36 міс.
Join UP!	Турагенція	8 000 грн.	Залежно від міста	5–7 міс.

Всього в Україні, за даними компанії «Франч», зафіксовано 1186 франчайзингових пропозицій. Найбільшу кількість франшиз зафіксовано в

сегменті роздрібної торгівлі – 423 франшизи, на другому місці – громадське харчування (210) та послуги для бізнесу (151), непогані показники також у сфері краси і здоров'я (75) і дитячих брендів (71 франшиза) [188].

Кожного року український ринок франчайзингу поповнюється новими франчайзерами, як вітчизняними, так і зарубіжними. Проте попри загальний розвиток українського ринку, необхідно відзначити і наявність низки проблем, що перешкоджають його розвитку та потребують вирішення юридичних, економічних, організаційних та соціально-психологічних питань.

Насамперед ці проблеми пов'язані із [29]:

- необізнаністю вітчизняних підприємців з основними принципами та особливостями ведення бізнесу за умовами франчайзингу;
- невідповідністю міжнародним стандартам;
- відсутністю закону України про франчайзинг;
- відсутністю практики апробації бізнесу;
- відсутністю кваліфікованих кадрів;
- недостатньою кількістю інформації про франчайзинг як метод бізнесу;
- високою вартістю франшизи порівняно з купівельною спроможністю покупців.

Окремо слід підкреслити нестачу достовірної інформації щодо розвитку франчайзингу. Серед знайдених автором організацій в мережі Інтернет (Асоціація франчайзингу України, Всеукраїнська громадська організація «Федерація розвитку франчайзингу, гостинності та інфраструктури», Франчайзгруп, Портал для бізнесу), лише сайти Франчайзгруп [186] та Портал для бізнесу періодично оновлюються і функціонують стабільно. Знову ж таки, офіційної статистики цієї форми ВК не ведеться.

Іншою досить динамічною та перспективною змішаною формою організації ВК в Україні є аутсорсинг. Сутність аутсорсингу в загальному вигляді полягає у тому, що організація отримує можливість розставити пріоритети у своїй діяльності та зосередитись на тій її складовій, яка є основною, визначальною та найбільш важливою, а інші другорядні, або

технічні, функції передаються професійним партнерам, тобто основу аутсорсингу складає принцип поділу праці і співробітництва.

Результати досліджень Headhunter, UCMS Group та Intercomp показують, що наразі аутсорсинг, як змішана форма організації ВК є найбільш популярним серед великих та середніх компаній. Так, в залежності від розмірі компаній, в організаціях з чисельністю персоналу менше ніж 50 чоловік, 42% використовують аутсорсинг для оптимізації власної діяльності, в той ас як цей показник становить вже 33% для компаній із штатом в більш ніж 500 співробітників. Також, аутсорсинг є, здебільшого, особливістю іноземних компаній, розташованих в Україні – 55% із усіх підприємств з іноземним капіталом активно використовують аутсорсинг для скорочення витрат своєї діяльності [203].

За результатами спеціалізованого дослідження [195] 36% опитаних передають на аутсорсинг різні виробничі процеси, в тому числі:

- ІТ-послуги - 40,5%
- логістику - 35,1%
- ресурсне забезпечення власних виробничих процесів - 27%
- маркетингові бізнес-послуги - 21,6%
- рекрутмент - 18,9%
- бухоблік - 13,5%
- розрахунок зарплат - 13,5%
- обробку і систематизацію інформації (сюди входить організація аутсорсингових гарячих ліній) - 8,1%,
- аутсорсинг медичних представників - 8,1%
- кадрове діловодство та облік кадрів - 5,4%
- різні адміністративні функції - 2,7%

На практиці аутсорсинг залежно від послуги, яка буде надаватись, поділяється на два підтипи – інтелектуальний (ІТ-аутсорсинг, управління знаннями, менеджмент персоналом (human resources management), юридичний супровід, послуги логістики) та виробничий (передача організації-партнеру

повного циклу виробництва певного продукту або його частини). Також залежно від об'єму функцій, які будуть передані на аутсорсинг, виділяють п'ять його видів:

- договір повного аутсорсингу, коли виконавець отримує у своє розпорядження весь штат працівників, а також деколи й інші активи роботодавця;

- договір часткового аутсорсингу, звідки зрозуміло, що виконавець отримує лише певну частину ресурсів організації-замовника;

- договір сумісного аутсорсингу, коли організації системи «виконавець-замовник» виступають партнерами у контексті здійснення ними комерційної діяльності;

- договір проміжного аутсорсингу стосується, як правило, передачі повноважень управління;

- договір трансформаційного аутсорсингу, де задачею буде отримання нового продукту, який буде спродукований компанією-виконавцем і по закінченні процесу всі активи замовника будуть повернуті у повне його розпорядження [95].

У світовому рейтингу виробників програмного забезпечення Україна займає 15 місце. У країні налічується біля тисячі компаній, що займаються розробкою ПЗ: у сфері зайнято близько 25-30 тисяч українських фахівців. За словами президента Альянсу компаній-розробників програмного забезпечення, «річна частка України у світовому аутсорсингу складає приблизно \$600 млн» [218].

Приблизно з 2006-го року Україна стала повноцінним гравцем у сфері аутсорсингу. Якщо раніше аутсорсингові компанії були зосереджені переважно у великих містах, то вже у 2006 році в Ukrainian Outsourcing Forum взяли участь багато молодих українських компаній з регіонів. Більшість вітчизняних компаній орієнтовані на закордонні ринки, результатом чого 55-60% вітчизняного аутсорсингу – це продукція на експорт. Оцінити точне число українських компаній, що пропонують послуги аутсорсингу на зовнішніх

ринках, і зайнятих в них спеціалістів досить важко, зважаючи на специфіку ведення подібного бізнесу. Тому, оцінювати ситуацію потрібно виключно аналізуючи діяльність великих компаній, для яких публічність – важлива складова процесу формування іміджу. За даними DOU.UA на кінець січня 2013 року 25 найбільших аутсорсингових компаній країни забезпечили робочі місця для більш ніж 21 тис. співробітників. Примітно, що майже 60% цієї кількості припадає на п'ятірку лідерів: EPAM Systems, Luxoft, SoftServe, GlobalLogic і Ciklum, що свідчить про значну консолідацію ринку під егідою великих компаній[218].

За інформацією дослідників і фахівців, обсяг ІТ ринку аутсорсингу в Україні на сьогоднішній день складає понад 3,5 млрд доларів. У цій сфері постійно задіяно близько 40-50 тисяч фахівців.

Досить динамічно в Україні розвивається інша змішана форма організації ВК – венчурне фінансування – через венчурні фонди, які в основному представлені інститутами спільного інвестування (надалі ІСІ), що пов'язано із законодавчими особливостями.

Венчурне фінансування (або інвестування ризикового капіталу) залишається одним із найважливіших джерел капіталу для підприємств МСП і, має ряд специфічних рис:

- пайова участь інвестора в капіталі компанії в прямій або опосередкованій формі;
- надання коштів на довгостроковий період на безповоротній, безпроцентній основі без яких-небудь гарантій або забезпечення;
- активна роль інвестора в управлінні фірмою (проектом), що фінансується.

Таблиця 2.8. демонструє постійний приріст венчурних інститутів спільного інвестування: з 54 у 2004 році до 1169 у 2015 році. Також значно зросли і сукупні чисті активи таких ІСІ: з 1406,5 млн. грн до 173546,8 млн. грн .

В Україні на сьогодні діяльність венчурних підприємств суттєво відрізняється від аналогів у розвинутих країнах і «класичне» венчурне

підприємництво майже відсутнє.

Таблиця 2.8 – Динаміка розвитку змішаної форми організації виробничої кооперації у вигляді венчурних ІСІ в Україні [136]

Рік	Загальна кількість, од.	Чисті активи, млн. грн.	Темпи росту кількості, %	Темпи росту чистих активів, %
2004	54	1406,5		
2005	121	4553,8	224,07	323,77
2006	265	12741,5	219,01	279,8
2007	417	24930,7	157,36	195,67
2008	652	48892,6	156,35	196,11
2009	708	62546,1	108,59	127,93
2010	450	88752,7	105,93	141,9
2011	867	103656,9	115,6	116,9
2012	973	129498,4	112,2	124,9
2013	1031	149880,8	105,96	115,7
2014	1102	170796,9	106,8	113,95
2015	1169	173546,8	106,08	101,61

Можна виділити основні причини такої ситуації:

- інвестиції в окремі галузі традиційної економіки мають надвисокий рівень доходності за відносно короткий термін інвестування та за умов суттєво низького рівня ризику;
- можливість використання організаційної форми венчурних фондів як інструменту зниження податкових витрат [99], інвестування коштів за кордон, реалізації вексельних схем, отримання кредитів під заставу активів;
- відсутність ринку вільного приватного капіталу;
- відсутність належної практичної державної підтримки розвитку сфери венчурного підприємництва;
- недосконалість законодавчої бази у інноваційній сфері;
- відсутність належної «венчурної» інфраструктури, яка б сприяла появі і розвитку значної кількості венчурних підприємств;
- слабкість фондового ринку та відсутність гарантій для венчурного інвестора, які б обмежували його ризики
- нерозвиненість неформального сектору венчурного бізнесу, який представляють бізнес-ангели (що, в свою чергу, майже неможливо без

потужного прошарку середнього класу підприємців);

- високий рівень бюрократизації та корупції в системі державних органів влади;
- недостатня мотивація вкладання вітчизняного капіталу у перспективні ризикові проекти в Україні;
- низький рівень комерціалізації нових ідей (досі не сформовано ефективного ланцюжка «винахідник-підприємство-продавець») та рівень захисту українських патентів.

У таблиці 2.9 наведено деякі венчурні компанії (фонди) згідно даних Української асоціації інвестиційного бізнесу, та основні напрями їх інвестування.

Таблиця 2.9 – Напрями розвитку змішаної форми виробничої кооперації на прикладі деяких венчурних компаній в Україні [136]

Назва фонду / компанії	Рік відкриття в Україні	Розмір інвестованого капіталу, походження капіталу	Основні напрями інвестування
Western NIS Enterprise Fund	1995	150 млн. дол. США, засоби надані урядом США	Харчова промисловість, сільське господарство, виробництво будівельних матеріалів, фінансовий сектор, високі технології
Commercial Capital Group	1995	200 млн. євро, іноземний капітал, ЄБРР	Роздрібна торгівля, виробництво товарів широкого вжитку, сфера сервісу
Sigma Blaser	1996	100 млн. дол. США, іноземний капітал	Телекомунікації, програмне забезпечення, машинобудування
Barring Vostok Capital Partners («ING»)	1996	400 млн. дол. США, іноземний капітал	Енергетика, телекомунікації
Euroventures Ukrainian Fund	1998	26 млн. євро, засоби надані ЄБРР	Виробництво товарів широкого вжитку, фармацевтична галузь
Інвестиційна компанія «Інеко»	1994	Вітчизняний капітал	Енергетика, хімічна галузь, транспорт, пивоварна галузь
«Техноінвест»	2004	3 млн. дол. США, засоби національних та зарубіжних інвесторів	Програмне забезпечення, сфера «високих» технологій

Збільшення капіталізації венчурних фондів в Україні на сьогодні, на

жаль, не приводить до адекватного зростання інвестиційних потоків в інноваційні сектори економіки: спеціалізація венчурних фондів на інвестиціях в новостворені інноваційні компанії є винятковою. Основними акцепторами інвестицій венчурних фондів є компанії зі сфер нерухомості та будівництва, фінансів, харчової, хімічної промисловості, сільського господарства тощо [99].

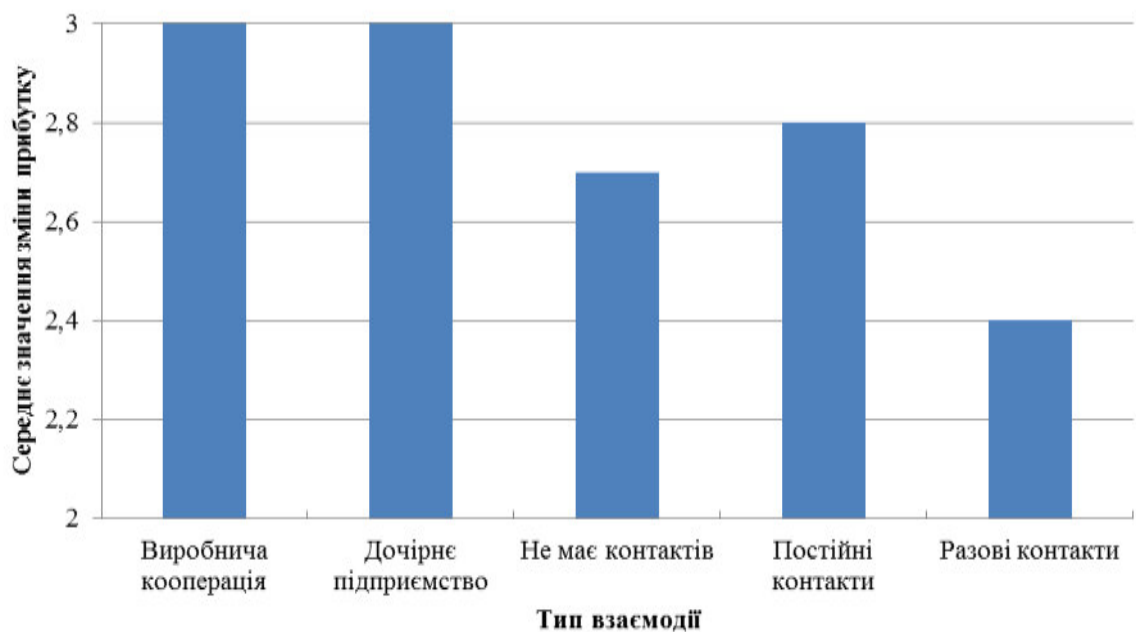
Знову ж таки, дані про більшість показників розвитку венчурного інвестування відсутні в офіційній статистиці, що утруднює сталий моніторинг і знижує можливості та ефективність державного регулювання. За одними джерелами в Україні присутні лише біля 10 сильних венчурних гравців, що дуже мало у порівнянні з російським ринком – близько 170, чи польським – біля 50 [209]. А за даними інвестиційного порталу InVenture [81] лише у 2015 році активно вели свою діяльність біля 24 венчурних фондів, які здійснили 62 угоди, в основному орієнтовані на проекти ранніх стадій (58), а величина інвестицій у проекти на стадії зростання сягала 101 млн. дол. США.

Це ще раз актуалізує потребу у створенні конкретного уповноваженого органу з питань ВК, який би систематично здійснював моніторинг процесів ВК у різних формах для забезпечення ефективного регулювання державою стратегічного курсу розвитку національної економіки, насамперед, на інноваційних засадах.

В Україні є ряд успішних прикладів освітньо-виробничої та науково-виробничої кооперації між науково-дослідними інститутами та промисловими підприємствами. Так, на основі використання новітніх технологій та ВК, ТзОВ «Ельпласт» виконує проект «Впровадження безвикопної технології відновлення трубопроводів методом введення ін-лайнера, промоченого смолою в зношені трубопроводи», розроблений за технологіями науковців Національного університету «Львівська політехніка». Науковці Фізико-механічного інституту ім. Г. Карпенка НАН України розробили нові види продукції, зокрема поліетиленові еструдовані та спіральнозварні оболонкові труби великих діаметрів, компенсатори, термоусадкові та електрозварні муфти, базальтоволокнисті форми різної конфігурації та інше, що не лише замінять

імпорт підприємств України, але і завдяки високим техніко-технологічним характеристикам та якості забезпечать високий експортний потенціал, зокрема в країни Центральної та Східної Європи, СНД. Реалізацією цього проекту займаються ряд підприємств. Серед яких корпорація «Енергоресурс-інвест», спільне українсько-польське ВАТ «Енергоресурс», науково-виробничим товариством «Енергокомплект» [57].

Заслуговує на увагу дослідження українських вчених [39] з метою виявлення ступеня впливу ВК у сфері інновацій між МП і ВП на економічну ефективність. Результати засвідчили, що саме взаємодія з великим бізнесом стає одним із факторів інноваційної діяльності малих підприємств. Так, 90% опитаних респондентів (керівників 109 МП у Чернігівській області) мали досвід такої взаємодії та здійснювали інноваційну діяльність, серед них 85% збільшили свої прибутки. Натомість, серед підприємств, що взаємодіяли з великим бізнесом, але не впроваджували інновації, «успішних» було лише 36%. Як показують дані рис. 2.4., найбільший вплив на збільшення прибутковості МП мали як від інноваційної ВК із ВП, так і у ролі дочірніх підприємств.

Примітка: значення на шкалі ординат слід трактувати наступним чином: 2 – прибуток не змінився, 3 – прибуток збільшився.

Рисунок 2.4 – Вплив типу взаємодії з великими підприємствами в Україні на економічну ефективність малих підприємств [39]

Загалом результати опитування засвідчили, що малі підприємці схильні оцінювати взаємодію з великим бізнесом швидше як позитивний фактор, особливо враховуючи, що спільно з впровадженням інновацій, забезпечується більший економічний ефект, у тому числі і завдяки налагодженню постійних взаємовигідних контактів.

Аналіз даних щодо ефектів від коопераційної взаємодії МП із ВП показав, що найчастіше респонденти обирали такі види ефектів, як фінансова підтримка, стабільність постачань і консультації та навчання персоналу. Взаємодія сприяє реалізації власних інновацій на МП із досвідом роботи понад 10 років. Реалізація власних інновацій була визначена пріоритетним ефектом взаємодії у 37,9% випадків цієї категорії опитаних. Разом із тим існуючі зв'язки та взаємодія істотно обмежувалися регіоном, де розміщені малі підприємства. Так, ВК з ВП мали лише 12,8% МП в межах регіону, тоді як у межах України лише 7%, а за межами України лише 0,9% [39, с. 102], що свідчить про необхідність формування регіональних та локальних кластерних формувань інноваційного типу в межах ДРВК.

Вищенаведене свідчить про необхідність нагальних комплексних заходів з боку держави щодо стимулювання даної форми ВК. Основними факторами, що сприятимуть розвитку венчурної індустрії як форми організації ВК, є:

- наявність науково-освітньої бази та потужного дослідницького сектора, потужні наукові школи;
- наявність розвинутого фондового ринку;
- розвиненість фінансових інститутів і ринків страхового та пенсійного секторів;
- політична і макроекономічна стабільність, сприятливий інвестиційний клімат;
- наявність стратегічного бачення держави щодо розвитку національної економіки на інноваційних засадах;
- врегульоване законодавче поле;
- наявність продуманих практичних механізмів державного

регулювання.

В офіційній статистиці жорстка форма ВК представлена, насамперед, такими організаційно-правовими формами ведення підприємництва: корпораціями, концернами, консорціумами, кооперативами, іншими об'єднаннями юридичних осіб (табл. 2.10).

Таблиця 2.10 – Питома вага жорстких форм організації ВК в Україні у 2014 р.

Регіони	Всього суб'єктів за ЄДРПО, у тому числі	Жорсткі форми організації ВК						Питома вага жорстких форм організації ВК у загальній чисельності суб'єктів за ЄДРПО
		всього, у тому числі	корпорація	консорціум	концерн	інші об'єднання юридичних осіб	кооперативи	
Україна	1331230	32150	777	90	327	1275	29681	2,42
Вінницька	34221	720	13	5	5	52	645	2,10
Волинська	21526	787	2	0	2	26	757	3,66
Дніпропетровська	109071	2875	85	2	38	74	2676	2,64
Донецька	97240	2709	62	3	32	77	2535	2,79
Житомирська	28221	539	8	0	3	22	506	1,91
Закарпатська	22153	257	3	0	4	27	223	1,16
Запорізька	50412	1868	19	1	9	30	1809	3,71
Івано-Франківська	26181	665	6	2	3	21	633	2,54
Київська	59473	2672	22	3	9	43	2595	4,49
Кіровоградська	25467	500	9	0	0	26	465	1,96
Луганська	47344	791	32	1	10	43	705	1,67
Львівська	71161	1740	50	4	9	52	1625	2,45
Миколаївська	41948	940	5	2	9	50	874	2,24
Одеська	81677	2090	33	5	25	82	1945	2,56
Полтавська	37925	1093	13	1	4	65	1010	2,88
Рівненська	21095	607	3	1	2	26	575	2,88
Сумська	24994	536	13	3	5	43	472	2,14
Тернопільська	22997	536	15	0	1	13	507	2,33
Харківська	81803	2833	72	6	39	59	2657	3,46
Херсонська	31336	734	10	3	8	45	668	2,34
Хмельницька	28461	984	10	2	3	47	922	3,46
Черкаська	29740	1037	18	3	3	22	991	3,49
Чернівецька	18054	625	10	0	1	18	596	3,46
Чернігівська	21255	599	9	1	1	27	561	2,82
м. Київ	297475	3413	255	42	102	285	2729	1,15

Джерело: складено автором на основі [129]

Особливості розподілу цих підприємств в Україні свідчить про їх незначну питому вагу серед усіх суб'єктів підприємницької діяльності (від 1,15% у м. Києві до 4,49% у Київській області) – загалом по Україні – 2,42 %. Найбільші частки мають Київська (4,49%), Запорізька (3,71%), Волинська (3,66%), Черкаська (3,49%), Харківська, Хмельницька та Чернівецька (по 3,46%) області, найменше – м Київ (1,15%), Закарпатська (1,16%) та Луганська (1,67%) області.

Слід зазначити, що за зведеними даними офіційної статистики неможливо здійснити аналіз галузевої приналежності поданих жорстких форм ВК, а також характер їх діяльності (особливо інших об'єднань юридичних осіб), що може спотворювати результати аналізу.

Кооперативи є однією з найбільш численних видів жорстких форм організації ВК (табл. 2.11) – їх частка становить біля 92,32% (за даними офіційної статистики), та 2,23% від усіх суб'єктів підприємницької діяльності у 2015 році. Це свідчить про те, що в Україні вони не набули такого поширення і значення, як у зарубіжних розвинених країнах, де їх частка може досягати і 30-50% у різних сферах

Серед видів кооперативів найбільш чисельна група обслуговуючих кооперативів (рис. 2.5), а щодо щільності зосередження кооперативів – то лідирують Харківська, Запорізька, Черкаська, Волинська, Хмельницька та Чернівецька області.

До інших жорстких форм організації ВК відносяться транснаціональні компанії (ТНК) та фінансово-промислові групи (ФПГ). Офіційної статистики національних та іноземних ТНК і ФПГ не ведеться. Водночас, в Україні функціонує значна кількість неофіційних і неформальних промислово-фінансових груп, таких як Індустріальний Союз Донбасу, «Інтерпайп», «Систем Кепітал Менеджмент», «УкрСиббанк», група підприємств «Приват», «Континіум», Галавто, «Інком» та багато інших об'єднань. Їх формування пов'язане із значними виробничими комплексами, зорієнтованими на експорт – гірничо-металургійний, нафтопереробний тощо.

Таблиця 2.11 – Кооперативи у системі суб'єктів господарювання України у 2014р.

Області	Всього суб'єктів за ЄДРПО, у тому числі	Кооперативи						Питома вага кооперативів:	
		всього, у тому числі	виробничий	обслуговуючий	споживчий	сільсько-господарський виробничий	сільсько-господарський обслуговуючий	у загальній чисельності суб'єктів за ЄДРПО, %	у загальній чисельності жорстких форм організації ВК, %
Україна	1331230	29681	2646	17899	726	1064	928	2,23	92,32
Вінницька	34221	645	55	315	12	68	77	1,88	89,58
Волинська	21526	757	72	416	2	129	41	3,52	96,19
Дніпропетровська	109071	2676	199	1906	9	46	34	2,45	93,08
Донецька	97240	2535	263	1363	298	12	20	2,61	93,58
Житомирська	28221	506	111	220	5	46	98	1,79	93,88
Закарпатська	22153	223	37	114	1	11	18	1,01	86,77
Запорізька	50412	1809	114	1119	3	33	18	3,59	96,84
Івано-Франківська	26181	633	176	295	3	29	74	2,42	95,19
Київська	59473	2595	126	2026	12	80	50	3,36	97,12
Кіровоградська	25467	465	39	246	11	49	34	1,83	93,00
Луганська	47344	705	61	373	3	10	29	1,49	89,13
Львівська	71161	1625	94	1093	10	10	60	2,28	93,39
Миколаївська	41948	874	194	452	48	26	22	2,08	92,98
Одеська	81677	1945	195	970	107	146	39	2,38	93,06
Полтавська	37925	1010	61	667	10	20	32	2,66	92,41
Рівненська	21095	575	79	216	1	96	44	2,73	94,73
Сумська	24994	472	20	280	9	24	41	1,89	88,06
Тернопільська	22997	507	41	262	45	14	13	2,20	94,59
Харківська	81803	2657	219	1959	46	24	22	3,25	93,79
Херсонська	31336	668	57	391	38	13	46	2,13	91,01
Хмельницька	28461	922	65	465	14	76	22	3,24	93,70
Черкаська	29740	991	76	667	10	27	41	3,33	95,56
Чернівецька	18054	596	40	377	2	25	20	3,30	95,36
Чернігівська	21255	561	13	426	–	49	23	2,64	93,66
м. Київ	297475	2729	239	1281	27	1	10	0,92	79,96

Джерело: складено автором на основі [129]

Саме тому і переважна більшість таких груп сформувалася в Східних та Центральних регіонах України, і лише деякі з них презентують Західний регіон України («Континіум», Галавто тощо). Так, група підприємств «Континіум» із підприємства, що займалося нафтопродуктами, поступово перетворилося на прототип транснаціональної компанії –адже зараз вона володіє багатьма

Зареєстровані кооперативи
за видами

- виробничі
- обслуговуючі
- сільськогосподарські
- інші

Частка кооперативів у загальній чисельності
суб'єктів, зареєстрованих у ЄДРПОУ, %

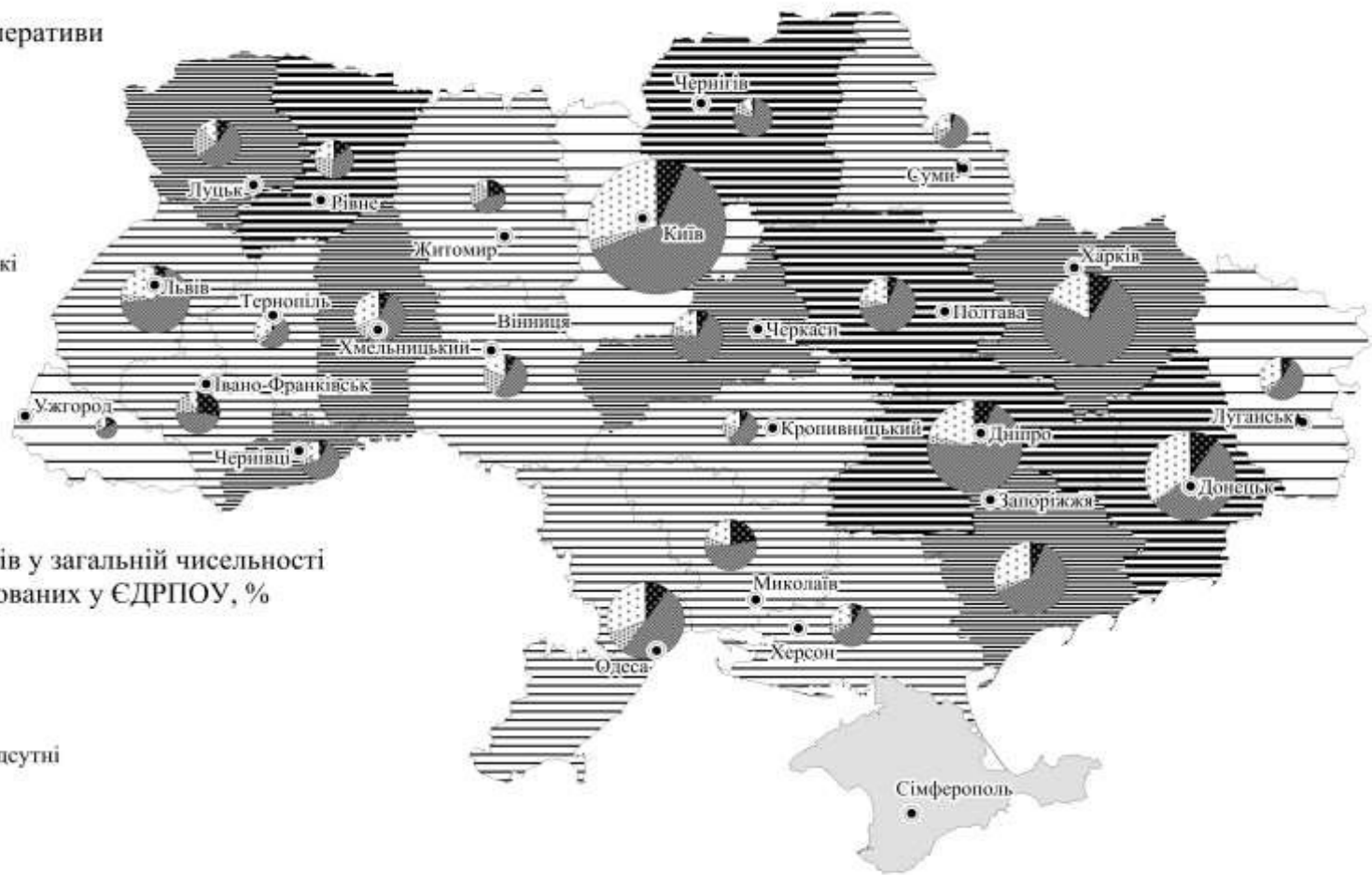
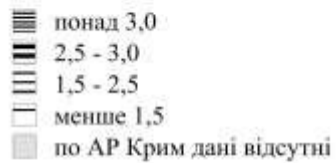

Рис. 2.5 – Регіональний розподіл кооперативів України у 2014 році

Джерело: складено автором за [129]

підприємствами різних галузей господарства як в Україні, так і за її межами. «ГАЛАВТО» сьогодні об'єднує близько 55 машинобудівних підприємств, одинадцять науково-дослідних інститутів майже по всьому Західному регіоні.

Складність виявлення та фіксації таких організаційних утворень полягає насамперед у їх неформальних зв'язках, небажанні підприємців офіційного визнання процесів кооперування та «світитися» перед громадськістю та контролюючими органами влади, побоюючись різних сплат та зайвого клопоту. До того ж майже не врегульованим залишається правове поле законодавства щодо їх діяльності та реєстрації, не окреслено механізмів стимулювання коопераційних процесів, спрямованих на розвиток інноваційності їх учасників та виробництво конкурентоспроможної продукції чи послуг.

Важливим підґрунтям для ефективного державного регулювання є дослідження тенденцій розвитку ВК в основних галузях національної економіки. Сьогодні визначальну роль відіграє (і має відігравати для покращення національної безпеки) ВК у сфері військово-промислового комплексу (ВПК). Адже Україна входить у топ-10 країн експортерів військового озброєння, постачаючи на світовий ринок: бронетехніку «Дозор», БТР-3Е1, БТР-4, «Барс», танк БМ «Оплот», протитанкові ракети «Стугна» та «Комбат», протитанковий ракетний комплекс «Скіф», керований артилерійський снаряд «Квітник», радіолокаційні станції «Дельта» та «Кольчуга-М», літаки КБ «Антонов».

Після анексії АР Крим та збройного конфлікту на Донбасі, Україна офіційно відмовилася від співпраці з Росією у військово-технічній сфері і повністю припинила імпорту російської продукції військового призначення. Державний концерн «Укроборонпром» постав перед серйозним викликом, адже український ВПК довгий час був залежним від поставок російських комплектуючих, особливо у літакобудуванні і бронетанковій техніці [42]. Держконцерн розвивається в рамках стратегії «Український щит», яка передбачає перехід на високотехнологічне виробництво, міжнародні стандарти (НАТО) та оснащення армії сучасними зразками озброєння.

За 2014-2015 роки замінено лише 35 відсотків російських деталей (11 тисяч найменувань деталей з 30 тисяч), дефіцит яких утворився після розірвання відносин з РФ. Впродовж 2014-2015 рр. підприємства «Укроборонпрому» виготовили для Збройних Сил України та інших структур 12 716 одиниць зброї та техніки. Чистий прибуток, який отримав Концерн із 2014 року, склав 36,8 млрд грн, а державний бюджет поповнився завдяки «Укроборонпрому» 7 млрд грн [130].

У номенклатурному каталозі «Укроборонпрому» перераховано ще аж вісім тисяч деталей, які підлягають імпортозаміщенню. Тому, для пришвидшення імпортозаміщення була використана така форма ВК як субпідряд, через залучення до виробництва більше сотні приватних підприємств в українських регіонах, які оперативно змогли налагодити постачання близько трьохсот комплектуючих на підприємства «Укроборонпрому». Наразі концерн проводить політику відкритості для співпраці з підприємствами будь-якої форми власності для постачання деталей для заводів концерну, і наразі серед постачальників підприємства біля 4000 суб'єктів лише в Україні.

Вирішити нагальну проблему імпортозаміщення можливо за допомогою європейських партнерів, гарантуючи державне сприяння в створенні спільних підприємств. Іноземні партнери готові співпрацювати, але їх відлякує традиційний для пострадянської країни набір проблем: бюрократія, недосконале законодавство та застарілі технології виробництва, в основі яких лежать ще радянські технічні стандарти. Водночас, слід констатувати, що нині вже розробляється законопроект, який дозволить ДК «Укроборонпрому» створювати спільні підприємства із західними партнерами. Це дасть зелене світло світовим компаніям напряму інвестувати в українську економіку та створить всі умови для стрімкого розвитку вітчизняного ВПК.

Аналогічно згортається співпраця із Білоруссю, яка входить в орбіту впливу Російської Федерації, — одним з головних постачальників авіаційного палива, двигунів і трансмісій (їх виготовляють Мінський моторний завод і

Мінський завод колісних тягачів) для українського вантажного транспорту (очевидно, що ця техніка потрібна військовим). Мінський автозавод постачає українському концерну «Богдан» машинокомплекти для виробництва автотехніки підвищеної прохідності. Також серед найвідоміших проектів – спільне виробництво протитанкових ракетних комплексів «Скіф» і ремонт гвинтокрилів: український концерн «Мотор Січ» викупив контрольний пакет акцій Оршанського авіаремонтного заводу.

Сьогодні існує певна дилема у питаннях стандартів (і не лише у військово-промисловій сфері): з одного боку Україна керується при замовленні у міжнародних партнерів агрегатів та комплектуючих для військової техніки та зброї застарілими стандартами ще радянських часів; з іншого, розуміючи потребу переходу на новіші стандарти, Україні потрібно для переходу на стандарти НАТО біля 21 мільярда гривень, яких зараз знайти практично неможливо [239]. І це якраз те питання, яке повинно дуже швидко розв'язати державне регулювання ВК у такій наразі важливій сфері як оборонна промисловість. Як тимчасовий перехідний варіант вирішення дилеми може бути продаж модернізованої техніки із поступовим переходом на новітні зразки. Однією з переваг українських розробок є відносно низька ціна за досить високу якість. Так, броневий автомобіль «Дозор-Б», потужність випуску якого може складати до 300 одиниць на рік, втричі дешевший за світові аналоги, а легкий протитанковий ракетний комплекс «Корсар» стріляє на аналогічну відстань, що і американський Javelin, ефективність ураження броні має не меншу, але у 20 разів дешевший [239].

Україні досить важливо не втратити напрацьований потенціал у даній сфері, адже останні 25 років дуже мало вкладалося у новітні розробки, що не могло не позначитися на погіршенні якості українського озброєння. І хоч зараз вносяться більше тисяч змін до конструкторської документації (особливо через досвід його використання в зоні АТО), має бути виважена стратегічна політика держави щодо розвитку інноваційного потенціалу країни, і не лише у ВПК. Оборонна промисловість може стати одним із своєрідних каталізаторів

розвитку економіки загалом. І вже є деякі позитивні приклади: так, «Укроборонпром» планує виробництво безпілотного літального апарату українського виробництва і визначив два виробники: приватне підприємство та один із заводів «Укроборонпрому» у Києві. Інтелектуально та за технічними характеристиками це будуть два різні продукти, і який з них краще спрацює, того і вироблятимуть [239]. Не виключено, що для досягнення кращого результату можливе об'єднання зусиль на базі ВК.

Таким чином, формується досить перспективна практика української ВК між державним монополістом та приватними підприємствами для досягнення найкращого результату за короткі терміни. І завдання держави – створити максимально ефективне середовище для подальшого розвитку різних форм ВК у національному господарстві і здійснювати стратегічне регулювання.

Так, ДК «Укроборонпром» створив у своїй структурі літакобудівний кластер – Українську авіабудівну корпорацію. Концерн консолідує усі авіабудівні потужності країни, фундаментом яких стане ДП «Антонов». Окрім «Антонова», до складу корпорації увійшли ПАТ УКРНДІАТ, ДП «Новатор», ДП «Харківський машинобудівний завод «ФЕД», ДП «Харківське агрегатне конструкторське бюро» і ПАТ Завод «Маяк». У подальшому відбудеться суттєве розширення кластеру. Українська авіабудівна корпорація є першим прикладом реформування оборонної промисловості країни. Літакобудівний кластер дозволить зробити українську авіаційну галузь єдиним потужним механізмом із чіткою координацією розвитку, глибше інтегруватися у світовий ринок та впроваджувати міжнародні стандарти. Його підприємства співпрацюватимуть із партнерами з приватного сектору, заводами, які не входять до складу ДК. Це прискорить процес імпортозаміщення, дасть новий поштовх науково-технічному розвитку й економіці держави у цілому [130].

Створюючи літакобудівний кластер, Концерн орієнтувався на кращі світові компанії, зокрема, Boeing і Airbus, які вже працюють за такою структурою. Консолідація дозволить об'єднати потужності розрізаних підприємств і підвищити швидкість проектування та виробництва новітніх

продуктів у 3-4 рази [130]. Перспективними є плани ДК «Укроборонпром» щодо ВК з польським підприємством «Lubawa S.A.», яке спеціалізується на виробництві багатоцільового камуфляжу для збройних сил НАТО, у формі спільного підприємства, що дасть можливість на вітчизняних потужностях використовувати передовий зарубіжний досвід і сучасні технології для виробництва.

ДК «Укроборонпром» на засадах ВК стимулює також і розвиток підприємств машинобудівної галузі України. За 1 півріччя 2016 року кількість працюючих заводів у цьому секторі стрімко підвищилася, адже Концерн залучив до програми імпортозаміщення 296 вітчизняних підприємств. Таким є результат укладених 14 Меморандумів про співпрацю підприємств «Укроборонпрому» з обласними державними адміністраціями та містом Києвом. Найактивніше долучились до роботи з «Укроборонпромом» підприємства Харківської, Київської, Черкаської, Дніпропетровської та Чернігівської областей. Для прикладу, промисловий потенціал Харківської області використовується вже на 87%, машинобудівний індекс регіону досяг 100%, законтрактували виробництво понад 100 найменувань продукції для ВПК, яка раніше постачалася з-за кордону, ведеться робота по заміщенню близько 1 тисячі позицій для ОПК, що раніше постачались з Росії, а кількість підприємств, які приєдналися до програми імпортозаміщення зростає у 5 разів: з 10 до 50. У Житомирській області бронетанковий завод залучив до ВК 67 підприємств різної форми власності. [130]. ДК «Укроборонпром» успішно співпрацює з майже 50 українськими «вишами», залучаючи науковий потенціал до вирішення виробничих питань, серед яких – провідні навчальні заклади країни: Києво-Могилянська Академія, Київський національний університет ім. Т. Шевченка, НУ «Київська Політехніка», Харківський політехнічний інститут.

Потенціал ВК успішно використовується у міжгалузевому напрямі, про що свідчать домовленості керівництва концерну створити спільну робочу групу для використання технологій та техніки «Укроборонпрому» в аграрному секторі. В якості прикладу ефективного використання військових технологій в

мирних цілях можуть бути використані безпілотні літальні апарати, що були розроблені фахівцями ВАТа «Меридіан» ім. С.П. Корольова разом з науковцями НТКУУ «Київський політехнічний інститут». Пристрої отримали назву «Spectator-M» та призначені для тактичної розвідки та коригування вогню, отже здатні здійснювати моніторинг родючості ґрунтів та загальне спостереження за станом полів, що свідчить про значний синергетичний ефект.

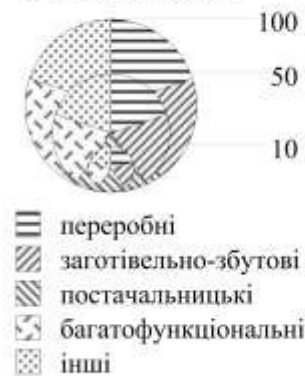
Важливим видом ВК у контексті пріоритетних напрямів національної економіки є сільськогосподарська кооперація, яка має значний потенціал розвитку, зважаючи на наявні природні ресурси та кліматичні умови, продуктивні сили та посилення значення продовольчої безпеки у світі. В Україні аграрно-промисловий комплекс (АПК) відіграє важливу роль у забезпеченні соціально-економічного розвитку. Сільськогосподарська кооперація у формі кооперативів представлена здебільшого сільськогосподарським виробничим кооперативом та сільськогосподарським обслуговуючим кооперативом (СОК) (див табл. Д.1 додатка Д). Остання форма ВК набула значно більшого поширення по всіх регіонах України, що підтверджують дані рис. 2.6.

Найбільше населених пунктів, де створені СОК, спостерігаються у західних та центральних областях України, а також Одеській області, що пов'язано із переважно аграрною спеціалізацією даних територій і потребою сільськогосподарських підприємств у даній формі організації ВК.

Спираючись на дослідження вчених та практиків [71, 201], основними проблемами розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні є:

- неформованість у малих та середніх виробників аграрної продукції культури користування професійними дорадницькими послугами на платній основі (як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках), що б забезпечило значні економічні результати;
- недостатній на місцях відсоток фахівців з економіки АПК (складання бізнес-планів, калькуляцій експортних цін, розрахунки економічної ефективності застосування тих чи інших технологій для свого бізнесу).

Чисельність та структура
СОК за видами

Питома вага сільських населених пунктів,
у яких створено СОК, %

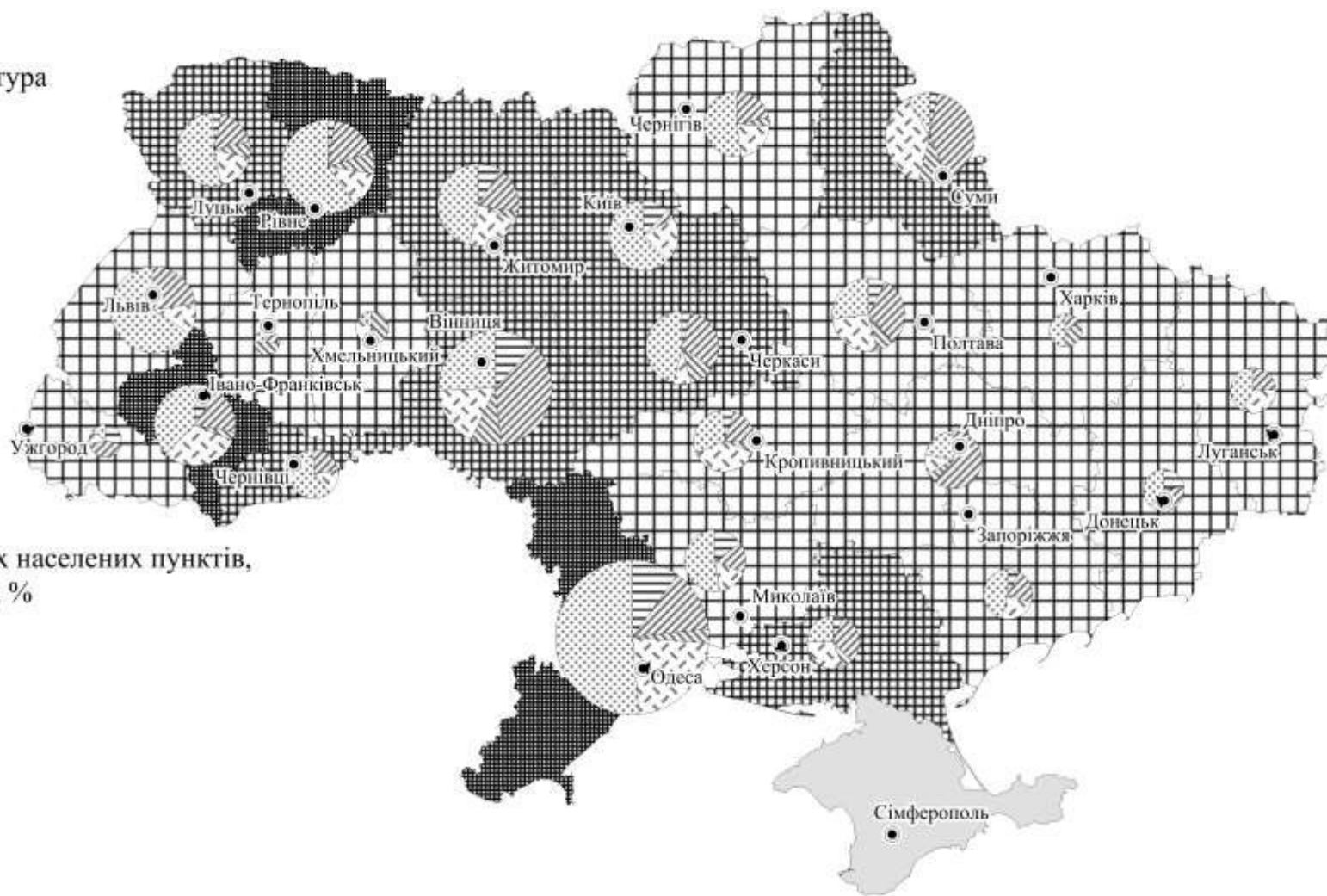

Рис. 2.6 – Чисельність та структура сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів за видами у 2014 році

- недостатня інформаційне, фінансове, організаційне та інфраструктурне забезпечення сільськогосподарської кооперації;
- відсутність комплексного і системного підходу власників до ведення свого господарства;
- нестача належної та системної державної підтримки малих та середніх виробників аграрної продукції, а також домогосподарств та фермерських господарств.

Таким чином, здійснена оцінка розвитку ВК у таких пріоритетних для України сферах національної економіки як оборонна промисловість та сільське господарство показала значний потенціал їх зростання на засадах використання жорсткої, змішаної та м'якої форм організації виробничої кооперації.

Загалом проведені дослідження дозволили виділити ряд груп факторів, що негативно впливають на функціонування та розвиток ВК на сучасному етапі розвитку в Україні, а саме [163]:

- *організаційні:*
 - відсутність загальнонаціональної концепції розвитку ВК (лише у деяких регіонах є спроби підійти до вирішення цього питання);
 - нагальна необхідність систематизації (розробки чи оновлення) законодавчого поля розвитку ВК;
 - відсутність єдиних підходів до методологічного, методичного та організаційного забезпечення практичної реалізації проектів ВК;
 - низький рівень довіри кооперантів між собою;
 - низький рівень ефективності державних та ринкових інституцій;
 - недостатня кількість висококваліфікованих кадрів з управління, інформаційних технологій, маркетингу, нових спеціальностей, продиктованих новітніми тенденціями розвитку світової економіки (кластерних менеджерів, фахівців з управління мережевими проектами тощо);
- *регіонально-галузеві:*
 - недостатня розвиненість внутрішнього ринку України відповідно його потенціалу;

- значні диспропорції в соціально-економічному розвитку держави на регіональному та галузевому рівні;
- нерозвинута в достатній мірі якісна (згідно з європейськими стандартами) ринкова, транспортно-комунікаційна та соціальна інфраструктури;
- недостатня підтримки та ініціативність з боку регіональної влади, громадських та неурядових організацій щодо реалізації проектів ВК;
- зниження «економічної ваги» малого і середнього підприємництва (так званого «середнього класу») як передумови до активізації процесів ВК тощо.

Мінімізація негативних впливів зазначених груп факторів можливе через удосконалення інституційного забезпечення державного регулювання. Таким чином, нагальним питанням є дослідження стану інституційного забезпечення ДРВК в Україні, зважаючи на розглянутий у підрозділі 1.3 позитивний світовий досвід успішного державного втручання у перебіг економічних процесів.

2.3 Оцінювання системи інституційного забезпечення державного регулювання виробничої кооперації

На сучасному етапі для України необхідно обрати наздоганяючу модель економічного розвитку. Для її реалізації держава має відігравати основну роль, балансуючи між стратегічним вектором розробки державної економічної політики і політикою дерегуляції та децентралізації влади. Важливим елементом у цій моделі має бути інноваційна складова, яка, зважаючи на українські реалії, має значний шанс ефективно функціонувати і розвиватися в значній мірі на засадах ВК.

Водночас в Україні питання розвитку ВК за 25 років і досі неврегульовано. Відсутні зрозумілі і прогнозовані критерії (як формальні, так і неформальні) ступеня ефективності ВК, мала база досліджень проблематики формування, підтримки та розвитку різних форм ВК, відсутня ефективна

державна політика розвитку коопераційних процесів тощо. Деякі теоретичні дослідження і практичні наробки, які на сьогодні є в Україні, потребують переосмислення і систематизації для формування єдиної стратегії розвитку.

«Працюючи щоденно з незалежними підприємцями в Україні, я помічаю, що дуже багато людей і зараз, за нинішніх непростих умов, готові працювати багато і сумлінно. Все, що на мій погляд, потрібно для подальшого розвитку бізнесу в Україні, – це гарна, збалансована регулятивна система, підтримка держави та зменшення бюрократії» – ці слова Томаша Мураса, генерального директора компанії «Емвей Україна» [223], на наш погляд, якнайкраще показує очікування підприємництва в Україні та місію держави у забезпеченні сталого економічного розвитку. Індекс підприємницького настрою Amway (Amway Entrepreneurial Spirit Index, AESI), який у 2015 році був вперше використаний в Україні, склав всього 34% (при світовому показнику у 51%) [223], що засвідчує ще раз нагальну потребу забезпечити для приватного підприємництва зрозумілі і прогнозовані правила гри з максимально можливою дерегуляцією, але чітким контролем над стратегічними показниками розвитку держави.

Важливу роль у цьому має відігравати інституційне забезпечення ДРВК

Сутність понять «інститут», «інституції», «інституційне забезпечення» розкривається в працях представників економічної школи, що має назву «інституціоналізм». Основоположником нового інституціоналізму вважають американського ученого, лауреата Нобелівської премії (1993) Д. Норта [20]. Представники нового інституціоналізму розрізняють поняття «інститути» та «інституції». Згідно з підходом Д. Норта, поняття «інституції» охоплює будь-які види обмежень, створені для спрямування людської взаємодії у певному напрямі. Призначення інституцій у суспільстві полягає у тому, щоб зменшити невизначеність через встановлення постійної структури людської взаємодії. Формою прояву інституцій є інститути (інший переклад – організації). Як зазначає Д. Норт «...не існує інших рішень, крім використання інституційних механізмів, щоб установити правила гри, і використання організації – щоб забезпечити дотримання цих правил» [122].

Інституційні засади державного регулювання складаються із сукупності основоположних правил та впорядкованого набору інститутів, що встановлюють правила координації державного регулювання господарюючих суб'єктів [122]. Глушко А. у складі інституційного забезпечення державної регуляторної політики вважає за доцільне виділяти три складові [35]:

– інституційно-організаційне забезпечення – це система організацій (органів влади), які забезпечують формування та реалізацію державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності;

– інституційно-правове забезпечення – це система нормативно-правових актів, які регулюють процес здійснення державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності;

– інституційно-кадрове забезпечення – це специфічна, повторювана діяльність, здійснювана у процесі підготовки кадрів для забезпечення реалізації державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності.

На нашу думку, доцільно виокремити в інституційному забезпеченні ДРВК такі три складові як організаційне, законодавче та інфраструктурне забезпечення (рис. 2.7).

Сьогодні відсутнє чітке розмежування повноважень і відповідальності та координації діяльності між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування на регіональному і субрегіональному рівнях. Місцеві органи влади не мають належного законодавчого забезпечення та фінансової бази для вирішення проблем регіонального і місцевого розвитку.

На рис. 2.8 нами систематизовано основні органи влади та організації України, що впливають на розвиток ВК. Найважливішими «гравцями» організаційної складової інституційного забезпечення ДРВК є Міністерство економічного розвитку і торгівлі (МЕРТУ), Міністерство аграрної політики і продовольства (Мінагро), Державна регуляторна служба України (ДРСУ), Торгово-промислова Палата України, Антимонопольний комітет України (АКМУ), Комітет з питань промислової політики та підприємництва Верховної

Ради України.

Рис. 2.7 – Інституційне забезпечення ДРВК в Україні [складено автором]

Саме в їх компетенції зосереджені основні законодавчі, виконавчі, регулюючі та контролюючі функції, які здатні у значній мірі вплинути на перспективи розвитку більшості форм ВК. Водночас така система організації ДРВК є досить неефективною, адже при наявності значної кількості регулюючих органів, відсутня ефективна система моніторингу діяльності та ефективності основних форм ВК, неузгоджено стратегії розвитку національної економіки, відсутні конкретні механізми та відповідальні структури за реалізацію програм розвитку ВК на різних рівнях, що зумовлює необхідність виділення конкретного координатора із чіткими функціями та відповідальністю (наприклад, ДРСУ у складі МЕРТУ).

До інструментів, за допомогою яких можна впливати на розвиток ВК у регіонах, належать Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 р., регіональні стратегії, Державний фонд регіонального розвитку, державне замовлення, державно-приватне партнерство.

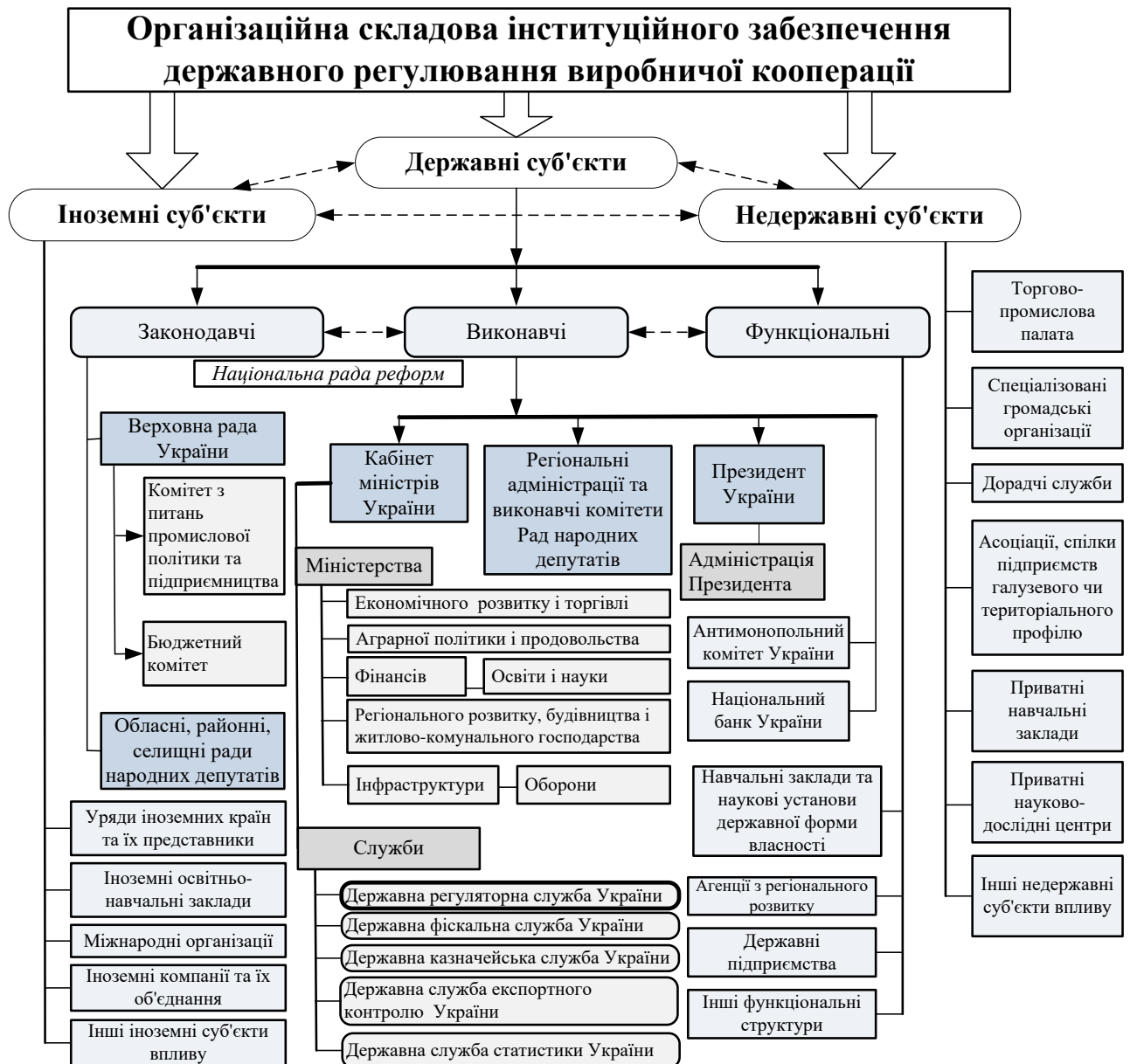

Рис. 2.8 – Організаційне забезпечення ДРВК в Україні [складено автором]

З Державного фонду регіонального розвитку мають фінансуватися капітальні проекти, зокрема, створення інфраструктури (відповідно до ст. 24-1 Бюджетного кодексу України), однак, за даними Мінрегіону, поки що фінансуються поточні видатки – ремонт обладнання та реконструкція будівель[142].

Одним із порівняно нових інструментів активізації ВК на рівні регіонів може стати державно-приватне партнерство (надалі ДПП). За даними центральних та місцевих органів виконавчої влади, в Україні станом на кінець

2014 р. на засадах ДПП реалізувалося 243 проекти (210 договорів концесії, 33 договори про спільну діяльність). Місцевими органами виконавчої влади визначено 321 об'єкт комунальної власності, щодо яких планується реалізовувати проекти із застосуванням механізму ДПП в різних сферах господарської діяльності [132], зокрема у будівництві шляхів сполучення, постачанні електроенергії, постачанні води, переробці відходів, управлінні туристичними об'єктами та ін. Вочевидь, найпоширенішою формою співробітництва між державним та приватним секторами залишається концесія.

Для порівняння, у світовій практиці класифікації моделей ДПП прийнято виділяти такі їх форми [220]:

- контракти як адміністративний договір між органом місцевого самоврядування та приватним партнером на здійснення суспільно необхідних видів діяльності;
- оренда, яка в залежності від визначених договором умов може передбачати викуп державного або муніципального (комунального) майна;
- концесія, яка передбачає надання державою права приватному партнеру протягом певного часу виконувати обумовлені договором функції і наділяє його відповідними повноваженнями для забезпечення ефективного функціонування об'єкта концесії; концесія завжди передбачає повернення предмета договору державному партнеру, а право власності на вироблену продукцію залишається за приватним партнером;
- угоди про розподіл продукції, які є подібними до концесійних договорів, однак, на відміну від них, передбачають розподіл виробленої концесіонером продукції між державним та приватним партнером;
- договори про спільну діяльність, у рамках яких держава бере постійну участь в адміністративно-господарській та інвестиційній діяльності створеного спільного підприємства залежно від частки в статутному або акціонерному капіталі.

В рамках розширення повноважень та збільшення фінансової автономії регіонів, регіональна і державна влада може досить активно використовувати

державно-приватне партнерство як у безпосередній ВК при виробництві найбільш суспільно необхідних продуктів, так і при облаштуванні необхідного інфраструктурного забезпечення розвитку МСП на місцях.

Важливу роль у інституційному забезпеченні ДРВК відіграє законодавча складова через наявність комплексної та ефективної системи законодавчого забезпечення, враховуючи те, що якраз сфера ВК майже не регулюється на законодавчому рівні у тій якості, яка необхідна для забезпечення соціально-економічного розвитку держави. У табл. 2.12 наведені основні позиції законодавчо-нормативного забезпечення розвитку ВК у їх хронології. Незважаючи на чисельність законодавчо-правових актів, що прямо чи опосередковано регулюють функціонування ВК в Україні, відсутній системний підхід до формування, функціонування і розвитку ВК та її державного регулювання.

До основних моментів, які потребують законодавчого врегулювання та нової розробки можна віднести наступне:

- визначення «кооперації» та «виробничої кооперації» не відповідає сучасним процесам розвитку економіки як в Україні, так і світу;
- не приведені у відповідність питання організаційно-правових форм створення, функціонування і розвитку основних форм ВК;
- діючі програми розвитку МСП, інноваційного поступу, розвитку АПК не виконуються належним чином через брак фінансування, неефективність управління, корупційність, формальність підходу до вирішення цих питань, нерозуміння особливостей регіональних питань у центральних органах влади і навпаки;
- нагальним є прийняття нових законодавчих актів, які б сприяли розвитку ВК (наприклад, ЗУ «Про виробничу кооперацію», ЗУ «Про кластери», ЗУ «Про державне стимулювання і регулювання виробничої кооперації в Україні» тощо), та чітко окреслювали державну політику щодо її стимулювання.

Таблиця 2.12 – Основні акти законодавчо-нормативного забезпечення розвитку виробничої кооперації в Україні

Дата	Вид нормативного акту	Назва
1988	Закон України (ЗУ)	«Про кооперацію в СРСР»
1992	ЗУ	Про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій (2402-12)
1992	ЗУ	Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон (2673-12)
1993	ЗУ	Про Антимонопольний комітет України (3659-12)
1997	ЗУ	Про торгово-промислові палати в Україні (671/97-ВР)
1997	ЗУ	Про сільськогосподарську кооперацію
1999	ЗУ	Про концесії (997-XIV)
1999	ЗУ	Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків № 991-XIV
2000	Указ Президента України	Про заходи щодо розвитку кооперативного руху та посилення його ролі в реформуванні економіки України на ринкових засадах (№ 1348/2000)
2001	ЗУ	«Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва на Україні
2003	Кодекс України	Господарський Кодекс України (436-IV)
2003	ЗУ	Про кооперацію (1087-IV)
2003	ЗУ	Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності (1160-IV)
2003	ЗУ	Про фінансовий лізинг (1381-IV) (оновлена редакція Закону від 16.12.1997 № 723/97-ВР)
2004	ЗУ	Про державні цільові програми (1621-IV)
2006	ЗУ	Про холдингові компанії в Україні (3528-IV)
2008	ЗУ	Про акціонерні товариства (514-VI)
2008	ПКМУ	Про затвердження Державної цільової економічної програми «Створення в Україні інноваційної інфраструктури №447
2009	ЗУ	Про наукові парки № 1563-VI
2010	Кодекс України	Податковий кодекс України
2010	ЗУ	Про державно-приватне партнерство (2404-VI)
2012	ЗУ	Про громадські об'єднання (4572-VI)
2012	ЗУ	Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні (№ 4618-VI)
2014	ЗУ	Про державну допомогу суб'єктам господарювання (№ 1555-VII)
2015	ЗУ	Про наукову та науково-технічну діяльність
2015	ЗУ	Про публічні закупівлі (№ 922-VIII)
2015	ЗУ	Про ліцензування видів господарської діяльності (№ 222-VIII)

Неспроможність регуляторних органів оцінити ступінь досягнення цілей, задекларованих при прийнятті регуляторних актів, обумовлена насамперед:

- відсутністю системності у проведенні роботи з відстеження результативності – стосовно 10 % регуляторних актів (щодо яких надано звіти про повторне відстеження) та біля 40 %. (щодо яких надано звіти про періодичне відстеження) регуляторними органами непослідовно здійснювались відстеження результативності, зокрема, не провадився попередній вид відстеження (базовий або повторний відповідно).;

- обмеженням вибору лише 4-х обов'язкових показників (без додаткових), за допомогою яких регуляторними органами передбачалось відстежувати результативність дії регуляторних актів;

- високою плинністю та/або необізнаністю кадрів з вимогами законодавства про державну регуляторну політику, які забезпечують здійснення заходів з відстеження результативності регуляторних актів [131].

Тому позитивним стало покращення ситуації щодо дотримання органами виконавчої влади вимог законодавства в частині відстеження результативності прийнятих регуляторних актів. Так, збільшилась загальна кількість регуляторних актів, щодо яких органами виконавчої влади провадилось відстеження результативності їх дії, з 681 у 2012 та 1226 у 2013 році – до 1370 регуляторних актів за даними моніторингу 2014 року [131].

Восени 2015 року за ініціатииви МЕРТУ було створено незалежну неурядову структуру BRDO (Better Regulation Delivery Office) – Офіс ефективного регулювання (OEP) [132]. Основною метою його діяльності передбачено аналіз законодавства та регуляторного поля, виявлення проблемних кейсів та підготовка проектів документів, які їх вирішувати. Вже за кілька місяців функціонування OEP розпочав роботу над створенням інформаційно-аналітичної системи «ПРОСТІР» (просте інтелектуальне регулювання), яка має стати спільним інформаційним полем для представників бізнесу і держави і може дати можливість законодавцям і регуляторам аналізувати комплексний вплив будь-якої регуляторної функції на окремі

ринки, приймати обґрунтовані рішення на підставі аналізу макроекономічних показників.

Підтримує даний напрям роботи і голова ДРСУ Ксенія Ляпіна, яка під час презентації проектів ОЕР зазначила: «Потрібно зламати матрицю державного управління як такого: змусити чиновника думати не просто про виконання доручень, а про мету і про те, скільки коштує кожен конкретний метод управління для бізнесу і громадян держави. Зараз в законотворчому процесі існують два явища, які призводять до хаосу – це «законодавче цунамі», коли реформи відбуваються хаотично і, одночасно, в протилежних напрямках та «ad-hoc кратія» - прийняття рішень без прогнозу і аналізу. Ці речі ми мусимо подолати» [58].

На базі Офісу створений спільно з ДРСУ центр підтримки ефективного регулювання, що передбачатиме аналітичну, методологічну та інформаційну підтримку роботи фахівців-регуляторів за допомогою телефонного зв'язку чи он-лайн режиму під час їх роботи над аналізом регуляторного впливу окремих законодавчо-нормативних актів [127].

До інструментів, за допомогою яких можна впливати на інвестиційну діяльність у регіонах, належать Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 р., регіональні стратегії, Державний фонд регіонального розвитку, державне замовлення, державно-приватне партнерство.

Водночас, Державна стратегія регіонального розвитку не містить розділу щодо необхідності акумулювання інвестицій на рівні регіонів, відповідно, відсутні й стратегічні цілі щодо нарощування інвестиційного потенціалу. З Державного фонду регіонального розвитку мають фінансуватися капітальні проекти, зокрема, створення інфраструктури (відповідно до ст. 24-1 Бюджетного кодексу України), однак, за даними Мінрегіону, поки що фінансуються поточні видатки – ремонт обладнання та реконструкція будівель [142].

1 липня 2014 року ВРУ прийнято ЗУ № 1555-VII «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», розроблений АКМУ з урахуванням

зобов'язань, визначених Угодою про асоціацію між Україною та ЄС. Зазначений Закон набере чинності у повному обсязі 2 серпня 2017.

Відповідно до статті 8 ЗУ «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» Уповноваженим органом з питань державної допомоги визначено АКМУ.

До повноважень АКМУ як Уповноваженого органу з питань державної допомоги, зокрема, належать [128]:

- нормативне забезпечення здійснення контролю та моніторингу державної допомоги;
- отримання та розгляд повідомлень про нову державну допомогу;
- визначення належності до державної допомоги заходів з підтримки суб'єктів господарювання, оцінювання допустимості державної допомоги для конкуренції;
- збирання інформації про заходи з підтримки суб'єктів господарювання;
- надання обов'язкових для розгляду рекомендацій про внесення змін до умов надання державної допомоги, а також роз'яснень з питань державної допомоги;
- прийняття рішень про тимчасове або повне припинення надання незаконної державної допомоги та її повернення.

У подальшому важливо налагодити тісну співпрацю між АКМУ і ДРСУ в контексті вироблення спільного бачення політики підтримки розвитку ВК в Україні.

Важливим елементом у сприянні формування різних форм ВК є – інфраструктурна складова інституційного забезпечення ДРВК, яке можна розділити на два блоки: блок базової інфраструктури (містить базові інфраструктурні елементи, що забезпечують основні потреби у розвитку підприємництва) та блок специфічної інфраструктури (рис. 2.9).

В свою чергу блок специфічної інфраструктури доцільно розділяти на інформаційно-аналітичний (забезпечує інформаційну підтримку розвитку ВК,

моніторинг діяльності та ефективності ВК) та функціональний (передбачає наявність таких елементів, що організаційно, фінансово, науково сприятимуть функціонуванню ВК) блоки, тобто передбачає формування регіональних агенцій з розвитку, бірж кооперації, центрів сприяння підприємництва, бізнес-центрів, громадських організацій, консультаційних, консалтингових компаній, іміджевих та рекламних агенцій тощо.

Рис. 2.9 – Інфраструктурне забезпечення розвитку ВК

Джерело: розроблено автором

За даними ДРСУ станом на 01.01.2014 р. (табл. 2.13). в Україні на сьогодні діє 226 фондів підтримки підприємництва, 480 бізнес-центрів, 79 бізнес-інкубаторів, 3034 інвестиційних та інноваційних фондів і компаній, 4238 інформаційно-консультативних установ тощо [131].

Основними організаціями, що спеціалізуються на підтримці малого та середнього бізнесу в Україні, є:

- фонди підтримки підприємництва (23 з яких створені за участю Українського фонду підтримки підприємства);

Таблиця 2.13 – Інфраструктурне забезпечення ВК станом на
01.01.2014 року [131]

№ з/п	Область	Бізнес-центр и	Бізнес-інкубатори	Технопарки	Лізингові центри	Небанківські фінансово-кредитні установи	Фонди підтримки підприємництва	Інвестиційні фонди і компанії	Інноваційні фонди і компанії	Інформаційно-консультативні установи	Кількість громадських об'єднань суб'єктів підприємництва, од.	Кількість координаційних рад з питань підприємництва од.	Всього
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1	Вінницька	11	3	2	15	49	9	128	27	295	80	34	254
2	Волинська	10	4	1	11	12	6	64	4	62	59	21	1582
3	Донецька	27	6	2	8	216	38	370	120	630	101	64	229
4	Дніпропетровська	4	1	-	1	6	4	59	-	7	104	43	455
5	Житомирська	3	1	1	2	-	-	35	2	254	128	29	353
6	Закарпатська	4	2	-	10	20	1	128	11	77	82	18	256
7	Запорізька	11	2	-	2	39	8	61	4	21	81	27	152
8	Івано-Франківська	18	3	1	5	2	2	26	-	24	52	19	334
9	Київська	12	5	-	13	5	12	58	-	90	100	39	202
10	Кіровоградська	23	1	-	4	-	4	39	1	58	46	26	523
11	Луганська	24	3	-	10	31	6	125	7	136	147	34	369
12	Львівська	16	3	2	8	23	15	146	1	53	73	29	593
13	Миколаївська	30	1	-	4	14	8	235	10	265	26	-	278
14	Одеська	31	4	-	10	12	7	26	10	37	108	33	663
15	Полтавська	14	2	1	14	72	10	29	26	376	88	31	240
16	Рівненська	6	3	1	1	3	4	144	1	11	45	21	277
17	Сумська	3	5	-	7	4	3	117	4	42	66	26	169
18	Тернопільська	7	2	1	2	-	3	59	1	24	52	18	1127
19	Харківська	54	1	12	1	152	34	100	145	511	73	44	171
20	Херсонська	9	3	2	5	16	4	62	2	19	27	22	218
21	Хмельницька	3	1	2	3	1	3	50	1	54	73	27	225
22	Черкаська	5	3	-	2	3	5	81	1	42	56	27	120
23	Чернігівська	2	1	-	2	-	-	35	1	8	47	24	134
24	Чернівецька	3	1	-	10	2	1	32	1	20	50	14	292
25	АР Крим	29	7	-	6	13	4	57	2	50	97	27	5621
26	м. Київ	118	10	20	66	1510	347	1809	372	1069	288	12	161
27	м. Севастополь	3	1	2	4	73	-	73	2	3	*	*	15651
Всього:		480	79	50	226	2278	538	4148	756	4238	2149	709	

- громадські об'єднання підприємців («Аграрна дорадча служба» м. Луганськ, «Правова асоціація «Паритет» м. Рівне);

- інвестиційні та інноваційні фонди і компанії («Лабораторія інноваційних технологій»);
- наукові парки («Галицький інноваційний Кластер», «Інноваційно-інвестиційний кластер Тернопілля»);
- бізнес-інкубатори (Київський інноваційний інкубатор «iHub», Сумський обласний бізнес-інкубатор, «Бізнес-інкубатор «Самар», «Криворізький ресурсний центр», «Віртуальний бізнес-інкубатор» м. Дніпропетровськ).

Основними напрямками роботи зазначених об'єктів є підготовка та підвищення кваліфікації кадрів для підприємництва та інформаційно-консультативна підтримка суб'єктів господарювання. Зокрема, проводяться навчальні семінари та надаються консультації представникам малого та середнього бізнесу.

Разом з тим, слід підкреслити несистемність і відставання моніторингу основних об'єктів інфраструктурного забезпечення ВК від реалій. Так, на офіційному сайті ДРСУ, органу, який безпосередньо має здійснювати моніторинг і регулювання підприємницької діяльності (і у тому числі ВК між суб'єктами підприємницької діяльності) станом на 2016 рік наведені інформація лише за 2013 рік, що затруднює подальше аналітичне дослідження тенденцій розвитку інфраструктури ВК.

Роль держави може бути як прямою (через активну участь у розвитку такої інфраструктури, включаючи партнерські програми із всіма зацікавленими сторонами), так і опосередкованою (через формування привабливих умов для потенційних інвесторів чи учасників ВК та встановлення чітких і зрозумілих правил гри у даному сегменті).

Для ефективної реалізації державної регіональної політики необхідним є створення мережі недержавних інституцій регіонального і місцевого розвитку. Такі інституції покликані підвищити роль і відповідальність територіальних громад, приватних підприємців та кожного громадянина за піднесення відповідних територій, забезпечити їм можливість реальної участі і впливу на

вирішення важливих проблем регіонального і місцевого розвитку. На сьогодні вже анонсовано створення Агенцій регіонального розвитку під егідою Мінрегіону. І досить важливо, щоб функції і завдання, які вони мають виконувати не дублювалися і не суперечили вже існуючим інституціям щодо розвитку підприємництва та ВК.

Одним із поширених елементів інфраструктурного забезпечення ВК є бізнес-інкубатор, яку можна визначити як організацію, що на пільгових умовах забезпечує ресурсну та консультаційну підтримку суб'єктів малого та середнього підприємництва, що розпочинають свою діяльність [18].

Світова практика свідчить, що за допомогою бізнес-інкубаторів розв'язуються такі актуальні задачі як [120]:

- вдосконалення галузевої структури виробництва і прискорення економічного розвитку територій;
- активне впровадження у виробництво вітчизняних і зарубіжних науково-технічних розробок;
- випробування на локальному рівні різних варіантів впровадження нових форм господарювання і пристосування до умов внутрішнього ринку,
- практичне навчання місцевих фахівців прийомам і методам міжнародного бізнесу.

В Україні протягом 2010-2014 рр. фіксуються значні регіональні диспропорції у розвитку бізнес-інкубаторів. Так, найбільша кількість інкубаторів зосереджена у Донецькій (у середньому 7,5% від загальної кількості бізнес-інкубаторів), Київській (у середньому 6%), Сумській (у середньому 6,3%), Волинській (5%) та Одеській областях (у середньому 5%), АР Крим (у середньому 9%), м. Київ (у середньому 12%). Таким чином, на зазначені області припадає в середньому 50,5% загальної кількості створених бізнес-інкубаторів [18].

У Києві та Київській області діють 12 бізнес-інкубаторів, в Одеській області – 9; 18 з 27 регіонів країни мають по 1-2 бізнес-інкубатора. З 255 існуючих інноваційних фондів 175 працюють у Києві [67]. З метою формування

державної стратегії у цій сфері Українською асоціацією бізнес-інкубаторів та інноваційних центрів розроблено та надано на розгляд МЕРТУ й Міністерства фінансів проект Концепції розвитку мережі бізнес-інкубаторів в Україні [67].

Основними перешкодами на шляху розвитку бізнес-інкубаторів є [146]:

- відсутність законодавчої бази діяльності бізнес-інкубаторів;
- низька інформованість місцевих керівників про можливості бізнес-інкубаторів у розвитку підприємництва регіону;
- небажання керівників вузів займатися проблемами працевлаштування студентів, застосовуючи методики та технології бізнес-інкубації тощо.

Сьогодні більшість об'єктів інфраструктурного забезпечення ВК формується переважно через ініціативи громад, місцевих підприємств, інколи регіональної влади, а також в рамках різноманітних грантових програм іноземних фондів, що свідчить про відсутність загальнодержавних підходів до вирішення цього нагального та важливого питання.

Роль держави у системному створення розгалуженої та скоординованої мережі інфраструктурного забезпечення ВК може зводитись до залучення через певні пільги в оподаткуванні приватних інвесторів до розвитку інфраструктури малого підприємництва; впровадження механізму паритетного фінансування проектів (державні, регіональні, місцеві кошти для ресурсного забезпечення); майнової підтримки об'єктів інфраструктури малого підприємництва шляхом надання у розпорядження державних і комунальних земельних ділянок [24].

Сьогодні також в Україні існують такі спеціальні (вільні) економічні зони (надалі СЕЗ) [132]: "Азов", "Донецьк", "Закарпаття", "Інтерпорт Ковель", "Курортотоліс Трускавець", "Миколаїв", "Порто-франко", "Порт Крим", "Рені", "Славутич", "Яворів". Однак у зв'язку із відміною спеціальних режимів оподаткування та преференцій, їх ефективність на сьогодні незначна.

Аналогічний стан і з територіями пріоритетного розвитку (надалі ТПР) із спеціальним режимом інвестиційної діяльності [123]:

- У Волинській області
- У Закарпатській області

- У Житомирській області
- У Луганській області
- У Чернігівській області
- У м. Харків
- У м. Шостка Сумської області.

Станом на 01.01.2015 р. інвестиційно-господарська діяльність здійснюється фактично тільки в 38 інфраструктурних одиницях (7 СЕЗ, 8 ТПР, 1 ТП, 11 НП, 12 П). При цьому, завершився визначений термін дії в 1 СЕЗ; вимушено скасовано закони щодо функціонування 1 СЕЗ і 7 ТПР через анексію регіону їх функціонування; завчасно припинилася інвестиційно-господарська діяльність в 3 СЕЗ та на 48 ТПР; а в 1 СЕЗ та на 9 ТПР так і не розпочиналася [60]. Із зазначеним вище скороченням кількості інфраструктурних одиниць ВК відбувається скорочення і кількості суб'єктів господарювання (в СЕЗ з 161 станом на 01.01.2005 р. до 80 станом на 01.01.2015 р., в ТПР з 464 до 11, в ТП з 67 до 2), кількості інвестиційних проектів (в СЕЗ з 168 до 82, в ТПР з 464 до 12, а ТП з 53 до 1).

Варто підкреслити, що перші роки застосування цих інфраструктурних одиниць продемонстрували високу ефективність, в результаті чого, навіть незважаючи на вкрай негативні тенденції останніх 8-9 років, узагальнені основні результати діяльності СЕЗ, ТПР та ТП свідчать про їх високу ефективність.. Зокрема, коефіцієнт виробничої віддачі інвестицій (відношення обсягу реалізованої продукції до обсягу залучених інвестицій) за період з початку реалізації інвестиційних проектів по 2012 р. по СЕЗ склав 9, по ТПР – 6,7, по ТП – 17 (по Україні – 1,7 за період 2001-2012 рр.); коефіцієнт бюджетної віддачі залучених інвестицій (відношення обсягу платежів до бюджетів та державних цільових фондів до обсягу залучених інвестицій) за період з початку реалізації інвестиційних проектів по 2013 р. по СЕЗ склав 1,1, по ТПР – 0,5, по ТП – 1,9 (по Україні – 0,5 за період 2000-2011 рр.) [60].

Загалом за весь період функціонування суб'єктами господарювання зазначених СЕЗ, ТПР і ТП станом на 01.01.2015 р. було досягнуто наступних

макроекономічних результатів (зазначимо, що системні дані щодо результатів НП та ІП наразі відсутні):

- залучено інвестицій на суму 5,2 млрд дол. США (в рамках СЕЗ майже 1 млрд дол. США, ТПР – 4,2 млрд дол. США, ТП – понад 100 млн дол. США);
- створено понад 75 тис. нових робочих місць (в рамках СЕЗ – близько 21 тис., ТПР – близько 51 тис., ТП – понад 3,5 тис.);
- сплачено до бюджетів різних рівнів та державних цільових фондів понад 4 млрд дол. США (понад 1,2 млрд дол. США, ТПР – понад 2 млрд дол. США, ТП – 200 млн дол. США);
- отримано податкових та митних пільг на суму понад 1,8 млрд дол. США (в рамках СЕЗ – понад 300 млн дол. США, ТПР – 1,4 млрд дол. США, ТП – 130 млн дол. США) [132].

Організаційно-економічні умови для суб'єктів господарювання в Україні наразі є однаковими для всіх функціональних одиниць кожної окремої форми спеціальних режимів економічної діяльності (СпРЕД). Для суб'єктів господарювання СЕЗ передбачені державні гарантії захисту їх інвестицій, права на вивезення прибутків і інвестованого капіталу, а також можливості приймати участь у конкурсах на державні замовлення. Для суб'єктів господарювання ТПР преференції відсутні.

Для НП передбачений пріоритетний порядок розгляду їх звернень щодо державного замовлення на постачання продукції, виконання робіт і надання послуг для забезпечення пріоритетних державних потреб та можливість отримання фінансування з державного та місцевого бюджетів на розроблення та реалізацію інноваційних проектів. Для ТП передбачене застосування прямого бюджетного фінансування, повного або часткового (до 50 %) безвідсоткового кредитування, повної або часткової (до 50 %) компенсації вартості кредитів комерційних банків, а також звільнення від сплати ввізного мита при ввезенні в Україну нових устаткування, обладнання, комплектуючих і матеріалів для реалізації проектів технологічних парків, які не виробляються в Україні, прискореної амортизації (20 %) основних фондів груп 3 і 4.

Для ІІ передбачена можливість отримання коштів з державного чи місцевих бюджетів для фінансування комплексу заходів щодо вибору території ІІ та її облаштування на землях державної чи комунальної власності, а також звільнення керуючих компаній та учасників ІІ, включених до Реєстру ІІ (табл. Е.1 додатку Е), від пайової участі у розвитку інфраструктури населених пунктів у разі будівництва об'єктів у межах індустріального парку, звільнення від сплати ввізного мита за ввезення устаткування, обладнання та комплектуючих до них, які не виробляються в Україні та не є підакцизними товарами, отримання керуючими компаніями безвідсоткових кредитів (позик), цільового фінансування на безповоротній основі для облаштування ІІ.

Такий підхід до формування преференційних умов для суб'єктів господарювання СпРЕД в Україні не працює на збалансування регіонального розвитку, оскільки СпРЕД в слабо розвинених та депресивних регіонах є менш конкурентними порівняно з розвиненими регіонами країни. Крім того, більшість із зазначених преференційних умов в рамках українських СпРЕД не виконуються, що знижує інвестиційну привабливість України для зовнішніх інвесторів. Відповідно не забезпечується стимулювання бажаного притоку інвестицій для досягнення основних соціально-економічних завдань (зайнятність, випуск продукції, платежі до бюджетів), а сам економічний інструмент СпРЕД з дієвого і результативного перетворюється на формальний і поступово занепадає. В цілому, СпРЕДи в Україні відзначаються низьким рівнем преференційності та конкурентності порівняно з аналогічними економічними інструментами інших країн, зокрема сусідів [60].

Водночас зарубіжний досвід надання преференційних умови для суб'єктів господарювання деяких СпРЕД Молдови, Білорусії та Туреччини у вигляді бюджетного фінансування, зменшення ставки і/або звільнення від сплати податкових та митних платежів. Незважаючи на складність співставлення результатів застосування СпРЕД в Україні та інших країнах через різні системи моніторингу, показники їх ефективності у країн-сусідів виглядають досить переконливо. Зокрема, резиденти організованих

індустріальних зон Туреччини станом на 01.01.2015 р. створили понад 1,2 млн робочих місць ОІЗ [126]; резиденти вільних економічних зон Молдови за період 2001-2013 рр. сплатили понад 123 млн дол. США податків і зборів [99].

Отже, чинні форми СпРЕД в Україні за організаційно-економічними умовами для суб'єктів господарювання поступаються в конкуренції за інвестиції аналогічним економічним інструментам в інших країнах, в т. ч. сусідніх, а відсутність або надання однакових преференційних умов для всіх суб'єктів господарювання однієї форми СпРЕД послаблює конкурентні позиції для суб'єктів господарювання в депресивних та слаборозвинених регіонах країни, що об'єктивно посилює диспропорції у розвитку регіонів. В цьому контексті слід врахувати появу нових тенденцій у розвитку СпРЕД, а саме створення транскордонних структур функціональних одиниць, які дають можливість суб'єктам господарювання країн-сусідів отримати додаткові вигоди від використання новітніх технологій, робочої сили, ринків збуту тощо.

Наразі вздовж кордону України та країн-сусідів ЄС вже створюються дзеркальні та транскордонні ІП на кшталт транскордонних структур Австрії та Угорщини, що вимагає ретельного вивчення цього досвіду і напрацювання власних підходів до їх запровадження, підготовку відповідного нормативного забезпечення. На сьогодні Україна має можливості використати СпРЕД як ефективні економічні інструменти для збалансування регіонального розвитку. Необхідно згадати власний досвід перших років запровадження СЕЗ і ТПР, коли формування систем преференцій для їх суб'єктів господарювання здійснювалося за принципом надання індивідуальних умов для окремих функціональних одиниць. Такий підхід дав одразу відчутні позитивні результати у збалансуванні регіонального розвитку. Для прикладу, депресивний регіон, яким у середині 1990-х років була Закарпатська область, після створення СЕЗ та ТПР вийшов в лідери за темпами нарощення інвестицій в Україні (на початку 2000-х років). На особливу увагу заслуговує передовий досвід Туреччини, яка нещодавно перейшла в фіскальному стимулюванні організованих індустріальних зон з однакової для всіх однорівневої системи

стимулювання, яка не змогла забезпечити необхідного припливу інвестицій в депресивні і слаборозвинені регіони, а відтак і усунути регіональні диспропорції соціально-економічного розвитку, на дворівневу диференційовану систему стимулювання з широким переліком пільг. Ця система передбачає однакові для всіх резидентів організованих індустріальних зон фіскальних пільги на першому рівні, зокрема звільнення від сплати податку на об'єднання та/або поділ земельних ділянок, податку на нерухомість [60].

На другому рівні вона передбачає додаткові стимули для резидентів організованих індустріальних зон, перелік та інтенсивність яких залежить від рівня соціально-економічного розвитку провінції розташування організованих індустріальних зон та обраної при цьому схеми стимулювання капіталовкладень; зі зростанням рівня соціально-економічного розвитку провінції ці додаткові стимули другого рівня зменшуються. Серед них, зокрема, звільнення від сплати прибуткового податку, митних зборів, зниження ставки корпоративного податку.

Загалом, сформована таким чином система фіскальних стимулів є суттєвою для резидентів організованих індустріальних зон, що забезпечує необхідний приплив інвестицій саме в депресивні і слаборозвинені регіони. В результаті спостерігається позитивна динаміка по створенню нових функціональних одиниць СПРЕД та введенню їх в експлуатацію, зокрема кількість організованих індустріальних зон у 1980 р. становила 12, у 1990 р. – 25, у 2000 р. – 70, у 2009 р. – 120, а станом на 31.03.2015 р. – 211 та ще 79 знаходяться на підготовчій стадії (здійснюється вибір місця, придбання земельної ділянки, планування або будівництво інфраструктури) [250].

В Україні розвиток ІІ почався лише у 2012 році. Старт дав законопроект «Про індустріальні парки», в якому вказано, що це – облаштована відповідною інфраструктурою територія, у межах якої її учасники можуть здійснювати господарську діяльність у сфері промислового виробництва, а також науково-дослідну діяльність, діяльність у сфері інформації і телекомунікацій [82].

В таблиці 2.14 відображено основні ТІІ, створені в Україні. Як бачимо, з

них лише декілька ефективними є, що змушує переглянути форми їх мотивації та вимоги до їх діяльності.

Таблиця 2.14– Динаміка становлення інноваційної інфраструктури виробничої кооперації в Україні у вигляді технопарків за 2001-2012 рр.

№	Технопарк	Дата реєстрації	Обсяг реалізованої інноваційної продукції, млн. грн.
1	«Напівпровідникові технології і матеріали, оптоелектроніка та сенсорна техніка» (м. Київ)	червень 2001	495,2
2	«Інститут електрозварювання ім. Є.О. Патона» (м. Київ)	липень 2000	8535,4
3	«Інститут монокристалів» (м. Харків)	липень 2000	3456
4	Вуглемаш» (м. Донецьк)	листопад 2001	146,3
5	«Інститут технічної теплофізики» (м. Київ)	вересень 2002	5
6	«Київська політехніка» (м. Київ)	червень 2003	30
7	«Інтелектуальні інформаційні технології» (м. Київ)	грудень 2003	-
8	«Укрінфотех» (м. Київ)	листопад 2002	14
9	Агротехнопарк» (м. Київ)	жовтень 2007	-
10	«Еко-Україна» (м. Донецьк)	-	-
11	«Наукові і навчальні прилади» (м. Суми)	-	-
12	«Текстиль» (м. Херсон)	грудень 2007	-
13	«Ресурси Донбасу» (м. Донецьк)	-	-
14	«Український мікробіологічний центр синтезу та новітніх технологій» (УМБЦЕНТ) (м. Одеса)	-	-
15	Яворів» (Львівська область)	серпень 2007	1

Міжнародна технічна допомога надається Україні на безоплатній та безповоротній основі країнами-донорами та міжнародними організаціями з

1992 року практично в усіх сферах економіки та суспільного життя країнами-донорами та міжнародними організаціями. В рамках надання Україні міжнародної технічної допомоги співробітництво здійснюється з 15 країнами, Європейським Союзом та понад 20 міжнародними організаціями. Найбільшими донорами для України були та залишаються Сполучені Штати Америки та Європейський Союз. Іншими донорами є Канада, ФРН, Швеція, Швейцарія, Японія, Туреччина, Данія, а також організації системи ООН, Світовий банк, ЄБРР, ОЕСР [132].

Основні організаційно-правові засади технічного співробітництва з країнами донорами та міжнародними організаціями на сьогодні регулюються 21 рамковим міжнародним договором України та міжнародними договорами щодо впровадження програм співробітництва в різних сферах економіки. Цілі та завдання допомоги узгоджуються як на міжурядовому, так і на міжвідомчому рівні. За всі роки співробітництва донорами виділено понад 9 мільярдів доларів США. З 1996 року здійснено державну реєстрацію 3414 проектів технічної допомоги. На 1 липня 2016 року впроваджується 288 проектів загальною контрактною вартістю понад 3,3 млрд. дол. США.

Основними напрямками надання технічної допомоги є:

1. Удосконалення регуляторної політики, поліпшення інвестиційного клімату, розвиток підприємництва та конкуренції на внутрішньому ринку.
2. Розвиток фінансового ринку та банківського сектору .
3. Розвиток сільськогосподарського сектору.
4. Охорона здоров'я та соціальний захист населення.
5. Розвиток освіти, науки, культури та туризму.
6. Модернізація муніципальної інфраструктури та транспорту.
7. Розвиток громадянського суспільства, місцевого самоврядування, забезпечення верховенства права, боротьба з корупцією, підтримка ЗМІ, регіональний розвиток [56].

Загалом, сучасний стан із міжнародною допомогою та грантами, що надаються на розвиток підприємництва, в тому числі і на розвиток ВК, вимагає певного компетентного органу (наприклад, у складі МЕРТ чи АКМУ), який би систематично здійснював моніторинг і надавав комплексну інформаційну, методичну, експертну підтримку для реципієнтів та бенефіціарів такої допомоги у тісній співпраці з іншими зацікавленими сторонами.

Висновки до розділу 2

1. В ході аналізу макроекономічного середовища ВК (в тому числі через використання інструментарію SWOT-аналізу) було виявлено основні фактори впливу, серед яких: несистемність державної підтримки та недостатність ефективності ринкового саморегулювання; погіршення більшості макроекономічних показників за останні роки; глобалізація економіки та зміни у її структурі, несформоване та несистематизоване законодавче поле діяльності ВК та державного регулювання.

2. Аналіз основних показників діяльності різних за розмірами видів підприємств, які складають основу ВК, дозволив виявити деяку закономірність переважання у регіонах з індустріальним типом виробництва (здебільшого на сході України) ВП за більшістю показників, у той час як МП та СП переважають у регіонах України із аграрним та аграрно-індустріальним профілем, що може стати підґрунтям для проведення відповідних заходів ДРВК. Це дозволить здійснити поступову трансформацію національної економіки в напрямі інтенсифікації інноваційного розвитку та отримання гідного місця у глобальному економічному середовищі, використовуючи значний потенціал ВК.

3. Було виявлено, що серед виділених раніше форм організації ВК, найбільш поширеними та перспективними на даному етапі розвитку національної економіки є змішана форма у вигляді, насамперед, франчайзингу, аутсорсингу та венчурного фінансування, що підтверджується позитивною

динамікою їх розвитку за останні роки. Аналіз розвитку ВК у таких пріоритетних для України сферах національної економіки як оборонна промисловість та сільське господарство показав значний потенціал їх зростання на засадах використання жорсткої, змішаної та м'якої форм організації виробничої кооперації.

4. Аналіз основних тенденцій розвитку ВК дозволив виявити основні стримуючі фактори розвитку ВК в Україні. В організаційному вимірі такими факторами є: відсутність ефективного координатора розвитку виробничої кооперації на національному рівні, несистематизоване законодавче поле, відсутність єдиних підходів до методологічного, методичного та організаційного забезпечення практичної реалізації різних форм виробничої кооперації, низький рівень підтримки державних інституцій, відсутність ведення офіційної статистики розвитку основних форм ВК.

У галузевому та регіональному вимірах такими факторами є: недостатня розвиненість внутрішнього ринку України відповідно його потенціалу та значні диспропорції в соціально-економічному розвитку держави на регіональному рівні; недостатність підтримки та ініціативності з боку регіональної влади, громадських та неурядових організацій щодо реалізації проектів виробничої кооперації; відсутність (або їх формальна розробка) стратегій розвитку виробничої кооперації у багатьох регіонах. Мінімізація негативних впливів означених факторів потребує удосконалення відповідної державної регуляторної політики.

5. Удосконалено методичний підхід до інституційного забезпечення ДРВК, який, на відміну від існуючих, передбачає виділення організаційної (передбачає взаємопов'язану систему державних та недержавних інституцій підтримки та розвитку виробничої кооперації через конкретного координатора із визначеними функціями), законодавчої (гармонізація законодавчо-нормативного поля функціонування виробничої кооперації через систематизацію існуючих та прийняття нових законодавчих актів) та інфраструктурної (передбачає взаємодоповнююче використання як елементів

базової ринкової інфраструктури, так і спеціальної інфраструктури) складових.

Це сприятиме формуванню чіткого законодавчо-правового поля діяльності ВК, дерегуляції підприємницького середовища, активного стимулювання державою на базі ВК розвитку ефективних форм симбіозу науки, держави і бізнесу.

Основні результати дослідження опубліковані у працях [145-147, 150-153, 157-158, 160-161, 166, 169].

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЧОЇ КООПЕРАЦІЇ

3.1. Розробка методичних підходів до аналізу ефективності державного регулювання виробничої кооперації

В Україні склалася специфічна ситуація у економічно-соціальному та політичному вимірах, яка потребує лише власного рецепту їх вирішення. Жоден успішний світовий досвід не дасть позитивного результату без врахування національних особливостей.

Вищенаведені дослідження показали значний потенціал ВК як однієї з платформ соціально-економічного розвитку України на принципово нових, насамперед, інноваційних засадах для прискореного формування конкурентних переваг у глобальному середовищі. Разом з тим, важливо, щоб держава була не пасивним спостерігачем, а активним учасником цього процесу. ВК, як системне формування інституціонального забезпечення її ефективного розвитку на довгострокову перспективу.

Для успішної реалізації такого завдання необхідна певна система методів оцінки та аналізу ефективності ВК, умов формування, розвитку та державного регулювання.

Методичні підходи до ДРВК мають відображати наступні принципи:

- принцип науковості, який передбачає використання сучасних методів економічних досліджень;
- принцип комплексності аналітичного дослідження, який передбачає облік причинно-наслідкових залежностей процесів розвитку різних форм ВК;
- принцип системного підходу, який орієнтує дослідження на розгляд ДРВК як елемента загальноекономічного регулювання;
- принцип об'єктивності, який припускає можливість практичного використання результатів оцінки;

- принцип регулярності, який передбачає здійснення постійного моніторингу розвитку різних форм ВК з метою своєчасного та ефективного регулювання державою для підвищення їх ефективності;
- принцип оперативності, який передбачає можливість корегування методичного забезпечення ДРВК залежно від поставлених цілей та зміни зовнішнього та внутрішнього середовищ [88, с. 710].

Вважаємо за доцільне розглядати ефективність ДРВК за двома підходами: по перше, слід окремо оцінювати розвиток ВК як об'єкта державного регулювання на регіональному та галузевому рівнях; по друге, необхідно окремо розглядати ефективність державного регулювання на макрорівні через систему відповідних індикаторів. Кожен з цих підходів потребує власний інструментарій, систему індикаторів та методів дослідження.

Якщо у першому випадку серед показників оцінки переважатимуть кількісні або формалізовані індикатори, то для другого, на нашу думку, у сучасних умовах розвитку моніторингу державних процесів варто віддати перевагу насамперед якісним (неформалізованим) індикаторам, що спираються на експертні оцінки дослідження зазначених процесів (мається на увазі насамперед, дані міжнародних рейтингів, які складаються авторитетними інституціями для більшості країн світу). Такий підхід обумовлений неформованістю достатньої статистичної бази для аналізу та моніторингу показників функціонування ВК, оцінки розвитку необхідного їй інституційного забезпечення (насамперед, інфраструктурного), що показали дослідження у попередньому розділі роботи.

Важливе місце в системі регіональних відносин займають питання виявлення галузей сформованої спеціалізації регіону та обґрунтування напрямку його ефективної спеціалізації, адже це дозволить виділити основні пріоритетні напрями для розвитку ВК у цій сфері. Для визначення галузей спеціалізації регіону повинна бути використана система теоретично обґрунтованих показників, тісно взаємопов'язаних з іншими показниками територіального поділу праці. Так, як в основі ринкової спеціалізації регіону

лежить територіальний поділ суспільної праці, то й визначення спеціалізованих галузей повинне бути засноване на виявленні участі регіону в суспільному поділі праці.

У науковій літературі розрізняють різноманітні підходи до оцінки рівня ВК. Здебільшого серед методик виділяють розрахунок коефіцієнтів локалізації та спеціалізації. Коефіцієнт локалізації (КЛ) розраховується на основі зіставлення галузевої структури господарства регіону з аналогічною структурою господарства країни в цілому. Коефіцієнт локалізації являє собою відношення питомої ваги (частки) даної галузі в господарстві регіону до питомої ваги цієї галузі в господарстві країни та показує ступінь сконцентрованості даної галузі в даному регіоні. Якщо коефіцієнт більше одиниці, то передбачається вважати дану галузь галуззю спеціалізації [88, с. 705].

Коефіцієнт спеціалізації (Кс) являє собою відношення питомої ваги галузі регіону в обсязі випуску продукції галузі країни до питомої ваги господарства регіону в господарстві країни. Коефіцієнт спеціалізації має той же зміст, що і коефіцієнт локалізації, але розраховується іншим способом – визначається як відношення питомої ваги галузі регіону в обсязі випуску продукції галузі країни до питомої ваги господарства регіону в господарстві країни.

Коефіцієнт виробництва продукції на душу населення (Кд) розраховується як відношення питомої ваги даної галузі регіону у відповідній галузі господарства країни до питомої ваги населення регіону в населенні країни. Якщо коефіцієнт більше одиниці, тобто виробництво на душу населення продукції даної галузі в регіоні більше, ніж по країні, то галузь вважається галуззю спеціалізації.

Коли розрахункові галузеві коефіцієнти локалізації, рівня розвитку та душевого виробництва більше одиниці і продукція даних галузей в значному обсязі вивозиться в інші регіони, то дані галузі виступають як галузі ринкової спеціалізації регіону.

Крім того, виділяють ще коефіцієнт міжрайонної товарності (K_{MT}), який розраховується як відношення обсягу продукції галузі регіону, що вивозиться

до обсягу її виробництва в регіоні. Якщо коефіцієнт більше 0,5, тобто з регіону вивозиться більше половини виробленої продукції даної галузі, то галузь вважається галуззю спеціалізації регіону. Цей показник міг би бути ефективним індикатором для оцінки ефективності міжрегіональної ВК, однак потребує відповідної статистичної бази, яка відсутня в Україні.

Коефіцієнт рівня розвитку галузі в регіоні (K_p) являє собою відношення обсягу виробленої продукції галузі в регіоні до обсягу її споживання в даному регіоні. Якщо коефіцієнт більше одиниці, тобто в даному регіоні виробляється продукції більше, ніж необхідно для місцевого споживання, то галузь вважається галуззю спеціалізації.

Коефіцієнт ентропії (K_e) порівнює наявну структуру економіки з однопропорційним розподілом, більш високе значення коефіцієнта свідчить про вищий рівень диверсифікації, більш низьке значення свідчить про спеціалізацію економіки [113, с.15].

Формула коефіцієнта ентропії має наступний вигляд:

$$K_e = \sum_{i=1}^m S_i \times \ln\left(\frac{1}{S_i}\right) = - \sum_{i=1}^m S_i \times \ln(S_i), \quad (3.1)$$

де m – кількість секторів в економіці,

S_i – частка i -го сектору в економіці.

Максимальне значення коефіцієнта досягається при рівномірному розподілі, коли частки всіх секторів рівні, мінімальне значення коефіцієнта ентропії, що дорівнює нулю, досягається в разі максимальної спеціалізації, коли вся діяльність зосереджена в одному секторі, що свідчить про спеціалізацію економіки.

Метод Уївера (або індекс комбінування, розроблений американським вченим Уївером) визначається як найменша сума квадратів відхилень (Δ_i^2) дійсних часток галузей (d_i) та їх теоретичних розподілів (\hat{d}_i) [219]:

$$I = \min \left| \sum \Delta d_i^2 \right| \quad (3.2)$$

Теоретичні розподіли конструюють за гіпотетичною кількістю галузей спеціалізації за такою схемою:

Таблиця 3.1 – Методика розрахунку індексу комбінування

Номер варіанту (розподілу)	Кількість галузей спеціалізації	Теоретична частка галузі ($\wedge d_i$)
I	1	100,0 %
II	2	50,0 %
III	3	33,3 %
IV	4	25,0 %
V	5	20,0 %
VI

За допомогою індексу комбінування виявляють головну частину дійсного розподілу часток галузі. При цьому попередньо галузі ранжують і впорядковують за їх частками (d_i) від більших значень до менших. Надалі всі теоретичні варіанти порівнюють із дійсним розподілом.

Розрахунок коефіцієнта спеціалізації за методом Уївера дозволяє отримати галузевий профіль спеціалізації регіону з акцентом на можливості розвитку ВК на мезорівні. Адже в основі методики – питомі ваги найбільш вагомих галузей у ВРП регіону, що свідчить про наявність значних ресурсів для їх подальшого розвитку.

Таким чином, можна виділити найбільш поширені коефіцієнти визначення спеціалізації галузі у регіональному вимірі з метою стимулювання розвитку державою найбільш відповідних форм ВК (табл. Ж.1 додатка Ж):

- коефіцієнт локалізації за обсягом випуску продукції;
- коефіцієнт локалізації за кількістю діючих підприємств;
- коефіцієнт локалізації за кількістю малих підприємств;
- коефіцієнт локалізації за кількістю активних підприємств;
- коефіцієнт локалізації за вартістю основних фондів;
- коефіцієнт локалізації за обсягами експорту продукції;
- коефіцієнт локалізації за інвестиціями в основний капітал;
- коефіцієнт локалізації за кількістю зайнятого населення;
- коефіцієнт локалізації за сальдованим фінансовим результатом;
- коефіцієнт спеціалізації;

- коефіцієнт виробництва продукції на душу населення;
- коефіцієнт ентропії;
- коефіцієнт диверсифікації;
- коефіцієнт спеціалізації за методом Уївера.

Зважаючи на значну кількість коефіцієнтів локалізації та спеціалізації галузей, виникає необхідність у комплексному показникові, який би зміг всебічно інтерпретувати галузеву спеціалізацію. Аналізуючи різні коефіцієнти, нами для розрахунку інтегрального коефіцієнта галузевої спеціалізації $K_{\text{ІНТ}}$ було обрано такі 4 коефіцієнта, як:

- коефіцієнт локалізації за зайнятим населенням $KL_{\text{ЗН}}$;
- коефіцієнт локалізації за активними підприємствами $KL_{\text{АП}}$;
- коефіцієнт локалізації за випуском продукції $KL_{\text{ВП}}$;
- коефіцієнт виробництва продукції на душу населення $K_{\text{Д}}$;

Формули розрахунку зазначених коефіцієнтів та їх рекомендовані значення наведені у табл. 3.2. Вважаємо, що саме ці 4 коефіцієнта найбільш повно репрезентуватимуть галузевий профіль регіонів, що дозволить більше ефективно здійснювати ДРВК. Вихідні дані для розрахунку вибраних коефіцієнтів за основними секціями КВЕД-2010 (додаток 3) наведені у таблицях К.1, К.2, К.4, К.5, К.6, К.7, К.8, К.10 додатку К.

Самі ж результати розрахунку зазначених коефіцієнтів наведено у таблицях К.3, К.6, К.9 та К.11 додатку К.

Розрахунок інтегрального коефіцієнта галузевої спеціалізації $K_{\text{ІНТ}}$ доцільно здійснювати за формулою середньої геометричної:

$$K_{\text{ІНТ}} = \sqrt[4]{KL_{\text{ЗН}} \times KL_{\text{АП}} \times KL_{\text{ВП}} \times K_{\text{Д}}}, \quad (3.7)$$

Як і для стандартного показника спеціалізації, для інтегрального коефіцієнта галузевої спеціалізації діятимуть ті ж рекомендовані межі: значення коефіцієнта $K_{\text{ІНТ}} < 1$ свідчить про недостатню спеціалізацію регіону в

певній секції економічної діяльності, а $K_{\text{інт}} > 1$ вказуватиме на спеціалізацію регіону в певній секції економічної діяльності.

Таблиця 3.2 – Вихідні коефіцієнти для розрахунку інтегрального коефіцієнта галузевої спеціалізації $K_{\text{інт}}$

Показник	Формула розрахунку	Значення показника
1	2	3
Коефіцієнт локалізації за кількістю зайнятого населення	$КЛ_{\text{зн}} = \frac{\omega_{\text{знр}}}{\omega_{\text{знк}}}, \quad (3.3)$ де $\omega_{\text{знр}}$ – питома вага зайнятого населення в господарстві регіону; $\omega_{\text{знк}}$ – питома вага зайнятого населення в господарстві країни	Якщо коефіцієнт більше одиниці, то галузь вважається галуззю спеціалізації
Коефіцієнт локалізації за кількістю активних підприємств	$КЛ_{\text{ап}} = \frac{\omega_{\text{апр}}}{\omega_{\text{апк}}}, \quad (3.4)$ де $\omega_{\text{апр}}$ – питома вага активних підприємств в господарстві регіону; $\omega_{\text{апк}}$ – питома вага активних підприємств в господарстві країни	Якщо коефіцієнт більше одиниці, то галузь вважається галуззю спеціалізації
Коефіцієнт локалізації за обсягом випуску продукції	$КЛ_{\text{вп}} = \frac{\omega_{\text{впр}}}{\omega_{\text{впк}}}, \quad (3.5)$ де $\omega_{\text{впр}}$ – питома вага обсягу випуску продукції в господарстві регіону; $\omega_{\text{впк}}$ – питома вага обсягу випуску продукції в господарстві країни	Якщо коефіцієнт більше одиниці, то галузь вважається галуззю спеціалізації
Коефіцієнт виробництва продукції на душу населення	$K_{\text{д}} = \frac{\omega_{\text{грк}}}{\omega_{\text{нрк}}}, \quad (3.6)$ де $\omega_{\text{грк}}$ – питома вага галузі регіону в галузі господарства країни; $\omega_{\text{нрк}}$ – питома вага населення регіону в населенні країни	Якщо коефіцієнт більше одиниці, то галузь вважається галуззю спеціалізації

Результати розрахунку інтегрального показника галузевої спеціалізації $K_{\text{інт}}$ згідно формули 3.3, наведено у табл. Л.1 додатку Л. Пропонований нами інтегральний коефіцієнт спеціалізації дозволив виявити галузі регіону, які можуть стати пріоритетними точками зростання економіки та бути лідерами у міжрегіональному, національному та міжнародному рівнях територіального поділу праці.

Зважаючи на значну кількість секцій за КВЕД-2010, нами обрано для наочної ілюстрації територіального розподілу перші п'ять секцій А-Е (які в сукупності складають сільське господарство, лісове господарство та рибне

господарство і промисловість), як найбільш значущі сфери економічної діяльності в Україні.

Так, на рисунку 3.1 видно чітку тенденцію спеціалізації регіонів України за секцією А. Найбільші значення інтегрального коефіцієнта мають переважно центральні регіони України та деякі області західної (Тернопільська і Хмельницька), південної (Херсонська та Миколаївська) та північної (Чернігівська і Сумська) України. Разом з тим, лише Вінницькій, Кіровоградській та Миколаївській областям одночасно властиві високі показники інтегрального коефіцієнта спеціалізації (вище 1,4) та активних підприємств у секції А за КВЕД-2010 (більше 2000 од.). Значна кількість активних підприємств спостерігається і у Одеській, Дніпропетровській, Запорізькій та Київській областях, однак значення інтегрального коефіцієнта спеціалізації у них менше 1,0 (за винятком Одеської області). Недостатній рівень спеціалізації за секцією А у східних, а також у Київської, Львівської та Івано-Франківської областей. У решті регіонів України інтегральний коефіцієнт спеціалізації за секцією А коливається від 1,0 до 1,4, але лише у Одеській області кількість активних підприємств є досить значною (більше 3000 од.). Такі результати дозволяють чіткіше окреслювати галузеву складову ВК у регіонах та ефективніше здійснювати державне регулювання.

Основні тенденції в галузях промисловості (секції В-Е) відображені на рис. 3.2. Чітко прослідковуються тенденції до спеціалізації за промисловістю (узагальнені дані по секціям В, С, D, Е) більшості східних областей України (за винятком Луганської), а також Київської, Полтавської та Сумської, що свідчить про кращі передумови для створення промислово-виробничих кластерів локального та регіонального рівнів. Найбільшу кількість активних підприємств серед них має Харківська, Донецька, Дніпропетровська та Київська області.

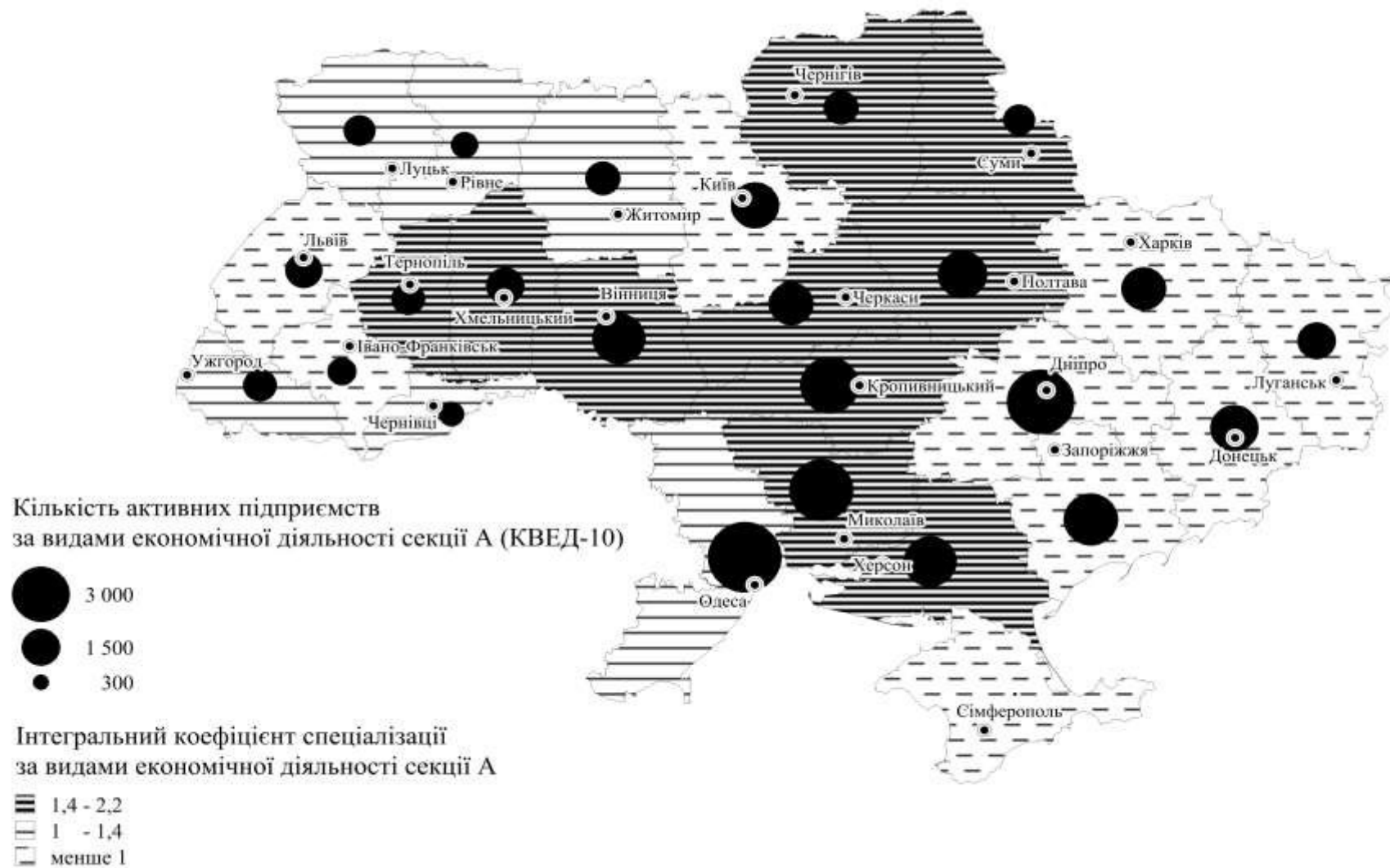
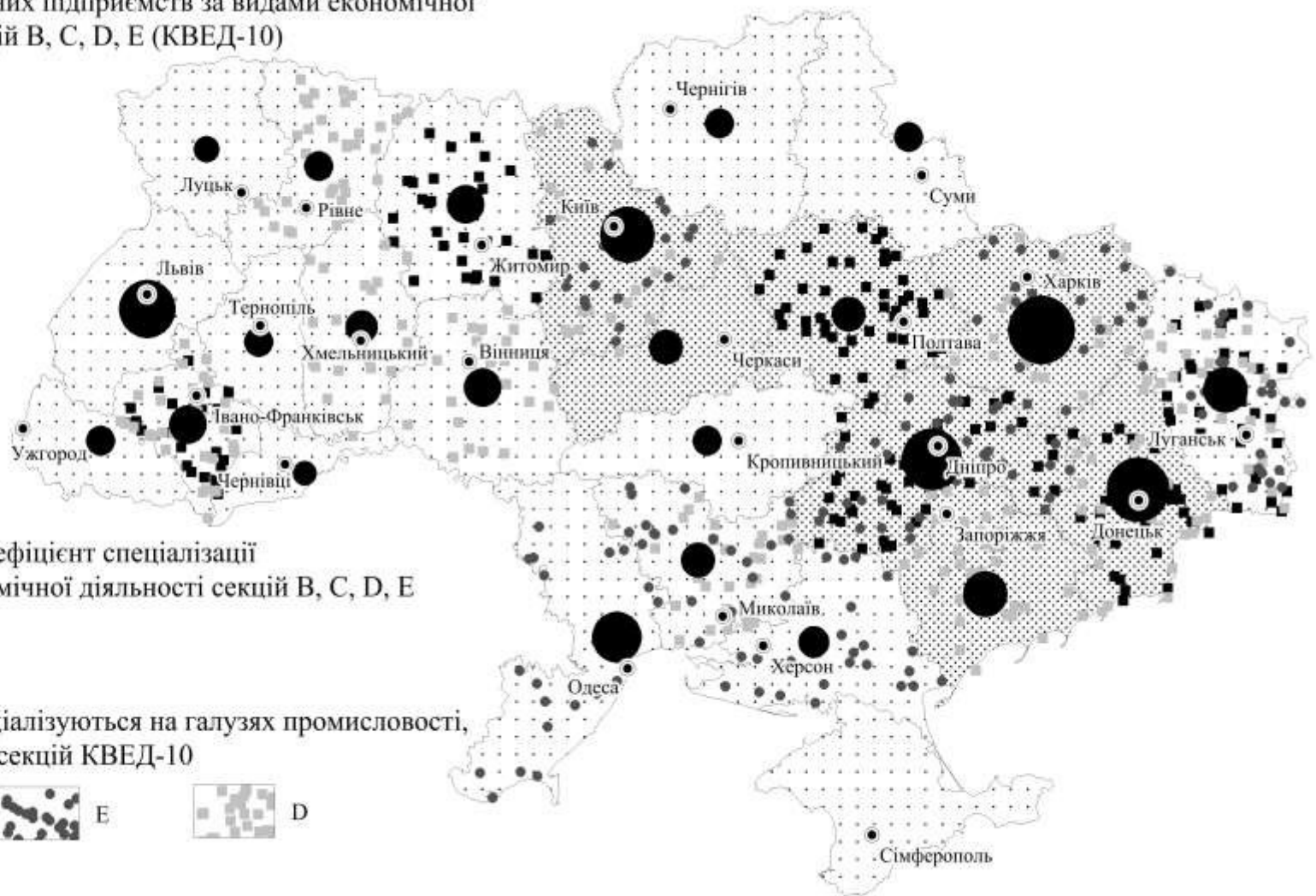
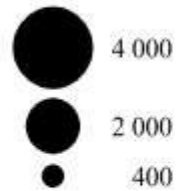
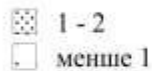

Рисунок 3.1 – Кількість активних підприємств та спеціалізація регіонів України у сільському господарстві
 Джерело: складено автором

Кількість активних підприємств за видами економічної діяльності секцій В, С, D, E (КВЕД-10)

Інтегральний коефіцієнт спеціалізації за видами економічної діяльності секцій В, С, D, E

Регіони, які спеціалізуються на галузях промисловості, що належать до секцій КВЕД-10

Рисунок 3.2 – Кількість активних підприємств та спеціалізація регіонів України за галузями промисловості
Джерело: складено автором

За спеціалізацією у добувній промисловості (секція В) можемо виділити Житомирську, Полтавську, Дніпропетровську, Донецьку та Луганську області, за секцією D – Рівненську, Хмельницьку, Чернівецьку, Вінницьку, Київську, Миколаївську, Харківську, Луганську, Донецьку, Запорізьку, а за секцією Е – Київську, Одеську, Миколаївську, Херсонську, Кіровоградську, Дніпропетровську, Харківську, Луганську. Щодо стосується переробної промисловості, то за розрахованим інтегральним коефіцієнтом можна виділити такі регіони як Запорізьку, Дніпропетровську, Донецьку, Київську, Полтавську, Харківську та Черкаську області.

Таким чином, найбільше можливостей для формування вертикально інтегрованих форм ВК у промисловості мають Київська, Дніпропетровська, Харківська, Донецька, Полтавська, Луганська, Кіровоградська області, яким притаманні перевищення за 1,0 інтегральних коефіцієнтів спеціалізації з декількох секцій промисловості.

Результати дослідження спеціалізації регіонів за методикою Уївера наведені у додатку М. Порівняння результатів дослідження спеціалізації регіонів України за двома методиками (табл. 3.3) показує неоднозначність показників як за кількістю галузей спеціалізації, так і за регіональним профілем регіонів (лише для Полтавської області результати досліджень співпадають на 75%). Така диференціація коефіцієнтів спеціалізації пояснюється різним завданням і інструментарієм цих методик: якщо за методикою Уївера лише визначаються галузі, що мають найбільші частки ВРП у регіоні у відсортованому варіанті (тобто спершу йдуть галузі із більшою питомою вагою галузі у ВРП регіону), то запропонований інтегрований коефіцієнт спеціалізації дозволяє виявити профільні галузі, базуючись на комплексному поєднанні таких важливих для ВК факторів як активні підприємства, зайняте населення та випуск продукції.

Таким чином, для комплексного дослідження потенціалу ВК регіону варто враховувати результати аналізу як за методикою Уївера (для визначення «традиційних» галузей та внутрішніх резервів росту економіки регіону), так і за

пропонованим інтегрованим коефіцієнтом галузевої спеціалізації (що дозволить виділити перспективні галузі для міжрегіональної та міжнародної ВК).

Таблиця 3.3. – Порівняння результатів спеціалізації регіонів України за видами економічної діяльності за двома методиками у 2014 р.

№	Регіон	За інтегрованим коефіцієнтом спеціалізації		За методом Уївера		За двома методиками	
		Секції за КВЕД 2010	Кількість	Секції за КВЕД 2010	Кількість	Секції за КВЕД 2010	Кількість
1	Вінницька	A D O P Q	5	A C G D O	5	A C D G O P Q	7
2	Волинська	A O P	3	C A G H L O P	7	A C G H L O P	7
3	Дніпропетровська	B C E G N	5	C B G	3	B C E G N	5
4	Донецька	B C D H	4	C H G B D A F	7	A B C D F G H	7
5	Житомирська	A B O P Q R S T	7	C A G O B P L	7	A B C G L O P Q R S T	10
6	Закарпатська	A I O P Q S T	6	C G A H P O L	7	A C G H I L O P Q S T	10
7	Запорізька	C D I Q	4	C D A G	4	A C D I G Q	6
8	Івано-Франківська	B D F I P Q S T	7	C F A G D B H	7	A B C D F G H I P Q S T	11
9	Київська	C D E F G H I L N O	10	C G A H F L	6	A C D F G H I L N O	11
10	Кіровоградська	A O P	3	C A G H	4	A C G H O P	6
11	Луганська	B D E	3	C A D B G H L O	8	A B C D E G H L O	9
12	Львівська	F I J L N O P Q R S T	10	C G A H L F O P D J	10	A C D F G H I J L N O P Q R S T	15
13	Миколаївська	A D E H O P	6	C A G D H	5	A C D H G O P	7
14	Одеська	A E F H I L N O P Q S T	11	C H G A F L O P	8	A C E F G H I L N O P Q S T	13
15	Полтавська	A B C O	4	C B A	3	A B C O	4
16	Рівненська	A D O P Q S T	6	C A G D H	5	A C D G H I P Q S T	9
17	Сумська	A O P S T	4	C A G B O H	6	A B C G H O P S T	8
18	Тернопільська	A O P Q S T	5	A C G H P L	6	A C G H L O P Q S T	9
19	Харківська	C D E J L M N P	8	C A G H L D P F B O	10	A B C D E F G H J L M N O P	14
20	Херсонська	A E I O P Q R	7	A C G O P H L	7	A C G E H I L O P Q R	11
21	Хмельницька	A D O P Q	5	A C G D	4	A C D G O P Q	7
22	Черкаська	A C O P	4	C A G	3	A C G O P	5
23	Чернівецька	A I O P Q R S T	7	A C G O L F P H	8	A C I F G H L O P Q R S T	12
24	Чернігівська	A O P Q	4	A C G O B L D	7	A B C D G L O P Q	9
25	м. Київ	F G H I J K L M N Q R S T	12	G C J K F M H	7	C F G H I J K L M N Q R S T	13

Джерело: складено автором

Розрахунок коефіцієнтів ентропії галузей спеціалізації України на базі формули 3.1 наведений у табл. Н.1 додатка Н. Результати розрахунку даного коефіцієнта у регіональному вимірі (рис. 3.3) дозволило виявити найбільш диверсифіковані (Львівська, Одеська, Івано-Франківська, Чернівецька, Харківська області) та більш спеціалізовані (Запорізька, Черкаська, Полтавська Дніпропетровська, Кіровоградська) регіони.

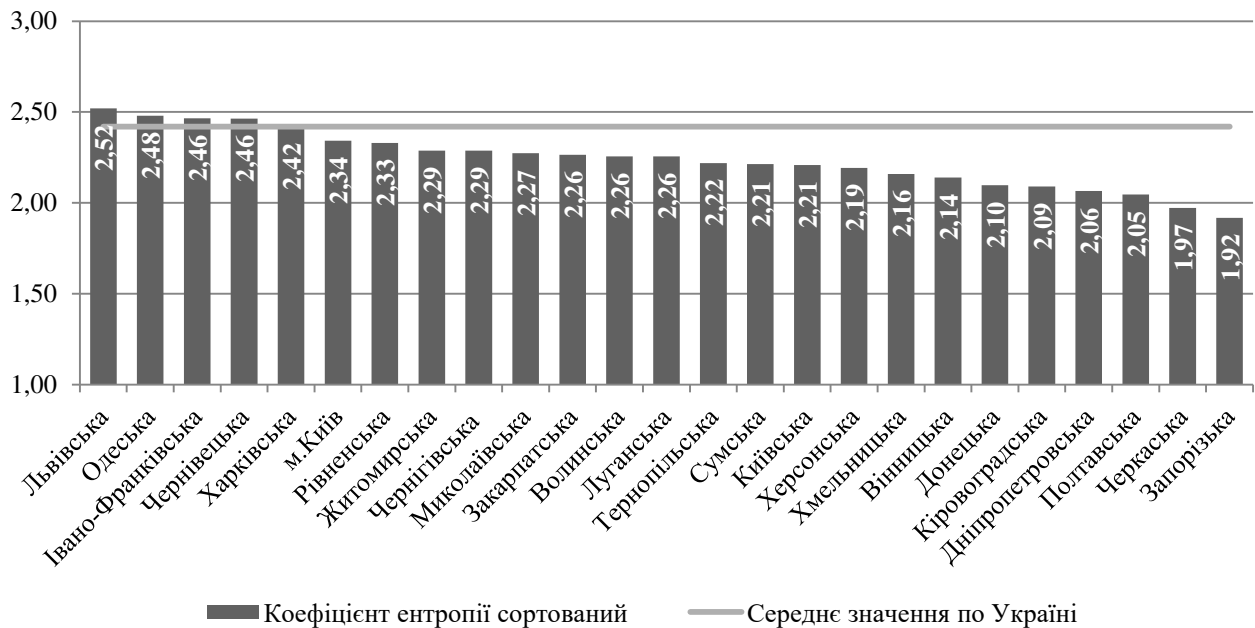

Рисунок 3.3 – Коефіцієнт ентропії галузей спеціалізації України у 2014 р.
Джерело: складено автором

Такі дані у значній мірі корелюють із коефіцієнтом диверсифікації галузей спеціалізації регіонів України, що розрахований за узагальненими даними авторського інтегрального коефіцієнта спеціалізації та результатами за методикою Уївера.

За методичну основу його розрахунку нами було взято один із варіантів обчислення коефіцієнтів диверсифікації, коли кількість галузей спеціалізації регіону ділиться на максимальну кількість галузей спеціалізації з-поміж усіх регіонів (що складає 15). Таким чином, він показує наскільки різноманітним є набір галузей спеціалізації у регіоні та визначає рівень багатокладності сукупності тих галузей, які, за результатами своїх досліджень, ми відносимо до галузей спеціалізації (табл. 3.4).

Таблиця 3.4. – Розрахунок коефіцієнта диверсифікації галузей спеціалізації регіонів України

№	Регіон	Спільні галузі спеціалізації регіонів за $K_{\text{інт}}$ та методом Уївера, S	Коефіцієнт диверсифікації, $K_{\text{диф}}(S/15)$
1	Вінницька	7	0,47
2	Волинська	7	0,47
3	Дніпропетровська	5	0,33
4	Донецька	7	0,47
5	Житомирська	10	0,67
6	Закарпатська	10	0,67
7	Запорізька	6	0,40
8	Івано-Франківська	11	0,73
9	Київська	11	0,73
10	Кіровоградська	6	0,40
11	Луганська	9	0,60
12	Львівська	15	1,00
13	Миколаївська	7	0,47
14	Одеська	13	0,87
15	Полтавська	4	0,27
16	Рівненська	9	0,60
17	Сумська	8	0,53
18	Тернопільська	9	0,60
19	Харківська	14	0,93
20	Херсонська	11	0,73
21	Хмельницька	7	0,47
22	Черкаська	5	0,33
23	Чернівецька	12	0,80
24	Чернігівська	9	0,60
25	м. Київ	13	0,87

Джерело: складено автором

Результати картосхеми (рис. 3.4). демонструють особливості територіального поєднання галузей спеціалізації – чим більш широкий спектр галузей спеціалізації представлений у регіоні (тобто чим вищий $K_{\text{диф}}$), тим потенційно вищими є можливості для регіональної та міжгалузевої ВК.

Комплексне використання запропонованої автором методики інтегрального коефіцієнта спеціалізації разом із методикою Уївера, коефіцієнтами ентропії та диверсифікації дозволило сформувавши діагностичний апарат оцінки рівня розвитку ВК (рис. Н.1 додатка Н) та визначити важливі галузі спеціалізації регіонів для формування ефективного комплексу заходів держави із активізації ВК.

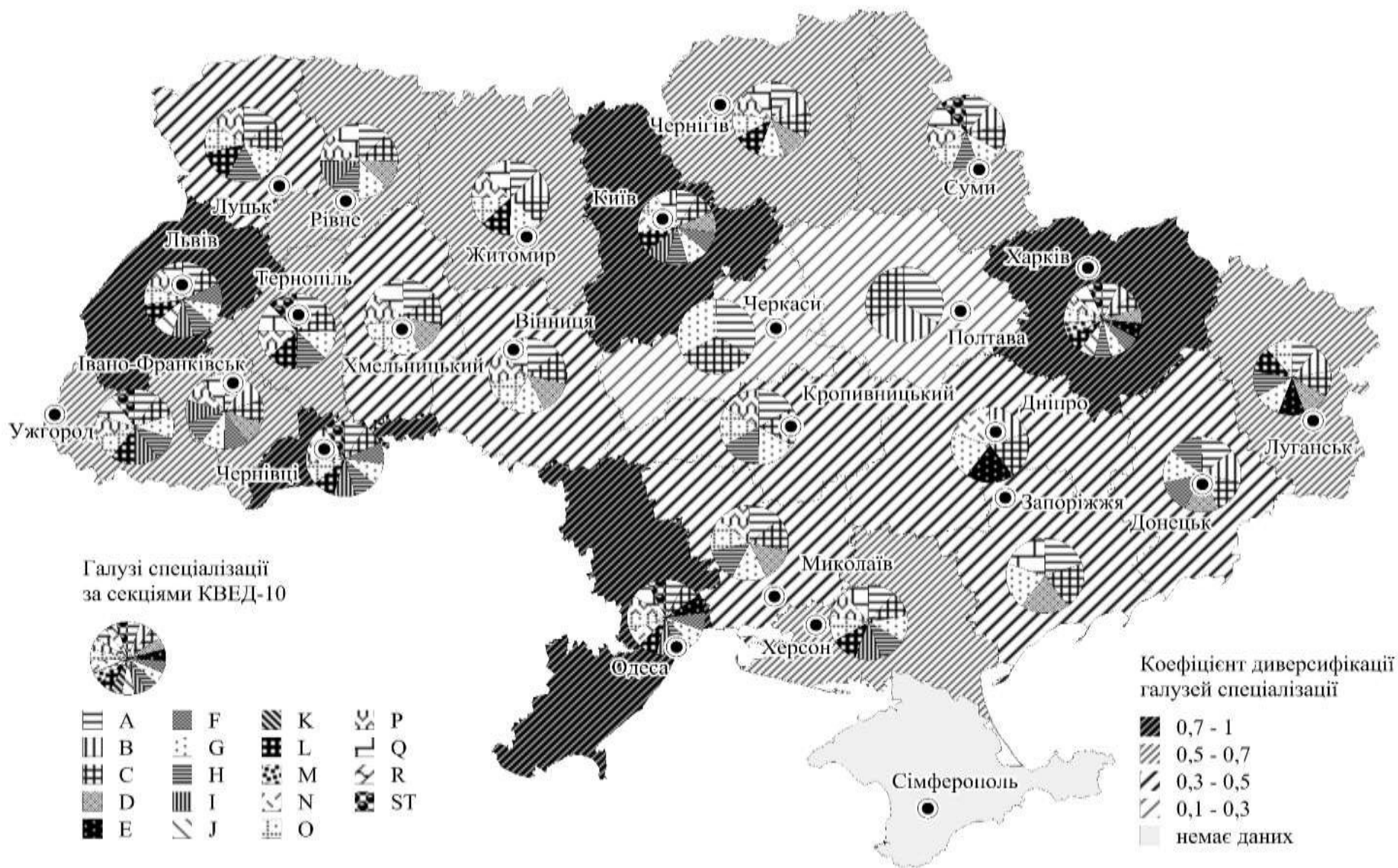

Рисунок 3.4 – Картосхема диверсифікованості галузей спеціалізації України
 Джерело: складено автором

В основу формування нової системи механізмів ДРВК в Україні рекомендується використати селективний підхід з орієнтацією на забезпечення вищого рівня якості розвитку малого бізнесу. До стратегічних пріоритетів розвитку вітчизняного малого бізнесу в першу чергу слід віднести стимулювання МП сфери послуг і виробничих МП до взаємодії із СП та ВП (насамперед, через франчайзинг, субконтрактинг, аутсорсинг), а також створення сприятливих умов для виникнення і розгортання діяльності інноваційних МП [204, С. 39].

Зважаючи на особливості історичного розвитку, сучасного політичного устрою, труднощами економічного розвитку та недосконалою законодавчою базою, вирішення всього комплексу назрілих проблемних питань вкрай утруднене на рівні регіонів країни. Тут повинна прослідковуватись активна, своєчасна державна політика, направлена на гармонійний розвиток держави через підвищення соціально-економічного розвитку регіонів, вироблення сприятливого інвестиційного клімату.

Держава має на стратегічних засадах здійснювати постійний моніторинг процесів ВК на рівні її регіонів, стати координатором чи експертом регіональних та галузевих ініціатив з розвитку ВК, у певній мірі «підштовхувати» регіони до посилення власних конкурентних переваг, зміцнюючи економіку через використання можливостей ВК.

Таким чином, виявлені особливості спеціалізації регіонально-галузевого характеру з допомогою пропонованого діагностичного апарату слугуватимуть основою для розробки пріоритетних напрямів ДРВК в контексті досягнення національних цілей розвитку.

3.2 Пріоритетні напрями державного регулювання виробничої кооперації

Важливим напрямом удосконалення ДРВК в Україні має бути розробка стратегічних довгострокових програм розвитку економіки на інноваційних

засадах. Значну роль у цьому процесі відіграє розуміння існуючої структури економіки та розробка збалансованої державної стратегії розвитку із врахуванням потреби стимулювання перспективних інноваційних та підтримки бюджетоутворюючих традиційних галузей.

Для аналізу структури господарства важливим є співвідношення двох головних сфер, які в радянській економіці й статистиці називали «виробничою» і «невиробничою, або матеріальним виробництвом» і «нематеріальним». Стосовно цього поділу, особливо після введення в структуру господарства різних видів інфраструктури, точаться суперечки. Україна перебуває в так званому «перехідному» періоді, коли для аналізу її господарства використовується групування галузей у виробничу сферу і сферу послуг.

У економічній літературі поділ національної економіки найчастіше здійснюється на сектори: первинний (сільське господарство, лісове, рибне, видобувні галузі), вторинний (обробні галузі) і третинний (сфера послуг). Окремі вчені, враховуючи зрушення в інформаційній сфері, виокремлюють ще четвертинний сектор (науково-інформаційний) [184, 305-306]. Сьогодні секторальна економіка розвинутих країн має форму перевернутої піраміди, в якій частка третинного сектору є найбільшою (часто понад 70 %), а частка первинного і вторинного секторів поступово скорочується. Таким чином, можна вести мову про входження цих країн в постіндустріальну стадію розвитку суспільства.

У структурі господарства України основна частка всієї продукції припадає на первинний і вторинний сектори економіки (табл. 3.5).

Частка третинного сектору майже вдвічі поступається цьому показнику у високорозвинутих країнах. За цими ознаками Україна перебуває на стадії індустріального розвитку суспільства [184, 306].

На підставі ступеня розвитку певного сектору національної економіки нами було визначено різні типи економіки регіону (табл. 3.6): від аграрного типу (1) до інформаційно-постіндустріального (8).

Таблиця 3.5 – ВРП регіонів України за секторальним підходом у 2014 р

№ з/п	Регіони	ВРП, млн. грн	ВРП за секторами національної економіки (КВЕД 2010)			
			Первинний	Вторинний	Третинний	Четвертинний
			A+B	C+D+E+F	РЕШТА	J+M
1	Вінницька	98062	30094	35853	29802	2313
2	Волинська	50503	9921	16802	22409	1371
3	Дніпропетровська	399393	88817	196541	103113	10922
4	Донецька	282088	38160	153405	85705	4818
5	Житомирська	62727	17375	21197	22804	1351
6	Закарпатська	48489	6624	18241	22808	816
7	Запорізька	155913	17380	97331	37970	3232
8	Івано-Франківська	78464	14356	34988	27029	2091
9	Київська	171843	25412	72683	68912	4836
10	Кіровоградська	60878	18931	20902	20226	819
11	Луганська	70731	12416	34217	22767	1331
12	Львівська	142298	17391	47628	68672	8607
13	Миколаївська	74286	13951	30361	27793	2181
14	Одеська	150129	16407	47556	77736	8430
15	Полтавська	148467	49845	64115	32567	1940
16	Рівненська	59831	11813	23151	24042	825
17	Сумська	64873	19729	21208	22905	1031
18	Тернопільська	45740	13611	13278	17969	882
19	Харківська	201170	30506	82100	75511	13053
20	Херсонська	47793	14920	13418	18476	979
21	Хмельницька	70412	20448	25453	23576	935
22	Черкаська	89439	23138	40019	24722	1560
23	Чернівецька	29677	7009	7277	14618	773
24	Чернігівська	58583	19060	18347	19951	1225
25	м. Київ	692238	105	174028	397080	121025
	Україна	3354027	537419	1310099	1401393	105116

Джерело: складено автором на основі даних [129]

Чим більш вищий тип, тим більш інноваційною та конкурентоспроможною (особливо у глобальному вимірі) є продукція регіону, кращі показники соціального рівня життя населення, розвинутіша нематеріальне виробництво.

На нашу думку, такий підхід дозволяє більш диверсифікованіше підійти до визначення змісту та інструментарію ДРВК. Адже якщо для аграрних регіонів більш затребуваними є розвиток таких форми організації ВК як

кооперативи (насамперед СОК) чи кластери (з акцентом на мале підприємництво та традиційні галузі, агрокластери), то для інформаційно-постіндустріального більш важливими є розвиток венчурного бізнесу, інноваційних кластерів, що потребує зовсім інших підходів та інструментарію державного регулювання.

Таблиця 3.6 – Визначення типів регіонів за секторальним підходом

Важливість типу	Тип регіону	Сектори економіки			
		Первинний сектор	Вторинний сектор	Третинний сектор	Четвертинний сектор
1	аграрний	+++	+	+	+
2	аграрно-індустріальний	+++	++	+	+
3	індустріальний	+	+++	+	+
4	аграрно-постіндустріальний	+++	+	++	+
5	індустріально-аграрний	++	+++	+	+
6	постіндустріальний	+	+	+++	+
7	інформаційно-індустріальний	+	++	+	+++
8	інформаційно-постіндустріальний	+	+	++	+++

Примітки: +++ – значний ступінь спеціалізації
 ++ – середній ступінь спеціалізації
 + – відсутність спеціалізації

Джерело: складено автором

Аналогічно показникам спеціалізації, розрахованих у попередньому розділі, нами визначено тип галузевої структури економіки регіонів за секторальним підходом (табл. 3.7). Як видно, виражену спеціалізацію у четвертинному секторі економіки мають лише Львівська, Одеська, Харківська області та м. Київ, що пояснюється наявністю значної кількості науково-дослідних та навчальних закладів, географічними та історичними чинниками. Прикладом реалізації переваг спеціалізації у Львівській області можна назвати створення та ефективне функціонування ІТ-кластеру, у Харківській області та м. Києві – численних наукових та технологічних парків, інноваційних кластерів тощо. Такий поділ потребує окремого регулювання ВК залежно від поставлених мети і цілей (рис. 3.5).

Таблиця 3.7 – Тип галузевої структури економіки регіонів України за секторальним підходом

№ з/п	Регіони	Коефіцієнти спеціалізації за секторами				Тип галузевої структури
		Первинний (секції А, В за КВЕД-10)	Вторинний (секції С, D, E, F за КВЕД-10)	Третинний (секції G-I, K, L, N-T за КВЕД-10)	Четвертинний (секції J, M за КВЕД-10)	
1	Вінницька	1,92	0,94	0,73	0,75	аграрний
2	Волинська	1,23	0,85	1,06	0,87	аграрно-постіндустріальний
3	Дніпропетровська	1,39	1,26	0,62	0,87	аграрно-індустріальний
4	Донецька	0,84	1,39	0,73	0,54	індустріальний
5	Житомирська	1,73	0,87	0,87	0,69	аграрний
6	Закарпатська	0,85	0,96	1,13	0,54	постіндустріальний
7	Запорізька	0,70	1,60	0,58	0,66	індустріальний
8	Івано-Франківська	1,14	1,14	0,82	0,85	індустріально-аграрний
9	Київська	0,92	1,08	0,96	0,90	індустріальний
10	Кіровоградська	1,94	0,88	0,80	0,43	аграрний
11	Луганська	1,10	1,24	0,77	0,60	індустріально-аграрний
12	Львівська	0,76	0,86	1,16	1,93	інформаційно- постіндустріальний
13	Миколаївська	1,17	1,05	0,90	0,94	аграрно-індустріальний
14	Одеська	0,68	0,81	1,24	1,79	інформаційно- постіндустріальний
15	Полтавська	2,10	1,11	0,52	0,42	аграрно-індустріальний
16	Рівненська	1,23	0,99	0,96	0,44	аграрний
17	Сумська	1,90	0,84	0,85	0,51	аграрний
18	Тернопільська	1,86	0,74	0,94	0,62	аграрний
19	Харківська	0,95	1,04	0,90	2,07	інформаційно- індустріальний
20	Херсонська	1,95	0,72	0,93	0,65	аграрний
21	Хмельницька	1,81	0,93	0,80	0,42	аграрний
22	Черкаська	1,61	1,15	0,66	0,56	аграрно-індустріальний
23	Чернівецька	1,47	0,63	1,18	0,83	аграрно-індустріальний
24	Чернігівська	2,03	0,80	0,82	0,67	аграрний
25	м. Київ	0,00	0,64	1,37	5,58	інформаційно- постіндустріальний

Джерело: складено автором

Рисунок 3.5 – Пріоритетні напрями державного регулювання виробничої кооперації залежно від мети регулювання

Джерело: складено автором

Така постановка питання цілком корелюється із світовими підходами до оцінки рівня розвитку регіонів (використовується експертами Світового банку при підготовці розрахунків індексу конкурентоспроможності). Так, за європейськими стандартами і згідно Угоди про асоціацію з ЄС, майже всі території України до 2020 року віднесені до депресивних, що зумовлює переважно санаційне ДРВК (особливо у сільському господарстві та добувній промисловості, а також переробних галузях із незначним ступенем обробки).

Заходи підтримуючого ДРВК здебільшого полягають у створенні

конкурентних та привабливих умов ведення підприємництва, значну дерегуляцію підприємницької діяльності, що формуватиме сприятливий інвестиційний та підприємницький клімат в країні, приваблюватиме іноземних інвесторів, і в цілому має підтримувати необхідний рівень соціально-економічного розвитку України.

Водночас, необхідність сьогодні конкурувати Україні із розвиненими країнами у сферах третинного та четвертинного секторів економіки потребує виділяти і стимулювати розвиваючі напрями ДРВК, тим самим створюючи базу для подальшого інноваційного росту і суміжних галузей та регіонів.

У таблиці 3.8 систематизовані регіони за різним типом секторальної структури та пріоритетними напрямками ДРВК.

Таблиця 3.8 – Пропоновані напрями державного регулювання виробничої кооперації у регіональному розрізі за типом секторальної структури

Важливість типу	Тип секторальної структури регіону	Регіони України		Напрями державного регулювання виробничої кооперації
		Назва	Кількість	
1	аграрний	Вінницька, Житомирська, Кіровоградська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Чернігівська	9	санаційне підтримуюче
2	аграрно-індустріальний	Дніпропетровська, Миколаївська, Полтавська, Черкаська, Чернівецька	5	санаційне підтримуюче
3	індустріальний	Донецька, Запорізька, Київська	3	санаційне підтримуюче
4	аграрно-постіндустріальний	Волинська	1	санаційне підтримуюче
5	індустріально-аграрний	Івано-Франківська, Луганська	2	санаційне підтримуюче
6	постіндустріальний	Закарпатська	1	підтримуюче розвиваюче
7	інформаційно-індустріальний	Харківська	1	підтримуюче розвиваюче
8	інформаційно-постіндустріальний	Львівська, Одеська, м. Київ	3	підтримуюче розвиваюче

Джерело: складено автором

Взагалі, розвиток будь-яких процесів передбачає розробку та забезпечення ефективного функціонування певного механізму їх реалізації. Для

ефективного розвитку ВК в Україні ми пропонуємо комплексний механізм ДРВК, який містить шість основних складових (рис. 3.6).

До основних складових комплексного механізму ДРВК можна віднести:

- фінансово-економічну (державні гарантії або субсидії на стратегічні проекти ВК, державні замовлення продукції ВК, податкове пільгове оподаткування, здешевлення кредитів під перспективні проекти із залученням форм ВК тощо);

- інвестиційно-інноваційну (формування позитивного інвестиційного клімату, активне стимулювання інноваційного розвитку малого, середнього та великого підприємництва, особливо у формах їх коопераційної взаємодії, активне сприяння реалізації концепції «Потрійна спіраль» (співпраця науки, бізнесу і держави), активна участь держави як замовника, так і партнера у інноваційних формах ВК, розвиток кластерних інноваційних структур);

- законодавчу (систематизація та коригування існуючого законодавчо-нормативного поля щодо питань ВК, розробка Законів України «Про виробничу кооперацію», «Про кластери», врегулювання проблемних питань у сфері реєстрації, ліцензування, оподаткування та зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів ВК);

- організаційну (формування єдиного органу виконавчої влади з питань розвитку ВК (як варіант – делегування функцій ДРСУ або ж створення окремої інституції типу ОЕР при МЕРТУ), запровадження відділу моніторингу процесів ВК при облдержадміністраціях, МЕРТУ, Мінагро, МЗС, ДРСУ, АМКУ тощо, розробка стратегій та програм діяльності держави із розвитку та регулювання ВК в Україні, розвиток громадської ініціативи та фахового експертного середовища, підготовка фахівців з розвитку ВК та ДРВК);

- інформаційну (забезпечення ефективної і прозорої інформаційної політики щодо ВК, формування позитивного іміджу, інформаційна кампанія популяризації ВК, роз'яснення базових понять, формування дієвої системи показників для планування, прогнозування, моніторингу та оцінки результативності як самих форм ВК, так і їх державного регулювання);

Рисунок 3.6 – Основні складові комплексного механізму державного регулювання виробничої кооперації

Джерело: складено автором

– інфраструктурну (розвиток ринкової, фінансово-кредитної, комунікаційної, логістично-складської інфраструктур, сприяння розвитку асоціацій, громадських організацій, бізнес-інкубаторів та технопарків для активізації процесів ВК на різних рівнях).

Кожна із зазначених складових механізму потребує більш деталізованого розгляду і розкриття основних інструментів досягнення ефективного та комплексного ДРВК в Україні.

Фінансово-економічна складова є чи не найголовнішою в забезпеченні розвитку ВК. Адже саме брак вільних коштів і породжує цілий комплекс

проблем модернізації та перебудови національної економіки на інноваційно-інвестиційну модель розвитку. Одним з головних джерел фінансового забезпечення є власні інвестиційні ресурси та позики кредитно-фінансових установ. Однак в сьогоденних умовах підприємство змушене думати в більшості випадків про виживання свого виробництва, а не про модернізацію, а фінансово-інвестиційна сфера в Україні ще не розвинута в значній мірі.

Державний бюджет при розумному підході (насамперед через регіональний вимір) може стати тим важелем, який спрямовуватиме національний розвиток в потрібному напрямку через фінансування стратегічно важливих проектів чи виробництв. Встановлення кращих умов оподаткування, амортизаційної політики для пришвидшення розвитку пріоритетних виробництв («точок зростання») – ще одна можливість держави позитивно вплинути на формування конкурентоспроможної економіки світового рівня та динамічний розвиток господарського комплексу держави та регіонів. Вважаємо, що Україна має найшвидше імплементувати позитивні світові приклади розвитку власної економіки через всебічне стимулювання підприємництва та різних форм ВК через СЕЗ, ТПР, технопарки, кластери (детально викладена інформація у підрозділі 1.3), але при умові подолання корупції у владі, реформуванні судової системи та формуванні практики максимальної прозорості, відкритості та стабільності рішень влади на різних рівнях.

Має бути забезпечене формування досить потужного пласту малого та середнього підприємництва як основи розвитку національної економіки, засобу зняття багатьох соціальних проблем. Адже без зацікавлення вітчизняного капіталу у вкладанні коштів у власну економіку, жоден великий інвестор не прийде. Мале та середнє підприємництво відіграє двояку роль: воно формує ВК в процесі розвитку своїх міжфірмових зв'язків, з іншого боку та ж кооперація через деякий час потребує залучення додаткових малих та середніх підприємств. Тобто здійснюється взаємний вплив. Сьогодні перспективним може стати часткова компенсація кредитів регіональної влади для МП і СП під

перспективні економічні проекти, що особливо актуальне в рамках проголошеної децентралізації.

Водночас важливу роль у піднесенні економіки країни відіграють потужні підприємницькі структури (особливо ТНК, ФПГ, холдинги, тобто жорсткі форми організації ВК), здатні закумулювати значні ресурси на здійсненні великих проектів, інноваційних розробках, виробництві конкурентоспроможної продукції та виході на світові ринки. А через систему ВК вони також призводять і до розвитку малого підприємництва через змішані та м'які форми організації ВК. У цьому сегменті активну участь у стимулюванні (або ж формуванні) повинна відігравати держава через всю систему власних інститутів, використовуючи позитивні успішні закордонні практики.

Інвестиційно-інноваційна складова в сучасних умовах НТП та формування інформаційного суспільства виступає в ролі своєрідного каталізатора розвитку національної економіки. Адже саме високотехнологічні виробництва та продукти нині є найбільш конкурентноздатними і успішними. Зважаючи на високий інтелектуальний та науково-технічний потенціал, в Україні є всі шанси не відстати в цьому. Однак це потребує як значного довгострокового фінансування, так і інших необхідних умов для здійснення інноваційної діяльності. Значну допомогу у вирішенні такого завдання на Заході дало створення інноваційної інфраструктури, співпраця різних науково-дослідних установ безпосередньо з виробництвом і державою, розвиток венчурного бізнесу, об'єднання підприємств у альянси, союзи чи кластери для консолідації своїх ресурсів та зусиль (м'яка форма організації ВК), широка практика ВК.

Важливим джерелом активізації підприємницької діяльності та їх взаємодії у різних формах ВК в усьому світі (особливо в країнах з перехідною економікою) виступають як внутрішні, так і прямі іноземні інвестиції. Крім необхідних фінансових ресурсів, вони приносять новітні технології виробництва та управління, весь накопичений за кордоном досвід, можливість

виходу на нові ринки збуту. Для їх залучення перш за все потрібний сприятливий інвестиційний клімат, стабільне політичне та законодавче поле, зрозуміла і передбачувана політика держави та регіонів, досить розвинута ринкова та соціальна інфраструктура, вітчизняне підприємництво. Для досягнення прогресу необхідна прискорена реалізація системних реформ та автоматичне покращення позицій у найбільш важливих міжнародних рейтингах (Doing Business чи GCI), який би

Законодавча складова потребує насамперед перегляд і систематизацію законодавчих і нормативно-правових актів, які стосуються як функціонування форм ВК, так і їх ефективного державного регулювання. Незважаючи на певний прогрес у лібералізації регулюючого законодавства у господарській сфері, існує ще досить багато протиріччя законодавчого характеру, які потребують вирішення. Переконані у нагальності прийняття таких законопроектів як Закон України «Про виробничу кооперацію», Закон України «Про кластери», Закон України «Про розвиток інституційного забезпечення виробничої кооперації», Постанови КМУ «Стратегія державного регулювання виробничої кооперації», які б не ускладнювали чи захарашували і без того хаотичне українське законодавство, а детально визначили категоріальний апарат ВК, її класифікацію, чітке поле можливостей, засобів та інструментів розвитку, визначили роль державної та регіональної влади, галузеві особливості, фіскальні та фінансові преференції, можливості переходу з однієї форми Вк в іншу тощо.

Актуальним є розробка і прийняття Державної програми розвитку виробничої кооперації в Україні до 2020 року, яка б була органічним доповненням до вже існуючих національних програм соціально-економічного розвитку України.

Організаційна складова є досить важливою у забезпеченні ефективного функціонування комплексу ДРВК. Сьогодні йде реформування як економіки України, так і багатьох інститутів її забезпечення. На нашу думку, є нагальна потреба у формування єдиного органу виконавчої влади (можливо на базі

ДРСУ із подальшою самостійністю у межах відомства МЕРТУ) з питань ВК, який би координував і забезпечував ефективний моніторинг всіх процесів. Адже існуючий значний інформаційний вакуум у сфері ВК пов'язаний, насамперед, у відсутності такого регулятора. Даний виконавчий орган має співпрацювати із авторитетними експертними інституціями, мати у своєму складі реальних високооплачуваних і ефективних фахівців із значним міжнародним досвідом реалізації проектів ВК, мати ефективну налагоджену інформаційну взаємодію із всіма суб'єктами ДРВК як владних структур, так і приватних.

Важливим елементом розвитку ВК є наявність необхідних кадрів, які можуть організувати, розвивати та управляти ВК, здійснювати необхідний моніторинг на різних рівнях. Особливо значний попит сьогодні існує на кластерних менеджерів, координаторів та розробників проектів, фахівців дорадчих служб, аналітиків тощо. Це можливо як на платформі різних курсів, організованих за передовими світовими методиками (зазвичай, у межах грантових проектів), або ж формування на базі кількох ВНЗ необхідних спеціальностей (освітньо-кваліфікаційного ступеня «магістр») на базі економічної освіти, що дозволить за відносно короткий період (3-5 років) забезпечити потенційну потребу у необхідних кваліфікованих кадрах. Сьогодні, наприклад, Києво-Могилянська бізнес школа (kmbs) у партнерстві з міжнародною агенцією Cluster Navigators відкриває у 2017 році першу в Україні «Школу розвитку кластерів» з метою підготовки кластерних менеджерів, що свідчить про великий попит на фахівців з формування та управління різних форм організації ВК.

Досить важливим елементом у комплексному механізмі ДРВК є *інформаційна складова*. Вона передбачає коректування розвитку ВК з пріоритетами державного курсу розвитку, які оформлюються у вигляді національних та регіональних програм, концепцій, стратегій тощо. Сильно активізує розвиток бізнес-процесів створення повного та своєчасно оновлюваного інформаційного банку даних про діяльність підприємств регіону

чи галузі, необхідні інвестиції чи наявність пропозицій до співробітництва, пошук партнерів тощо. В даному випадку інформація перетворюється в той важливий фактор виробництва, коли підсилюється значення формули «час – це гроші». Водночас ефективне функціонування ВК у нормальному демократичному суспільстві не можливе без широкої (в межах допустимості) поінформованості громадськості.

В Україні має бути створена інтегральна база статистичних показників соціально-економічного розвитку держави у розрізі областей, районів і міст обласного значення, яка б включала показники, необхідні для ранжування і класифікації регіонів за характером і важливістю їх проблем [49]. До цієї системи має бути включена інформація, що є у розпорядженні ДССУ, МЕРТУ, Міністерства фінансів, Міністерства праці і соціальної політики, Державної служби зайнятості, ДФСУ, Міністерства інфраструктури, обласних статистичних управлінь тощо. Досвід використання складних інтегральних показників для моніторингу виконання пріоритетів ДСРР, визначення різних типів територій, що мають отримувати державну фінансову підтримку, свідчить про недостатню ефективність. Тому на нинішньому етапі варто запозичити досвід країн ЄС, які використовують обмежену кількість статистичних показників (до 7-8 по кожній категорії) [49].

І нарешті, *інфраструктурна складова* передбачає насамперед наявність чи розвиток таких важливих елементів для організації господарського регіонального комплексу як транспортно-складська та комунікаційна інфраструктура, наявність інституцій підтримки та міжрегіональних структур.

До інституцій підтримки можна віднести діяльність різних агентств з регіонального розвитку, сприяння підприємництву, регіональному співробітництву, наявність розгалуженої ринкової інфраструктури тощо. В умовах прикордонності більшості територій України важливого значення набуває такий інструментарій як транскордонне співробітництво, яке може реалізуватися на практиці у вигляді єврорегіонів, створенні вільних економічних зон, спільних проектах у майже всіх галузях діяльності, обміні

досвіду, співробітництво в культурній, освітній, науково-технічній та виробничій сферах тощо.

Комплекс таких складових і формує комплексний механізм ДРВК, основна мета якої – покращення соціально-економічного стану України та її регіонів за рахунок використання потенціалу розвитку ВК.

3.3 Кластерна політика як стратегічний інструмент державного регулювання виробничої кооперації

Одним із успішних прикладів використання принципів виробничої кооперації у світовій практиці можна вважати кластерні ініціативи. Сучасні кластерні системи в українському варіанті представляють собою сукупність функціонально і економічно взаємопов'язаних підприємств на території регіону, поєднаних в єдиний ланцюжок створення доданої вартості. Учасники кластерів, як правило, виконують містоформуєчу роль або мають стратегічне значення в економіці регіону [139].

Для формування інноваційного кластеру має накопичитися певна критична маса необхідних факторів, а саме [210]:

- МП, СП і ВП, що спеціалізуються у конкретній галузі;
- потужних освітніх закладів, що зможуть здійснити підготовку чи перепідготовку кваліфікованих фахівців для роботи у кластері;
- наявність розвиненої інфраструктури, особливо спеціалізованої для виробничої кооперації;
- дослідницького центру, який би забезпечив фундаментальну наукову базу інноваційних ідей та проектів;
- підприємства-лідера (ВП чи СП);
- істотного попиту на інноваційну продукцію кластерів як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках;
- орієнтація регіону на інновації.

Створення програм підтримки для кластерів (скупчень в одному місці

великої кількості взаємопов'язаних підприємств, що виробляють схожу або пов'язану продукцію або послуги), має стати стратегічним елементом державного регулювання виробничої кооперації та інституційною складовою ефективною регіональної політики розвитку підприємництва.

При формуванні та функціонуванні кластерів велике значення має політика держави, що надає підтримку та допомогу в створенні кластерних систем. Кластерний підхід може принципово змінити зміст державної промислової політики через розвиток взаємовигідної співпраці між постачальниками, виробниками, владою, освітніми та науковими установами.

Актуальність питання формування та функціонування кластерів в Україні підтверджується прийняттям низки актів у напрямі підтримки ідеї кластеризації національної економіки, а саме:

- ПКМУ №1001 від 21.07.2006 р. «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року» передбачено створення науково-виробничих кластерів [174];

- ПКМУ №14 від 16.01.2008 р. «Про затвердження Програми діяльності Кабінету Міністрів України «Український прорив: для людей, а не політиків» передбачено створення умов для формування в кожному регіоні високотехнологічного господарського комплексу, в тому числі – на кластерній основі [175];

- ПКМУ № 447 від 14.05.2008 р. «Про затвердження державної цільової економічної програми «Створення в Україні інноваційної інфраструктури» на 2009-2013 роки» передбачено створення за участю місцевих органів виконавчої влади інноваційно-технологічних кластерів [173];

- Розпорядженням КМУ № 947 від 09.07.2008 р. «Про схвалення концепції проекту Загальнодержавної цільової програми розвитку промисловості на період до 2017 року» передбачено формування технологічних кластерів у наукоємних і високотехнологічних галузях і виробництвах, здатних кардинально змінити економічний і науково-технічний потенціал промисловості [187].

Аналіз стратегій регіонів України до 2020 р. свідчить про те, що переважна більшість областей України розглядає кластерну модель як інструмент для реалізації двох головних завдань – забезпечення ефективного розвитку АПК та розбудови інноваційної моделі у промисловості, що визначено цілями застосування кластерного підходу у 9 та 7 областях відповідно (табл. 3.9).

Таблиця 3.9 – Застосування кластерної моделі у стратегіях розвитку регіонів України [176]

Мета	Область	Кількість областей
Збільшення ефективності агропромислового виробництва та реалізація потенціалу АПК	Вінницька, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Полтавська, Тернопільська, Чернівецька, Чернігівська	9
Запровадження інноваційної моделі розвитку у промисловості	Вінницька, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Кіровоградська, Тернопільська, Чернівецька	7
Зміцнення потенціалу МСП і розбудова його інфраструктури	Волинська, Полтавська, Чернівецька, Донецька, Львівська, Херсонська	6
Забезпечення розвитку рекреаційного потенціалу та туристичної галузі	Тернопільська, Херсонська, Чернівецька, Чернігівська	4
Стимулювання транскордонного співробітництва та прикордонних територій	Вінницька, Закарпатська, Львівська	3
Зменшення диспропорцій розвитку у регіоні	Донецька, Київська, Миколаївська	3
Забезпечення розвитку сектору альтернативної енергетики	Івано-Франківська, Чернігівська	2

Іншими зазначеними у стратегіях напрямками розбудови кластерної моделі є розвиток туристичного сектору (у т. ч. «зеленого» туризму), стимулювання транскордонного співробітництва, зміцнення потенціалу малого та середнього підприємництва (МСП) і розбудова його інфраструктури, вирівнювання регіонального розвитку та вирішення проблем депресивних регіонів, становлення галузі альтернативної енергетики.

Визначення пріоритетних напрямів кластерної політики у багатьох областях не враховує специфіки промислового розвитку регіону, залишаючи поза увагою галузі промисловості з найбільшим потенціалом кластеризації та

сформовані міжгалузеві кооперативні зв'язки (наприклад, суднобудування та морська індустрія у Миколаївській обл.). У багатьох стратегіях має місце просте дослівне копіювання цілей та стратегічних пріоритетів регіонального розвитку зі стратегій інших регіонів, включаючи пріоритетні напрями та 8 сектори для створення та розвитку кластерів (насамперед, щодо створення кластерів в АПК та з метою розвитку підприємницького середовища). Примітно, що розвитку кластерів не приділено уваги у нових стратегіях розвитку Дніпропетровської та Запорізької областей, які протягом багатьох років залишалися серед лідерів кластерного розвитку в Україні. Кластерна модель мала б також знайти відображення у стратегіях Харківської та Одеської областей, які безсумнівно мають високий потенціал створення та розвитку кластерів з огляду на високу концентрацію високотехнологічних (Харківська обл.) та традиційних (Одеська обл.) промислових виробництв і розвиненість міжгалузевих зв'язків [176].

Теоретичні та практичні питання щодо застосування кластерного підходу, ефективності дії кластерів та формування кластерів як одного з чинників підвищення конкурентоспроможності економіки держави розглянуті в багатьох роботах вітчизняних та зарубіжних вчених [8, 27, 37, 53, 101, 105, 182, 189, 200, 206, 241, 245, 251].

Під кластеризацією варто розуміти тенденцію компаній спорідненого виду діяльності консолідувати зусилля у певних формах та у визначених географічних рамках [181]. Такий новий підхід до організації ведення бізнесу має свої ознаки:

- відсутність єдиного централізованого впливу,
- дотримання умов рівноправності,
- акцентування уваги на тих наукових технологіях, які швидко розвиваються,
- створення умов для зростання ринкової кон'юнктури,
- конкуренція серед товаровиробників тощо [181].

Створення кластерної концепції досить сильно пов'язане із змінами у менталітеті громадян та поведінці суб'єктів підприємництва, які відбуваються через зміну парадигми інтересів – від старих принципів «спочатку інтереси держави – потім інтереси людини» до загальнолюдських «спочатку інтереси людини – потім інтереси держави». В умовах загальної зацікавленості у досягненні кінцевої мети, члени локальних виробничих груп будують свої взаємовідносини на принципі солідарності, що вигідно відрізняється від крайнього індивідуалізму, притаманного підприємствам за умов централізованого планування.

Характерними рисами успішного функціонування кластерів є [189]:

- взаємовигідні взаємозв'язки між підприємствами, які роблять учасників кластеру сильнішими порівняно з тими підприємствами, що працюють поодиноку;
- ВК та співпраця, які є стимулами до пошуку нових, більш досконалих методів організації і ведення бізнесу;
- орієнтація на потреби насамперед внутрішнього ринку, із поступовим виходом на зовнішній, що є головним фактором визначення загальної стратегії розвитку регіону;
- активне залучення внутрішніх і зовнішніх інвестицій та орієнтація на інноваційність;
- забезпечення відповідності стратегії кожного окремого виробництва загальній стратегії розвитку регіону.

Доречність застосування кластерної моделі в Україні для активізації підприємницької діяльності малих та середніх підприємств промислового сектору економіки очевидна. Адже кластери допомагають підприємствам економно управляти наявними ресурсами і правильно використовувати залучені інвестиції, прискорюють спеціалізацію, стимулюють конкуренцію та інновації на підприємствах. Таким чином, у межах кластерних структур вдається поєднати два протилежних принципи – конкуренцію та кооперацію. Кластер залишається досить гнучким для того, щоб дозволити підприємствам-

учасникам вільно конкурувати, залучати в разі необхідності нових членів, і в той же час він організує, координує діяльність через спільне використання інформації, координацію планів та поточної діяльності [241]:.

Класифікацію кластерів можна проводити за різними ознаками [139]:

- стадія розвитку (ембріональний, розвитий, зрілий);
- глибина кластера (глибокої, дрібний, невизначеної глибини);
- динаміка зайнятості (зростаючий, зменшуваний, стабільний);
- значимість (локальні, регіональні, національні);
- ступінь відкритості (державний, бизнесовий, міждержавний, міжнародний);
- характер зв'язків (економічний, галузевий, міжгалузевий, науковий, науковотехнічний, виробничий, змішаний);
- повнота використання первинного ресурсу (монопольне, спільне, часткове);
- надійність каналів перерозподілу ресурсів (власні, корпоративні, державні, тимчасові);
- структура (об'єднання малих підприємств, об'єднання малих і великих підприємств, наявність головного підприємства);
- рівень взаємодії між членами кластера (вільні відносини, регламентованими відносини, несистемні відносини);
- кількість членів кластера (малі – до 20 членів, більші – понад 20 членів);
- керування й географічне охоплення (макрокластери, мезокластери, мікрокластери);
- міцність (сильний, стійкий, потенційний, латентний).

Також виділяють і інші класифікації кластерів (табл. 3.10)

Принципова схема формування промислових кластерів передбачає ряд етапів [88]:

- визначення джерел фінансування програми кластеризації регіону;

Таблиця 3.10 – Класифікація кластерів [111, 181, 228]

Ознака	Види кластерів	Особливості
Рівень розвитку	сильні	інтенсивна внутрішньокластерна взаємодія, значний інноваційний потенціал, збалансований розвиток основного та допоміжного виробництва
	стійкі	демонструють позитивну динаміку всіх елементів кластера і кластерної взаємодії, але ще не мають синергетичних ефектів
	потенційні	характеризуються нерівномірним розвитком структури кластера і слабкістю окремих елементів
	латентні	процеси формування кластерної структури відбуваються досить повільно
Орієнтація на ринок	екзогенні (експортоорієнтовані)	розташовані на певній території, є перш за все джерело довгострокового економічного зростання і розвитку регіонів.
	ендогенні (локальні)	включають групи фірм, що працюють в сфері нерухомості та будівництва, здійснюють також місцеві операції з експорту продукції в сусідні кластери
Ступінь сформованості	успішні	функціонують вже довгий час, демонструють значний ефект (синергетичний) від діяльності, максимально ефективно використовуючи ресурси
	діючі	існують певний час, мають резерви для підвищення ефективності
	потенційні	мають потенціал виникнення, але ще не сформовані
Вид інтеграції	вертикально інтегровані	складаються з підприємств галузей, які пов'язані через відносини покупця-продавця
	горизонтально інтегровані	включають галузі промисловості, які могли б розділити загальний ринок кінцевого продукту, використовувати загальну технологію або навички робочої сили або потребують однакових природних ресурсах
	комплексні	комбіновані з двох попередніх
Тип державної політики	дирижистські	створені на дирижистській політиці держави
	ліберальні	створені на ліберальній політиці держави
Територіальне охоплення	макрокластери	функціонують на рівні країни або є міжнародному
	мезокластери	функціонують на рівні регіону
	мікрокластери	функціонують на локальному рівні, на рівні підприємств чи організацій
Механізм формування	маршаліанські	невеликі фірми однієї галузі спільно використовують ресурси для досягнення економії масштабу
	радіальні	домінує одна-дві великі підприємства
	супутникові	учасники сфокусовані на постачання продукції зовнішньому до кластера підприємству
	«державні»	учасники прив'язані до великого державного підприємства (зазвичай у сфері ВПК) чи університету

- збирання інформації щодо економіки регіону та окремих його галузей;
- здійснення оцінки регіону за основними складовими його конкурентоздатного внутрішнього потенціалу;

- вибір перспективних галузей для кластеризації;
- презентація проекту місцевій владі, керівництву підприємств галузі, громадським організаціям та громадськості;
- оцінка конкурентоздатності вибраних підприємств;
- вибір ключових базових підприємств для створення кластеру;
- підготовка концептуальної моделі кластеру;
- розробка проектів та програм щодо підготовки та формування кластеру;
- реалізація програми кластеру;
- моніторинг виконання заходів по формуванню кластера, його безпосереднього функціонування.

З позиції системного підходу кластер – це сукупність суб'єктів господарської діяльності різних взаємозалежних галузей, об'єднаних в єдину організаційну структуру, елементи якої взаємопов'язані і спільно функціонують для забезпечення розвитку власного потенціалу та конкурентоспроможності.

Ефективність інтеграції суб'єктів господарювання у кластер характеризується відносним ефектом, поява якого створює передумови для зростання конкурентоспроможності.

Ефект від знаходження суб'єктів господарювання у кластері виражається в явних і неявних формах, які з'являються завдяки узгодженню їх економічних інтересів.

Для всієї економіки держави кластери виконують роль точок зростання внутрішнього ринку і бази міжнародної експансії. Слідом за першим в економіці часто утворюються нові кластери, і міжнародна конкурентоспроможність країни зростає. Коли формується кластер, усі виробництва в ньому починають надавати підтримку одне одному. Вигода поширюється по всіх напрямках зв'язків.

Кластери охоплюють значну кількість підприємницьких структур, важливих для конкурентної боротьби, а також урядові та інші установи

(наукові установи, навчальні заклади тощо), що забезпечують технічну підтримку, інформацію, дослідження та спеціалізоване навчання.

Процес формування кластерів носить евристичний характер, тобто проходить за узагальненим евристичним алгоритмом пошуку технічних рішень, які в подальшому приводять до появи і розвитку ефективної сітьової структури, здатної виробляти висококонкурентний продукт. Основоположні принципи побудови кластера узагальнено в роботі [68]:

1. Самоорганізація (історичні передумови розвитку кластера; структурна і функціональна спільність підприємств кластера; посилення взаємозв'язків підприємств у кластері; створення умов для розвитку та формування кластера).

2. Внутрішньокластерна кооперація і конкуренція (конкуренція між підприємствами; кооперація при виході на зовнішній ринок; ефективність і розвиток власної господарської діяльності; стимулювання інновацій).

3. Взаємозв'язок, заснований на загальних економічних інтересах (залежність учасників від успіху один одного; підвищення рівня інноваційності бізнесу; збереження автономності та згуртованість учасників кластера; координація, вирішення спірних питань та прийняття рішень, налагодження зовнішніх зв'язків).

4. Корпоративність (культура спілкування між учасниками, присутність клімату довіри; взаємність і добросусідство, єдина система цінностей, зразків поведінки, способів оцінки результатів, взаємоконтроль у вирішенні конфліктних ситуацій; можливість обміну інформацією, досвідом, спільного навчання; спрощення структури взаємодії, зниження витрат; виконання зобов'язань перед партнерами, репутація підприємств і всього кластера в цілому).

5. Довгострокове співробітництво (підтримка взаємин; регулярні довгострокові гарантовані поставки і якість послуг; доступ до інформації, ресурсів, ін-формованість учасників; взаємодія для досягнення і підтримки конкурентних переваг).

6. Часткове лідерство (присутність «центру» тяжіння

(структуруючі підприємства-лідери); домінуючий фактор - концентрація навколо великих лідируючих виробничих підприємств і наукових центрів; прояв активності «центру» і притягання «периферійних» підприємств).

7. Динамічність (гнучкість) (постійний «рух» кластера - безперервні процеси формування, розвитку та розпаду; адаптація до постійно мінливих вимог ринкового середовища; поява нових виробництв, розширення асортименту продукції; підвищення рівня інноваційності виробництва).

8. Комплексність використання ресурсів (об'єднання учасників у рамках єдиного нерозривного технологічного ланцюжка, інтеграційний і технологічний взаємозв'язок, єдиний технологічний підхід, стандарти; послідовність виробництва продукції, учасники - постачальники і споживачі послуг один одного; орієнтація на запити кінцевого споживача, розширення асортименту; вдосконалення бізнес-процесів і управлінських навичок).

9. Аутсорсингова спеціалізація (делегування відповідальності, дроблення бізнес-функцій; передача допоміжних виробництв за контрактами підрядникам, зниження витрат і економія ресурсів; формування нових унікальних здібностей, можливість доступу до кращих світових виробничих технологій).

Формування кластерів на основі зазначених принципів дозволяє перетворити сукупність суб'єктів кластера в цілісну систему, основними властивостями якої є [176]:

1. Інтегративність. Ступінь інтегративності системи визначається наявністю і величиною системоутворюючих або системозберігаючих факторів.

2. Здатність кластера до саморозвитку. Постійна зміна структури, корекція завдань системи відповідно до мінливих умов зовнішнього впливу утворюють механізм адаптації системи, який є проявом здатності до самоорганізації.

3. Організаційно-фінансова стійкість. Активна фаза процесу саморозвитку продовжується доти, поки система не досягне стану стійкості.

4. Комунікативність. У кластері має місце постійний матеріальний та інформаційний обмін із зовнішнім середовищем.

5. Виникнення цілісності. Найбільш яскравий прояв цілісності системи полягає в тому, що властивості системи не є лише сумою властивостей її складових частин. При об'єднанні частин у ціле виникає щось якісно нове, таке, чого не було і не могло бути без цього об'єднання (емерджентність). Підприємства, що входять до кластера, починають володіти новими властивостями, які не були їм властиві окремо. З'являється доступ до наукових розробок, до сучасного обладнання, до якісних ресурсів.

6. Ієрархічність механізмів розвитку. Ця властивість проявляється в тому, що закономірність цілісності існує на кожному рівні ієрархії.

7. Безперервність функціонування. Кластер існує, поки функціонує. Це пов'язано з тим, що всі процеси взаємообумовлені: поява синергетичного ефекту є результатом спільного та цілеспрямованого функціонування об'єктів інноваційної інфраструктури та підприємств.

Системні властивості кластера дозволяють отримати специфічні соціально-економічні ефекти від їх функціонування – внутрішній синергетичний ефект (для учасників і кластерної структури в цілому) і зовнішній мультипліка-тивний ефект (для території) [88].

Важливим моментом у розробці кластерної політики є розуміння алгоритму формування кластера (рис. 3.7), що зможе запобігти негативним чинникам і підсилити позитивні моменти формування кластерних структур.

Створення галузевих об'єднань (кластерів) як форми ВК у промисловості, сільському господарстві, будівництві та сфері послуг свідчить про появу нових тенденцій розвитку економіки окремих регіонів і національної економіки взагалі.

З огляду на вплив різних позитивних і негативних факторів на ці процеси, треба все-таки відмітити, що адаптація кластерних моделей до реалій українського суспільства поступово відбувається, насамперед, через такі механізми як:

- розвиток громадянського суспільства;
- зміна менталітету громадян;

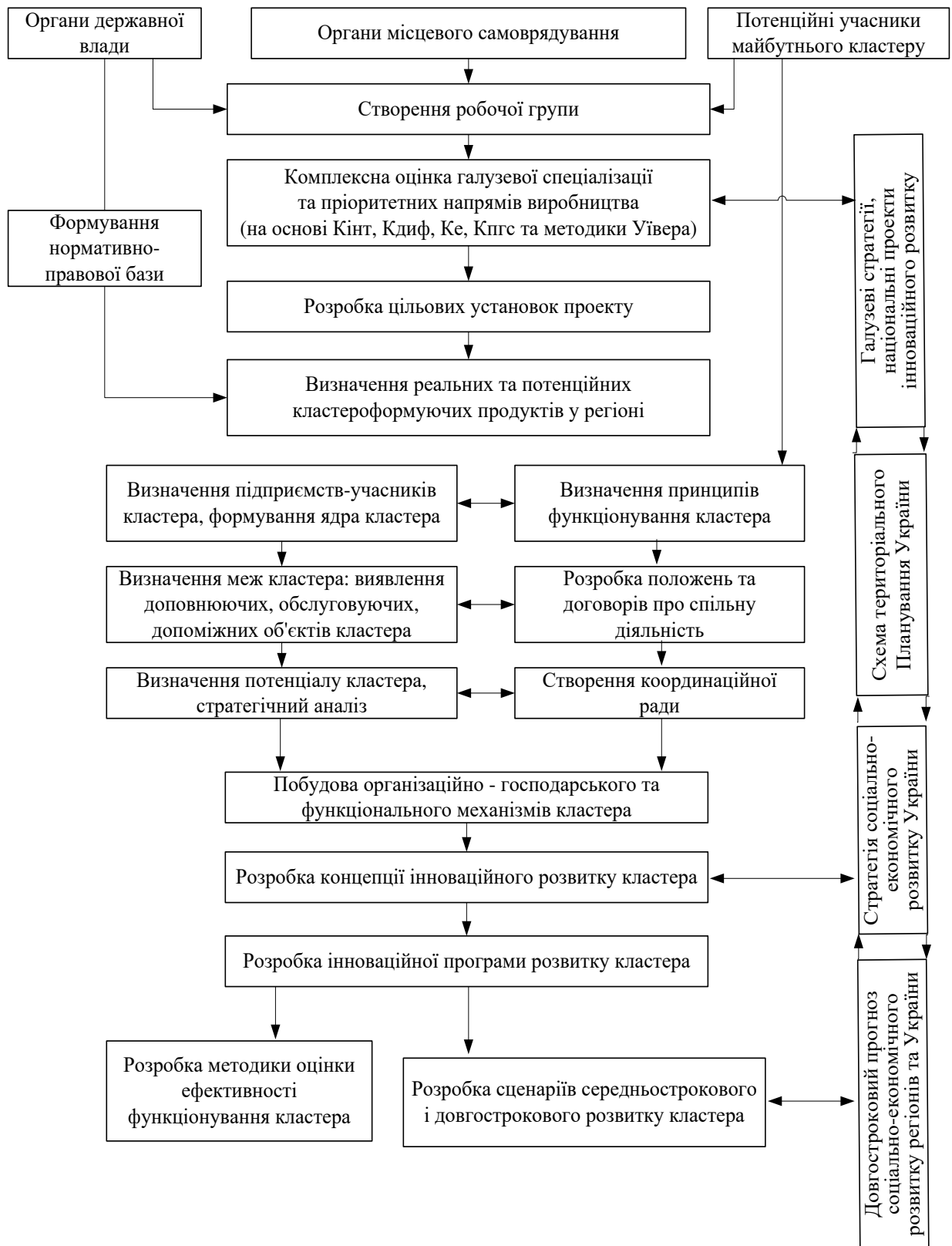

Рисунок 3.7 – Процес формування кластера в регіоні

Джерело: розроблено автором на основі [88]

- розвиток регіональної економіки;
- розвиток економічних й інформаційних мереж;

- розвиток освіти і науки в регіоні;
- підтримка власного товаровиробника [88, с. 211].

Зважаючи на велике значення розвитку МП для економіки держави та регіону, а також з метою інтенсифікації участі МП у різних форм ВК доцільно розрахувати коефіцієнт подібності галузевих структур МП та економіки регіону за показником реалізованої продукції.

Коефіцієнт подібності структур $K_{\text{пгс}}$ ґрунтується на оцінювання подібності (схожості) галузевих структур шляхом порівнянні часток однойменних груп регіонів чи показників (d_{jk} , d_{js}) [65] та визначається за формулою:

$$K_{\text{пгс}} = 1 - \frac{1}{2} \sum_1^m |d_{jk} - d_{js}|, \quad (3.8)$$

де d_{jk} , d_{js} – частки двох груп регіонів (або показників).

Якщо структури однакові, $K_{\text{пгс}} = 1$. Чим більше різняться структури, тим менше значення коефіцієнта $K_{\text{пгс}}$.

Вихідними даними для розрахунку коефіцієнта подібності галузевих структур МП та економіки регіону стали питомі ваги реалізованої продукції МП (табл. П.1 додатка П) та питомі ваги ВРП за секціями КВЕД-10 і у регіональному вимірі (табл. П.2 додатка П), розраховані за інформацією ДКСУ [129]. Розрахований модуль різниці питомих ваг зазначених показників, як і результуючий коефіцієнт подібності h наведено у таблиці 3.11.

Розроблена на табличних даних картосхема (рис. 3.8.) показує досить високу подібність галузевих структур МП з економікою регіону у Вінницькій області (73,65%), м. Києві (67,40%), Волинській (65,90%) та Івано-Франківській (62,55%) областях. Найменше значення коефіцієнта подібності галузевих структур МП спостерігається у Луганській (33,10%), Херсонській (39,90%), Кіровоградській (40,15%), Полтавській (40,75%) областях.

Загалом можна зробити висновок, що найбільші значення коефіцієнта подібності галузевої структури МП та економіки регіону мають західні та центральні області (за винятком Хмельницької області).

Таблиця 3.11 – Коефіцієнт подібності галузевих структур МП та економіки регіону за показником реалізованої продукції

Регіон	Модуль різниці питомої ваги МП та ВРП за реалізованою продукцією за КВЕД 2010															K _{гpc} , %
	A	B+C+D+E	F	G	H	I	J	K	L	M	N+O	P	R	Q	S,T	
Вінницька	7,4	0,7	0,1	26,2	0,8	0,7	0,4	1,2	4	0,4	4,1	3,9	2,1	0,3	0,4	73,65
Волинська	8,6	4	1,9	30,1	4,2	0,5	0,7	2,2	0,4	1,7	5,3	4,9	2,5	0,5	0,7	65,90
Дніпропетровська	3,4	49	3,9	46,7	0,5	0	0,3	1,5	0,9	0,9	1,5	2	1,2	0,1	0,2	43,95
Донецька	2,1	45,9	3	48,4	4,5	0,1	0,5	0,6	0,7	0,5	0,2	2	1,6	0,3	0,2	44,70
Житомирська	2,8	20	2,5	36,7	0,7	0,2	1,1	1,5	1,7	0,8	6,8	4,5	2,1	0,3	0,5	58,90
Закарпатська	8,6	20,2	1,4	42,6	0,2	0,4	1	0,6	2,6	0,7	4,5	5,6	3,2	0,4	0,6	53,70
Запорізька	5,4	53,9	3,2	41,8	0,4	0,3	0,9	0,7	0,2	0,2	2,4	2,5	1,4	0,1	0,5	43,05
Івано-Франківська	0,9	28	2	29,6	1,4	0,2	0,4	0,6	1,8	0,1	3,7	3,6	1,9	0,4	0,3	62,55
Київська	4,7	37,3	1,9	36,8	3,8	0	0,1	0,5	0	0,9	3,4	2,1	1,5	0,2	0,5	53,15
Кіровоградська	6,3	55,3	3,6	35,4	4,6	0	0,4	0,9	2	0,1	4,6	3,6	2,1	0,3	0,5	40,15
Луганська	17,1	53,2	0,8	42,6	3,2	0,1	0,2	1,6	3,8	0,8	3,5	4,1	2,3	0,2	0,3	33,10
Львівська	4,3	25,9	3,7	38,2	3,3	0,1	0,8	2,1	1,8	0,4	4,8	4,8	2,8	0,5	0,4	53,05
Миколаївська	7,8	47,4	3,5	33,1	2,7	0,2	0,9	0,8	1,5	0,4	4,6	3,6	1,6	0,4	0,5	45,50
Одеська	0	25,6	0,5	36,3	6,9	0,3	1,5	1,9	0,6	0,7	4,2	4,1	2,5	0,1	0,6	57,10
Полтавська	1	60,3	3,4	45,9	0,1	0,2	0,2	0,9	0,7	0,6	1,4	2	1,5	0,1	0,2	40,75
Рівненська	8	37,6	5,2	24,7	0,4	0,1	0	1,4	0,6	0,4	3,8	4,3	2,5	0,2	0,3	55,25
Сумська	0,2	47,1	3,5	30,9	1,1	0,2	0,2	1,5	1,3	1,3	3,3	4	2,1	0,4	0,5	51,20
Тернопільська	1,4	39,7	0,5	22,4	0,3	0,4	0	1,4	1,9	0,5	3,6	5,4	2,7	0,5	0,5	59,40
Харківська	1	33,3	0,5	38,6	3,9	0,1	0,4	1,2	0	0,3	3,7	4,4	2	0,4	0,5	54,85
Херсонська	10	48,4	1,9	40,9	0,3	0,3	0,1	1,1	2,2	1,3	4,8	5,2	2,7	0,5	0,5	39,90
Хмельницька	7,3	48,6	4,8	34,6	0,8	0,1	0,8	1,2	0,7	0,5	4,2	4,5	2,5	0,4	0,5	44,25
Черкаська	4,7	55,4	3,2	41,9	0,8	0	0,1	1,1	1	0,5	2,6	3	1,9	0,3	0,4	41,55
Чернівецька	9,4	23,5	1,6	35,3	1,6	0,1	0,1	1,7	3,7	0,3	5,6	6,6	3,7	0,7	1,1	52,50
Чернігівська	2,2	50,1	2,2	34,5	3,1	0,3	0,1	1,4	1,5	0,3	5,4	3,8	2,1	0,4	0,6	46,00
м.Київ	0,6	8,8	1	30,7	3,7	0,1	5	7,5	1,3	0,2	1,5	1,9	1,5	0,9	0,5	67,40

Джерело: складено автором на основі даних [129]

відіграють значну роль у забезпеченні профіля спеціалізації економіки регіону. Таким чином, можливо підібрати найбільш ефективні інструменти та розробити дієву політику для стимулювання розвитку тих форм ВК, де активним учасником є саме МП, наприклад кластери. ВК, організована через кластери, успішно реалізовується у багатьох областях. Так, в Івано-Франківській області були створені і нормально функціонують кластери виробництва сувенірної продукції «Сузір'я» (Косів, Коломия, Ворохта, Яремча), виробів із овечої шерсті (ліжників), туризму (екстремальний туризм, альпінізм, гірсько-лижний, «зелений» туризм).

В Рівненській області завдяки зусиллям більше тридцяти приватних лісопильних та лісопереробних підприємств, Рівненської торгово-промислової палати та обласної адміністрації був створений деревообробний кластер (с. Рокитне). Учасники цього кластеру вирішили більш ефективно використовувати місцеві лісові ресурси області, перейти від виготовлення примітивної продукції у вигляді пиломатеріалів та європіддонів до більш складніших та екологічно чистих видів продукції – меблів для дому та офісу, сувенірів з дерева тощо.

Таким чином, процес кластеризації економіки України, який розпочався із створенням в Хмельницьку Асоціації «Поділля Перший», успішно починає розповсюджуватися на інші регіони України, і на сьогодні охоплює майже всі регіони. Проведений аналіз господарського комплексу України дає можливість виокремити ряд кластерів. При цьому акцент був зроблений на наявні виробництва, природно-ресурсну базу, трудовий потенціал, територіальне розміщення, розвиток науково-технічної сфери, стратегії розвитку регіонів та дані попередніх досліджень спеціалізації регіонів (табл. Р.1, додаток Р).

Так, у Волинській області можна виокремити агропромисловий, будівельний, кластер ІТ, легкої промисловості, кластер екотуризму. Рівненська область має потенціал для формування, крім вже існуючого деревообробного, ще і хімічного, будівельного, продовольчого. Львівська область має умови для формування туристичного, науково-інформаційного (або ж інноваційного) та

інформаційних технологій, хімічного, машинобудівного кластерів. Івано-Франківська та Чернівецька області найбільше умов мають, на нашу думку, для формування на їх територіях лікувально-оздоровчого, нафтопереробного, легкої промисловості, фармацевтичного (база - переробка лікарських трав), туристичного, деревообробки. У Тернопільській області варто, насамперед, створити кластер легкої промисловості (на базі текстильного виробництва), харчовий, науково-освітній. У Закарпатській області варто сформувати харчовий, швейний, машинобудівний, деревообробний, транскордонний, автобудування.

На початковому етапі формування кластерної моделі в економіці України доцільно використовувати як інструменти прямої державної підтримки кластерів (фінансової, організаційної тощо), так і непрямі методи, за допомогою яких в економіці має сформуватися сприятлива фізична, інноваційна, фінансова інфраструктура, а також інфраструктура підприємництва, що зробить роботу у кластері привабливою та престижною, забезпечуючи залучення до нього провідних підприємств та організацій, висококваліфікованих спеціалістів, менеджерів та вчених [176].

В Україні державна кластерна політика має бути спрямована на створення сприятливого макроекономічного, інформаційного та нормативно-правового середовища для розвитку бізнес-мереж кластерного типу. Світовий досвід свідчить про необхідність побудови надійної інформаційної платформи для розвитку кластерів, а також про важливість об'єднання зусиль держави, приватного сектору та громадських організацій для успіху кластеризації. Для забезпечення державної підтримки становлення та розвитку інноваційних кластерів необхідно здійснити наступні заходи [238]:

- МЕРТУ доопрацювати та подати на розгляд КМУ «Концепцію створення кластерів в Україні», а також розробити на її основі «Програму створення інноваційних кластерів в Україні»;

- Мінрегіону доопрацювати та подати на розгляд КМУ «Національну стратегію формування та розвитку транскордонних кластерів»;

– КМУ забезпечити контроль за виконанням заходів, передбачених у проекті «Концепції Державної цільової економічної програми розвитку інноваційної інфраструктури» на 2017-2020 рр. та досягнення запланованих у ній показників інноваційного розвитку;

– КМУ створити міжвідомчу робочу групу з питань розроблення політики розвитку кластерів в Україні із залученням провідних українських та іноземних експертів з метою вивчення перспектив створення інноваційних мереж у регіонах України, здійснення досліджень та визначення найбільш перспективних існуючих та потенційних інноваційних кластерів, яким буде забезпечено фінансову та організаційну підтримку з боку держави шляхом організації конкурсу та відбору найкращих інноваційних проектів на базі виробничої кооперації;

– МЕРТУ спільно з НАН України та Міністерством освіти України забезпечити формування комплексної бази даних щодо розроблених українськими науково-дослідними та освітніми організаціями проектів виробництва інноваційної продукції, її входження у світові бази даних, що дозволить залучити вітчизняну освіту та науку до формування інноваційних кластерів;

– Торгово-промислової палаті України та ДРСУ сприяти популяризації кластерної моделі розвитку у промисловості та сільському господарстві шляхом проведення просвітницьких заходів для підприємств та організацій, підтримки дорадчих служб та асоціацій, інформування іноземних партнерів про перспективи співробітництва з українськими інноваційними мережами, а також висвітлення діяльності національних кластерів у засобах масової інформації.

Таким чином, діагностування сучасного стану функціонування та можливостей розвитку існуючих кластерів в Україні показало важливість застосування кластерної політики як стратегічного інструменту ДРВК. Спираючись на результати проведених досліджень, було надано конкретні пропозиції щодо розвитку кластерів у галузевому та регіональному вимірах.

Висновки до розділу 3

1. В ході критичного аналізу існуючих методичних підходів до оцінки спеціалізації та емпіричних розрахунків було запропоновано інтегральний коефіцієнт спеціалізації, що розраховується на базі значення таких коефіцієнтів як: локалізації за зайнятим населенням, локалізації за активними підприємствами, локалізації за випуском продукції та виробництва продукції на душу населення. Комплексне використання інтегрального коефіцієнта спеціалізації разом із методикою Уївера, коефіцієнтами ентропії та диверсифікації дало можливість сформувавши діагностичний апарат оцінки рівня розвитку виробничої кооперації, що дозволить забезпечити ефективний комплекс заходів із активізації різних форм ВК в Україні.

2. Автором визначено галузеву структури економіки регіонів за секторальним підходом, що дозволило диверсифіковано підійти до визначення змісту та напрямів державного регулювання виробничої кооперації. Залежно від мети регулювання пропонується розглядати державне регулювання виробничої кооперації за такими пріоритетними напрямками як: розвиваюче – спрямоване на розвиток перспективних виробництв на інноваційних засадах із високою міжнародною конкурентоспроможністю; підтримуюче – передбачає підтримку та посилення ролі традиційних виробництв для регіону; санаційне – надання посиленої допомоги для нормалізації соціально-економічних умов депресивних регіонів. Для кожного із зазначених напрямів визначено конкретні мету, цілі та інструментарій розвитку, що призведе до ефективного використання обмежених державних фінансових ресурсів та збалансованого розвитку національної економіки України.

3. Для ефективного розвитку ВК в Україні удосконалено механізм ДРВК, у якому пропонується виділяти шість основних складових: фінансово-економічну, інвестиційно-інноваційну, організаційну, законодавчу, інформаційну, інфраструктурну. Детально обґрунтовано елементне насичення кожної складової із врахуванням виявлених тенденцій та результатів

досліджень. Запропоновані рекомендації щодо удосконалення ДРВК основним суб'єктам виконавчої та законодавчої гілок влади. Застосування даного механізму дозволить реалізувати поставлені цілі, значно покращити показники соціально-економічного розвитку, перевести значну частину національної економіки на інноваційні засади.

4. У роботі запропоновано розглядати кластерну політику як стратегічний інструмент державного регулювання виробничої кооперації, що базується на успішній світовій практиці та виявлених в ході дослідження тенденцій розвитку кластерів в Україні. Особливу роль у формуванні кластерів відіграють малі підприємства, які у нестабільних економічних умовах прагнуть до тісної виробничої кооперації та становлять кістяк кластерних формувань. З метою інтенсифікації участі малих підприємств у різних формах організації ВК (насамперед, м'яких форм організації ВК) було розраховано коефіцієнт подібності галузевих структур МП та економіки регіонів за показником реалізованої продукції. Результати показують найбільшу подібність галузевої структури малих підприємств та економіки регіону у західних та центральних областях (за винятком Хмельницької області), а найменшу – у східних та південних областях України (за винятком Сумської, Харківської та Одеської областей).

5. Удосконалено підходи до формування кластерів на основі ідентифікації ролі держави у цьому процесі. Проаналізовано особливості функціонування основних кластерних утворень в регіональному та галузевому вимірах, і запропоновано формування ряду нових кластерів. Проведені дослідження дозволили здійснити діагностику розвитку кластерів як перспективної м'якої форми організації виробничої кооперації в Україні та ідентифікувати пріоритетні сфери застосування кластерних підходів у межах національного господарства для подальшого раціонального державного регулювання.

Основні результати дослідження опубліковані автором у працях [148, 159, 162, 167, 170, 252]

ВИСНОВКИ

У дисертації теоретично обґрунтовано і наведено практичне вирішення науково-прикладного завдання, яке полягає у розробці науково-методичних засад і практичних рекомендацій стосовно реалізації державного регулювання виробничої кооперації в Україні. За результатами дисертаційного дослідження зроблено такі висновки:

1. На основі критичного аналізу наукових джерел розвинуто сутнісні характеристики понятійно-категоріального апарату дослідження державного регулювання виробничої кооперації, що базуються на розгляді виробничої кооперації як форми господарювання. Запропоновано категорію «виробнича кооперація» розглядати як систему економічних відносин між суб'єктами господарської діяльності, що базуються на принципах взаємовигідності, взаємодовіри, довготривалості, синергетичності для повного або часткового циклу виробництва і реалізації певного продукту з метою оптимізації витрат та підвищення конкурентоспроможності кожного з учасників. Відповідно сутнісна характеристика «державного регулювання виробничої кооперації» включає комплексну систему методів, форм та інструментів держави щодо формування, підтримки та інтенсифікації розвитку ефективних форм виробничої кооперації, спрямованих на посилення конкурентоспроможності держави у глобальному середовищі та досягнення стратегічних цілей розвитку національного господарства на інноваційних засадах. Розвиток категоріального апарату дозволив виробити нові підходи до предмету дослідження та до формування гармонізованої системи державного регулювання виробничої кооперації.

2. Запропоновано розширену класифікацію виробничої кооперації, що, поряд із вже існуючими ознаками, дозволило виділити види виробничої кооперації за такими новими ознаками як: за характером взаємодії, за ступенем об'єднаності, за ступенем інноваційних рішень та за формою організації. На основі критерію «юридична формальність взаємовідносин між учасниками» було виділено форми організації виробничої кооперації, що передбачає їх поділ на жорсткі (реалізуються на статутних відносинах), м'які (передбачають

співпрацю без чіткої формалізації) та змішані (реалізуються на договірних взаємовідносинах). Даний поділ потребує специфічних підходів до моніторингу та аналізу дієвості зазначених форм організації виробничої кооперації, що покращує ефективність регуляторної політики.

3. Автором розроблена концепція державного регулювання виробничої кооперації, яка, враховуючи особливості його суб'єктів та об'єктів, передбачає формування взаємоузгодженої ієрархічної системи цілей, принципів, форм, методів, інструментів державного регулювання. Удосконалення класифікації основних форм державного регулювання виробничої кооперації шляхом виділення таких ознак як мета і напрям регулювання створює потенційні можливості визначення пріоритетних напрямів та сформувало інформаційно-методичну основу покращення його механізму. Імплементация даної концепції створює можливості функціонування в Україні ефективної системи виробничої кооперації між різними її учасниками, яка з початковою допомогою державного регулювання має трансформуватися у самодостатній інструмент забезпечення розвитку національної економіки на інноваційних засадах.

4. На основі проведеного аналітичного дослідження були виявлені тенденції розвитку виробничої кооперації, які засвідчили несистемність державної підтримки та недостатню ефективність ринкового саморегулювання. Виявлені основні стримуючі фактори розвитку виробничої кооперації в Україні. В організаційному вимірі такими факторами є: відсутність ефективного координатора розвитку виробничої кооперації на національному рівні, несистематизоване законодавче поле, відсутність єдиних підходів до методологічного, методичного та організаційного забезпечення практичної реалізації проектів виробничої кооперації; низький рівень державних інституцій. У галузевому та регіональному вимірах такими факторами є: недостатня розвиненість внутрішнього ринку України відповідно його потенціалу та значні диспропорції в соціально-економічному розвитку держави на регіональному рівні; недостатня підтримки та ініціативності з боку регіональної влади, громадських та неурядових організацій щодо реалізації

проектів виробничої кооперації; відсутність (або їх формальна розробка) стратегій розвитку виробничої кооперації у багатьох регіонах. Мінімізація негативних впливів означених факторів потребує удосконалення відповідної державної регуляторної політики.

5. Враховуючи загальноприйнятту характеристику, було адаптовано основні положення інституційного забезпечення до особливостей розвитку виробничої кооперації. Удосконалено методичний підхід до інституційного забезпечення державного регулювання виробничої кооперації, який, на відміну від існуючих, передбачає виділення організаційної (передбачає взаємопов'язану систему державних та недержавних інституцій підтримки та розвитку виробничої кооперації через конкретного координатора із визначеними функціями), законодавчої (гармонізація законодавчо-нормативного поля функціонування виробничої кооперації через систематизацію існуючих та прийняття нових законодавчих актів) та інфраструктурної (передбачає взаємодоповнююче використання як елементів базової ринкової інфраструктури, так і спеціальної інфраструктури) компонент. Це сприятиме формуванню чіткого законодавчо-правового поля діяльності виробничої кооперації, дерегуляції підприємницького середовища, активного стимулювання державою на базі виробничої кооперації розвитку ефективних форм симбіозу держави, бізнесу і науки.

6. З метою визначення пріоритетних напрямів державного регулювання виробничої кооперації запропоновано діагностичний апарат оцінки рівня розвитку виробничої кооперації, що поєднує авторський інтегральний коефіцієнт спеціалізації разом із методикою Уївера, коефіцієнтами ентропії та диверсифікації, та дозволило визначити важливі галузі спеціалізації регіонів для подальшого формування комплексу заходів із активізації державою різних форм виробничої кооперації. Автором визначено галузеву структури економіки регіонів за секторальним підходом, що дозволило диверсифіковано підійти до визначення змісту та напрямів державного регулювання виробничої кооперації. Залежно від мети регулювання пропонується розглядати державне регулювання

виробничої кооперації за такими пріоритетними напрямками як: розвиваюче – спрямоване на розвиток перспективних виробництв на інноваційних засадах із високою міжнародною конкурентоспроможністю; підтримуюче – передбачає підтримку та посилення ролі традиційних виробництв для регіону; санаційне – надання посиленої допомоги для нормалізації соціально-економічних умов депресивних регіонів. Для кожного із зазначених напрямів визначено конкретні мету, цілі та інструментарій розвитку.

7. Для ефективного розвитку виробничої кооперації в Україні удосконалено механізм державного регулювання виробничої кооперації, який містить шість основних складових: фінансово-економічна, інвестиційно-інноваційна, організаційна, законодавча, інформаційна, інфраструктурна. Детально обґрунтовано елементне насичення кожної складової із врахуванням виявлених тенденцій та результатів досліджень. Запропоновані рекомендації щодо удосконалення державного регулювання виробничої кооперації основним суб'єктам виконавчої та законодавчої гілок влади. Застосування даного механізму дозволить реалізувати поставлені цілі, значно покращити показники соціально-економічного розвитку, перевести пріоритетні сфери національної економіки на інноваційні засади.

8. В ході досліджень було доведено важливість використання для прискореного розвитку національної економіки такої перспективної м'якої форми організації виробничої кооперації як кластери, що актуалізувало необхідність формування уточнених підходів до кластерної політики у рамках державного регулювання. З метою інтенсифікації участі малих підприємств у різних формах організації виробничої кооперації, було розраховано коефіцієнт подібності галузевих структур малих підприємств та економіки регіонів за показником реалізованої продукції. Діагностовано сучасний стан функціонування та розвитку існуючих кластерів в Україні, ідентифіковані пріоритетні сфери застосування кластерних підходів у межах національного господарства, і, спираючись на результати дослідження, надано пропозиції щодо формування ряду нових кластерів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 2014 рік: Економічні підсумки для України «Рік кризи та нові можливості» [Електронний ресурс]. // Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. – Режим доступу: http://www.ier.com.ua/ua/publications/regular_products/economic_results_of_year?pid=4954.
2. Алешин А.В. Стратегии и направления государственного стимулирования межфирменного партнерства в регионах России [Електронний ресурс] /А.В. Алешин // Terra Economicus. 2012. – Выпуск № 4-2, том 10. – Режим доступу : <http://cyberleninka.ru/article/n/strategii-i-napravleniya-gosudarstvennogo-stimulirovaniya-mezhfirmennogo-partnerstva-v-regionah-rossii>.
3. Алешин А.В. Эффективность взаимодействия разномасштабных субъектов бизнеса в регионе: направления и способы оценки. [Електронний ресурс] /А.В. Алешин //Terra Economicus. – 2011. – Том 9. № 4. Часть 2. –Режим доступу : <http://cyberleninka.ru/article/n/effektivnost-vzaimodeystviya-raznomasshtabnyh-subektov-biznesa-v-regione-napravleniya-i-sposoby-otsenki#ixzz4YcTD0xVD>.
4. Аліман М. В. Видатні діячі кооперативного руху та їх ідеї / М. В. Аліман, Ю. М. Гавриленко. – Донецьк : Проект, 2000. – 295 с.
5. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2016 році». – К. : НІСД, 2016. – 688 с.
6. Аналітична платформа Voxukraine. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://voxukraine.org..>
7. Аналітичний звіт про діяльність Державної регуляторної служби України у 2015 році. – К. – 2016. – 60 с.
8. Безруких.В.Д. Зарубежный опыт кластеризации в развитии экономики инноваций [Електронний ресурс] / В.Д. Безруких, А.Ф. Крюков //Вестник Красноярского государственного аграрного университета – 2013. №9. Режим доступу : <http://cyberleninka.ru/article/n/zarubezhnyy-opyt-klasterizatsii-v->

razvitii-ekonomiki-innovatsiy.

9. Безтелесна Л. І. Прогнозування та регулювання зайнятості населення регіону [Текст] : монографія / Л. І. Безтелесна, Г. М. Юрчик ; Нац. ун-т вод. госп-ва та природокористування. - Рівне : [НУВГП], 2010. - 222 с.

10. Бетлій О. Реформа державної допомоги в Україні [Електронний ресурс] /О. Бетлій, В. Кравчук // Консультативна робота №2. – Інститут економічних досліджень і політичних консультацій. – К. – 2012 р. – Режим доступу : http://www.ier.com.ua/files/publications/Policy_papers/IER/2012/PP_IER_2_2012.pdf.

11. Біловодська О.А. Аналіз інноваційних систем країн світу [Електронний ресурс] /О.А. Біловодська. – Режим доступу : essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/6861/1/Біловодська%20О.doc.

12. Білоус Я. М. Розвиток кооперованих зв'язків як важлива складова процесу реформування організаційно-економічного механізму підприємств : зб. наук. пр. Української Академії державного управління при Президентові України ; за заг. ред. В.І. Лугового, В.М. Князева. – К. : Вид-во УАДУ, 2000. В 4 ч. – Ч. IV. – 516 с, с. 161-166.

13. Білоус Я.М. Кооперування підприємств у сучасних умовах господарювання (за матеріалами виробників телекомунікаційного обладнання в Україні): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами». – Київ, 2002. – 20 с.

14. Блайх Е. Кооперація дозволяє зробити малий і середній бізнес успішним [Електронний ресурс] / Ерік Блайх // Науково-практичний коментар до Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» та суміжних правових актів. Р. Я. Корінець, М. Й. Малік, В. М. Масін та ін. / за ред. Р. Я. Корінця, М. Й. Маліка, В. М. Масіна, М. П. Гриценка. – Київ : ВАІТЕ, 2013. – 212 с. – Режим доступу : <http://minagro.gov.ua/system/files/>.

15. Бойчик І.М. Ринкова інфраструктура: сутність та характеристика / І.М. Бойчик // Сталий розвиток економіки. – 2013. – №3. – с. 34-41.

16. Большая энциклопедия Кирилла и Мефодия. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.km.ru.
17. Бондаренко В.А. Зарубежный опыт государственной поддержки инновационных малых и средних предприятий [Электронный ресурс] / В.А. Бондаренко. – Режим доступа : <http://www.giac.ru/analytics/?id=12>.
18. Бочарова Ю.Г. Роль та значення бізнес-інкубаторів у розвитку конкуренції [Електронний ресурс] / Ю.Г. Бочарова // Молодий вчений. – №10(25). – частина 1. – жовтень 2015. – С. 95-98. Режим доступа : <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2015/10/20.pdf>.
19. Буайе Р. Теория регуляции: Критический анализ [Текст] / Р. Буайе : [пер. с франц. Н. Б. Кузнецова ; ред. В. И. Кузнецов, И. А. Егоров]; Министерство Иностранных Дел Франции, Французский культурный центр (Москва), Дом наук о человеке (Париж). – М. : Наука для общества РГГУ, 1997. – 213 с.
20. Буркальцева Д.Д. Суб'єктно-інституційне забезпечення економічної безпеки держави / Д.Д. Буркальцева // Вісник Чернівецького торгівельно-економічного інституту. – Чернівці: ЧТЕІ КНТЕУ, 2012. – Вип. II (46). Економічні науки. – С. 121-127.
21. Бутурлакiна Т.О. Проблеми функціонування венчурного капіталу як джерела фінансування інноваційної діяльності в Україні та шляхи вдосконалення (на прикладі досвіду США) / Т.О. Бутурлакiна, В.В. Завацька // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – Випуск 4. – С. 791-794.
22. В Китае – 88 государственных зон развития высоких технологий [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://expert.com.ua/68752-v-kitae-88-gosudarstvennyx-zon-razvitiya-vysokixtechnologij.html>.
23. Вaжинський Ф. А. Проблеми на шляху інтеграції аграрної політики України в загальноєвропейську та заходи щодо їх вирішення : аналітична записка / Ф. А. Вaжинський // ДУ “Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долишнього НАН України”. – Львів, 2015. – 8 с. – Режим доступа : <http://ird.gov.ua/irdp/e20150204.pdf>.

24. Варналій З. Кооперація великих і малих підприємств як чинник підвищення конкурентоспроможності підприємництва України / З.Варналій, С.Дрига // Вісник КНТЕУ. – 2010. – №1. – С.5-16.
25. Віскузі В. Економічна теорія регулювання та антимонопольна політика / В.К. Віскузі, Д.М. Вернон, Д.Е. Гарингтон (мол.); [пер з англ. ; наук. ред. пер. та авт. передм. О. Кілієвич]. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. – 1047 с.
26. Вітлінський В.В. Моделювання економіки: навч. - метод. посіб. [для самот. вивч. дисц.] / В.В. Вітлінський, Г.І. Великоіваненко. – Київ : КНЕУ, 2004.
27. Воглер Бьорн. Програма підтримки кластерів в Україні: принципи розробки та ключові особливості. Серія консультаційних робіт [PP/04/2015]. – [Електронний ресурс] / Бьорн Воглер, Девід Саха, Ольга Красовська // Німецька консультативна група, Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. – Берлін/Київ, грудень 2015 р. – 17 с. Режим доступу : http://www.ier.com.ua/ua/archives_papers.php.
28. Войтоловский Н.В. Структура и классификационные аспекты категории «субконтрактинг» / Н.В. Войтоловский, Н.Д.Аппакова, Л.В. Христофорова // Евразийский международный научно-аналитический журнал «Проблемы современной экономики». – 2008. – №4 (28) – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=2256>
29. Галушка Є.О. Особливості та перспективи розвитку франчайзингу в Україні [Електронний ресурс] / Є.О. Галушка. – Режим доступу : http://chtei-knteu.cv.ua/herald/content/download/archive/2011/v2/NV-2011-V2_9.pdf.
30. Геєць В. М. Економіка України 2016 року [Електронний ресурс]. / В.М. Геєць // Бізнес. – 14.03.2016. Режим доступу : http://www.business.ua/politics/ekonom_ka_ukra_ni_2016_roku-282704/
31. Геєць В. М. Українська кооперація: історичний досвід в аспекті сучасного її відродження / В. М. Геєць, Л.П. Горкіна. – К. – 2006.
32. Гелів С. Д. Теорія та історія кооперації: Підручник / С. Д. Гелів, Р.Я. Постушенко – К.: Знання, 2006. – 513с.

33. Герхард Г. Задачи и значение кооперации. Условия и пределы ее развития // Вестник кооперации. – 1914. – № 1. – С. 34.
34. Глушаченко Н.А. Міжнародний франчайзинговий бізнес / Н.А. Глушаченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8608/1/term%20paper_IE_Glushachenko.pdf.
35. Головій В.М. Еволюції теорій державного регулювання економіки та підвищення якості життя громадян: необхідність узгодження / В.М. Головій // Теорія та практика державного управління. – 2011. – Вип. 3. – С. 171-177.
36. Гончаренко В.В. Кредитна кооперація. Форма економічної самопомогі сільського і міського населення у світі та в Україні (теорія, методологія, практика) / В. В. Гончаренко. – К. : Глобус, 1998. – 330 с.
37. Горбань С. Ф. Особливості функціонування інноваційних кластерів в Україні [Електронний ресурс] / С. Ф. Горбань, О. В. Чумак // Наука й економіка. – 2014. – Вип. 3. – С. 224-230. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nie_2014_3_34.
38. Горбонос Ф. В. Кооперація як форма прояву відносин / Ф. В. Горбонос // Економіка АПК. – 2004. – № 9. – С. 26-32.
39. Грига В.Ю. Результативність інноваційної діяльності малих підприємств при взаємодії з великим бізнесом / В.Ю. Грига, С.В. Богдан, Н.Б. Ісакова. // Економіка і прогнозування. – 2014. – № 2. – С. 94-104.
40. Гриньова В. М. Державне регулювання економіки : підручник / В.М. Гриньова М М. Новікова. – К. : Знання, 2008. – 398 с.
41. Грицюк І.В. Вплив фінансової політики на регулювання національної економіки України / І.В. Грицюк // Молодий вчений. – 2015. – №5 (травень). Частина 1. – С. 123-126.
42. Гришко Лілія. Українська зброя - без компонентів з Росії, але за радянськими ГОСТами [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dw.com/uk/українська-зброя-без-компонентів-з-росії-але-за-радянськими-гостами/a-19061245>.

43. Губерник А.О. Технопарки як вид промислової кооперації / А.О. Губерник // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць ; за ред. М.І. Зверькова (голов. ред.) та ін. – Одеса: Одеський національний економічний університет. – 2015. – вип. 1. – № 56. – С. 41-48.

44. Данилишин Б. Нова державна підтримка агропромислового комплексу – шлях в нікуди Україні [Електронний ресурс] / Б. Данилишин. – Режим доступу : http://economics.lb.ua/state/2016/04/07/332278_nova_derzhavna_pidtrimka.html.

45. Дегтярьова І. О. Наукові та практичні аспекти застосування кластерного підходу в управлінні конкурентоспроможністю регіонів України [Електронний ресурс] / І. О. Дегтярьова. – Режим доступу : <http://www.academy.gov.ua/ej/ej13/txts/Degtyaryova.pdf>.

46. Дейнега А.В. Институциональное обеспечение производственно-сбытовой кооперации в промышленности // Научно-теоретический и практический журнал "Современный научный вестник". Серия: Экономические науки. – Белгород: ООО Руснаучкнига, 2014. – №47 (243) – С. 57-60.

47. Дейнега О.В. Економічні інструменти реалізації державної промислової політики України / О.В. Дейнега, І.О. Самборський // Збірник наукових праць «Економіка та підприємництво». – Рівне: РІС КСУ, 2014. – С. 31-37.

48. Державна підтримка малого та середнього бізнесу. Спеціальний звіт. [Електронний ресурс] / В. Безпалько, І. Федець, О. Кузяків. // Підготовлено Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій в рамках програми USAID «Лідерство в економічному врядуванні» (ЛЕВ). – К. : 2015. – Режим доступу : http://www.ier.com.ua/files/publications/Special_research/State_support_SME_special_report_Q2_2015.pdf.

49. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети : монографія / [за ред. З.С. Варналія]; Нац. ін-т стратег. дослідж. – К.: НІСД, 2007. – 768 с.

50. Державна регіональна політика та розвиток територій в умовах змін. Спеціально для ОТГ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.csi.org.ua/derzhavna-regionalna-polityka-ta-rozvytok-terytorij-v-umovah-zmin-spetsialno-dlya-otg/#sthash.lv2BDpzh.lSoqYKuj.dpuf>.

51. Дідківська Л. І. Державне регулювання економіки : навч. посіб. / Л. І. Дідківська, Л. С. Головка. – К. : Знання-Прес, 2000. – 209 с.

52. Дідух О.В. Основні види аутсорсингу у господарській діяльності підприємств [Електронний ресурс] / О.В. Дідух // Вісник Хмельницького національного університету. – 2012. – №2. Т. 1 – С. 29-33. – Режим доступу : http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/2012_2_1/029-033.pdf.

53. Дмитренко О.М. Регіональні кластери України: ефективність їх створення та перспективи розвитку. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.confcontact.com/2013-sotsialno-ekonomicheskieriformi/2_dmitrenko.htm.

54. Добриць С.В. Управління коопераційними зв'язками підприємства : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04– економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) / Добриць Світлана Володимирівна. – Харків, 2008. – 275 с.

55. Добрянська Ю.О. Дослідження сучасного стану франчайзингу в Україні та світі / Ю.О. Добрянська, А.В. П'ясечна, Н.С. Косар // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – №7. – С. 122-126.

56. Довідка про міжнародну технічну допомогу Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=e485115d-5f7c-480d-ab90-563def7e4053&title=DovidkaProMizhnarodnuTekhnichnuDopomoguUkraini>.

57. Долішній М.І. Наукове забезпечення інноваційного розвитку Західного регіону України / М.І. Долішній, О.В. Караванський // Науковий вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНЕУ. – Чернівці: АНТ ЛТД, 2004. – Вип. IV. – 504 с., с.108-116.

58. ДРС та Офіс ефективного регулювання зможуть зламати матрицю пострадянського державного управління. [Електронний ресурс]. // ДРСУ. – Режим доступу : <http://www.dkrp.gov.ua/info/5030>.

59. Дьомін А. І. Вища освіта України і Болонський процес: Навчально-

методичний посібник з організації самостійної роботи студентів та аспірантів вищих навчальних закладів III – IV рівнів акредитації за вимогами кредитно-модульної системи організації навчання / А. І. Дьомін, Л. Л. Побережна. – Біла Церква, 2007. – 170 с.

60. Економіка регіонів у 2015 році: нові реалії і можливості в умовах започаткованих реформ – К. : НІСД, 2015. – 92 с. – С. 22-26.

61. Економічна енциклопедія. Бібліотека Воєводіна. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://enbv.narod.ru/text/Econom/encyclo/str/E-416.html>.

62. Євтушевський В. А. Державне регулювання економіки України: методологія, напрями, тенденції, проблеми / В. А. Євтушевський. – К. : НДЕІ Міністерства економіки України, 2005. – 410 с.

63. Єгорова О.О. Спеціальні економічні зони України : результати, проблеми та перспективи / О.О. Єгорова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». – Випуск 5. Частина 1. – 2014. – С. 167-173.

64. Єгорова О.О. Удосконалення економічних механізмів збалансування територіального розвитку (на прикладі створення індустріальних парків). Аналітична записка. / О.О. Єгорова. [Електронний ресурс]. – Національний інститут стратегічних досліджень. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1892>.

65. Єріна А.М. Економічна статистика: Практикум. / А.М. Єріна, О.К. Мазуренко, З.О. Пальян. – К. : ТОВ «УВПК «ЕксОб», 2002. - 232 с.

66. Жаліло Я.А. Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави: монографія [Електронний ресурс]/ Я.А. Жаліло. – К. – 2009. – 334 с. Режим доступу : http://old.niss.gov.ua/book/Zhalilo_mon/index.htm.

67. Завадяк Р.І. Теоретичні основи функціонування та види бізнес-інкубаторів в Україні / Р.І. Завадяк, Я.Ф. Копусяк // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». Випуск 2 (43). – 2014. – С. 78-81.

68. Загорский В. С.. Кластеры: признаки, диагностика, формирование

[Електронний ресурс] / В. С. Загорский, А. Н. Тищенко // Проблемы экономики. – 2009. – №4. – Режим доступу до журн. : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pekon/2009_4/12-19.pdf.

69. Закон України «Про державно-приватне партнерство». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2404-17>.

70. Закон України «Про кооперацію» від 10 липня 2003 р. / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 2004.– № 5. – Ст. 35.

71. Залуцький І. Р. Інституційно-правові проблеми розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні та напрями їх вирішення : науково-аналітична записка / І. Р. Залуцький ; ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долишнього НАН України». – Львів, 2016. – 31 с. – Режим доступу : <http://ird.gov.ua/irdp/e20160203.pdf>.

72. Зассен И. А. Развитие теории кооперации / И. А. Зассен ; [пер. с нем.] – Х. : Союз, 1920. – 365 с.

73. Звіт про результати дослідження державної підтримки суб'єктів господарювання в Україні [Електронний – Режим доступу : <http://www.amc.gov.ua/amku/doccatalog/document?id=120932&schema=main>.

74. Звіт про створення карти регіонального розподілу державної допомоги в Україні [Електронний ресурс] /Ю. Стюарт, С. Цемнолонскіс, Я. Рогінська // Проект «Гармонізація системи державних закупівель в Україні зі стандартами ЄС». – Листопад 2014 р. – Режим доступу : <http://eupublicprocurement.org.ua/wp-content/uploads/2014/12/Report-on-Regional-mapping-UKR.pdf>.

75. Звіт щодо підготовки нового плану інституційної розбудови системи державної допомоги в Україні [Електронний ресурс] /Алан Джонстон // Проект «Гармонізація системи державних закупівель в Україні зі стандартами ЄС». – Березень 2015 р. – Режим доступу : http://eupublicprocurement.org.ua/wp-content/uploads/2015/01/Institutional-Development-plan-for-SA-System_UKR.pdf

76. Звіт щодо презентації дослідження з питань державної підтримки

суб'єктам господарювання в Україні [Електронний ресурс] / Я. Рогінська // Проект «Гармонізація системи державних закупівель в Україні зі стандартами ЄС». – Березень 2015 р. – Режим доступу : http://eupublicprocurement.org.ua/wp-content/uploads/2015/12/Report-on-presentation-of-the-State-Support-Study_UKR.pdf.

77. Зеленева И.П. К вопросу о развитии кооперационных процессов в современных условиях/ И.П. Зеленева // Вестник Алтайского государственного аграрного университета. – 2011. – №11 (85). – С.111-113.

78. Зіновчук В. В. Організаційні основи сільськогосподарського кооперативу / В. В. Зіновчук. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К. : Логос, 2001. – 380 с.

79. Іляш О. І. Засади державного регулювання в енергетичній сфері України / О. І. Іляш, І.С. Мазярко // Бізнес Інформ. – 2014. – №5. – С. 43–47.

80. Іляш О. І. Пріоритети виявлення диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів України у контексті зміцнення її безпеки / О. І. Іляш, І. В. Федчук [Електронний ресурс] // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. – 2011. – Вип. 4. – С. 137-143. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchtei_2011_4_25.

81. Інвестиційний портал InVenture – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://inventure.com.ua>.

82. Індустріальні парки в Україні: Без економічного дива. [Електронний ресурс]. –Режим доступу : <https://economics.unian.ua/industry/1124071-industrialni-parki-v-ukrajini-bez-ekonomichnogo-diva.html>.

83. Калат Я. Я. Шляхи підвищення ефективності функціонування євро регіонів в умовах імплементації Угоди про асоціацію між Україною і ЄС : експертний коментар / Я. Я. Калат ; ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долишнього НАН України». – Львів, 2015. – 4 с. – Режим доступу : <http://ird.gov.ua/irdp/e20150402.pdf>.

84. Калетнік Г. М. Державне регулювання економіки : навч. посіб. / Г. М. Калетнік, А. Г. Мазур, О. Г. Кубай ; М-во освіти і науки, молоді та спорту

України, М-во аграр. політики і продовольства України, ВНАУ. – К. : Хай–Тек Прес, 2011. – 427 с.

85. Канакина В. А. Современные виды кооперации / В.А. Канакина // Известия ПГПУ им. В. Г. Белинского – 2011.– № 24. С. 275-278.

86. Карл Маркс. Капітал. Критика політичної економії. Том I. Кн. I / Пер. з нім. за ред. Д.Рабиновича. — Київ: Партвидав ЦК КП(б)У, 1934. — 840 с. – С. 335-337.

87. Карсекін В. І. Удосконалення інструментів фінансово-інвестиційної політики у сфері державного регулювання / В. І. Карсекін, С. В. Хлопак. – К. : Знання – 2009. – 170 с.

88. Кластери в економіці України : монографія / за наук. ред. докт. екон. наук., проф. М.П. Войнаренка. – Хмельницький : ХНУ, ФОП Мельник А.А., 2014. – 1085 с.

89. Ковальова О. В. Державно-приватне партнерство та його особливості в Україні. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994300>

90. Ковтун О.І. Кооперативний вектор регіональної економічної політики ЄС щодо розвитку аграрного сектору: уроки для України / О.І. Ковтун // Кооперативна модель економічного розвитку в умовах глобалізації : матеріали наукової конференції професорсько-викладацького складу і аспірантів / [ред. кол. : Башнянин Г. І., Апопій В. В., Вовчак О. Д. та ін.]. – Львів: Видавництво Львівської комерційної академії, 2012. –220 с. – С. 44-47.

91. Колодійчук А.В. Середовищні теорії розвитку промисловості [Електронний ресурс] / А.В. Колодійчук // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1146>.

92. Кооперация.Страницы истории: В 3-х т. Т.1. Избранные труды российских экономистов, общественных деятелей, кооператоров-практиков: В 3 кн. Кн. 1. 30-40е годы XIX- начало XX века.- М.: Наука, 1999. – 768 с.

93. Корнилюк С. Стратегічне планування розвитку регіонів: куди

дрейфуємо [Електронний ресурс] / С. Корнелюк, Гудзь І. // Аналітична платформа Voxukraine. – Режим доступу : <http://voxukraine.org/>

94. Корягіна А.Д. Економічна сутність поняття «кооперація» / А.Д. Корягіна, В.В. Зіновчук // Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації України. – 2010. – №3 (42). – С. 46-50.

95. Красношапка В.В. Аутсорсинг та його застосування на підприємствах України [Електронний ресурс] / В.В. Красношапка, І.І. Трохимець // Ефективна економіка. – 2015. – № 5. – Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4097>.

96. Крініцин О. Політика сприяння експорту МСП в Україні [Електронний ресурс] / І. Бураковський, О. Крініцин, І. Сологуб // Підготовлено Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій в рамках програми USAID «Лідерство в економічному врядуванні» (ЛЕВ). – К.: 2015. – Режим доступу : http://www.ier.com.ua/ua/sme_development/working_papers_sme?pid=5269ю.

97. Крючкова І.В. Теоретико-методологічні аспекти державного регулювання інвестиційної політики як важливого фактору економічного зростання / І.В. Крючкова, Р.В. Попельнюхов // Вісник ХНУ. Серія «Економічні науки». – 2010. – №1. Т 2. – С. 298-301. – С. 299.

98. Кузнецова О.В. Экономическое развитие регионов: теоретическое и практические аспекты государственного регулирования / О.В. Кузнецова. – М. : Эдиториал УРСС, 2002. – 309 с.

99. Кузнецова І.С. Інститут венчурних інвестицій: стан та перспективи розвитку в Україні / І.С. Кузнецова // Наука та інновації, 2008.– Т4. – №1. – С. 87-95.

100. Купчак П.М., Чередніков О.А. Державна підтримка інноваційних підприємств в Україні / П. М. Купчак, О. А. Чередніков // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». – 2014. – Випуск 6. Частина 2. – С. 222-225.

101. Куценко Е.С. Рациональная кластерная стратегия: маневрируя между провалами рынка и государства / Е.С. Куценко // Форсайт. – 2012. – т.6

№ 3. – С. 8

102. Кушлин В. И. Государственное регулирование рыночной экономики : учебник / В. И. Кушлин, А. В. Бударина, В. С. Буланов и др. – М. : РАГС, 2005. – 834 с.

103. Лапко О.О. Державне регулювання інноваційного розвитку економіки як фактор забезпечення її конкурентоспроможності / О.О. Лапко // Конкурентоспроможність та інновації : проблеми науки та практики. Збірник наукових праць, присвячений вченому-економісту О.Г.Ліберману : Харків, ХНЕУ ім.С.Кузнеця, НДЦПР НАН України. – 2016. – С.17- 29.

104. Лисенко І. Дослідження процесів кластеризації економіки регіону /І. Лисенко // Збірник наукових праць ДЕТУТ . Серія «Економіка і управління». – 2012. Вип. 21-22, Ч. 2. – С. 230-236.

105. Люльчак З. С. Кластеризація – спосіб підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств агропромислового комплексу та галузі, загалом / З. С. Люльчак, Х. М. Вишньовська // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". – 2011. – № 720 : Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – С. 168–196.

106. Макаров А.В. Формирование программы развития производственной кооперации региона / А.В. Макаров, В.А. Трапезников // Экономика региона. – 2011. – №3. – С. 175-183.

107. Малий і середній бізнес у пошуках місця в стратегії економічного зростання в Україні: аналітична доповідь / Національний ін-т стратегічних досліджень. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/Table/Jalilo19/002.htm>.

108. Маліков В.В. Визначення напрямів державного регулювання економіки / В. В. Маліков // Держава та регіони. Сер. Держ. упр. – 2011. – Вип. 1. – С. 72-76.

109. Мамонтова Н. А. Кредитні ресурси у фінансуванні промислових підприємств в умовах сталого розвитку / Н. А. Мамонтова // Наукові записки

Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка» : збірник наукових праць / ред. кол. : І. Д. Пасічник, О. І. Дем'янчук. – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2015. – Випуск 28. – С. 130–133.

110. Мамонтова Н.А. Стимулювання інноваційної активності як передумова підвищення технологічного рівня економіки / Мамонтова Н.А. // Економіка і управління. – 2015. - №2. – С. 32-36.

111. Меньшенина И. Г. Кластерообразование в региональной экономике : монография / И. Г. Меньшенина. – Екатеринбург, 2008. – 154 с.

112. Микитюк О.П. Кооперування підприємств як засіб підтримки їх конкурентоспроможності / О.П.Микитюк // Теоретичні та прикладні питання економіки : зб. наук. праць. Вип. 25 – К. : Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2011. – С. 151-155.

113. Михеева Н.Н. Структурные факторы региональной динамики: измерение и оценка / Н.Н. Михеева // Пространственная экономика. – 2013. – № 1. – С. 11-32.

114. Міжвідомча комісія розглянула ще 108 проектів, що пропонуються до фінансування у 2015 році за рахунок коштів ДФРР. Прес-служба Мінрегіону [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=248493982

115. Мовчан В.В. Феномен кооперації: філософсько-теоретичний дискурс [Електронний ресурс]. / В.В. Мовчан // Українська кооперація. – 2010. – №3. – Режим доступу : <http://www.ukrcoop-journal.com.ua/>

116. Мягких І.М. Державне регулювання та його вплив на процес формування інтегрованих бізнес-структур / І.М. Мягких // Всеукраїнський науково-виробничий журнал “Сталий розвиток економіки”. – Хмельницький, 2012. – № 7 (17). – С. 33-38.

117. Науково-практичний коментар до Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» та суміжних правових актів. [Електронний ресурс] /Р. Я. Корінець, М. Й. Малік, В. М. Масін та ін. ; за ред. Р. Я. Корінця,

М. Й. Маліка, В. М. Масіна, М. П. Гриценка. – Київ : ВАІТЕ, 2013. – 212 с. – Режим доступу : <http://minagro.gov.ua/system/files/>.

118. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nfp.gov.ua/content/stan-i-rozvitok-finansovih.html>.

119. Національна платформа малого та середнього бізнесу. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://platforma-msb.org>.

120. Немченко А. Б. Бізнес-інкубатори в сфері сучасної державної підтримки розвитку регіональної інноваційної інфраструктури [Електронний ресурс] / А.Б. Немченко, Т.Б. Немченко // Наукові праці КНТУ. Економічні науки. – 2010. – Вип. 17. – Режим доступу : http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_17_ekon/stat_17/06.pdf.

121. Новий словник української мови / [авт.-уклад. Яременко В., Сліпушко О. В.]. 4 томах. Т. 2. – К. : Видавництво «Аконіт». – 2001. – 912 с.

122. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки / Д. Норт. – К. : Основи, 2000. – 198 с..

123. Носуліч Т.М. Кооперативна модель соціально-економічного розвитку України в сучасних умовах / Т.М. Носуліч, Ю.Б. Шпильова // Економіка. Управління. Інновації. – 2013. – Випуск №2 (18). – С. 58-69.

124. Окоркова І.В. Проблеми реалізації інноваційної стратегії та інтеграції вітчизняної економіки у світові господарські структури // І.В. Окоркова, Н.Ю. Чорна // Вісник Технологічного університету Поділля, №3, 2004. Т.1., с.135-139.

125. Олійник Т. Діловий клімат та реформи – очікування українського бізнесу у 2015 році [Електронний ресурс] / Т. Олійник, О. Кузяків, І. Федець / Проект «Ділова думка», Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. – 2015 – 8 с. – Режим доступу : http://www.ier.com.ua/ua/publications/special_researches?pid=4866.

126. Организованные промышленные зоны Турции, что это? // Sovet Consulting [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://infoturk.biz/organizacionnie-promishlenie-zoni.html>

127. Офіс ефективного регулювання. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // <http://brdo.com.ua/projects/tsentr-pidtrymky-efektyvnoyi-regulyatsiyi/>

128. Офіційний сайт Антимонопольного комітету України . [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.amc.gov.ua>.

129. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.

130. Офіційний сайт Державного концерну «Укроборонпром». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukroboronprom.com.ua>.

131. Офіційний сайт Державної регуляторної служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dkrp.gov.ua>.

132. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.me.gov.ua.

133. Офіційний сайт Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minregion.gov.ua>.

134. Офіційний сайт Ради бізнес-омбудсмена [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://boi.org.ua>.

135. Офіційний сайт Світового банку Рейтинг економік : оподаткування [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://data.worldbank.org>.

136. Офіційний сайт Української асоціації інвестиційного бізнесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.uaib.com.ua.

137. Офіційний сайт Чернівецької обласної державної адміністрації – Режим доступу : <http://www.bucoda.gov.ua>

138. Охота, В. І. Конкуренентоспроможність України на світовій економічній арені [Текст] / В.І. Охота // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; [ред. кол. : В. А. Дерій (голов. ред.) та ін.] – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2015. – Том 19. – № 1. – С. 84-90.

139. П'ятницька Г.Т. Класифікація кластерів у системі інформаційного забезпечення стратегії кластеризації / Г.Т. П'ятницька // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2015. – № 4. – С. 187-208.

140. Пажитнов К. К вопросу о сущности кооперации и её определении / К. Пажитнов // Весник кооперации. – 1915. – Кн. 6. – С. 2-20.

141. Палехова В.А. Політична економія : підруч. /В.А. Палехова. – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2007. – 332с.

142. Перелік проектів, що фінансуються за кошти Державного фонду регіонального розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dfrr.minregion.gov.ua/Projects-list>;

143. Петрищева И.В. Промышленная кооперация в контексте взаимодействия малых и крупных предприятий: сущность и формы / И.В. Петрищева // Альманах современной науки и образования. – Тамбов. : Из-во “Грамота”. – 2011. – № 1(44). – С. 168-170.

144. Піхняк Т. А. Проблеми механізму державного регулювання економічного зростання [Електронний ресурс] / Т. А. Піхняк. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Znphktei/2011_1/statti/pixnyak/pixnyak.htm.

145. Подлевський А.А. Аутсорсинг як фактор підвищення конкурентоспроможності підприємств / А.А. Подлевський, М.М. Матвійчук // Вісник НУВГП : збірник наукових праць. Випуск 1 (49), Серія «Економіка. Проблеми, механізми та інвестиційне забезпечення раціонального природокористування» – Рівне, НУВГП, 2010. С. 162-168.

146. Подлевський А.А. Бізнес-інкубатор як форма підтримки розвитку підприємництва: зарубіжний досвід та українські реалії / А.А. Подлевський // Міжнародна інтернет-конференція «Нові шляхи розвитку країн Вишеградської четвірки та України», 08-09 червня 2011р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.wp.viem.edu.ua/konf3/art.php?id=0110>.

147. Подлевський А.А. Вплив інформаційних технологій на сучасну виробничу кооперацію / А.А. Подлевський // Збірник тез VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегічні рішення інформаційного

розвитку економіки, суспільства та бізнесу», 12-14 лютого 2014 р., м. Рівне. : НУВГП, 2014. – 344 с. – С. 169-170.

148. Подлевський А.А. Державне регулювання виробничої кооперації в Україні / А.А. Подлевський // Модернізація механізмів управління сталим просторовим розвитком: теорія та реалізація : [кол. моногр.] / Л. М. Акімова, Н. М. Білоус, О. В. Гісюк [та ін.] : відп. ред. д.е.н., проф. В.І. Павлов. – Рівне: НУВГП, 2015. – С. 42-47.

149. Подлевський А.А. Державне регулювання виробничої кооперації в Україні / А.А. Подлевський // Збірник тез матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції «Інституціоналізація процесів євроінтеграції: суспільство, економіка, адміністрування» (21-22 квітня 2016 року). – Рівне: НУВГП, 2016. – 274 с. – С. 197-198.

150. Подлевський А.А. Експортна політика України: проблеми та шляхи покращення / А.А. Подлевський, В.А. Пасічник // Проблеми раціонального використання соціально-економічного та природно-ресурсного потенціалу регіону: фінансова політика та інвестиції. Випуск XVI: збірник наукових праць. №4. – Київ, СЕУ / Рівне, НУВГП, 2010. – 541 с. – С. 111-120.

151. Подлевський А.А. Інноваційна складова конкурентоспроможності підприємств: коопераційний аспект // Науковий вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНЕУ. – Чернівці: АНТ Лтд, 2004. – Вип. IV. – 504 с. – С.324-331.

152. Подлевський А.А. Інноваційне підприємництво як ключовий фактор сучасного економічного зростання / А.А. Подлевський, О.Я. Мельничук // Проблеми раціонального використання соціально-економічного та природно-ресурсного потенціалу регіону: фінансова політика та інвестиції: збірник наукових праць. Вип. 20. – № 4. – Київ, СЕУ, Рівне: НУВГП, 2014.– С. 49-58.

153. Подлевський А.А. Інституційне забезпечення державного регулювання виробничої кооперації в Україні [Електронний ресурс] / А.А. Подлевський // Стратегічні вектори соціально-економічного розвитку на мікро- та макрорівні: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції 17-18

листопада 2016 р. – Полтава, 2016. – 286 с. – С. 265-267. – Режим доступу : <https://www.pdaa.edu.ua/lib/docs/Збірник%20конференції.pdf>.

154. Подлевський А.А. Концептуальні засади державного регулювання виробничої кооперації в Україні / А.А. Подлевський // Інвестиції: практика та досвід. – 2016 – №9. – С.67-71. / Index Copernicus, SIS, Google Scholar.

155. Подлевський А.А. Коопераційні зв'язки як механізм забезпечення сталого розвитку / А.А. Подлевський // Сталій розвиток та екологічна безпека суспільства в економічних трансформаціях: Матеріали наук.-практ. конф. м. Бахчисарай, 16-17 квітня 2009 р. / НДІ сталого розвитку та природокористування. – Сімферополь: «СОНАТ», НДІ СРП, 2009 – 196 с. – С. 128-129.

156. Подлевський А.А. Методологічні аспекти функціонування виробничої кооперації / В.І. Павлов, А.А. Подлевський // Збірник тез матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми Європейської інтеграції і транскордонного співробітництва», м. Луцьк, 29-30 вересня 2005 р. – Луцьк, 2005. – 542 с. – С. 53-58.

157. Подлевський А.А. Місце та роль торгово-промислової палати в забезпеченні ефективної діяльності підприємств регіону / Науменко С.В., Подлевський А.А. // Матеріали міжнародної науково – практичної конференції «Корпоративне управління вклясте Україні: менеджмент, фінанси, аудит» (4-5 травня 2006 року). – Рівне: НУВГП, 2006. – 294 с. – С.189-193.

158. Подлевський А.А. Науково-виробнича кооперація вітчизняних підприємств в умовах становлення нової економіки // Матеріали науково-практичної конференції «Стратегія розвитку вітчизняних підприємств, 23-24 жовтня 2003 р.». – Тернопіль, 2003. – 326 с., С. 118-123.

159. Подлевський А.А. Особливості оцінки ефективності державного регулювання виробничої кооперації / А.А. Подлевський, Н.Б. Савіна // Збірник наукових праць «Вісник НУВГП». Випуск 3 (75), Серія «Економічні науки». – Рівне, НУВГП, 2016. – С. 124-136.

160. Подлевський А.А. Передумови розвитку виробничої кооперації в Україні/А.А.Подлевський // Фінансова та еколого-економічна політика в

умовах децентралізації влади в Україні. Частина 1 : монографія. – К: Кондор-Видавництво, 2016. – 170 с. – С. 91-105. /(0,6 д.а.).

161. Подлевський А.А. Перспективи розвитку венчурного підприємництва в Україні / А.А. Подлевський, О.М. Подлевська // Проблеми раціонального використання соціально-економічного та природно-ресурсного потенціалу регіону: фінансова політика та інвестиції: збірник наукових праць. Випуск 18. - №2 – Київ, СЕУ, Рівне: НУВГП, 2012.– С. 36-44

162. Подлевський А.А. Перспективи розвитку коопераційного співробітництва підприємств України в контексті євроінтеграції / А.А. Подлевський // Європейська інтеграція: досвід Польщі та України : кол. моногр. / за заг. ред. Н. В. Павліхи. – Луцьк – Люблін: “Drukarnia Kolor Lublin”, 2013. – 700 с. – С. 483-489.

163. Подлевський А.А. Перспективи розвитку ТНК / А.А. Подлевський, К.М. Федина // Проблеми раціонального використання соціально-економічного та природно-ресурсного потенціалу регіону: фінансова політика та інвестиції : збірник наукових праць. Випуск XV, №4, Ч. 1. – Рівне, НУВГП, 2009. – С. 140-148.

164. Подлевський А.А. Розвиток коопераційних зв'язків як чинник підвищення конкурентоспроможності підприємств / А.А. Подлевський // Стратегія забезпечення сталого розвитку України // Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. м. Київ, 20 травня 2008 р. – У трьох частинах / РВПС України НАН України. – К. : РВПС України НАН України, 2008. – Ч.3.– 334 с. – С.253-255.

165. Подлевський А.А. Роль держави у розвитку виробничої кооперації / А.А. Подлевський // Проблеми раціонального використання соціально-економічного та природно-ресурсного потенціалу регіону: фінансова політика та інвестиції: збірник наукових праць. Випуск 21. – №1– Київ, СЕУ, Рівне: НУВГП, 2015. –С. 40-46.

166. Подлевський А.А. Роль малого підприємництва в економічному розвитку України / А.А. Подлевський, К.І. Ковальчук // Проблеми раціонального використання соціально-економічного та природно-ресурсного

потенціалу регіону: фінансова політика та інвестиції: збірник наукових праць. Випуск 21. – № 4 – Київ, СЕУ, Рівне : НУВГП, 2015 – С. 79-89.

167. Подлевський А.А. Світовий досвід та особливості розвитку кластерів в Україні / А.А. Подлевський, М.О. Трофімчук // Проблеми раціонального використання соціально-економічного та природно-ресурсного потенціалу регіону: фінансова політика та інвестиції: збірник наукових праць. Випуск XIV, №1. – Київ, СЕУ / Рівне, НУВГП, 2008. – 217 с. – С.43-53.

168. Подлевський А.А. Співробітництво підприємств в контексті раціонального використання ресурсів. // Вісник НУВГП : збірник наукових праць. Випуск XII, 4 (36), Серія «Економіка. Частина 2. Проблеми, механізми та інвестиційне забезпечення раціонального природокористування» – Рівне, НУВГП, 2006. – 509 с. – С. 298-311.

169. Подлевський А.А. Стан та перспективи венчурного інвестування в Україні / А.А. Подлевський, А.С. Москалюк // Вісник НУВГП : збірник наукових праць. Випуск 2 (62), Серія «Економіка. Проблеми, механізми та інвестиційне забезпечення раціонального природокористування». – Рівне, НУВГП, 2013. – С. 162-168.

170. Подлевський А.А. Формування та перспективи розвитку інноваційних кластерів в Україні / А.А. Подлевський, М.О. Трофімчук // Проблеми раціонального використання соціально-економічного та природно-ресурсного потенціалу регіону: фінансова політика та інвестиції : збірник наукових праць. Вип.17. – № 3. – Київ, СЕУ, Рівне: НУВГП, 2011.– С. 28-35.

171. Подольский И.М. Новый труд по теории и практике кооперации / И.М. Подольский // Весник кооперации. – 1914. – Кн. 2. – С. 38.

172. Покідіна В. Як там у «науковців» [Електронний ресурс]. / В. Покідіна / Проект «Популярна економіка: ціна держави». – №40. – 30 березня 2016 р. – Режим доступу : <http://cost.ua/files/How%20are%20the%20scientists%20doing.pdf>.

173. Постанова Кабінету Міністрів України № 447 від 14.05.2008 р. «Про затвердження державної цільової економічної програми «Створення в Україні

інноваційної інфраструктури» на 2009-2013 роки»

174. Постанова Кабінету Міністрів України №1001 від 21.07.2006 р. «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року»

175. Постанова Кабінету Міністрів України №14 від 16.01.2008 р. «Про затвердження Програми діяльності Кабінету Міністрів України «Український прорив: для людей, а не політиків»

176. Пріоритети державної політики розвитку промислових кластерів в Україні. Аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.niss.gov.ua/content/articles/files/rclusteru-daf36.pdf.

177. Проект «Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для міжнародної кооперації суб'єктів літакобудування та розвитку вітчизняного літакобудування» №1461-VIII від 14.07.2016. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=4809&skl=9

178. Проект «Закону про внесення змін до розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України (щодо підтримки літакобудівної галузі)» №974-VIII від 03.02.2016 – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=3457&skl=9.

179. Проект ЄС «Гармонізація системи державних закупівель в Україні зі стандартами ЄС». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eupublicprocurement.org.ua>.

180. Публічне управління та адміністрування: навчальний посібник / Ю.Г. Кальниш, Т.М. Лозинська, В.І. Тимцуник. – Полтава : РВВВ ПДАА, 2015. – 280 с.

181. Пугачева Н.Б. Отраслевая кластеризация как механизм взаимодействия сопряженных социально-экономических институтов [Електронний ресурс] /Н.Б. Пугачева, Ю.А. Баранов // Общество : политика, экономика, право. – 2013. – №2. – С.33-35. – Режим доступу : <http://cyberleninka.ru/article/n/otraslevaya-klasterizatsiya-kak-mehanizm-vzaimodeystviya-sopryazhennyh-sotsialno-ekonomicheskikh-institutov>.

182. Развитие кластеров: сущность, актуальные подходы, зарубежный опыт [Электронный ресурс] / авт.-сост. С.Ф. Пятинкин, Т.П. Быкова. – Минск: Тесей, 2008. – 78 с. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/zarubezhnyy-opyt-klasterizatsii-v-razvitii-ekonomiki-innovatsiy#ixzz4YIN9YphZ>.

183. Райзберг Б.А. Современный экономический словарь / Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева. – М. : ИНФРА-М, 1997. – 496с.

184. Регіональна економіка [Текст] : підручник / за ред. Є. П. Качана. – Тернопіль : ТНЕУ, 2008. – 800 с. [Електронний ресурс]. –Режим доступу : <http://library.tneu.edu.ua>.

185. Регіональні програми розвитку малого і середнього підприємництва: структура, пріоритети, фінансування. [Електронний ресурс]. – К. : Центр громадської експертизи, Центр міжнародного приватного підприємництва, 2015. – 24 с. –Режим доступу : <http://platforma-msb.org>.

186. Ринок франчайзингу в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://franchisegroup.com.ua/uk/page/rynok_franchajzinga_v_ukraine_i_za_rubezhom.

187. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 947 від 09.07.2008 р. «Про схвалення концепції проекту Загальнодержавної цільової програми розвитку промисловості на період до 2017 року».

188. Рынок франчайзинга в Украине [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.harved.biz/articles/business/rynok-franchayzinga-v-ukraine>.

189. Савина Н.Б. Програмно-целевое управление проектами в инновационном кластере /Л.Е. Совик, Н.Б.Савина // Региональный инновационный кластер: концепции, опыт создания и деятельности, проблемы и перспективы: коллективная монография. – Р.Беларусь, Пинск, Полесский государственный университет. – 2016.

190. Савіна Н. Б. Інвестиційне забезпечення розвитку економічних систем / Н. Б. Савіна // Електронний науковий журнал «ЕКОНОМІКА: реалії часу» – Одеса, 2014. – Вип. 2(12). – С. 101-110. – Режим доступу: [yhttp://economics.opu.ua/files/archive/2014/n2.html](http://economics.opu.ua/files/archive/2014/n2.html).

191. Савіна Н. Б. Інвестування у логістичні системи: [монографія] / Н. Б. Савіна. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2013. – 328 с.
192. Савіна Н. Б. Логістичні засади організації економічних систем / Н. Б. Савіна // Наукові записки Львівського університету бізнесу та права: збірник наукових праць з економічних та юридичних наук. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2014. – Вип.12. – С.252-257.
193. Савіна Н. Б. Організаційно-інституційний механізм державного управління інвестиціями у економіку країни / Н. Б. Савіна // Державне управління і місцеве самоврядування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення (2; 2014; Рівне): збірник тез II Міжнародної науково-практичної конференції, 24-25 квітня 2014 р., м. Рівне. - Рівне : НУВГП, 2014. - С. 17-19.
194. Сазонець О. М. Аналіз діяльності та розвитку транснаціональних корпорацій в Україні та світі / Сазонець О. М. Широкова Н. О. // Вісник Дніпропетровського університету. Серія Світове господарство і міжнародні економічні відносини – № 10/2, Т. 20. – 2012. – С. 187-192.
195. Сайт компанії Cartli group – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cartli.ua/articles/523-autorsing-v-ukraine-dostig-milliardnyx-dollarovyx-oborotov.html>.
196. Саліхова О.Б. Ренесанс державної інтервенції у промисловий розвиток: останні світові тенденції та уроки для України / О.Б. Саліхова // Науковий журнал “Економіка України”. – 2015. – №9 (646). – С. 19-38.
197. Сапич В.І. Становлення національної моделі економічного розвитку України / В.І. Сапич, Н.М. Сапич // Mechanism of Economic Regulation. – 2013. – № 1. – С. 78-85.
198. Світовий центр даних з геоінформатики та сталого розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://wdc.org.ua/uk>.
199. Свободные экономические зоны. Выход для экономики Молдовы? // BusinessClass. Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.businessclass.md/%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B0/Svobodnie_ekonomicheskie_zoni Оскольський В.В. Кластеризація – вагомий фактор

підвищення конкурентоспроможності економіки України / В.В. Оскольський // Економіка України. – 2014. – №11 (636). – С. 4-16.

200. Серік О.Д. Концепція кластерів та її роль у формуванні конкурентоспроможної економіки держави / О.Д. Серік // Вісник Хмельницького національного університету. Серія «Еконмоічні науки». – 2009. – №3, Т. 2. – С. 214-217.

201. Сільськогосподарська обслуговуюча кооперація: словник-довідник / [за заг. ред. Р.Я. Корінця, М.П. Гриценка, М.Й. Маліка]. – Львів: НВФ «Українські технології». – 2010. – 160 с.

202. Словник іншомовних слів / [авт.-уклад. Морозов С.М., Шкарапута Л.М.]. – К : Наукова думка, 2000. – 680 с. – С. 297.

203. Смирнова Т. А. Тенденції розвитку українського ринку аутсорсингу ІТ-послуг [Електронний ресурс] / Т. А. Смирнова, Ю. М. Голей. // Матеріали V міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених і студентів «Стратегія економічного розвитку країн в умовах глобалізації» від 14 лютого 2014 року. – Режим доступу : http://confcontact.com/2014_02_meshko/39_Smyrnova.htm.

204. Соболев С.М. Малий бізнес України в контексті євроінтеграції / Стратегія економічного розвитку України . №34 (2014). – С. 33-40. С. 39.

205. Современное состояние и проблемы развития бизнеса: монография/ авт. кол.; под ред. д-ра экон. наук, проф. А.Я.Кузнецовой. – К.: УБД НБУ, 2014. – 306 с.

206. Соколенко С.И. Производственные системы глобализации: Сети. Альянсы. Партнерства. Кластеры: Укр. контекст. / С.И. Соколенко. – К. : Логос, 2002. – 647 с.

207. Соціальний концепт суспільних та економічних процесів національного розвитку [Текст] : монографія / [Безтелесна Л. І. та ін.] ; за наук. ред. д-ра экон. наук, проф. Безтелесної Л. І. ; Нац. ун-т вод. госп-ва та природокористування. – Рівне : Волинські обереги, 2015. – 183 с.

208. Специальные экономические зоны Китая [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.managment.aaanet.ru/economics/zoni-kitaya.php>.

209. Спільнота бізнес-лідерів. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ceoclub.com.ua>.

210. Сташевська Г.Н. Инновационный кластер как ядро инновационно-ориентированной экономики / Г.Н. Сташевская // Инновации. - №6. – 2009. – С. 112-117.

211. Стельмащук А.М. Державне регулювання економіки : навч. пос. / А.М. Стельмащук. – Тернопіль : ТАНГ, 2000. – 315 с.

212. Степаненко С. В. Еволюція наукових поглядів і вибір концепцій підвищення ефективності державного регулювання процесів економічного розвитку [Електронний ресурс] / С.В. Степаненко. – Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2013-2/doc/2/08.pdf>.

213. Стратегії високотехнологічного розвитку в умовах глобалізації: національний та корпоративний аспекти [Текст] : монографія / [Н. П. Мешко та ін.] ; під. ред. д-ра екон. наук, проф. Н. П. Мешко ; Дніпропетр. нац. ун-т ім. Олеся Гончара. - Донецьк : Юго-Восток, 2012. - 470 с.

214. Стратегія розвитку підприємництва: експертне бачення / [Електронний ресурс]. Л. Чорній, Н. Балдич, Н. Холодько, Я. Глібіщук. — Режим доступу : <http://fnst.org/sites/default/files/uploads/2016/10/31/strategyprnnew.pdf>.

215. Субконтрактация (субконтрактинг): общая информация // Региональный центр субконтрактации. Методическое пособие для руководителей региональных центров субконтрактации. – М., 2004. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.subcontract.ru>.

216. Теоретичні засади державного регулювання інноваційної інфраструктури : метод. рек. / авт. кол. : А. О. Дегтяр, Р. Г. Соболев, Я. В. Каледжан. – К. : НАДУ, 2012. – 44 с.

217. Тимченко Ю.В. Економічні організації кооперативного типу: теоретичний аспект. [Електронний ресурс] / Ю.В. Тимченко // Українська кооперація. – 2010. – №4. – Режим доступу : <http://www.ukrcoop-journal.com.ua>.

218. Тонюк М.О. ІТ-аутсорсинг в Україні: проблеми та прогнози

розвитку. [Електронний ресурс]. / М.О. Тонюк. – Режим доступу : <http://www.m.nayka.com.ua/?op=1&j=efektyvna-ekonomika&s=ua&z=4723>.

219. Топчієв О.Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики: навч. пос. / О.Г. Топчієв. – Одеса: Астропринт, 2005. – 632 с. – С. 418-422.

220. Тофанюк О.В. Застосування механізмів державно-приватного партнерства у бюджетному регулюванні регіонального розвитку / О.В. Тофанюк, І.Г. Чалий // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. – 2011. – № 4(16). – С. 41-53. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: [rbis-nbuv.gov.ua/http://www.niss.gov.ua/cgiirbis_64.exe](http://www.niss.gov.ua/cgiirbis_64.exe).

221. Туган-Барановський М. І. Політична економія : Курс популярний. / М. І. Туган-Барановський. – К. : Наукова думка, 1994. – 262 с.

222. Україна піднялася на три пункти у рейтингу Doing Business-2017 / Європейська правда. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/news/2016/10/25/608941>.

223. Україна : огляд економіки 2016. [Електронний ресурс]. / Видання Американської торговельної палати в Україні.– Режим доступу: <http://old.chamber.ua/2016/CP/ua/#3>.

224. Україна–Росія: Проблеми економічної взаємодії : монографія / [за ред. Пирожкова С.І., Губського Б.В., Сухорукова А.І.] – К. : НІУРВ, 2000. – 256 с.

225. Українські кооператори. Історичні нариси. – Львів : Коопосвіта, 1999. – Кн. 1. – 454 с.

226. Уманец Т.В. Государственное регулирование предпринимательской деятельности в Украине: тенденции и перспективы / Т.В. Уманец, Л.С. Шаталова // Економічні інновації. – 2015. – Випуск №59. – С. 329-333.

227. Уніят А. В. Критерії та оцінка конкурентоспроможності країн на міжнародному рівні / Алла Уніят // Галицький економічний вісник. – 2009. – № 2. – С. 7-13.

228. Филлипов П.Н. Кластеры конкурентоспособности Финляндии //

Вестник Санкт-Петербургского университета. 2004. Сер.5. Вып. 1 (№ 5). С. 71-78. [Электронный ресурс]. – Научная библиотека КиберЛенинка : Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/otraslevaya-klasterizatsiya-kak-mehanizm-vzaimo-deystviya-sopryazhennyh-sotsialno-ekonomicheskikh-institutov#ixzz4LPiUOKaS>.

229. Форсайт економіки України: середньостроковий (2015–2020 роки) і довгостроковий (2020–2030 роки) часові горизонти / наук. керівник проекту акад. НАН України М. З. Згуровський // Міжнародна рада з науки (ICSU); Комітет із системного аналізу при Президії НАН України; Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»; Інститут прикладного системного аналізу НАН України і МОН України; Світовий центр даних з геоінформатики та сталого розвитку. — Київ : НТУУ «КПІ», 2015. — 136 с.

230. Ханін І.Г. Теорія транснаціоналізації світової економіки [Текст] : підручник / І. Г. Ханін, І. Л. Сазонець ; Дніпропетр. нац. ун-т ім. Олеся Гончара. - Донецьк : Юго-Восток, 2011. - 279 с.

231. Ходаківський Є. І. Авторитаризм, синергетика руйнувань і позитивних змін : науково-популярне видання / Є. І. Ходаківський, І. Г. Грабар, Ю. С. Цал-Цалко. – Житомир, 2007. – 206 с.

232. Чайнов А.В. Краткий курс кооперации / А.В. Чайнов. – М. : Кооперативное издательство, 1925. – 247 с.

233. Черніков Д.О. Модернізація системи державної підтримки суб'єктів господарювання в Україні / Д.О. Черніков. – К. : НІСД, 2013. – 28 с.

234. Чернюк В. Наукові парки в Україні – стан та проблеми діяльності [Електронний ресурс] /В. Чернюк // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2016. – №1. – С. 68-75. – Режим доступу : <http://www.inprojournal.org/wp-content/uploads/2016/11/Chernyuk-116.pdf>.

235. Чечель О. М. Принципи та механізм державного регулювання економіки [Електронний ресурс] / О. М. Чечель // Вісник Академії митної служби України. Сер. : Державне управління. – 2013. – № 2. – С. 103–111. –

Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamscudu_2013_2_18.

236. Шаповалова И. М. Зарубежный опыт реализации государственной регуляторной политики /И.М. Шаповалова // Инвестиції: практика та досвід. – 2014. – № 10. – С. 51-55.

237. Швайка Л.А. Державне регулювання економіки. Навч. посібник [Електронний ресурс] / Л.А. Швайка. – К.: Знання. – 2006. – 435 с. Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-text-5937.html>.

238. Шевченко О.В. Інструменти підвищення інвестиційної спроможності регіонів в контексті розкриття внутрішнього потенціалу розвитку Аналітична доповідь. [Електронний ресурс] / О.В. Шевченко // Національний інститут стратегічних досліджень. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1658>.

239. Шейко Ю. Перспективи України як топ-експортера зброї: убивча конкуренція і сумнівна користь для економіки [Електронний ресурс]. / Ю. Шейко. – Режим доступу : <http://www.dw.com/ukперспективи-україни-як-топ-експортера-зброї-убивча-конкуренція-і-сумнівна-користь-для-економіки/a-18483952>.

240. Шепеленко О. Г. Державне регулювання інноваційної діяльності у Фінляндії: досвід регіонів [Електронний ресурс] / О. Г. Шепеленко. – Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2013-2/doc/4/04.pdf>.

241. Шильченко Т.Н. Потенциал развития кластеров в экономике региона / Т.Н. Шильченко // Вестник Таганрогского института управления и экономики. – 2014. – № 1. – С. 25-32.

242. Шовкун І. А. Міжнародна виробнича кооперація в системі зовнішньої торгівлі України [Електронний ресурс] / І. А. Шовкун // Збірник наукових праць Національного університету кораблебудування. – 2014. – № 2. – С. 112-117. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnuk_2014_2_21.

243. Charles W.L. Hill «International Business – Competing in the Global Marketplace» – IRWIN – 1992., с. 223.

244. EBRD (2014), Business Environment and Enterprise Performance

Survey, BEEPS V (2011-2014), European Bank for Reconstruction and Development, London. Dataset available at <http://ebrd-beeps.com>.

245. Göran Lindqvist, Christian Ketels, Örjan Sölvell The Cluster Initiative Greenbook 2.0: Ivory Tower Publishers, Stockholm, 2013. – P. 3

246. Index of Doing Business. – [E-resource]: Access mode: <http://www.doingbusiness.org>

247. Index of Economic Freedom. – [E-resource]: Access mode: <http://www.heritage.org>

248. OECD (2016), SME Policy Index: Eastern Partner Countries 2016: Progress in the Implementation of the Small Business Act for Europe, OECD Publishing, Paris. Dataset available at <http://www.oecd.org/countries/belarus/sme-policy-index-eastern-partner-countries-2016-9789264246249-en.htm>.

249. Official sait of The United Nations Economic Commission for Europe. – [E-resource]: Access mode: <http://www.unece.org>.

250. OSB'lerin fiziki durumu// OSB Üst Kuruluşu : офіц. веб-сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.osbuk.org.tr/haber/images/1-osb_ler%C4%B0n_f%C4%B0z%C4%B0k%C4%B0_durumu\(4\).pdf](http://www.osbuk.org.tr/haber/images/1-osb_ler%C4%B0n_f%C4%B0z%C4%B0k%C4%B0_durumu(4).pdf).

251. Petersen K. Clusters and clustering policy: a guide for regional and local policy makers [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cor.europa.eu/en/documentation/studies/Documents/Clustersand-Clustering-policy.pdf>.

252. Podlevskyi A. Essence and forms of government regulation of industrial cooperation/ A. Podlevskyi, O. Podlevska // International Journal of New Economics and Social Sciences. – № 1 (3). – Świnoujście – 2016. – 258 p. – P.249-258.

253. The Global Competitiveness Index. – [E-resource]: Access mode: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2015-2016/report-highlights>.

254. The Legatum Prosperity Index. – [E-resource]: Access mode: <http://www.prosperity.com>.

255. The Small Business Innovation Development Act of 1982 - P.L. 102-567, and 1992 - P.L. 102-564.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1 – Класифікація ВК за різними ознаками

№ п/п	Класифікаційна ознака	Типи виробничої кооперації	Характеристика
1	2	3	4
1.	За територіальною ознакою	– міжфірмова	ВК виникає між кількома підприємствами
		– регіональна	ВК реалізується на рівні певного регіону
		– національна	ВК реалізується на національному рівні
		– міжнародна	у процесах ВК задіяні міжнародні учасники
2.	За кількістю суб'єктів	– двостороння	у процесі ВК беруть участь двоє суб'єктів
		– багатостороння	у процесі ВК беруть участь більше двох суб'єктів
3.	За напрямом кооперації	– вертикальна	об'єднує підприємства, які здійснюють різні взаємозв'язані стадії виробничого процесу, починаючи від заготівлі сировини і закінчуючи складанням готової продукції. Зокрема розрізняють вертикальну кооперацію з підприємством-постачальником («вниз») і підприємством-споживачем («вгору»)
		– горизонтальна	здійснюється між підприємствами одного профілю і базується на розподілі між фірмами виробничих програм, обміні певними комплектуючими виробами, організації суспільного випуску продукції
		– гетерогенна (змішана)	поєднує в собі обидва попередні типи і особливо поширений при виробництві конструктивно складних видів машин та устаткування
4.	За виробничою ознакою	– предметна	головне підприємство одержує від інших підприємств-кооперантів готову продукцію для комплектування певного виду продукції
		– подетальна	виробництво окремих частин продукту
		– технологічна	виконання окремих операцій чи стадій технологічного процесу

продовження табл. А.1

1	2	3	4
5.	За терміном кооперації	– короткострокова	ВК здійснюється у терміни до 3-х років (період коливається залежно від галузі)
		– довгострокова	ВК здійснюється більше 3 років
6.	За галузевою ознакою	– внутрішньогалузева	здійснюється між підприємствами однієї галузі
		– міжгалузева	здійснюється між підприємствами різних галузей
7.	За ступенем об'єднаності	– стратегічна (договірна)	регулювання відносин між кооперантами відбувається на основі договорів (формальних чи неформальних)
		– інтегрована (об'єднання капіталів)	ВК реалізується із об'єднанням капіталів кооперантів
8.	За складовими елементами	– організаційна	виникає при організації виробництва чи на стадії налагодження ВК
		– науково-технічна	виникає при використанні сучасних досягнень науки і техніки
		– інформаційно-маркетингова	виникає при формуванні бренду, інформаційних кампаніях чи плануванні комплексу маркетингових заходів
		– продуктова	реалізується безпосередньо у площині безпосереднього виробничого процесу виробництва певного продукту
		– логістична	виникає при плануванні і реалізації логістичних каналів організації виробництва кооперованого продукту
– фінансова	здійснюється при вирішенні фінансових питань на всіх стадіях виробництва кооперованого продукту		
9.	За характером взаємодії	– комплексна	співпраця відбувається одночасно за багатьма видами ВК
		– вузьконаправлена	має місце моноспеціалізація ВК

продовження табл. А.1

1	2	3	4
10.	За видом економічної діяльності	– промислова	ВК у промисловій сфері
		– сільськогосподарська	ВК у сільськогосподарській сфері
		– у сфері послуг	ВК у сфері послуг
		– у сфері будівництва	ВК у будівництві
		– у сфері торгівлі	ВК у сфері торгівлі
11.	За ступенем інноваційних рішень	– традиційна	акцент ставиться в основному на «традиційний набір» вигід кооперантів як зменшення трансакційних витрат, розширення ринку збуту, доступ до інформації чи фінансових ресурсів
		– інноваційна	пріоритетними цілями виробничої кооперації є спільна розробка нових інноваційних рішень та продуктів, що дозволить збільшити переваги учасників такої кооперації на більш якісному рівні
12	За формою організації	– жорсткі	реалізуються на статутних взаємовідносинах, коли учасники співпрацюють задля досягнення спільного результату, юридично і організаційно об'єднуючись у нові суб'єкти господарювання
		– змішані	є проміжним варіантом між жорсткими і м'якими формами у вигляді договірних (контрактних) умов співробітництва.
		– м'які	передбачають співпрацю без чіткої формалізації (неформальні домовленості) виробничої кооперації

Джерело: Складено автором

ДОДАТОК Б

Характеристика різних форм організації ВК

Таблиця Б.1 – Жорсткі форми організації ВК

Форми організації ВК	Характеристика	Переваги	Недоліки	Роль держави (заходи державного регулювання)
1	2	3	4	5
Спільне підприємство	Підприємства, які створюються компаніями двох або більше країн, дають можливість поєднати ресурси, досвід, зв'язки	Можливість використання передових технологій, «ноу-хау» Вихід на нові ринки Доступ до інновацій Стимулювання інвестицій	Ризик отримання застарілих технологій та екстенсивного використання природних ресурсів Ризик нерівноправного партнерства	Стимулювання інвестицій у розвиток країни Державні програми Фіскальна політика
Холдинг	Добровільне об'єднання підприємств з метою управління іншими компаніями за допомогою володіння контрольними пакетами їх акцій	Реалізація значних фінансових проєктів Субсидіарну відповідальність перед кредиторами Відносно широка економічна незалежність учасників	Розбіжності між функціями власності та контролю Управління здійснюється керуючою компанією Складність управлінської структури	Антимонопольне регулювання Стимулювання інвестицій у розвиток країни
ТНК	Підприємства, що складаються з материнського підприємства та його закордонних філіалів, здійснює міжнародне виробництво на основі прямих іноземних інвестицій	Приносить сучасні технології у країну Збільшення робочих місць, зайнятості та доходів бюджету Відкриває доступ на міжнародні ринки	Може загрожувати економічній безпеці регіону чи держави Ризики екологічного та соціального характеру Загроза значного впливу на внутрішню політику та економіку	Співробітництво Антимонопольне регулювання Протекціоністські заходи Стимулювання розвитку інноваційної діяльності з прив'язкою до території країни Стимулювання інвестицій у розвиток країни
ПФГ	Зареєстрована у встановленому порядку група юридично незалежних підприємств, фінансових та інвестиційних інститутів, які об'єднали свої матеріальні ресурси для досягнення загальної мети	Здатність конкурувати на міжнародних ринках як сильний гравець Акумуляція фінансових та виробничих ресурсів для більш продуктивного використання	Зниження конкуренції через надмірну концентрацію Можливість значного економічного (і політичного) впливу на регіон чи галузь	Антимонопольне регулювання Фіскальна політика Стимулювання розвитку інноваційної діяльності з прив'язкою до території країни

продовження табл. Б.1

1	2	3	4	5
Картель	Об'єднання підприємств переважно однієї галузі для узгодження між виробниками однойменної продукції з метою погоджування конкурентної боротьби та розподілу ринку	Акумуляування ресурсів Фінансова незалежність учасників	Зазвичай функціонує в межах однієї галузі чи напряду Можливість значного економічного (і політичного) впливу на регіон чи галузь	Антимонопольне регулювання Стимулювання розвитку інноваційної діяльності з прив'язкою до території країни Фіскальна політика
Синдикат	Організаційна форма існування різновиду картельної угоди, що передбачає реалізацію продукції учасників через створення спільного збутового органу або збутової мережі одного з учасників об'єднання	Економічна та юридична незалежність учасників Використання готових мереж збуту	Розбіжності між функціями власності та контролю Більше підходить для підприємств з одноманітною продукцією	Антимонопольне регулювання Фіскальна політика Стимулювання розвитку інноваційної діяльності з прив'язкою до території країни
Пул	Вид об'єднання учасників ринку, прибуток і витрати якого надходять до загального фонду і розподіляються між ними відповідно до заздалегідь встановленої пропорції	Отримання додаткових прибутків Акумуляція ресурсів та зменшення трансакційних витрат	Монополізація ринку Штрафні санкції за умови застосування антимонопольного законодавства	Антимонопольне регулювання Фіскальна політика
Концерн	Статутне об'єднання підприємств, інших організацій, на основі їх фінансової залежності від одного або групи учасників об'єднання, з централізацією функцій науково-технічного та виробничого розвитку, інвестиційної, фінансової, зовнішньоекономічної діяльності	Консолідує ресурси та покращує управління для стратегічного розвитку Тривалий період функціонування	Загроза зниження конкуренції, монополізації ринку Певна фінансова залежність учасників Обмежене право виходу із концернів	Участь держави як учасника Антимонопольне регулювання

продовження табл. Б.1

1	2	3	4	5
Консорціум	Тимчасова угода між підприємствами про спільне проведення крупних, здебільшого, операцій фінансових	Акумуляція значних ресурсів на певну ціль Солідарна майнова відповідальність Можливість учасників брати участь у кількох консорціумах	Нетривалість об'єднання Фінансова залежність Обмеженість цілей чи інтересів	Участь держави як учасника Антимонopolне регулювання
Кооператив	Юридична особа, утворена фізичними та/або юридичними особами, які добровільно об'єдналися на основі членства для ведення спільної господарської та іншої діяльності з метою задоволення своїх економічних, соціальних та інших потреб на засадах самоврядування.	Акумуляція ресурсів на певну ціль Солідарна майнова відповідальність у вигляді пая	Нерівномірність вкладеного пая і результатів діяльності Обмеженість цілей чи інтересів	Участь держави як учасника Фіскальна політика Податкові преференції Державні дотації Державні програми

Таблиця Б.2 – Змішані форми організації ВК

Форми організації ВК	Характеристика	Переваги	Недоліки	Роль держави (заходи державного регулювання)
1	2	3	4	5
Субконтрактинг	Форма співпраці між великими та малими і середніми підприємствами, за якою велике підприємство на основі договору розміщує замовлення, а мале чи середнє підприємство повністю чи частково бере участь у його виконанні	Оптимізація зовнішніх для підприємств зв'язків та внутрішньовиробничих процесів Забезпечує більш ефективне та якісне виробництво Розвиток конкурентоздатності МСП	Можливий зрив замовлення через невиконання договору Можливість корупційних схем, упередженого відбору можливих учасників	Фіскальна політика Податкові преференції (наприклад, за умови використання у субконтрактингу інноваційної продукції національного походження) Державні програми
Аутсорсинг	Передача організацією певних бізнес-процесів або виробничих функцій на обслуговування іншій компанії, що спеціалізується у відповідній галузі	Забезпечує оптимізацію структури управління підприємством, покращення діяльності за рахунок підвищення ефективності виконання окремих бізнес-процесів	Зменшення повноважень управління та збільшення залежності від аутсорсера, ризик витоку конфіденційної інформації	Фіскальна політика Державні програми (наприклад, програма розвитку ІТ-аутсорсингу з метою створення національних ІТ-компаній із міжнародною репутацією)
Франчайзинг	Спосіб ведення бізнесу, за якого крупне підприємство (франчайзер) на платній основі передає права на використання своєї торгівельної марки, патентів, ліцензій, ноу-хау та інших об'єктів інтелектуальної власності (франшизу) незалежним підприємцям (франчайзі)	Фінансова, технологічна та брендова підтримка з боку великого підприємства Розширення ринків збуту при менших затратах Врахування регіональних особливостей при просуванні продукту Нижчі ризики ведення підприємницької діяльності	Часткова втрата контролю над ситуацією Недотримання отримувачем умов франшизи, що може спричинити репутаційні втрати Обмеженість підприємницької ініціативи франчайзі	Фіскальна політика Податкові преференції Державні програми (наприклад, розвиток національних франшиз із подальшою їх інтернаціоналізацією)
Венчурний бізнес	Різновид співробітництва, коли венчурний інвестор вкладає капітал у потенційні інноваційні розробки з метою отримання високих прибутків із врахування великих ризиків	Фінансова підтримка впровадження інноваційних розробок Висока прибутковість Можливість отримати унікальні передові технології	Значний ризик некупності певного проекту Ризик втрати контролю над власними розробками для авторів продукту	Податкові преференції Державні інноваційні програми Співробітництво Державні замовлення Фіскальна політика Пільгове кредитування

продовження табл. Б.2

1	2	3	4	5
Лізинг	Різновид співробітництва, коли одна сторона (лізингодавець) передає у виключне користування на визначений строк іншій стороні (лізингоодержувач) певне майно	Доступ до нової техніки без значних інвестицій Можливість використання вивільнених коштів від купівлі майна на розвиток фірми Гарантії виплати кредитів	Ризик неправильного вибору технологічного напряму Неможливість використовувати як власне майно	Фіскальна політика Пільгове кредитування Співробітництво
Толінг	Організація виробництва з перероблення давальницької сировини, при якому переробник отримує як плату за свої послуги частину сировини чи готової продукції, або ж певну суму грошей згідно умов договору	Гнучкість варіантів розрахунків між сторонами Завантаженість вільних потужностей переробного підприємства-партнера	Стратегічно негативно впливає на розвиток регіонального господарства Відсутність стимулів для інноваційного розвитку співпраці Нижчі податкові надходження до бюджетів різних рівнів Висока ймовірність екологонебезпечних виробництв	Протекціоністські заходи Фіскальна політика
Ліцензійний договір	Передача ліцензії на умовах, визначених за взаємною згодою учасників таких договірних відносин з урахуванням вимог законодавства	Можливість інтенсифікації інноваційної діяльності Акумуляція ліцензіаром фінансових ресурсів Можливість використовувати ліцензіатом сучасних технологій	Обмеженість діяльності в межах договору Значні фінансові вкладання	Державні програми Фіскальна політика

Таблиця Б.3 – М'які форми організації ВК

Форми організації ВК	Характеристика	Переваги	Недоліки	Роль держави (заходи державного регулювання)
1	2	3	4	5
Кластер	Взаємодія компаній, постачальників устаткування, комплектуючих, спеціалізованих послуг, інфраструктури, науково-дослідних інститутів, вузів та інших організацій на певній території, які взаємодоповнюють і посилюють конкурентні переваги один одного	Синергетичний ефект від комплексної взаємодії учасників та економії ресурсів Мобілізація в одному місці вмотивованих учасників Можливість взаємодії бізнесу, влади та науково-освітніх закладів Тривале функціонування	Складність діагностики та формування Високі вимоги щодо довіри та взаємодії Можливі проблеми із координацією учасників із часом	Протекціоністські заходи Фіскальні стимули Стимулювання розвитку інноваційної діяльності з прив'язкою до території країни Державні дотації Участь як партнера в рамках ДПП чи каталізатора
Стратегічний альянс	Група функціонуючих спільно протягом відповідного часу компаній, котрі об'єднали свої зусилля з метою ефективного використання сприятливої ситуації	Гнучкість Розвиток партнерських відносин між потенційними конкурентами	Тимчасовість функціонування Зниження конкуренції при умові трансформації до жорстких форм організації ВК	Участь як партнера в рамках ДПП Стимулювання розвитку інноваційної діяльності з прив'язкою до території країни
Бізнесові (ділові мережі)	Співробітництво підприємств задля просування власних інтересів	Гнучкість Вільний вхід та вихід із мережі Здатність акумулювати ресурси для вирішення певних цілей	Несистемність комунікацій Нетривале функціонування	Фіскальні стимули Координація на галузевому чи регіональному рівнях Співробітництво
Спільні проекти	Тимчасове співробітництво компаній, котрі об'єднали свої зусилля з метою здійснення певного проекту	Здатність акумулювати ресурси для вирішення певних цілей Можливість виникнення довгострокового стратегічного партнерства	Нетривале функціонування	Участь як партнера в рамках ДПП чи каталізатора (особливо у соціальній чи екологічній сферах) Фіскальна політика
Асоціація	Створюється з метою Координації діяльності учасників, узгодження дій стосовно визначення цін, освоєння ринків збуту, захисту інтересів своїх членів тощо	Дозволяють координувати, захищати та лобіювати інтереси учасників асоціацій Самостійність учасників Збільшення фінансових можливостей	Ризик виникнення «кишенькових» структур для відстоювання особистих інтересів Потенційні можливості для монополізації певного ринку Нетривалий період діяльності	Координація на галузевому чи регіональному рівнях Співробітництво Делегування певних повноважень (збір статистичних даних, експертиза законодавства)

Додаток В

Таблиця В.1 – Індикатори ефективності ДРВК

Рівень ВК	Формалізовані		Неформалізовані	
	економічні	соціальні	економічні	соціальні
1	2	3	4	5
макро-	<ul style="list-style-type: none"> - збільшення ВВП за рахунок використання переваг різних форм організації ВК; - збільшення кількості різних форм ВК; - збільшення кількості МСП як основа формування значимого і активного середнього класу; - прискорення термінів комерціалізації інноваційних проектів; - покращення показників держави у міжнародних рейтингах; - приріст прямих іноземних інвестицій; - збільшення експорту продукції (насамперед з високою часткою інновацій). 	<ul style="list-style-type: none"> - зменшення % безробіття; - впровадження нових соціальних та економічних стандартів; - підвищення соціальних стандартів; - повніше використання регіонами та галузями своїх переваг для займання «своїх» ніш на глобальному ринку через збільшення ВРП та частки експорту; - кількість програм стимулювання розвитку системи самоорганізації учасників ВК 	<ul style="list-style-type: none"> - зміна структури національної економіки в бік посилення високотехнологічності, енергоефективності та продуктивності; - підвищення інвестиційного клімату країни; - покращення якості кооперованої продукції; - формування тріади «бізнес-наука-державна»; - ступінь виконання державою регулюючих заходів; - рівень державної підтримки виробничої кооперації.ВК 	<ul style="list-style-type: none"> - покращення якості форм організації ВК; - зростання довіри бізнес-партнерів; - якісне покращення рівня життя населення. - оновлення систем освіти та науки.
мезо-: - регіон	<ul style="list-style-type: none"> - збільшення обсягів виробництва спеціалізованої продукції та її реалізації за межами регіону; - збільшення кількості ВП з категорії МСП; - приріст валового регіонального продукту; - приріст внутрішніх та іноземних інвестицій. 	<ul style="list-style-type: none"> - збільшення кількості зайнятого населення; - підвищення рівня спеціалізованої освіти; - підвищення рівня доходів населення; - збільшення рівня доходів до регіональних бюджетів; - підвищення бренду регіону. 	<ul style="list-style-type: none"> - формування регіонального портрета спеціалізації; - підвищення інвестиційної привабливості регіону; - формування потужних регіональних гравців з високою конкурентноспроможністю. 	<ul style="list-style-type: none"> - згуртованість громад (особливо у депресивній та сільській місцевостях); - зміна соціального профілю регіону; - підвищення якості життя.

Продовження табл. В.1

1	2	3	4	5
- галузь	<ul style="list-style-type: none"> - збільшення кількості кооперантів ВП з категорії МСП; - підвищення частки інноваційної продукції у загальному обсязі реалізованої продукції галузі; - зменшення термінів створення інноваційної (високотехнологічної) продукції - збільшення інвестицій у інновації та основний капітал 	<ul style="list-style-type: none"> - зростання заробітної плати у межах галузі; - чисельність зайнятих у високотехнологічних галузях 	<ul style="list-style-type: none"> - збільшення виробництва інноваційної (креативної) продукції у галузі; - підвищення якості продукції; 	<ul style="list-style-type: none"> - виникнення дієвих професійних спілок, асоціацій, адвокатів; - формування пулу спеціалізованих підприємств та організацій на засадах виробничої кооперації; - підвищення престижності галузі;
мікро-	<ul style="list-style-type: none"> - питома вага напівфабрикатів чи покупних матеріалів у вартості продукції в межах кооперації; - збільшення прибутковості за рахунок зменшення транзакційних витрат; - вихід на нові ринки збуту; - оновлення основних фондів; - кількість інноваційної продукції 	<ul style="list-style-type: none"> - покращення рівня співробітництва та довіри у підприємницькому середовищі; - сприяння обміну необхідною інформацією та досвідом 	<ul style="list-style-type: none"> - покращення якості та інноваційності продукції; - підвищення «впізнаваності» і ефективності спільного із партнерами бренду (наприклад кластеру) 	<ul style="list-style-type: none"> - збереження та оновлення кадрового потенціалу; - формування культури довіри та співробітництва в компанії.

Додаток Г

Таблиця Г.1 – Кількість підприємств за їх розмірами за видами економічної діяльності

1	Код за КВЕД –2010	Роки	Великі підприємства		Середні підприємства		Малі підприємства		З них мікропідприємств а	
			одиниць	у %	одиниць	у %	одиниць	у %	одиниць	у %
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Усього		2010	586	0,2	20983	5,5	357241	94,3	300445	79,3
		2011	659	0,2	20753	5,5	354283	94,3	295815	78,7
		2012	698	0,2	20189	5,5	344048	94,3	286461	78,5
		2013	659	0,2	18859	4,8	373809	95,0	318477	81,0
		2014	497	0,1	15906	4,7	324598	95,2	278922	81,8
Сільське, лісове та рибне господарство	А	2010	13	0,0	3440	6,8	47213	93,2	42972	84,8
		2011	16	0,0	3274	7,9	38387	92,1	33081	79,4
		2012	26	0,1	3143	6,6	44487	93,3	39103	82,1
		2013	27	0,1	2915	5,8	46906	94,1	41495	83,2
		2014	28	0,1	2595	5,6	43389	94,3	38430	83,5
Промисловість	В+С+D+E	2010	347	0,7	6107	12,8	41373	86,5	30775	64,3
		2011	407	0,9	5998	12,6	41074	86,5	30248	63,7
		2012	410	0,9	5802	13,4	37144	85,7	26373	60,8
		2013	382	0,8	5569	11,3	43179	87,9	32582	66,3
		2014	289	0,7	4791	11,3	37107	88,0	28263	67,0
Будівництво	F	2010	10	0,0	1499	3,9	36706	96,1	30533	79,9
		2011	10	0,0	1453	3,9	36081	96,1	29836	79,5
		2012	12	0,0	1389	4,1	32676	95,9	26436	77,6
		2013	13	0,0	1214	3,4	34958	96,6	29236	80,8
		2014	4	0,0	930	3,1	28851	96,9	24468	82,1
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	G	2010	154	0,2	4102	3,7	105898	96,1	91104	82,7
		2011	161	0,2	4161	3,7	107316	96,1	92515	82,9
		2012	173	0,2	3950	3,8	99675	96,0	85492	82,4
		2013	164	0,2	3675	3,3	106575	96,5	93166	84,4
		2014	126	0,1	3004	3,2	90842	96,7	80028	85,2
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	H	2010	33	0,3	1240	9,1	12330	90,6	9385	69,0
		2011	34	0,2	1279	8,7	13479	91,1	10351	70,0
		2012	37	0,2	1301	8,4	14134	91,4	10871	70,3
		2013	37	0,2	1291	7,7	15482	92,1	12317	73,3
		2014	28	0,2	1124	7,5	13757	92,3	11095	74,4
Тимчасове розміщення й організація харчування	I	2010	3	0,0	421	4,3	9353	95,7	7440	76,1
		2011	2	0,0	437	4,4	9441	95,6	7454	75,4
		2012	2	0,0	451	4,8	9042	95,2	7176	75,6
		2013	1	0,0	430	4,3	9665	95,7	7916	78,4
		2014	1	0,0	291	3,7	7593	96,3	6342	80,4
Інформація та телекомунікації	J	2010	9	0,1	409	3,1	12771	96,8	10728	81,3
		2011	10	0,1	429	3,0	13933	96,9	11748	81,7
		2012	13	0,1	411	3,1	13024	96,8	10765	80,0
		2013	12	0,1	406	2,7	14467	97,2	12304	82,7
		2014	6	0,0	374	2,8	12939	97,2	11113	83,4
Фінансова та страхова діяльність	K	2010	7	0,1	441	7,8	5254	92,1	4500	78,9
		2011	7	0,1	453	8,1	5133	91,8	4395	78,6
		2012	11	0,2	500	10,1	4461	89,7	3735	75,1
		2013	8	0,2	366	7,3	4622	92,5	3888	77,8
		2014	1	0,0	326	7,4	4083	92,6	3414	77,4
Операції з нерухомим майном	L	2010	1	0,0	734	2,7	26868	97,3	23090	83,7
		2011	1	0,0	727	2,5	28055	97,5	24201	84,1
		2012	3	0,0	699	2,2	31419	97,8	27820	86,6
		2013	3	0,0	596	1,7	34477	98,3	31110	88,7
		2014	1	0,0	481	1,5	30719	98,5	27875	89,3

Продовження таблиці Г.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	0	10
Професійна, наукова та технічна діяльність	М	2010	5	0,0	938	2,9	31246	97,1	27491	85,4
		2011	7	0,0	905	2,8	32051	97,2	28431	86,3
		2012	7	0,0	875	2,8	30091	97,2	26614	85,9
		2013	6	0,0	809	2,4	33131	97,6	29923	88,1
		2014	6	0,0	692	2,3	29330	97,7	26674	88,8
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	N	2010	1	0,0	1051	6,6	14959	93,4	11797	73,7
		2011	3	0,0	1067	6,4	15704	93,6	12645	75,4
		2012	1	0,0	1109	6,9	14976	93,1	11889	73,9
		2013	3	0,0	1090	6,2	16385	93,8	13196	75,5
		2014	3	0,0	897	5,9	14277	94,1	11591	76,4
Освіта	P	2010	1	0,0	108	4,4	2345	95,6	1875	76,4
		2011	–	–	95	3,9	2339	96,1	1884	77,4
		2012	–	–	77	3,6	2085	96,4	1663	76,9
		2013	–	–	68	2,9	2299	97,1	1892	79,9
		2014	–	–	58	2,8	2023	97,2	1689	81,2
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	Q	2010	–	–	294	6,3	4390	93,7	3347	71,5
		2011	–	–	290	5,9	4593	94,1	3485	71,4
		2012	–	–	283	6,1	4353	93,9	3194	68,9
		2013	–	–	266	5,4	4648	94,6	3454	70,3
		2014	–	–	204	5,0	3889	95,0	2873	70,2
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	R	2010	2	0,1	107	5,1	1969	94,8	1719	82,7
		2011	1	0,1	100	4,5	2113	95,4	1822	82,3
		2012	3	0,1	135	6,7	1889	93,2	1554	76,7
		2013	3	0,1	108	4,6	2230	95,3	1946	83,1
		2014	4	0,2	95	4,9	1847	94,9	1627	83,6
Надання інших видів послуг	S	2010	–	–	92	2,0	4566	98,0	3689	79,2
		2011	–	–	85	1,8	4584	98,2	3719	79,7
		2012	–	–	64	1,4	4592	98,6	3776	81,1
		2013	–	–	56	1,2	4785	98,8	4052	83,7
		2014	–	–	44	1,1	3952	98,9	3440	86,1

Додаток Д

Таблиця Д.1– Порівняльна таблиця відмінних рис сільськогосподарських обслуговуючих і виробничих кооперативів

	Обслуговуючий кооператив	Виробничий кооператив
<i>Мета діяльності</i>	Збільшувати прибуток членів	Отримання прибутку для самого підприємства
<i>Мета об'єднання</i>	Надавати послуги для розвитку власного виробництва членів	Спільне виробництво
<i>Засновники</i>	Юридичні і фізичні особи	Лише фізичні особи
<i>Трудова участь у процесі виробництва</i>	Не передбачається	Обов'язкова трудова участь
<i>Участь у господарській діяльності</i>	Обов'язкова участь у господарській діяльності	Не передбачається
<i>Розподіл прибутку</i>	Між членами кооперативу пропорційно участі в господарській діяльності (або через кооперативні виплати, або через надання послуг за цінами нижчими за ринкові)	Основний дохід членів є заробітна плата, яку вони отримують працюючи в кооперативі (кооперативні виплати є додатковим шляхом розподілу прибутку)
<i>Види</i>	Різні, в залежності від послуг які необхідні членам (переробні, заготівельно-збутові, постачальницькі, сервісні, багатофункціональні та інші)	Немає розподілу на види
<i>Надання послуг не членам</i>	Максимум 20%	Можливо, але не є метою кооперативу і може призвести до зміни податкового статусу

ДОДАТОК Е

Таблиця Е.1 – Інформація про індустриальні (промислові) парки, включені до Реєстру індустриальних (промислових) парків станом на 25.04.2016р.

№ п/п	Найменування індустриального (промислового) парку	Місце-знаходження	Дата включення в Реєстр	Строк, на який створено (роки)	Загальна площа земельної ділянки (га)	Ініціатор створення	Керуюча компанія	Учасник	
								назва	вид діяльності учасника згідно з КВЕД 009:2010
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	Долина	м. Долина Івано-Франківської області	03.02.2014	30	27,14	Долинська міська рада Івано-Франківської області	Комунальне підприємство Долинської міської ради «Долина – інвест»	відсутні	
2	Славута	м. Славута Хмельницької області	07.02.2014	50	50,00	Славутська міська рада Хмельницької області	Комунальне підприємство «Славутський міський центр земельно-кадастрових робіт»	відсутні	
3	Львівський індустриальний парк "Рясне - 2"	м. Львів, у межах промвузла "Рясне - 2"	07.02.2014	50	23,49	Львівська міська рада	ТзОВ «СіТіПарк Львів»	відсутні	
4	Індустриальний парк "Коростень"	м. Коростень Житомирської області	01.04.2014	30	42,20	Коростенська міська рада Житомирської області	ТОВ «Екобау Сервіс»	відсутні	
5	Індустриальний парк "Центральний"	м. Кременчук Полтавської області	01.04.2014	50	168,55	Кременчуцька міська рада Полтавської області	відсутня	ТОВ «Шосткинський елеватор»	

продовження таблиці Е.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
6	Індустріальний парк "Свема"	м. Шостка Сумської області	06.06.2014	30	92,00	Шосткинська міська рада Сумської області	Комунальне підприємство Індустріальний парк «Свема»	<i>відсутні</i>	01.11 Вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур 01.50 Змішане сільське господарство 01.61 Допоміжна діяльність у рослинництві 01.63 Післяурожайна діяльність 01.64 Оброблення насіння для відтворення 46.21 Оптова торгівля зерном, необробленим тютюном, насінням і кормами для тварин
7	Індустріальний парк "Соломоново"	с. Соломоново Ужгородського району Закарпатської області	06.06.2014	30	66,20	ТзОВ "Сезпарксервіс", ТзОВ "Євромотор", ТзОВ "Євроавтотек", ТзОВ "РІК"	ТзОВ "Сезпарксервіс"	<i>відсутні</i>	
8	"Перший український індустріальний парк"	смт. Велика Димерка Броварського району Київської області	08.07.2014	40	105,00	ТзОВ "Земельний союз"	<i>відсутня</i>	<i>відсутні</i>	

продовження таблиці Е.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
9	Індустріальний парк "BIONIC HILL"	м. Київ http://www.bionic-hill.com/	01.09.2014	39	56,74	Товариство з обмеженою відповідальністю "Біонік Девелопмент"	<i>відсутня</i>	<i>відсутні</i>	
10	Індустріальний парк "iPark"	с. Візирка Комінтернівського району Одеської області http://ipark.info/	01.09.2014	49	16,00	громадяни України Ставніцер Андрій Олексійович, Мушинська Валентина Костянтинівна	ТОВ з П "Трансінвестсервіс"	<i>відсутні</i>	
11	Індустріальний парк "Кривбас"	м. Кривий Ріг Дніпропетровської області	01.09.2014	30	26,03	Криворізька міська рада Дніпропетровської області	<i>відсутня</i>	<i>відсутні</i>	
12	Індустріальний парк "Тростянець"	м. Тростянець Сумської області	14.10.2014	30	39,96	Тростянецька міська рада Сумської області	ТОВ "Екобау Сервіс Ост"	<i>відсутні</i>	
13	Індустріальний парк "Мироцьке"	с. Мироцьке Києво-Святошинського району Київської області	30.05.2016	30	36,67	громадянин України Іванченко Леонід Васильович	ТОВ "Індустріальний парк Мироцьке"		

Додаток Ж

Таблиця Ж.1 – Коефіцієнти визначення спеціалізації галузі у регіональному вимірі з метою стимулювання розвитку державою найбільш відповідних форм ВК

Показник	Формула розрахунку	Значення показника
1	2	3
Коефіцієнт виробництва продукції на душу населення	$K_d = \frac{\omega_{грк}}{\omega_{нрк}},$ де $\omega_{грк}$ – питомої вага галузі регіону в галузі господарства країни; $\omega_{нрк}$ – питома вага населення регіону в населенні країни	(1) Якщо коефіцієнт більше одиниці, то галузь вважається галуззю спеціалізації
Коефіцієнт спеціалізації	$K_c = \frac{\omega_{гр}}{\omega_{гк}},$ де $\omega_{гр}$ – питомої вага галузі регіону в обсязі випуску продукції галузі країни; $\omega_{гк}$ – питомої ваги господарства регіону в господарстві країни	(2) Якщо коефіцієнт більше одиниці, то галузь вважається галуззю спеціалізації
Коефіцієнт локалізації за обсягом випуску продукції	$K_{л_{вп}} = \frac{\omega_{впр}}{\omega_{впк}},$ де $\omega_{впр}$ – питомої вага обсягу випуску продукції в господарстві регіону; $\omega_{впк}$ – питома вага обсягу випуску продукції в господарстві країни	(3) Якщо коефіцієнт більше одиниці, то галузь вважається галуззю спеціалізації
Коефіцієнт локалізації за кількістю діючих підприємств	$K_{л_{дп}} = \frac{\omega_{дпр}}{\omega_{дпк}},$ де $\omega_{дпр}$ – питомої вага діючих підприємств в господарстві регіону; $\omega_{дпк}$ – питома вага діючих підприємств в господарстві країни	(4) Якщо коефіцієнт більше одиниці, то галузь вважається галуззю спеціалізації
Коефіцієнт локалізації за кількістю малих підприємств	$K_{л_{мп}} = \frac{\omega_{мпр}}{\omega_{мпк}},$ де $\omega_{мпр}$ – питомої вага кількості малих підприємств у господарстві регіону; $\omega_{мпк}$ – питома вага кількості малих підприємств в господарстві країни	(5) Якщо коефіцієнт більше одиниці, то галузь вважається галуззю спеціалізації
Коефіцієнт локалізації за кількістю активних підприємств	$K_{л_{ап}} = \frac{\omega_{апр}}{\omega_{апк}},$ де $\omega_{апр}$ – питомої вага активних підприємств в господарстві регіону; $\omega_{апк}$ – питома вага активних підприємств в господарстві країни	(6) Якщо коефіцієнт більше одиниці, то галузь вважається галуззю спеціалізації
Коефіцієнт локалізації за вартістю основних фондів	$K_{л_{оф}} = \frac{\omega_{офр}}{\omega_{офк}},$ де $\omega_{офр}$ – питомої вага основних фондів в господарстві регіону; $\omega_{офк}$ – питома вага основних фондів в господарстві країни	(7) Якщо коефіцієнт більше одиниці, то галузь вважається галуззю спеціалізації

1	2	3
Коефіцієнт локалізації за обсягами експорту продукції	$КЛ_{еп} = \frac{\omega_{епр}}{\omega_{епк}}, \quad (8)$ <p>де $\omega_{епр}$ – питома вага обсягу експорту продукції в господарстві регіону; $\omega_{епк}$ – питома вага обсягу експорту продукції в господарстві країни</p>	Якщо коефіцієнт більше одиниці, то галузь вважається галуззю спеціалізації
Коефіцієнт локалізації за інвестиціями в основний капітал	$КЛ_{іоф} = \frac{\omega_{іофр}}{\omega_{іофк}}, \quad (9)$ <p>де $\omega_{іофр}$ – питома вага інвестицій в основний капітал в господарстві регіону; $\omega_{іофк}$ – питома вага інвестицій в основний капітал в господарстві країни</p>	Якщо коефіцієнт більше одиниці, то галузь вважається галуззю спеціалізації
Коефіцієнт локалізації за кількістю зайнятого населення	$КЛ_{зн} = \frac{\omega_{знр}}{\omega_{знк}}, \quad (10)$ <p>де $\omega_{знр}$ – питома вага зайнятого населення в господарстві регіону; $\omega_{знк}$ – питома вага зайнятого населення в господарстві країни</p>	Якщо коефіцієнт більше одиниці, то галузь вважається галуззю спеціалізації
Коефіцієнт рівня розвитку галузі в регіоні	$КЛ_{р} = \frac{Q_{вир}}{Q_{сп}}, \quad (11)$ <p>де $Q_{вир}$ – обсяг виробленої продукції галузі в регіоні; $Q_{сп}$ – обсяг споживання продукції галузі в регіоні</p>	Якщо коефіцієнт більше одиниці, то галузь вважається галуззю спеціалізації
Коефіцієнт міжрайонної товарності	$К_{мт} = \frac{Q_{вив}}{Q_{вир}}, \quad (12)$ <p>де $Q_{вив}$ – обсяг вивезеної продукції галузі з регіону; $Q_{вир}$ – обсяг виробленої продукції галузі в регіоні;</p>	Якщо коефіцієнт більше 0,5, то галузь вважається галуззю спеціалізації
Коефіцієнт ентропії	$К_e = \sum_{i=1}^m S_i \times \ln\left(\frac{1}{S_i}\right) = - \sum_{i=1}^m S_i \times \ln(S_i), \quad (13)$ <p>де M – кількість секторів в економіці, S_i – частка i-го сектору в економіці</p>	Більш високе значення коефіцієнта свідчить про вищий рівень диверсифікації, більш низьке значення свідчить про спеціалізацію економіки

Додаток 3

Таблиця 3.1 – Секції видів економічної діяльності за КВЕД–2010

Секція	Назва
A	Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство
B	Добувна промисловість і розроблення кар'єрів
C	Переробна промисловість
D	Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря
E	Водопостачання; каналізація, поводження з відходами
F	Будівництво
G	Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів
H	Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність
I	Тимчасове розміщування й організація харчування
J	Інформація та телекомунікації
K	Фінансова та страхова діяльність
L	Операції з нерухомим майном
M	Професійна, наукова та технічна діяльність
N	Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування
O	Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування
P	Освіта
Q	Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги
R	Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок
S	Надання інших видів послуг
T	Діяльність домашніх господарств
U	Діяльність екстериторіальних організацій і органів

Додаток К

Таблиця К.1 – Вихідні дані до розрахунку коефіцієнта локалізації за зайнятим населенням КЛ_{зн} у 2014 році, тис. чол.

Регіон	Чисельність населення	Чисельність зайнятого населення	Секції за КВЕД 2010															
			A	B+C+D+E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	R	Q	S,T
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
Україна	42929,3	18073,3	3091,4	2898,2	746,4	3965,7	1113,4	309,1	284,8	286,8	286,1	456	334,3	959,5	1587,7	1150,5	221,1	382,2
Вінницька	1610,6	661,6	204,7	75,2	16,7	120,4	38,5	6	6,3	6,9	5,8	9,8	8,1	39,7	64,1	47,9	5,1	6,4
Волинська	1042,9	410,5	95,9	52,5	11,6	87,9	22,1	5,9	3,2	4,8	4,9	6,3	4,9	24,7	47,8	28,7	4,7	4,6
Дніпропетровськ	3276,6	1472,8	106,2	383,5	54,2	362	91	23,5	24,8	29,3	21,4	35,8	32,9	64,8	118,2	86	12,3	26,9
Донецька	4297,2	1752,4	208,2	422,1	89,6	441,8	122,1	24,5	17,6	16,5	20,8	27,6	38,9	54,9	106,5	96,8	20,6	43,9
Житомирська	1256	514,8	76,8	71,9	20,4	119,4	37,8	6,8	7,6	5,1	4,6	8,4	7,3	42,2	50,8	36,1	6,5	13,1
Закарпатська	1259,6	521,4	129,4	59,5	28,5	95,6	27,7	15,9	3,3	3,9	5,3	4,9	3,6	25,8	48,4	28,4	5,8	35,4
Запорізька	1765,9	773,5	122	172,8	30,6	168,4	39	15	9	9,2	12,4	19,5	12,5	36,1	58,9	49,6	8,8	9,7
Івано-Київська	1382,6	547,8	155,3	68,7	25,4	99,6	23,6	7,9	3,6	4,9	3,8	7,7	7,4	22,8	55,7	38,3	7,1	16
Кіровоградська	980,6	391,1	108,6	52,3	12,4	67,6	26,2	4,6	4,4	2,7	6,4	5	3,4	20,5	37,2	28,1	5,9	5,8
Луганська	2220,2	877,6	119,6	172,2	39,8	263,4	55,5	15,4	7,8	7,9	7,6	15,2	12	29,3	57,4	51,3	7,2	16
Львівська	2537,8	1038,2	189,2	154,2	67,7	189,3	64,1	24,8	18,7	12,7	12,2	21,3	15,8	55,7	103,2	77,7	10,6	21
Миколаївська	1164,3	501,5	134,3	68,6	17,6	99,5	30,9	7,8	3,4	4,3	5,5	6,3	6,4	31,6	42,9	27,8	5,5	9,1
Одеська	2396,4	1009,4	163,5	90,5	41,2	229,1	106,7	23,4	17	14,8	26,5	22,6	21,4	56,8	95	61,6	12,2	27,1
Полтавська	1449	602,9	120,6	115,8	19	119,1	39,3	9,9	5,4	6,5	7	9,5	8,7	32,8	51,8	41,8	6,2	9,5
Рівненська	1161,2	476	84,8	63,6	22,3	120,6	26,3	9,9	5,2	4,5	4,6	6,6	4,4	23	48,1	33	6,8	12,3
Сумська	1123,4	481,4	108,6	76,3	24	88,8	27,7	4,2	4,3	4,8	3,8	8,2	7,6	27,5	43,9	32	5,5	14,2
Тернопільська	1069,9	416	130	38,8	13,4	69,9	19	7,1	3,6	3,5	3,3	6	4,2	23	46,3	30,3	6,7	10,9
Харківська	2731,3	1225,3	163	234,4	55,5	276,5	69,5	18,2	24,5	14,7	36,8	40,5	18,5	55,5	114,6	72,4	14,6	16,1
Херсонська	1067,9	450,2	131,5	44,4	12,6	95,1	21,4	6,9	3,7	4,3	5,9	8,1	4,4	26,2	42,1	27,1	8,3	8,2
Хмельницька	1301,2	521,9	138,1	67,1	14,1	114,6	26	5,9	4	4,9	5,2	7,1	5,8	32,3	51,2	34,4	5	6,2
Черкаська	1251,8	524,5	140	76,7	21,5	96,9	30	5,4	5,1	6,5	4,5	9	7,5	23,9	46,3	37,1	5,6	8,5
Чернівецька	910	370,6	103,1	36,6	17	69,6	16,4	8,1	3,6	3,1	4,3	4,5	3	17,4	35,5	24,4	4,3	19,7
Чернігівська	1055,7	439,5	106	55,8	10,2	94,4	20,3	4,6	4,8	6,5	5	8,2	6,6	32,8	38,6	34,2	6,5	5
м.Київ	2888	1368,1	3,6	114,2	55,2	326,4	65,8	33,4	82,4	87,5	52,3	128,9	68,9	109,7	120,4	66,5	26,6	26,3

Таблиця К.2 – Питома вага зайнятого населення за регіонами України та видами економічної діяльності у 2014 році, %

Регіон	$\omega_{знк}$	$\omega_{зпр}$ за секціями КВЕД 2010															
		A	B+C+D+E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	R	Q	S,T
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
Україна	1,00	0,17	0,16	0,04	0,22	0,06	0,02	0,02	0,02	0,02	0,03	0,02	0,05	0,09	0,06	0,01	0,02
Вінницька	0,04	0,07	0,03	0,02	0,03	0,03	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,04	0,04	0,04	0,02	0,02
Волинська	0,02	0,03	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,01	0,02	0,02	0,01	0,01	0,03	0,03	0,02	0,02	0,01
Дніпропетровська	0,08	0,03	0,13	0,07	0,09	0,08	0,08	0,09	0,10	0,07	0,08	0,10	0,07	0,07	0,07	0,06	0,07
Донецька	0,10	0,07	0,15	0,12	0,11	0,11	0,08	0,06	0,06	0,07	0,06	0,12	0,06	0,07	0,08	0,09	0,11
Житомирська	0,03	0,02	0,02	0,03	0,03	0,03	0,02	0,03	0,02	0,02	0,02	0,02	0,04	0,03	0,03	0,03	0,03
Закарпатська	0,03	0,04	0,02	0,04	0,02	0,02	0,05	0,01	0,01	0,02	0,01	0,01	0,03	0,03	0,02	0,03	0,09
Запорізька	0,04	0,04	0,06	0,04	0,04	0,04	0,05	0,03	0,03	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	0,03
Івано-Франківська	0,03	0,05	0,02	0,03	0,03	0,02	0,03	0,01	0,02	0,01	0,02	0,02	0,02	0,04	0,03	0,03	0,04
Київська	0,04	0,02	0,05	0,03	0,04	0,06	0,05	0,04	0,06	0,06	0,06	0,06	0,05	0,04	0,05	0,06	0,03
Кіровоградська	0,02	0,04	0,02	0,02	0,02	0,02	0,01	0,02	0,01	0,02	0,01	0,01	0,02	0,02	0,02	0,03	0,02
Луганська	0,05	0,04	0,06	0,05	0,07	0,05	0,05	0,03	0,03	0,03	0,03	0,04	0,03	0,04	0,04	0,03	0,04
Львівська	0,06	0,06	0,05	0,09	0,05	0,06	0,08	0,07	0,04	0,04	0,05	0,05	0,06	0,06	0,07	0,05	0,05
Миколаївська	0,03	0,04	0,02	0,02	0,03	0,03	0,03	0,01	0,01	0,02	0,01	0,02	0,03	0,03	0,02	0,02	0,02
Одеська	0,06	0,05	0,03	0,06	0,06	0,10	0,08	0,06	0,05	0,09	0,05	0,06	0,06	0,06	0,05	0,06	0,07
Полтавська	0,03	0,04	0,04	0,03	0,03	0,04	0,03	0,02	0,02	0,02	0,02	0,03	0,03	0,03	0,04	0,03	0,02
Рівненська	0,03	0,03	0,02	0,03	0,03	0,02	0,03	0,02	0,02	0,02	0,01	0,01	0,02	0,03	0,03	0,03	0,03
Сумська	0,03	0,04	0,03	0,03	0,02	0,02	0,01	0,02	0,02	0,01	0,02	0,02	0,03	0,03	0,03	0,02	0,04
Тернопільська	0,02	0,04	0,01	0,02	0,02	0,02	0,02	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,02	0,03	0,03	0,03	0,03
Харківська	0,07	0,05	0,08	0,07	0,07	0,06	0,06	0,09	0,05	0,13	0,09	0,06	0,06	0,07	0,06	0,07	0,04
Херсонська	0,02	0,04	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,01	0,01	0,02	0,02	0,01	0,03	0,03	0,02	0,04	0,02
Хмельницька	0,03	0,04	0,02	0,02	0,03	0,02	0,02	0,01	0,02	0,02	0,02	0,02	0,03	0,03	0,03	0,02	0,02
Черкаська	0,03	0,05	0,03	0,03	0,02	0,03	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,03	0,03	0,03	0,02
Чернівецька	0,02	0,03	0,01	0,02	0,02	0,01	0,03	0,01	0,01	0,02	0,01	0,01	0,02	0,02	0,02	0,02	0,05
Чернігівська	0,02	0,03	0,02	0,01	0,02	0,02	0,01	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,03	0,02	0,03	0,03	0,01
м.Київ	0,08	0,00	0,04	0,07	0,08	0,06	0,11	0,29	0,31	0,18	0,28	0,21	0,11	0,08	0,06	0,12	0,07

Таблиця К.3 – Коефіцієнт локалізації за зайнятим населенням КЛ_{зн} у 2014 році

Регіон	Секції за КВЕД 2010																		
	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	R	Q	S,T
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Вінницька	1,81	0,71	0,71	0,71	0,71	0,61	0,83	0,94	0,53	0,60	0,66	0,55	0,59	0,66	1,13	1,10	1,14	0,63	0,46
Волинська	1,37	0,80	0,80	0,80	0,80	0,68	0,98	0,87	0,84	0,49	0,74	0,75	0,61	0,65	1,13	1,33	1,10	0,94	0,53
Дніпропетровська	0,42	1,62	1,62	1,62	1,62	0,89	1,12	1,00	0,93	1,07	1,25	0,92	0,96	1,21	0,83	0,91	0,92	0,68	0,86
Донецька	0,69	1,50	1,50	1,50	1,50	1,24	1,15	1,13	0,82	0,64	0,59	0,75	0,62	1,20	0,59	0,69	0,87	0,96	1,18
Житомирська	0,87	0,87	0,87	0,87	0,87	0,96	1,06	1,19	0,77	0,94	0,62	0,56	0,65	0,77	1,54	1,12	1,10	1,03	1,20
Закарпатська	1,45	0,71	0,71	0,71	0,71	1,32	0,84	0,86	1,78	0,40	0,47	0,64	0,37	0,37	0,93	1,06	0,86	0,91	3,21
Запорізька	0,92	1,39	1,39	1,39	1,39	0,96	0,99	0,82	1,13	0,74	0,75	1,01	1,00	0,87	0,88	0,87	1,01	0,93	0,59
Івано-Франківська	1,66	0,78	0,78	0,78	0,78	1,12	0,83	0,70	0,84	0,42	0,56	0,44	0,56	0,73	0,78	1,16	1,10	1,06	1,38
Київська	0,39	1,12	1,12	1,12	1,12	0,87	0,94	1,49	1,13	1,01	1,48	1,41	1,59	1,50	1,31	0,99	1,28	1,44	0,67
Кіровоградська	1,62	0,83	0,83	0,83	0,83	0,77	0,79	1,09	0,69	0,71	0,44	1,03	0,51	0,47	0,99	1,08	1,13	1,23	0,70
Луганська	0,80	1,22	1,22	1,22	1,22	1,10	1,37	1,03	1,03	0,56	0,57	0,55	0,69	0,74	0,63	0,74	0,92	0,67	0,86
Львівська	1,07	0,93	0,93	0,93	0,93	1,58	0,83	1,00	1,40	1,14	0,77	0,74	0,81	0,82	1,01	1,13	1,18	0,83	0,96
Миколаївська	1,57	0,85	0,85	0,85	0,85	0,85	0,90	1,00	0,91	0,43	0,54	0,69	0,50	0,69	1,19	0,97	0,87	0,90	0,86
Одеська	0,95	0,56	0,56	0,56	0,56	0,99	1,03	1,72	1,36	1,07	0,92	1,66	0,89	1,15	1,06	1,07	0,96	0,99	1,27
Полтавська	1,17	1,20	1,20	1,20	1,20	0,76	0,90	1,06	0,96	0,57	0,68	0,73	0,62	0,78	1,02	0,98	1,09	0,84	0,75
Рівненська	1,04	0,83	0,83	0,83	0,83	1,13	1,15	0,90	1,22	0,69	0,60	0,61	0,55	0,50	0,91	1,15	1,09	1,17	1,22
Сумська	1,32	0,99	0,99	0,99	0,99	1,21	0,84	0,93	0,51	0,57	0,63	0,50	0,68	0,85	1,08	1,04	1,04	0,93	1,39
Тернопільська	1,83	0,58	0,58	0,58	0,58	0,78	0,77	0,74	1,00	0,55	0,53	0,50	0,57	0,55	1,04	1,27	1,14	1,32	1,24
Харківська	0,78	1,19	1,19	1,19	1,19	1,10	1,03	0,92	0,87	1,27	0,76	1,90	1,31	0,82	0,85	1,06	0,93	0,97	0,62
Херсонська	1,71	0,62	0,62	0,62	0,62	0,68	0,96	0,77	0,90	0,52	0,60	0,83	0,71	0,53	1,10	1,06	0,95	1,51	0,86
Хмельницька	1,55	0,80	0,80	0,80	0,80	0,65	1,00	0,81	0,66	0,49	0,59	0,63	0,54	0,60	1,17	1,12	1,04	0,78	0,56
Черкаська	1,56	0,91	0,91	0,91	0,91	0,99	0,84	0,93	0,60	0,62	0,78	0,54	0,68	0,77	0,86	1,00	1,11	0,87	0,77
Чернівецька	1,63	0,62	0,62	0,62	0,62	1,11	0,86	0,72	1,28	0,62	0,53	0,73	0,48	0,44	0,88	1,09	1,03	0,95	2,51
Чернігівська	1,41	0,79	0,79	0,79	0,79	0,56	0,98	0,75	0,61	0,69	0,93	0,72	0,74	0,81	1,41	1,00	1,22	1,21	0,54
м.Київ	0,02	0,52	0,52	0,52	0,52	0,98	1,09	0,78	1,43	3,82	4,03	2,41	3,73	2,72	1,51	1,00	0,76	1,59	0,91

Таблиця К.4 – Кількість активних підприємств за регіонами України та видами економічної діяльності у 2014 році

Регіон	Усього	У тому числі за секціями КВЕД 2010																		
		А	Промисловість (В,С,D,E)			F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	R	Q	S,T	
			усього	з неї																
				В	С															D+E
Україна	631184	48123	46445	1855	39198	5392	32812	102345	16076	8565	14341	4918	34775	35981	48814	43647	39926	23277	8579	122547
Вінницька	19135	2510	1368	71	1108	189	661	2439	333	147	239	54	803	514	857	2367	1741	718	182	4202
Волинська	13238	1032	734	21	632	81	427	1629	294	127	135	41	482	377	972	1405	1398	386	120	3679
Дніпропетровська	42823	3900	3093	73	2696	324	2080	8625	1079	436	773	311	2369	2039	4377	1906	2392	1549	611	7283
Донецька	47389	2144	3566	265	2938	363	2695	8812	1079	616	892	295	3319	2272	5439	2352	2696	1754	617	8839
Житомирська	15560	1222	1443	199	1094	150	472	1522	282	112	193	29	583	414	661	2118	1785	571	515	3638
Закарпатська	14258	1196	921	38	780	103	454	1423	304	253	195	33	625	415	529	1247	1409	915	253	4086
Запорізька	24898	2719	1916	30	1665	221	1138	4049	553	378	384	108	1391	1036	2669	1682	1315	1080	232	4248
Івано-Франківська	16886	930	1435	66	1184	185	1063	2231	270	250	207	73	665	509	916	1615	1303	706	185	4528
Київська	31534	2239	2750	60	2333	357	2037	5062	928	435	483	115	1680	1295	2828	2151	1589	1035	291	6614
Кіровоградська	13936	3103	895	58	669	168	505	1578	261	99	162	30	446	311	520	1518	1199	463	322	2524
Луганська	21618	1504	1861	283	1359	219	1016	3107	606	155	342	105	1028	747	1567	1682	1616	914	256	5111
Львівська	35264	1365	2844	69	2518	257	1762	5236	776	845	735	158	1956	1530	3001	2429	2396	1571	931	7729
Миколаївська	18848	3624	1155	36	919	200	721	2179	472	228	200	43	862	636	1533	1344	1325	627	201	3698
Одеська	37915	4565	2297	19	1900	378	1946	5411	2027	821	712	183	2301	1974	2753	2057	1893	1428	404	7142
Полтавська	19880	2345	1236	47	1022	167	970	2546	464	200	265	55	853	651	1492	1913	1520	694	237	4439
Рівненська	12710	772	906	70	738	98	508	1320	294	99	138	29	525	397	697	1299	1310	442	210	3764
Сумська	12684	1104	870	9	744	117	496	1578	219	95	169	33	579	405	749	1435	1077	438	145	3292
Тернопільська	13349	1214	919	54	739	126	417	1114	205	99	155	40	465	279	1242	1902	1582	432	179	3104
Харківська	38228	1963	3755	51	3398	306	1866	7384	760	582	1065	336	3215	2343	3669	1935	1905	1275	420	5755
Херсонська	15363	2542	964	14	618	332	552	1979	363	183	185	56	557	461	1151	1286	1143	512	300	3127
Хмельницька	16546	1504	1107	43	935	129	616	1697	309	155	167	46	643	410	1410	1973	1799	567	175	3968
Черкаська	17101	1962	1165	29	996	140	734	2003	390	135	215	62	621	500	1304	2391	1297	572	248	3502
Чернівецька	9982	735	598	18	515	65	408	976	179	129	157	22	376	315	858	975	859	487	246	2662
Чернігівська	13039	1277	881	11	754	116	465	1604	363	146	155	35	508	363	687	1794	1252	422	214	2873
м.Київ	109000	652	7766	221	6944	601	8803	26841	3266	1840	6018	2626	7923	15788	6933	871	2125	3719	1085	12740

Таблиця К.5 – Питома вага активних підприємств за регіонами України та видами економічної діяльності у 2014 році, %

Регіон	Усього	$\omega_{\text{апр}}$ за секціями КВЕД 2010																			
		А	Промисловість (В,С,D,E)					F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	R	Q	S,T
			усього	з неї																	
				В	С	D+E															
Україна, $\omega_{\text{апр}}$	100	7,6	7,4	0,3	6,2	0,85	5,2	16,2	2,5	1,4	2,3	0,8	5,5	5,7	7,7	6,9	6,3	3,7	1,4	19,4	
Вінницька	100	13,1	7,1	0,4	5,8	1,0	3,5	12,7	1,7	0,8	1,2	0,3	4,2	2,7	4,5	12,4	9,1	3,8	1,0	22,0	
Волинська	100	7,8	5,5	0,2	4,8	0,6	3,2	12,3	2,2	1,0	1,0	0,3	3,6	2,8	7,3	10,6	10,6	2,9	0,9	27,8	
Дніпропетровська	100	9,1	7,2	0,2	6,3	0,8	4,9	20,1	2,5	1,0	1,8	0,7	5,5	4,8	10,2	4,5	5,6	3,6	1,4	17,0	
Донецька	100	4,5	7,5	0,6	6,2	0,8	5,7	18,6	2,3	1,3	1,9	0,6	7,0	4,8	11,5	5,0	5,7	3,7	1,3	18,7	
Житомирська	100	7,9	9,3	1,3	7,0	1,0	3,0	9,8	1,8	0,7	1,2	0,2	3,7	2,7	4,2	13,6	11,5	3,7	3,3	23,4	
Закарпатська	100	8,4	6,5	0,3	5,5	0,7	3,2	10,0	2,1	1,8	1,4	0,2	4,4	2,9	3,7	8,7	9,9	6,4	1,8	28,7	
Запорізька	100	10,9	7,7	0,1	6,7	0,9	4,6	16,3	2,2	1,5	1,5	0,4	5,6	4,2	10,7	6,8	5,3	4,3	0,9	17,1	
Івано-Франківська	100	5,5	8,5	0,4	7,0	1,1	6,3	13,2	1,6	1,5	1,2	0,4	3,9	3,0	5,4	9,6	7,7	4,2	1,1	26,8	
Київська	100	7,1	8,7	0,2	7,4	1,1	6,5	16,1	2,9	1,4	1,5	0,4	5,3	4,1	9,0	6,8	5,0	3,3	0,9	21,0	
Кіровоградська	100	22,3	6,4	0,4	4,8	1,2	3,6	11,3	1,9	0,7	1,2	0,2	3,2	2,2	3,7	10,9	8,6	3,3	2,3	18,1	
Луганська	100	7,0	8,6	1,3	6,3	1,0	4,7	14,4	2,8	0,7	1,6	0,5	4,8	3,5	7,2	7,8	7,5	4,2	1,2	23,6	
Львівська	100	3,9	8,1	0,2	7,1	0,7	5,0	14,8	2,2	2,4	2,1	0,4	5,5	4,3	8,5	6,9	6,8	4,5	2,6	21,9	
Миколаївська	100	19,2	6,1	0,2	4,9	1,1	3,8	11,6	2,5	1,2	1,1	0,2	4,6	3,4	8,1	7,1	7,0	3,3	1,1	19,6	
Одеська	100	12,0	6,1	0,1	5,0	1,0	5,1	14,3	5,3	2,2	1,9	0,5	6,1	5,2	7,3	5,4	5,0	3,8	1,1	18,8	
Полтавська	100	11,8	6,2	0,2	5,1	0,8	4,9	12,8	2,3	1,0	1,3	0,3	4,3	3,3	7,5	9,6	7,6	3,5	1,2	22,3	
Рівненська	100	6,1	7,1	0,6	5,8	0,8	4,0	10,4	2,3	0,8	1,1	0,2	4,1	3,1	5,5	10,2	10,3	3,5	1,7	29,6	
Сумська	100	8,7	6,9	0,1	5,9	0,9	3,9	12,4	1,7	0,7	1,3	0,3	4,6	3,2	5,9	11,3	8,5	3,5	1,1	26,0	
Тернопільська	100	9,1	6,9	0,4	5,5	0,9	3,1	8,3	1,5	0,7	1,2	0,3	3,5	2,1	9,3	14,2	11,9	3,2	1,3	23,3	
Харківська	100	5,1	9,8	0,1	8,9	0,8	4,9	19,3	2,0	1,5	2,8	0,9	8,4	6,1	9,6	5,1	5,0	3,3	1,1	15,1	
Херсонська	100	16,5	6,3	0,1	4,0	2,2	3,6	12,9	2,4	1,2	1,2	0,4	3,6	3,0	7,5	8,4	7,4	3,3	2,0	20,4	
Хмельницька	100	9,1	6,7	0,3	5,7	0,8	3,7	10,3	1,9	0,9	1,0	0,3	3,9	2,5	8,5	11,9	10,9	3,4	1,1	24,0	
Черкаська	100	11,5	6,8	0,2	5,8	0,8	4,3	11,7	2,3	0,8	1,3	0,4	3,6	2,9	7,6	14,0	7,6	3,3	1,5	20,5	
Чернівецька	100	7,4	6,0	0,2	5,2	0,7	4,1	9,8	1,8	1,3	1,6	0,2	3,8	3,2	8,6	9,8	8,6	4,9	2,5	26,7	
Чернігівська	100	9,8	6,8	0,1	5,8	0,9	3,6	12,3	2,8	1,1	1,2	0,3	3,9	2,8	5,3	13,8	9,6	3,2	1,6	22,0	
м.Київ	100	0,6	7,1	0,2	6,4	0,6	8,1	24,6	3,0	1,7	5,5	2,4	7,3	14,5	6,4	0,8	1,9	3,4	1,0	11,7	

Таблиця К.6 – Коефіцієнт локалізації за активними підприємствами КЛ_{ап} у 2014 році

Регіон	Секції КВЕД 2010																		
	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	R	Q	S,T
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Вінницька	1,72	1,26	0,93	1,16	1,16	0,66	0,79	0,68	0,57	0,55	0,36	0,76	0,47	0,58	1,79	1,44	1,02	0,70	1,13
Волинська	1,02	0,54	0,77	0,72	0,72	0,62	0,76	0,87	0,71	0,45	0,40	0,66	0,50	0,95	1,53	1,67	0,79	0,67	1,43
Дніпропетровська	1,19	0,58	1,01	0,89	0,89	0,93	1,24	0,99	0,75	0,79	0,93	1,00	0,84	1,32	0,64	0,88	0,98	1,05	0,88
Донецька	0,59	1,90	1,00	0,90	0,90	1,09	1,15	0,89	0,96	0,83	0,80	1,27	0,84	1,48	0,72	0,90	1,00	0,96	0,96
Житомирська	1,03	4,35	1,13	1,13	1,13	0,58	0,60	0,71	0,53	0,55	0,24	0,68	0,47	0,55	1,97	1,81	1,00	2,44	1,20
Закарпатська	1,10	0,91	0,88	0,85	0,85	0,61	0,62	0,84	1,31	0,60	0,30	0,80	0,51	0,48	1,26	1,56	1,74	1,31	1,48
Запорізька	1,43	0,41	1,08	1,04	1,04	0,88	1,00	0,87	1,12	0,68	0,56	1,01	0,73	1,39	0,98	0,83	1,18	0,69	0,88
Івано-Франківська	0,72	1,33	1,13	1,28	1,28	1,21	0,81	0,63	1,09	0,54	0,55	0,71	0,53	0,70	1,38	1,22	1,13	0,81	1,38
Київська	0,93	0,65	1,19	1,33	1,33	1,24	0,99	1,16	1,02	0,67	0,47	0,97	0,72	1,16	0,99	0,80	0,89	0,68	1,08
Кіровоградська	2,92	1,42	0,77	1,41	1,41	0,70	0,70	0,74	0,52	0,51	0,28	0,58	0,39	0,48	1,58	1,36	0,90	1,70	0,93
Луганська	0,91	4,45	1,01	1,19	1,19	0,90	0,89	1,10	0,53	0,70	0,62	0,86	0,61	0,94	1,13	1,18	1,15	0,87	1,22
Львівська	0,51	0,67	1,15	0,85	0,85	0,96	0,92	0,86	1,77	0,92	0,58	1,01	0,76	1,10	1,00	1,07	1,21	1,94	1,13
Миколаївська	2,52	0,65	0,79	1,24	1,24	0,74	0,71	0,98	0,89	0,47	0,29	0,83	0,59	1,05	1,03	1,11	0,90	0,78	1,01
Одеська	1,58	0,17	0,81	1,17	1,17	0,99	0,88	2,10	1,60	0,83	0,62	1,10	0,91	0,94	0,78	0,79	1,02	0,78	0,97
Полтавська	1,55	0,80	0,83	0,98	0,98	0,94	0,79	0,92	0,74	0,59	0,36	0,78	0,57	0,97	1,39	1,21	0,95	0,88	1,15
Рівненська	0,80	1,87	0,93	0,90	0,90	0,77	0,64	0,91	0,57	0,48	0,29	0,75	0,55	0,71	1,48	1,63	0,94	1,22	1,53
Сумська	1,14	0,24	0,94	1,08	1,08	0,75	0,77	0,68	0,55	0,59	0,33	0,83	0,56	0,76	1,64	1,34	0,94	0,84	1,34
Тернопільська	1,19	1,38	0,89	1,10	1,10	0,60	0,51	0,60	0,55	0,51	0,38	0,63	0,37	1,20	2,06	1,87	0,88	0,99	1,20
Харківська	0,67	0,45	1,43	0,94	0,94	0,94	1,19	0,78	1,12	1,23	1,13	1,53	1,08	1,24	0,73	0,79	0,90	0,81	0,78
Херсонська	2,17	0,31	0,65	2,53	2,53	0,69	0,79	0,93	0,88	0,53	0,47	0,66	0,53	0,97	1,21	1,18	0,90	1,44	1,05
Хмельницька	1,19	0,88	0,91	0,91	0,91	0,72	0,63	0,73	0,69	0,44	0,36	0,71	0,43	1,10	1,72	1,72	0,93	0,78	1,24
Черкаська	1,50	0,58	0,94	0,96	0,96	0,83	0,72	0,90	0,58	0,55	0,47	0,66	0,51	0,99	2,02	1,20	0,91	1,07	1,05
Чернівецька	0,97	0,61	0,83	0,76	0,76	0,79	0,60	0,70	0,95	0,69	0,28	0,68	0,55	1,11	1,41	1,36	1,32	1,81	1,37
Чернігівська	1,28	0,29	0,93	1,04	1,04	0,69	0,76	1,09	0,83	0,52	0,34	0,71	0,49	0,68	1,99	1,52	0,88	1,21	1,13
м.Київ	0,08	0,69	1,03	0,65	0,65	1,55	1,52	1,18	1,24	2,43	3,09	1,32	2,54	0,82	0,12	0,31	0,93	0,73	0,60

Таблиця К.7 – ВРП за секціями КВЕД 2010 у 2014 році, млн. грн.

Регіон	ВРП всього	за секціями КВЕД 2010																		
		A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	R	Q	S,T
Україна	3354027	381227	156192	975675	148408	23465	162551	442955	217287	21438	105116	116826	139848	92230	35938	117168	106305	71755	19135	20508
Вінницька	98062	29234	860	27026	5848	417	2562	6763	3977	796	1581	1179	4112	732	452	5114	3879	2558	388	584
Волинська	50503	9794	127	13504	868	225	2205	7704	3213	374	420	1128	2703	951	234	2589	2541	1282	273	368
Дніпропетровська	399393	21503	67314	167785	12951	6690	9115	36146	16356	1619	5000	8441	11799	5922	3960	7974	8393	5977	781	1667
Донецька	282088	16322	21838	120085	20543	1650	11127	22742	25671	747	2018	6257	9306	2800	1799	6409	5973	4944	957	900
Житомирська	62727	13692	3683	17633	1581	492	1491	5341	2793	348	882	1094	2892	469	416	4582	2940	1704	286	408
Закарпатська	48489	6434	190	15067	849	243	2082	6879	3536	638	410	909	2637	406	264	2685	2763	1814	260	423
Запорізька	155913	14187	3193	77339	16310	981	2701	12220	4356	854	1419	2463	4257	1813	803	4522	4084	3121	429	861
Івано-Франківська	78464	9194	5162	14959	8612	359	11058	8792	3667	879	618	1308	3060	1473	533	3028	2998	1930	390	444
Київська	171843	24816	596	54364	7115	1026	10178	27160	13406	1013	1825	1586	8827	3011	1867	7049	3844	2872	490	798
Кіровоградська	60878	17162	1769	18120	1376	348	1058	5259	4663	209	432	607	2026	387	367	3042	2182	1339	217	315
Луганська	70731	7733	4683	25895	5696	989	1637	4315	4277	298	630	1643	3328	701	189	3288	2870	1929	306	324
Львівська	142298	13430	3961	33303	5981	913	7431	21327	11131	1678	5954	3864	8135	2653	1937	7252	6912	4609	822	1005
Миколаївська	74286	13639	312	20739	7054	595	1973	8320	6031	492	852	948	2631	1329	483	3707	2733	1600	341	507
Одеська	150129	16391	16	28753	4987	1190	12626	17999	23955	1753	4340	3550	8688	4090	2093	7010	6286	4328	774	1300
Полтавська	148467	23981	25864	54668	3647	596	5204	7594	7226	578	820	1746	4291	1120	816	3838	3153	2327	406	592
Рівненська	59831	10700	1113	12573	7927	320	2331	9363	3206	440	494	902	2466	331	226	2615	2610	1556	282	376
Сумська	64873	16169	3560	17892	1586	353	1377	6811	3183	237	558	1083	3035	473	399	3229	2640	1551	318	419
Тернопільська	45740	13314	297	10376	1006	229	1667	4487	3151	333	597	806	2349	285	295	2080	2514	1350	265	339
Харківська	201170	22888	7618	62919	9427	1766	7988	20172	12616	1129	6404	5571	9692	6649	2257	7663	9091	4558	1053	1709
Херсонська	47793	14877	43	10550	1458	419	991	4833	2400	425	540	738	2388	439	350	2741	2515	1450	273	363
Хмельницька	70412	20057	391	18563	4338	329	2223	6253	2920	364	502	1053	3229	433	395	3540	3274	1812	313	423
Черкаська	89439	22846	292	34333	3071	522	2093	6777	3917	370	739	1286	3566	821	525	2806	2900	1780	345	450
Чернівецька	29677	6945	64	3865	1143	207	2062	3417	1807	328	456	684	2092	317	291	2222	2029	1161	243	344
Чернігівська	58583	15820	3240	13630	2641	445	1631	5248	2213	296	717	988	2694	508	326	3713	2309	1435	297	432
м. Київ	692238	99	6	101734	12393	2161	57740	177033	47616	5240	66908	66992	29645	54117	14661	14470	14872	12768	8626	5157

Таблиця К.8– Питома вага регіонів у ВРП за секціями КВЕД 2010 у 2014 році, %

Регіон	Всього	$\omega_{\text{ВРП}}$ у т.ч. за секціями КВЕД 2010																		
		A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	R	Q	S,T
Україна, $\omega_{\text{ВПК}}$	100,0	11,4	4,7	29,1	4,4	0,7	4,8	13,2	6,5	0,6	3,1	3,5	4,2	2,7	1,1	3,5	3,2	2,1	0,6	0,6
Вінницька	100,0	29,8	0,9	27,6	6,0	0,4	2,6	6,9	4,0	0,8	1,6	1,2	4,2	0,7	0,5	5,2	4,0	2,6	0,4	0,6
Волинська	100,0	19,4	0,3	26,7	1,7	0,5	4,4	15,3	6,4	0,7	0,8	2,2	5,4	1,9	0,5	5,1	5,0	2,5	0,5	0,7
Дніпропетровська	100,0	5,4	16,8	42,0	3,2	1,6	2,3	9,1	4,1	0,4	1,3	2,1	3,0	1,5	1,0	2,0	2,1	1,5	0,2	0,4
Донецька	100,0	5,8	7,7	42,6	7,3	0,6	3,9	8,1	9,1	0,3	0,7	2,2	3,3	1,0	0,6	2,3	2,1	1,8	0,3	0,3
Житомирська	100,0	21,8	5,9	28,1	2,5	0,8	2,4	8,5	4,4	0,6	1,4	1,7	4,6	0,7	0,7	7,3	4,7	2,7	0,5	0,7
Закарпатська	100,0	13,3	0,4	31,1	1,8	0,5	4,3	14,2	7,3	1,3	0,8	1,9	5,4	0,8	0,5	5,5	5,8	3,7	0,5	0,9
Запорізька	100,0	9,2	2,0	49,6	10,5	0,6	1,7	7,8	2,8	0,5	0,9	1,6	2,7	1,2	0,5	2,9	2,6	2,0	0,3	0,6
Івано-Франківська	100,0	11,7	6,6	19,1	11,0	0,5	14,1	11,2	4,7	1,0	0,8	1,7	3,9	1,9	0,7	3,9	3,8	2,4	0,5	0,5
Київська	100,0	14,4	0,3	31,6	4,1	0,6	5,9	15,8	7,8	0,6	1,1	0,9	5,1	1,8	1,1	4,1	2,2	1,7	0,3	0,6
Кіровоградська	100,0	28,2	2,9	29,8	2,3	0,6	1,7	8,6	7,7	0,3	0,7	1,0	3,3	0,6	0,6	5,0	3,6	2,2	0,4	0,5
Луганська	100,0	10,9	6,6	36,7	8,1	1,4	2,3	6,1	6,0	0,4	0,9	2,3	4,7	1,0	0,3	4,6	4,1	2,7	0,4	0,5
Львівська	100,0	9,4	2,8	23,4	4,2	0,6	5,2	15,0	7,8	1,2	4,2	2,7	5,7	1,9	1,4	5,1	4,9	3,2	0,6	0,7
Миколаївська	100,0	18,4	0,4	27,9	9,5	0,7	2,7	11,2	8,1	0,7	1,1	1,3	3,5	1,8	0,7	5,0	3,7	2,1	0,5	0,7
Одеська	100,0	10,9	0,0	19,1	3,3	0,8	8,4	11,9	16,0	1,2	2,9	2,4	5,8	2,7	1,4	4,7	4,2	2,9	0,5	0,9
Полтавська	100,0	16,2	17,4	36,8	2,5	0,4	3,4	5,1	4,9	0,4	0,6	1,2	2,9	0,8	0,4	2,6	2,1	1,6	0,3	0,4
Рівненська	100,0	17,9	1,9	20,9	13,2	0,5	3,9	15,6	5,4	0,7	0,8	1,5	4,1	0,6	0,5	4,4	4,4	2,6	0,5	0,6
Сумська	100,0	24,9	5,5	27,6	2,4	0,5	2,1	10,5	4,9	0,4	0,9	1,7	4,7	0,7	0,6	5,0	4,1	2,4	0,5	0,6
Тернопільська	100,0	29,1	0,6	22,7	2,3	0,5	3,6	9,8	7,0	0,7	1,3	1,8	5,1	0,6	0,6	4,5	5,5	3,0	0,6	0,7
Харківська	100,0	11,4	3,8	31,3	4,7	0,9	4,0	9,9	6,3	0,6	3,2	2,8	4,8	3,3	1,1	3,8	4,5	2,3	0,5	0,8
Херсонська	100,0	31,1	0,1	22,1	3,0	0,9	2,1	10,1	5,0	1,0	1,1	1,5	5,0	0,9	0,7	5,7	5,3	3,0	0,6	0,8
Хмельницька	100,0	28,5	0,6	26,4	6,2	0,5	3,2	8,9	4,0	0,5	0,7	1,5	4,6	0,6	0,6	5,0	4,6	2,6	0,4	0,6
Черкаська	100,0	25,5	0,3	38,4	3,4	0,6	2,3	7,6	4,4	0,4	0,8	1,4	4,1	0,9	0,6	3,1	3,2	2,1	0,4	0,5
Чернівецька	100,0	23,4	0,2	13,0	3,9	0,8	6,9	11,5	6,1	1,1	1,5	2,3	7,0	1,1	1,0	7,5	6,8	3,9	0,8	1,2
Чернігівська	100,0	27,0	5,5	23,3	4,5	0,8	2,8	9,0	3,8	0,5	1,2	1,7	4,6	0,9	0,6	6,3	3,9	2,4	0,5	0,7
м.Київ	100,0	0,0	0,0	14,8	1,8	0,3	8,3	25,6	6,9	0,8	9,7	9,7	4,3	7,8	2,1	2,1	2,1	1,8	1,2	0,7

Таблиця К.9 – Коефіцієнт локалізації за випуском продукції КЛ_в у 2014 році

Регіон	Секції КВЕД 2010																		
	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	R	Q	S,T
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Вінницька	2,61	0,19	0,95	1,36	0,57	0,54	0,52	0,62	1,33	0,52	0,34	1,00	0,26	0,45	1,49	1,25	1,24	0,67	1,00
Волинська	1,70	0,06	0,92	0,39	0,71	0,92	1,16	0,98	1,17	0,26	0,63	1,29	0,70	0,45	1,46	1,56	1,19	0,83	1,17
Дніпропетровська	0,47	3,57	1,44	0,73	2,29	0,48	0,69	0,63	0,67	0,42	0,60	0,71	0,56	0,91	0,57	0,66	0,71	0,33	0,67
Донецька	0,51	1,64	1,46	1,66	0,86	0,81	0,61	1,40	0,50	0,23	0,63	0,79	0,37	0,55	0,66	0,66	0,86	0,50	0,50
Житомирська	1,91	1,26	0,97	0,57	1,14	0,50	0,64	0,68	1,00	0,45	0,49	1,10	0,26	0,64	2,09	1,47	1,29	0,83	1,17
Закарпатська	1,17	0,09	1,07	0,41	0,71	0,90	1,08	1,12	2,17	0,26	0,54	1,29	0,30	0,45	1,57	1,81	1,76	0,83	1,50
Запорізька	0,81	0,43	1,70	2,39	0,86	0,35	0,59	0,43	0,83	0,29	0,46	0,64	0,44	0,45	0,83	0,81	0,95	0,50	1,00
Івано-Франківська	1,03	1,40	0,66	2,50	0,71	2,94	0,85	0,72	1,67	0,26	0,49	0,93	0,70	0,64	1,11	1,19	1,14	0,83	0,83
Київська	1,26	0,06	1,09	0,93	0,86	1,23	1,20	1,20	1,00	0,35	0,26	1,21	0,67	1,00	1,17	0,69	0,81	0,50	1,00
Кіровоградська	2,47	0,62	1,02	0,52	0,86	0,35	0,65	1,18	0,50	0,23	0,29	0,79	0,22	0,55	1,43	1,13	1,05	0,67	0,83
Луганська	0,96	1,40	1,26	1,84	2,00	0,48	0,46	0,92	0,67	0,29	0,66	1,12	0,37	0,27	1,31	1,28	1,29	0,67	0,83
Львівська	0,82	0,60	0,80	0,95	0,86	1,08	1,14	1,20	2,00	1,35	0,77	1,36	0,70	1,27	1,46	1,53	1,52	1,00	1,17
Миколаївська	1,61	0,09	0,96	2,16	1,00	0,56	0,85	1,25	1,17	0,35	0,37	0,83	0,67	0,64	1,43	1,16	1,00	0,83	1,17
Одеська	0,96	0,00	0,66	0,75	1,14	1,75	0,90	2,46	2,00	0,94	0,69	1,38	1,00	1,27	1,34	1,31	1,38	0,83	1,50
Полтавська	1,42	3,70	1,26	0,57	0,57	0,71	0,39	0,75	0,67	0,19	0,34	0,69	0,30	0,36	0,74	0,66	0,76	0,50	0,67
Рівненська	1,57	0,40	0,72	3,00	0,71	0,81	1,18	0,83	1,17	0,26	0,43	0,98	0,22	0,45	1,26	1,38	1,24	0,83	1,00
Сумська	2,18	1,17	0,95	0,55	0,71	0,44	0,80	0,75	0,67	0,29	0,49	1,12	0,26	0,55	1,43	1,28	1,14	0,83	1,00
Тернопільська	2,55	0,13	0,78	0,52	0,71	0,75	0,74	1,08	1,17	0,42	0,51	1,21	0,22	0,55	1,29	1,72	1,43	1,00	1,17
Харківська	1,00	0,81	1,08	1,07	1,29	0,83	0,75	0,97	1,00	1,03	0,80	1,14	1,22	1,00	1,09	1,41	1,10	0,83	1,33
Херсонська	2,73	0,02	0,76	0,68	1,29	0,44	0,77	0,77	1,67	0,35	0,43	1,19	0,33	0,64	1,63	1,66	1,43	1,00	1,33
Хмельницька	2,50	0,13	0,91	1,41	0,71	0,67	0,67	0,62	0,83	0,23	0,43	1,10	0,22	0,55	1,43	1,44	1,24	0,67	1,00
Черкаська	2,24	0,06	1,32	0,77	0,86	0,48	0,58	0,68	0,67	0,26	0,40	0,98	0,33	0,55	0,89	1,00	1,00	0,67	0,83
Чернівецька	2,05	0,04	0,45	0,89	1,14	1,44	0,87	0,94	1,83	0,48	0,66	1,67	0,41	0,91	2,14	2,13	1,86	1,33	2,00
Чернігівська	2,37	1,17	0,80	1,02	1,14	0,58	0,68	0,58	0,83	0,39	0,49	1,10	0,33	0,55	1,80	1,22	1,14	0,83	1,17
м.Київ	0,00	0,00	0,51	0,41	0,43	1,73	1,94	1,06	1,33	3,13	2,77	1,02	2,89	1,91	0,60	0,66	0,86	2,00	1,17

Таблиця К.10 – Вихідні дані до розрахунку коефіцієнта виробництва продукції на душу населення K_v у 2014 році*

Регіон	Питома вага населення регіону в населенні країни $\omega_{\text{НРК}}$	Питома вага галузі регіону в галузі господарства країни за секціями КВЕД 2010, $\omega_{\text{ГРК}}$																		
		A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	R	Q	S,T
Україна	100	2,05	0,16	0,72	1,04	0,48	0,43	0,40	0,48	0,99	0,40	0,27	0,77	0,21	0,35	1,17	0,96	0,96	0,53	0,75
Вінницька	3,75	1,07	0,04	0,58	0,25	0,41	0,58	0,70	0,62	0,70	0,16	0,41	0,78	0,41	0,29	0,86	0,99	0,74	0,58	0,74
Волинська	2,43	0,73	5,65	2,25	1,14	3,73	0,73	1,07	0,98	1,00	0,63	0,94	1,10	0,84	1,44	0,89	1,04	1,09	0,54	1,06
Дніпропетровська	7,63	0,43	1,40	1,23	1,38	0,70	0,68	0,51	1,18	0,35	0,19	0,54	0,68	0,30	0,50	0,55	0,56	0,69	0,50	0,44
Донецька	10,01	1,23	0,82	0,62	0,38	0,72	0,31	0,41	0,44	0,55	0,27	0,31	0,72	0,17	0,41	1,33	0,96	0,82	0,51	0,68
Житомирська	2,93	0,58	0,03	0,51	0,20	0,34	0,44	0,55	0,55	1,02	0,14	0,27	0,65	0,14	0,24	0,78	0,89	0,85	0,48	0,72
Закарпатська	2,93	0,90	0,46	1,92	2,67	1,02	0,41	0,68	0,49	0,97	0,32	0,51	0,73	0,49	0,53	0,95	0,92	1,05	0,53	1,02
Запорізька	4,11	0,75	1,02	0,47	1,80	0,47	2,11	0,59	0,56	1,27	0,19	0,34	0,68	0,50	0,47	0,81	0,87	0,84	0,62	0,68
Івано-Франківська	3,22	1,61	0,10	1,39	1,19	1,09	1,56	1,51	1,54	1,17	0,42	0,35	1,56	0,82	1,29	1,49	0,89	0,99	0,65	0,97
Київська	4,03	1,97	0,48	0,83	0,39	0,66	0,26	0,53	0,92	0,44	0,18	0,22	0,61	0,18	0,44	1,14	0,92	0,83	0,48	0,66
Кіровоградська	2,28	0,39	0,58	0,52	0,73	0,81	0,19	0,19	0,39	0,27	0,12	0,27	0,46	0,15	0,10	0,54	0,50	0,52	0,31	0,31
Луганська	5,17	0,59	0,42	0,58	0,68	0,66	0,78	0,81	0,86	1,32	0,96	0,56	0,98	0,49	0,91	1,05	1,10	1,08	0,73	0,83
Львівська	5,91	1,33	0,07	0,77	1,77	0,92	0,44	0,70	1,03	0,85	0,29	0,29	0,70	0,52	0,48	1,18	0,96	0,81	0,66	0,92
Миколаївська	2,71	0,77	0,00	0,54	0,61	0,91	1,40	0,73	1,97	1,47	0,73	0,54	1,11	0,79	1,04	1,07	1,06	1,07	0,72	1,13
Одеська	5,58	1,87	4,92	1,66	0,71	0,74	0,95	0,50	0,98	0,80	0,24	0,47	0,92	0,36	0,68	0,98	0,89	0,95	0,62	0,86
Полтавська	3,38	1,04	0,26	0,48	1,96	0,52	0,52	0,78	0,55	0,74	0,18	0,30	0,67	0,15	0,22	0,81	0,89	0,81	0,55	0,67
Рівненська	2,70	1,60	0,88	0,69	0,42	0,57	0,31	0,57	0,57	0,42	0,19	0,34	0,84	0,19	0,42	1,07	0,96	0,84	0,65	0,76
Сумська	2,62	1,40	0,08	0,44	0,28	0,40	0,40	0,40	0,60	0,64	0,24	0,28	0,68	0,12	0,32	0,72	0,96	0,76	0,56	0,68
Тернопільська	2,49	0,96	0,77	1,01	0,99	1,18	0,77	0,72	0,91	0,83	0,96	0,75	1,08	1,13	0,99	1,02	1,35	1,01	0,86	1,30
Харківська	6,36	1,57	0,00	0,44	0,40	0,72	0,24	0,44	0,44	0,80	0,20	0,24	0,68	0,20	0,40	0,92	0,96	0,80	0,56	0,72
Херсонська	2,49	1,75	0,10	0,63	0,96	0,46	0,46	0,46	0,43	0,56	0,16	0,30	0,76	0,16	0,36	0,99	1,02	0,82	0,53	0,69
Хмельницька	3,03	2,06	0,07	1,20	0,72	0,75	0,45	0,51	0,62	0,58	0,24	0,38	0,86	0,31	0,51	0,82	0,93	0,86	0,62	0,75
Черкаська	2,92	0,85	0,00	0,19	0,38	0,42	0,61	0,38	0,38	0,71	0,19	0,28	0,71	0,14	0,38	0,90	0,90	0,75	0,61	0,80
Чернівецька	2,12	1,67	0,85	0,57	0,73	0,77	0,41	0,49	0,41	0,57	0,28	0,33	0,77	0,24	0,37	1,30	0,89	0,81	0,65	0,85
Чернігівська	2,46	0,00	0,00	1,55	1,25	1,37	5,28	5,95	3,26	3,63	9,47	8,52	3,15	8,73	6,06	1,83	2,08	2,65	6,70	3,73
м. Київ	6,73	2,05	0,16	0,72	1,04	0,48	0,43	0,40	0,48	0,99	0,40	0,27	0,77	0,21	0,35	1,17	0,96	0,96	0,53	0,75

* складено на основі даних таблиць К.1 та К.7

Таблиця К.11 – Коефіцієнт виробництва продукції на душу населення K_v у 2014 році

Регіон	Секції КВЕД 2010																		
	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	R	Q	S,T
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Вінницька	2,05	0,16	0,72	1,04	0,48	0,43	0,40	0,48	0,99	0,40	0,27	0,77	0,21	0,35	1,17	0,96	0,96	0,53	0,75
Волинська	1,07	0,04	0,58	0,25	0,41	0,58	0,70	0,62	0,70	0,16	0,41	0,78	0,41	0,29	0,86	0,99	0,74	0,58	0,74
Дніпропетровська	0,73	5,65	2,25	1,14	3,73	0,73	1,07	0,98	1,00	0,63	0,94	1,10	0,84	1,44	0,89	1,04	1,09	0,54	1,06
Донецька	0,43	1,40	1,23	1,38	0,70	0,68	0,51	1,18	0,35	0,19	0,54	0,68	0,30	0,50	0,55	0,56	0,69	0,50	0,44
Житомирська	1,23	0,82	0,62	0,38	0,72	0,31	0,41	0,44	0,55	0,27	0,31	0,72	0,17	0,41	1,33	0,96	0,82	0,51	0,68
Закарпатська	0,58	0,03	0,51	0,20	0,34	0,44	0,55	0,55	1,02	0,14	0,27	0,65	0,14	0,24	0,78	0,89	0,85	0,48	0,72
Запорізька	0,90	0,46	1,92	2,67	1,02	0,41	0,68	0,49	0,97	0,32	0,51	0,73	0,49	0,53	0,95	0,92	1,05	0,53	1,02
Івано-Франківська	0,75	1,02	0,47	1,80	0,47	2,11	0,59	0,56	1,27	0,19	0,34	0,68	0,50	0,47	0,81	0,87	0,84	0,62	0,68
Київська	1,61	0,10	1,39	1,19	1,09	1,56	1,51	1,54	1,17	0,42	0,35	1,56	0,82	1,29	1,49	0,89	0,99	0,65	0,97
Кіровоградська	1,97	0,48	0,83	0,39	0,66	0,26	0,53	0,92	0,44	0,18	0,22	0,61	0,18	0,44	1,14	0,92	0,83	0,48	0,66
Луганська	0,39	0,58	0,52	0,73	0,81	0,19	0,19	0,39	0,27	0,12	0,27	0,46	0,15	0,10	0,54	0,50	0,52	0,31	0,31
Львівська	0,59	0,42	0,58	0,68	0,66	0,78	0,81	0,86	1,32	0,96	0,56	0,98	0,49	0,91	1,05	1,10	1,08	0,73	0,83
Миколаївська	1,33	0,07	0,77	1,77	0,92	0,44	0,70	1,03	0,85	0,29	0,29	0,70	0,52	0,48	1,18	0,96	0,81	0,66	0,92
Одеська	0,77	0,00	0,54	0,61	0,91	1,40	0,73	1,97	1,47	0,73	0,54	1,11	0,79	1,04	1,07	1,06	1,07	0,72	1,13
Полтавська	1,87	4,92	1,66	0,71	0,74	0,95	0,50	0,98	0,80	0,24	0,47	0,92	0,36	0,68	0,98	0,89	0,95	0,62	0,86
Рівненська	1,04	0,26	0,48	1,96	0,52	0,52	0,78	0,55	0,74	0,18	0,30	0,67	0,15	0,22	0,81	0,89	0,81	0,55	0,67
Сумська	1,60	0,88	0,69	0,42	0,57	0,31	0,57	0,57	0,42	0,19	0,34	0,84	0,19	0,42	1,07	0,96	0,84	0,65	0,76
Тернопільська	1,40	0,08	0,44	0,28	0,40	0,40	0,40	0,60	0,64	0,24	0,28	0,68	0,12	0,32	0,72	0,96	0,76	0,56	0,68
Харківська	0,96	0,77	1,01	0,99	1,18	0,77	0,72	0,91	0,83	0,96	0,75	1,08	1,13	0,99	1,02	1,35	1,01	0,86	1,30
Херсонська	1,57	0,00	0,44	0,40	0,72	0,24	0,44	0,44	0,80	0,20	0,24	0,68	0,20	0,40	0,92	0,96	0,80	0,56	0,72
Хмельницька	1,75	0,10	0,63	0,96	0,46	0,46	0,46	0,43	0,56	0,16	0,30	0,76	0,16	0,36	0,99	1,02	0,82	0,53	0,69
Черкаська	2,06	0,07	1,20	0,72	0,75	0,45	0,51	0,62	0,58	0,24	0,38	0,86	0,31	0,51	0,82	0,93	0,86	0,62	0,75
Чернівецька	0,85	0,00	0,19	0,38	0,42	0,61	0,38	0,38	0,71	0,19	0,28	0,71	0,14	0,38	0,90	0,90	0,75	0,61	0,80
Чернігівська	1,67	0,85	0,57	0,73	0,77	0,41	0,49	0,41	0,57	0,28	0,33	0,77	0,24	0,37	1,30	0,89	0,81	0,65	0,85
м.Київ	0,00	0,00	1,55	1,25	1,37	5,28	5,95	3,26	3,63	9,47	8,52	3,15	8,73	6,06	1,83	2,08	2,65	6,70	3,73

Додаток Л

Таблиця Л.1 – Інтегральний коефіцієнт галузевої спеціалізації $K_{\text{інт}}$ у 2014 році

Регіон	Секції КВЕД 2010																		
	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	R	Q	S,T
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Вінницька	2,02	0,34	0,86	1,18	0,68	0,55	0,61	0,66	0,79	0,51	0,38	0,76	0,35	0,50	1,37	1,17	1,08	0,63	0,79
Волинська	1,26	0,11	0,74	0,41	0,59	0,69	0,88	0,83	0,83	0,31	0,52	0,84	0,54	0,53	1,22	1,36	0,94	0,74	0,90
Дніпропетровська	0,65	2,27	1,49	0,90	1,96	0,74	1,01	0,89	0,83	0,69	0,90	0,92	0,78	1,20	0,72	0,86	0,91	0,60	0,86
Донецька	0,55	1,63	1,22	1,27	0,81	0,93	0,80	1,14	0,61	0,39	0,63	0,84	0,49	0,83	0,63	0,69	0,85	0,69	0,71
Житомирська	1,21	1,65	0,88	0,62	0,97	0,54	0,64	0,71	0,69	0,50	0,39	0,74	0,34	0,58	1,70	1,30	1,04	1,02	1,04
Закарпатська	1,02	0,14	0,78	0,41	0,59	0,75	0,74	0,82	1,51	0,30	0,38	0,81	0,30	0,37	1,10	1,28	1,22	0,83	1,50
Запорізька	0,99	0,43	1,52	1,88	0,97	0,59	0,80	0,62	1,01	0,46	0,56	0,83	0,63	0,74	0,91	0,86	1,04	0,64	0,85
Івано-Франківська	0,98	1,24	0,70	1,79	0,75	1,70	0,76	0,65	1,18	0,32	0,48	0,67	0,57	0,62	0,99	1,10	1,05	0,82	1,02
Київська	0,93	0,16	1,22	1,14	1,07	1,20	1,14	1,34	1,08	0,56	0,50	1,27	0,89	1,22	1,23	0,83	0,98	0,75	0,92
Кіровоградська	2,19	0,75	0,87	0,66	0,93	0,47	0,66	0,97	0,53	0,35	0,29	0,73	0,30	0,48	1,26	1,11	0,97	0,91	0,77
Луганська	0,72	1,54	0,87	1,17	1,24	0,55	0,57	0,80	0,56	0,34	0,50	0,70	0,39	0,37	0,84	0,87	0,92	0,59	0,72
Львівська	0,72	0,55	0,81	0,82	0,78	1,06	0,92	0,97	1,60	1,08	0,66	1,00	0,68	1,01	1,11	1,20	1,24	1,04	1,01
Миколаївська	1,71	0,16	0,84	1,68	1,05	0,63	0,79	1,06	0,95	0,38	0,36	0,76	0,56	0,69	1,20	1,05	0,89	0,79	0,98
Одеська	1,02	0,00	0,66	0,81	1,07	1,24	0,88	2,04	1,59	0,88	0,68	1,29	0,89	1,09	1,05	1,04	1,10	0,82	1,20
Полтавська	1,48	2,45	1,20	0,74	0,75	0,83	0,61	0,92	0,78	0,35	0,44	0,78	0,44	0,66	1,01	0,91	0,93	0,69	0,84
Рівненська	1,08	0,58	0,69	1,74	0,69	0,78	0,91	0,78	0,88	0,35	0,39	0,74	0,32	0,43	1,08	1,23	1,01	0,90	1,06
Сумська	1,52	0,63	0,85	0,63	0,76	0,59	0,74	0,72	0,53	0,37	0,43	0,79	0,37	0,62	1,28	1,14	0,98	0,81	1,09
Тернопільська	1,67	0,24	0,67	0,55	0,68	0,61	0,59	0,73	0,80	0,41	0,41	0,72	0,27	0,58	1,19	1,41	1,02	0,92	1,04
Харківська	0,84	0,66	1,16	1,00	1,12	0,90	0,90	0,89	0,95	1,11	0,85	1,38	1,18	1,00	0,91	1,12	0,98	0,87	0,96
Херсонська	2,00	0,00	0,60	0,89	1,33	0,47	0,71	0,70	1,01	0,37	0,41	0,82	0,40	0,60	1,19	1,19	1,00	1,05	0,97
Хмельницька	1,69	0,22	0,80	1,07	0,67	0,62	0,67	0,63	0,68	0,30	0,40	0,78	0,30	0,60	1,30	1,30	1,00	0,68	0,83
Черкаська	1,81	0,14	1,14	0,81	0,85	0,65	0,65	0,77	0,61	0,38	0,48	0,74	0,44	0,68	1,06	1,03	0,96	0,79	0,84
Чернівецька	1,29	0,00	0,41	0,63	0,72	0,94	0,64	0,65	1,12	0,44	0,41	0,88	0,35	0,64	1,24	1,30	1,18	1,09	1,53
Чернігівська	1,64	0,66	0,75	0,92	0,97	0,55	0,71	0,66	0,70	0,45	0,47	0,81	0,41	0,58	1,60	1,13	1,00	0,94	0,88
м.Київ	0,00	0,00	0,93	0,69	0,72	1,93	2,09	1,33	1,71	4,07	4,14	1,79	3,93	2,26	0,66	0,81	1,13	1,99	1,24

Додаток М

Таблиця М.1 – Результати виявлення спеціалізації регіонів України за методом Уївера

Область	Кількість галузей	Галузі спеціалізації за секціями КВЕД-2010	Питома вага у ВРП регіону, %
1	2	3	4
Вінницька	5	А Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	29,8
		С Переробна промисловість	27,6
		Г Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	6,9
		Д Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	6,0
		О Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	5,2
Волинська	7	С Переробна промисловість	26,7
		А Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	19,4
		Г Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	15,3
		Н Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	6,4
		Л Операції з нерухомим майном	5,4
		О Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	5,1
Дніпропетровська	3	С Переробна промисловість	42,0
		В Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	16,8
		Г Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	9,1
Донецька	7	С Переробна промисловість	42,6
		Н Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	9,1
		Г Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	8,1
		В Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	7,7
		Д Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	7,3
		А Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	5,8
Житомирська	7	С Переробна промисловість	28,1
		А Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	21,8
		Г Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	8,5
		О Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	7,3
		В Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	5,9
		Р Освіта	4,7
		Л Операції з нерухомим майном	4,6

продовження таблиці М.1

1	2	3	4
Закарпатська	7	С Переробна промисловість	31,1
		Г Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	14,2
		А Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	13,3
		Н Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	7,3
		Р Освіта	5,8
		О Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	5,5
		Л Операції з нерухомим майном	5,4
Запорізька	4	С Переробна промисловість	49,6
		Д Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	10,5
		А Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	9,2
		Г Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	7,8
Івано-Франківська	7	С Переробна промисловість	19,1
		Ф Будівництво	14,1
		А Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	11,7
		Г Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	11,2
		Д Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	11,0
		В Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	6,6
		Н Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	4,7
Київська	6	С Переробна промисловість	31,6
		Г Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	15,8
		А Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	14,4
		Н Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	7,8
		Ф Будівництво	5,9
		Л Операції з нерухомим майном	5,1
		Кіровоградська	4
А Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	28,2		
Г Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	8,6		
Н Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	7,7		
Луганська	8	С Переробна промисловість	36,7
		А Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	10,9
		Д Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	8,1
		В Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	6,6
		Г Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	6,1
		Н Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	6,0
		Л Операції з нерухомим майном	4,7
		О Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	4,6

продовження таблиці М.1

1	2	3	4
Львівська	10	С Переробна промисловість	23,4
		Г Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	15,0
		А Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	9,4
		Н Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	7,8
		Л Операції з нерухомим майном	5,7
		Ф Будівництво	5,2
		О Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	5,1
		Р Освіта	4,9
		Д Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	4,2
		І Інформація та телекомунікації	4,2
Миколаївська	5	С Переробна промисловість	27,9
		А Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	18,4
		Г Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	11,2
		Д Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	9,5
		Н Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	8,1
Одеська	8	С Переробна промисловість	19,1
		Н Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	16,0
		Г Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	11,9
		А Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	10,9
		Ф Будівництво	8,4
		Л Операції з нерухомим майном	5,8
		О Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	4,7
Р Освіта	4,2		
Полтавська	3	С Переробна промисловість	36,8
		В Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	17,4
		А Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	16,2
Рівненська	5	С Переробна промисловість	20,9
		А Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	17,9
		Г Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	15,6
		Д Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	13,2
		Н Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	5,4
Сумська	6	С Переробна промисловість	27,6
		А Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	24,9
		Г Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	10,5
		В Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	5,5
		О Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	5,0
		Н Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	4,9

продовження таблиці М.1

1	2	3	4
Тернопільська	6	А Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	29,1
		С Переробна промисловість	22,7
		Г Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	9,8
		Н Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	7,0
		Р Освіта	5,5
		Л Операції з нерухомим майном	5,1
Харківська	10	С Переробна промисловість	31,3
		А Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	11,4
		Г Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	9,9
		Н Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	6,3
		Л Операції з нерухомим майном	4,8
		Д Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	4,7
		Р Освіта	4,5
		Ф Будівництво	4,0
		В Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	3,8
О Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	3,8		
Херсонська	7	А Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	31,1
		С Переробна промисловість	22,1
		Г Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	10,1
		О Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	5,7
		Р Освіта	5,3
		Н Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	5,0
		Л Операції з нерухомим майном	5,0
Хмельницька	4	А Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	28,5
		С Переробна промисловість	26,4
		Г Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	8,9
		Д Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	6,2
Черкаська	3	С Переробна промисловість	38,4
		А Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	25,5
		Г Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	7,6

продовження таблиці М.1

1	2	3	4
Чернівецька	8	А Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	23,4
		С Переробна промисловість	13,0
		Г Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	11,5
		О Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	7,5
		Л Операції з нерухомим майном	7,0
		Ф Будівництво	6,9
		Р Освіта	6,8
Чернігівська	7	А Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	27,0
		С Переробна промисловість	23,3
		Г Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	9,0
		О Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	6,3
		В Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	5,5
		Л Операції з нерухомим майном	4,6
		Д Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	4,5
м. Київ	7	Г Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	25,6
		С Переробна промисловість	14,8
		І Інформація та телекомунікації	9,7
		К Фінансова та страхова діяльність	9,7
		Ф Будівництво	8,3
		М Професійна, наукова та технічна діяльність	7,8
Н Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	6,9		

Додаток Н

Таблиця Н.1 – Структура випуску продукції за видами економічної діяльності у 2014 р., %

Регіон	Всього	Секції КВЕД 2010																		
		A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	R	Q	S,T
Україна	100,0	11,4	4,7	29,1	4,4	0,7	4,8	13,2	6,5	0,6	3,1	3,5	4,2	2,7	1,1	3,5	3,2	2,1	0,6	0,6
Вінницька	100,0	29,8	0,9	27,6	6,0	0,4	2,6	6,9	4,0	0,8	1,6	1,2	4,2	0,7	0,5	5,2	4,0	2,6	0,4	0,6
Волинська	100,0	19,4	0,3	26,7	1,7	0,5	4,4	15,3	6,4	0,7	0,8	2,2	5,4	1,9	0,5	5,1	5,0	2,5	0,5	0,7
Дніпропетровська	100,0	5,4	16,8	42,0	3,2	1,6	2,3	9,1	4,1	0,4	1,3	2,1	3,0	1,5	1,0	2,0	2,1	1,5	0,2	0,4
Донецька	100,0	5,8	7,7	42,6	7,3	0,6	3,9	8,1	9,1	0,3	0,7	2,2	3,3	1,0	0,6	2,3	2,1	1,8	0,3	0,3
Житомирська	100,0	21,8	5,9	28,1	2,5	0,8	2,4	8,5	4,4	0,6	1,4	1,7	4,6	0,7	0,7	7,3	4,7	2,7	0,5	0,7
Закарпатська	100,0	13,3	0,4	31,1	1,8	0,5	4,3	14,2	7,3	1,3	0,8	1,9	5,4	0,8	0,5	5,5	5,8	3,7	0,5	0,9
Запорізька	100,0	9,2	2,0	49,6	10,5	0,6	1,7	7,8	2,8	0,5	0,9	1,6	2,7	1,2	0,5	2,9	2,6	2,0	0,3	0,6
Івано-Франківська	100,0	11,7	6,6	19,1	11,0	0,5	14,1	11,2	4,7	1,0	0,8	1,7	3,9	1,9	0,7	3,9	3,8	2,4	0,5	0,5
Київська	100,0	14,4	0,3	31,6	4,1	0,6	5,9	15,8	7,8	0,6	1,1	0,9	5,1	1,8	1,1	4,1	2,2	1,7	0,3	0,6
Кіровоградська	100,0	28,2	2,9	29,8	2,3	0,6	1,7	8,6	7,7	0,3	0,7	1,0	3,3	0,6	0,6	5,0	3,6	2,2	0,4	0,5
Луганська	100,0	10,9	6,6	36,7	8,1	1,4	2,3	6,1	6,0	0,4	0,9	2,3	4,7	1,0	0,3	4,6	4,1	2,7	0,4	0,5
Львівська	100,0	9,4	2,8	23,4	4,2	0,6	5,2	15,0	7,8	1,2	4,2	2,7	5,7	1,9	1,4	5,1	4,9	3,2	0,6	0,7
Миколаївська	100,0	18,4	0,4	27,9	9,5	0,7	2,7	11,2	8,1	0,7	1,1	1,3	3,5	1,8	0,7	5,0	3,7	2,1	0,5	0,7
Одеська	100,0	10,9	0,0	19,1	3,3	0,8	8,4	11,9	16,0	1,2	2,9	2,4	5,8	2,7	1,4	4,7	4,2	2,9	0,5	0,9
Полтавська	100,0	16,2	17,4	36,8	2,5	0,4	3,4	5,1	4,9	0,4	0,6	1,2	2,9	0,8	0,4	2,6	2,1	1,6	0,3	0,4
Рівненська	100,0	17,9	1,9	20,9	13,2	0,5	3,9	15,6	5,4	0,7	0,8	1,5	4,1	0,6	0,5	4,4	4,4	2,6	0,5	0,6
Сумська	100,0	24,9	5,5	27,6	2,4	0,5	2,1	10,5	4,9	0,4	0,9	1,7	4,7	0,7	0,6	5,0	4,1	2,4	0,5	0,6
Тернопільська	100,0	29,1	0,6	22,7	2,3	0,5	3,6	9,8	7,0	0,7	1,3	1,8	5,1	0,6	0,6	4,5	5,5	3,0	0,6	0,7
Харківська	100,0	11,4	3,8	31,3	4,7	0,9	4,0	9,9	6,3	0,6	3,2	2,8	4,8	3,3	1,1	3,8	4,5	2,3	0,5	0,8
Херсонська	100,0	31,1	0,1	22,1	3,0	0,9	2,1	10,1	5,0	1,0	1,1	1,5	5,0	0,9	0,7	5,7	5,3	3,0	0,6	0,8
Хмельницька	100,0	28,5	0,6	26,4	6,2	0,5	3,2	8,9	4,0	0,5	0,7	1,5	4,6	0,6	0,6	5,0	4,6	2,6	0,4	0,6
Черкаська	100,0	25,5	0,3	38,4	3,4	0,6	2,3	7,6	4,4	0,4	0,8	1,4	4,1	0,9	0,6	3,1	3,2	2,1	0,4	0,5
Чернівецька	100,0	23,4	0,2	13,0	3,9	0,8	6,9	11,5	6,1	1,1	1,5	2,3	7,0	1,1	1,0	7,5	6,8	3,9	0,8	1,2
Чернігівська	100,0	27,0	5,5	23,3	4,5	0,8	2,8	9,0	3,8	0,5	1,2	1,7	4,6	0,9	0,6	6,3	3,9	2,4	0,5	0,7
м.Київ	100,0	0,0	0,0	14,8	1,8	0,3	8,3	25,6	6,9	0,8	9,7	9,7	4,3	7,8	2,1	2,1	2,1	1,8	1,2	0,7

Таблиця Н.2 – Коефіцієнт ентропії галузей спеціалізації України

Регіон	Секції КВЕД 2010																			K _{ентр}
	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	R	Q	S,T	
Україна	0,25	0,14	0,36	0,14	0,03	0,15	0,27	0,18	0,03	0,11	0,12	0,13	0,10	0,05	0,12	0,11	0,08	0,03	0,03	2,14
Вінницька	0,36	0,04	0,36	0,17	0,02	0,09	0,18	0,13	0,04	0,07	0,05	0,13	0,03	0,03	0,15	0,13	0,09	0,02	0,03	2,26
Волинська	0,32	0,02	0,35	0,07	0,03	0,14	0,29	0,18	0,03	0,04	0,08	0,16	0,08	0,03	0,15	0,15	0,09	0,03	0,03	2,06
Дніпропетровська	0,16	0,30	0,36	0,11	0,07	0,09	0,22	0,13	0,02	0,06	0,08	0,11	0,06	0,05	0,08	0,08	0,06	0,01	0,02	2,10
Донецька	0,17	0,20	0,36	0,19	0,03	0,13	0,20	0,22	0,02	0,03	0,08	0,11	0,05	0,03	0,09	0,08	0,07	0,02	0,02	2,29
Житомирська	0,33	0,17	0,36	0,09	0,04	0,09	0,21	0,14	0,03	0,06	0,07	0,14	0,03	0,03	0,19	0,14	0,10	0,03	0,03	2,26
Закарпатська	0,27	0,02	0,36	0,07	0,03	0,14	0,28	0,19	0,06	0,04	0,08	0,16	0,04	0,03	0,16	0,17	0,12	0,03	0,04	1,92
Запорізька	0,22	0,08	0,35	0,24	0,03	0,07	0,20	0,10	0,03	0,04	0,07	0,10	0,05	0,03	0,10	0,09	0,08	0,02	0,03	2,46
Івано-Франківська	0,25	0,18	0,32	0,24	0,03	0,28	0,25	0,14	0,05	0,04	0,07	0,13	0,08	0,03	0,13	0,12	0,09	0,03	0,03	2,21
Київська	0,28	0,02	0,36	0,13	0,03	0,17	0,29	0,20	0,03	0,05	0,04	0,15	0,07	0,05	0,13	0,08	0,07	0,02	0,03	2,09
Кіровоградська	0,36	0,10	0,36	0,09	0,03	0,07	0,21	0,20	0,02	0,03	0,05	0,11	0,03	0,03	0,15	0,12	0,08	0,02	0,03	2,26
Луганська	0,24	0,18	0,37	0,20	0,06	0,09	0,17	0,17	0,02	0,04	0,09	0,14	0,05	0,02	0,14	0,13	0,10	0,02	0,03	2,52
Львівська	0,22	0,10	0,34	0,13	0,03	0,15	0,28	0,20	0,05	0,13	0,10	0,16	0,08	0,06	0,15	0,15	0,11	0,03	0,03	2,27
Миколаївська	0,31	0,02	0,36	0,22	0,03	0,10	0,25	0,20	0,03	0,05	0,06	0,12	0,07	0,03	0,15	0,12	0,08	0,03	0,03	2,48
Одеська	0,24	0,00	0,32	0,11	0,04	0,21	0,25	0,29	0,05	0,10	0,09	0,17	0,10	0,06	0,14	0,13	0,10	0,03	0,04	2,05
Полтавська	0,29	0,30	0,37	0,09	0,02	0,11	0,15	0,15	0,02	0,03	0,05	0,10	0,04	0,02	0,09	0,08	0,07	0,02	0,02	2,33
Рівненська	0,31	0,08	0,33	0,27	0,03	0,13	0,29	0,16	0,03	0,04	0,06	0,13	0,03	0,03	0,14	0,14	0,09	0,03	0,03	2,21
Сумська	0,35	0,16	0,36	0,09	0,03	0,08	0,24	0,15	0,02	0,04	0,07	0,14	0,03	0,03	0,15	0,13	0,09	0,03	0,03	2,22
Тернопільська	0,36	0,03	0,34	0,09	0,03	0,12	0,23	0,19	0,03	0,06	0,07	0,15	0,03	0,03	0,14	0,16	0,11	0,03	0,03	2,42
Харківська	0,25	0,12	0,36	0,14	0,04	0,13	0,23	0,17	0,03	0,11	0,10	0,15	0,11	0,05	0,12	0,14	0,09	0,03	0,04	2,19
Херсонська	0,36	0,01	0,33	0,11	0,04	0,08	0,23	0,15	0,05	0,05	0,06	0,15	0,04	0,03	0,16	0,16	0,11	0,03	0,04	2,16
Хмельницька	0,36	0,03	0,35	0,17	0,03	0,11	0,22	0,13	0,03	0,03	0,06	0,14	0,03	0,03	0,15	0,14	0,09	0,02	0,03	1,97
Черкаська	0,35	0,02	0,37	0,11	0,03	0,09	0,20	0,14	0,02	0,04	0,06	0,13	0,04	0,03	0,11	0,11	0,08	0,02	0,03	2,46
Чернівецька	0,34	0,01	0,27	0,13	0,04	0,18	0,25	0,17	0,05	0,06	0,09	0,19	0,05	0,05	0,19	0,18	0,13	0,04	0,05	2,29
Чернігівська	0,35	0,16	0,34	0,14	0,04	0,10	0,22	0,12	0,03	0,05	0,07	0,14	0,04	0,03	0,17	0,13	0,09	0,03	0,03	2,34
м.Київ	0,00	0,00	0,28	0,07	0,02	0,21	0,35	0,18	0,04	0,23	0,23	0,14	0,20	0,08	0,08	0,08	0,07	0,05	0,03	2,14

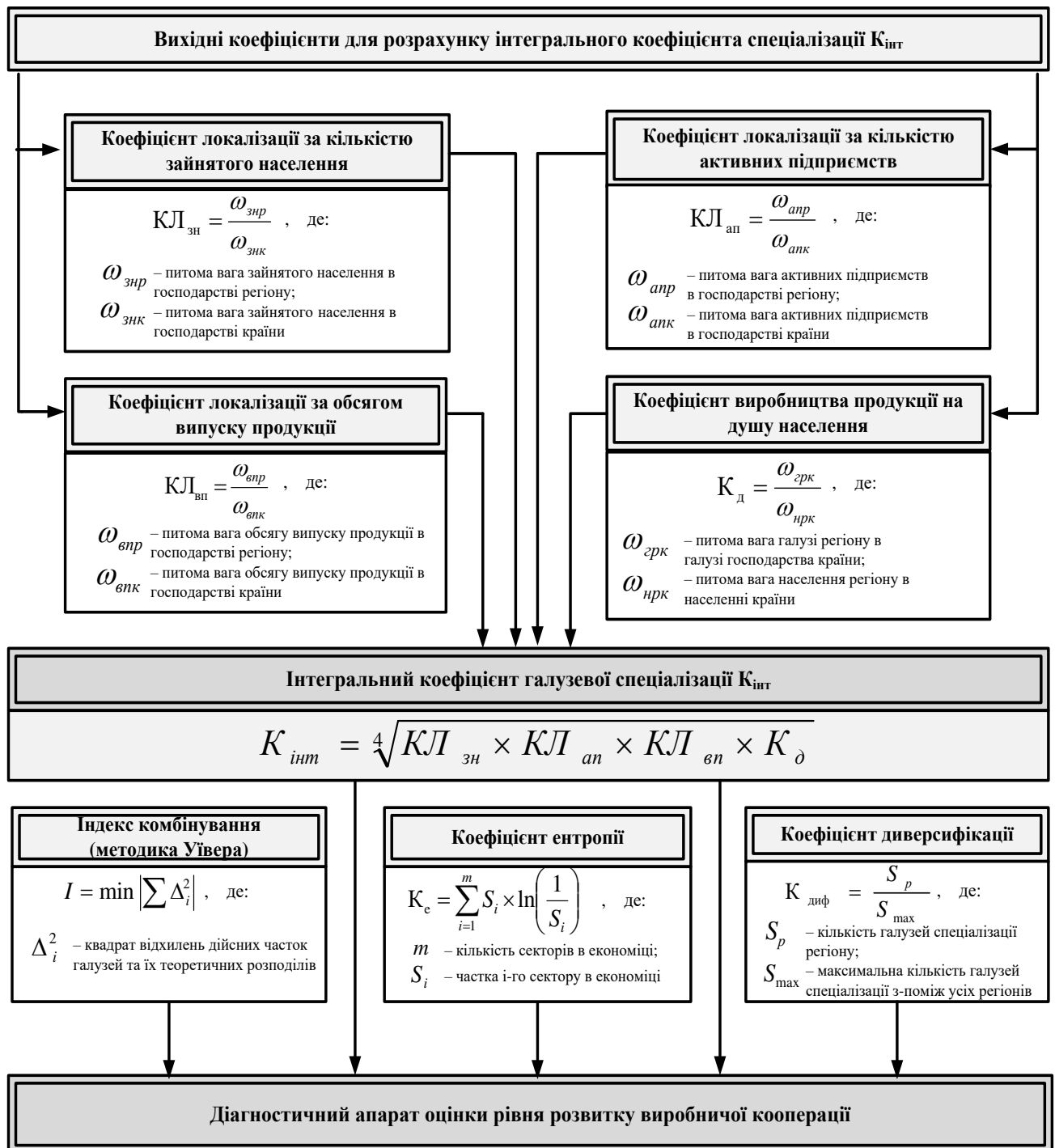

Рис. Н.1. Діагностичний апарат оцінки рівня розвитку виробничої кооперації

Додаток П

Таблиця П.1 – Регіонально-галузева структура малого підприємництва за показниками реалізованої продукції, 2014, %

Регіон	Секції КВЕД 2010														
	A	B+C+D+E	F	G	H	I	J	K	L	M	N+O	P	R	Q	S,T
Україна	9,4	11,7	6,8	52,2	4,1	0,6	2,7	1,2	4,5	3,9	1,9	0,1	0,3	0,2	0,2
Вінницька	22,4	34,2	2,7	33,1	3,2	0,1	1,2	0	0,2	0,3	1,6	0,1	0,5	0,1	0,2
Волинська	10,8	33,2	2,5	45,4	2,2	0,2	0,1	0	5	0,2	0,3	0,1	0	0	0
Дніпропетровська	8,8	14,6	6,2	55,8	3,6	0,4	1,6	0,6	3,9	2,4	1,5	0,1	0,3	0,1	0,2
Донецька	7,9	12,3	6,9	56,5	4,6	0,2	1,2	1,6	4	1,5	2,7	0,1	0,2	0	0,1
Житомирська	19	17,3	4,9	45,2	3,7	0,4	2,5	0,2	2,9	1,5	1,2	0,2	0,6	0,2	0,2
Закарпатська	4,7	13,6	5,7	56,8	7,5	1,7	1,8	1,3	2,8	1,5	1,5	0,2	0,5	0,1	0,3
Запорізька	14,6	18	4,9	49,6	3,2	0,8	1,8	0,9	2,9	1,4	1	0,1	0,6	0,2	0,1
Івано-Франківська	12,6	20,9	12,1	40,8	3,3	0,8	1,2	2,3	2,1	2	0,9	0,2	0,5	0,1	0,2
Київська	9,7	13,7	7,8	52,6	4	0,6	1,2	0,4	5,1	2,7	1,8	0,1	0,2	0,1	0,1
Кіровоградська	34,5	8,5	5,3	44	3,1	0,3	1,1	0,1	1,3	0,5	1	0	0,1	0,1	0
Луганська	28	10,5	3,1	48,7	2,8	0,3	1,1	0,7	0,9	1,8	1,4	0	0,4	0,2	0,2
Львівська	5,1	14,5	8,9	53,2	4,5	1,1	3,4	0,6	3,9	2,3	1,7	0,1	0,4	0,1	0,3
Миколаївська	26,2	9,5	6,2	44,3	5,4	0,5	2	0,5	2	1,4	1,1	0,1	0,5	0,1	0,2
Одеська	10,9	8,5	8,9	48,2	9,1	0,9	1,4	0,5	6,4	2	1,9	0,1	0,4	0,4	0,3
Полтавська	15,2	13	6,8	51	5	0,6	0,8	0,3	3,6	1,4	1,6	0,1	0,1	0,2	0,2
Рівненська	9,9	16,8	9,1	40,3	5,8	0,8	0,8	0,1	3,5	1	1,1	0,1	0,1	0,3	0,3
Сумська	25,1	13,8	5,6	41,4	3,8	0,6	1,1	0,2	3,4	2	2,3	0,1	0,3	0,1	0,1
Тернопільська	30,5	15,5	4,1	32,2	7,3	0,3	1,3	0,4	3,2	1,1	1,5	0,1	0,3	0,1	0,2
Харківська	10,4	18,8	4,5	48,5	2,4	0,5	3,6	1,6	4,8	3	1,2	0,1	0,3	0,1	0,3
Херсонська	21,1	8,8	4	51	5,3	0,7	1,2	0,4	2,8	2,2	1,6	0,1	0,3	0,1	0,3
Хмельницька	21,2	13,6	8	43,5	4,8	0,4	1,5	0,3	3,9	1,1	1,4	0,1	0,1	0	0,1
Черкаська	20,8	12,8	5,5	49,5	3,6	0,4	0,9	0,3	3,1	1,4	1,1	0,2	0,2	0,1	0,1
Чернівецька	14	17,8	5,3	46,8	4,5	1	1,6	0,6	3,3	1,4	2,9	0,2	0,2	0,1	0,1
Чернігівська	24,8	11	5	43,5	6,9	0,8	1,3	0,3	3,1	1,2	1,5	0,1	0,3	0,1	0,1
м.Київ	0,6	8,1	7,3	56,3	3,2	0,7	4,7	2,2	5,6	7,6	2,7	0,2	0,3	0,3	0,2

Таблиця П.2 – Регіонально-галузева структура ВРП за показниками реалізованої продукції, 2014, %

Регіон	Секції КВЕД 2010														
	A	B+C+D+E	F	G	H	I	J	K	L	M	N+O	P	R	Q	S,T
Україна	11,4	38,9	4,8	13,2	6,5	0,6	3,1	3,5	4,2	2,7	4,6	3,2	2,1	0,6	0,6
Вінницька	29,8	34,9	2,6	6,9	4,0	0,8	1,6	1,2	4,2	0,7	5,7	4,0	2,6	0,4	0,6
Волинська	19,4	29,2	4,4	15,3	6,4	0,7	0,8	2,2	5,4	1,9	5,6	5,0	2,5	0,5	0,7
Дніпропетровська	5,4	63,6	2,3	9,1	4,1	0,4	1,3	2,1	3,0	1,5	3,0	2,1	1,5	0,2	0,4
Донецька	5,8	58,2	3,9	8,1	9,1	0,3	0,7	2,2	3,3	1,0	2,9	2,1	1,8	0,3	0,3
Житомирська	21,8	37,3	2,4	8,5	4,4	0,6	1,4	1,7	4,6	0,7	8,0	4,7	2,7	0,5	0,7
Закарпатська	13,3	33,8	4,3	14,2	7,3	1,3	0,8	1,9	5,4	0,8	6,0	5,8	3,7	0,5	0,9
Запорізька	9,2	71,9	1,7	7,8	2,8	0,5	0,9	1,6	2,7	1,2	3,4	2,6	2,0	0,3	0,6
Івано-Франківська	11,7	48,9	14,1	11,2	4,7	1,0	0,8	1,7	3,9	1,9	4,6	3,8	2,4	0,5	0,5
Київська	14,4	51,0	5,9	15,8	7,8	0,6	1,1	0,9	5,1	1,8	5,2	2,2	1,7	0,3	0,6
Кіровоградська	28,2	63,8	1,7	8,6	7,7	0,3	0,7	1,0	3,3	0,6	5,6	3,6	2,2	0,4	0,5
Луганська	10,9	63,7	2,3	6,1	6,0	0,4	0,9	2,3	4,7	1,0	4,9	4,1	2,7	0,4	0,5
Львівська	9,4	40,4	5,2	15,0	7,8	1,2	4,2	2,7	5,7	1,9	6,5	4,9	3,2	0,6	0,7
Миколаївська	18,4	56,9	2,7	11,2	8,1	0,7	1,1	1,3	3,5	1,8	5,7	3,7	2,1	0,5	0,7
Одеська	10,9	34,1	8,4	11,9	16,0	1,2	2,9	2,4	5,8	2,7	6,1	4,2	2,9	0,5	0,9
Полтавська	16,2	73,3	3,4	5,1	4,9	0,4	0,6	1,2	2,9	0,8	3,0	2,1	1,6	0,3	0,4
Рівненська	17,9	54,4	3,9	15,6	5,4	0,7	0,8	1,5	4,1	0,6	4,9	4,4	2,6	0,5	0,6
Сумська	24,9	60,9	2,1	10,5	4,9	0,4	0,9	1,7	4,7	0,7	5,6	4,1	2,4	0,5	0,6
Тернопільська	29,1	55,2	3,6	9,8	7,0	0,7	1,3	1,8	5,1	0,6	5,1	5,5	3,0	0,6	0,7
Харківська	11,4	52,1	4,0	9,9	6,3	0,6	3,2	2,8	4,8	3,3	4,9	4,5	2,3	0,5	0,8
Херсонська	31,1	57,2	2,1	10,1	5,0	1,0	1,1	1,5	5,0	0,9	6,4	5,3	3,0	0,6	0,8
Хмельницька	28,5	62,2	3,2	8,9	4,0	0,5	0,7	1,5	4,6	0,6	5,6	4,6	2,6	0,4	0,6
Черкаська	25,5	68,2	2,3	7,6	4,4	0,4	0,8	1,4	4,1	0,9	3,7	3,2	2,1	0,4	0,5
Чернівецька	23,4	41,3	6,9	11,5	6,1	1,1	1,5	2,3	7,0	1,1	8,5	6,8	3,9	0,8	1,2
Чернігівська	27,0	61,1	2,8	9,0	3,8	0,5	1,2	1,7	4,6	0,9	6,9	3,9	2,4	0,5	0,7
м.Київ	0,0	16,9	8,3	25,6	6,9	0,8	9,7	9,7	4,3	7,8	4,2	2,1	1,8	1,2	0,7

Додаток Р

Таблиця Р.1– Розвиток кластерів в Україні

№ з/п	Область	Ідентифіковані кластери	Кількість	Кластерні ініціативи	Кількість	Пропоновані кластери	Кількість
1	Вінницька	переробно-харчовий кластер, Інноваційно-технологічний кластер “Альтернативна біоенергетика”	2	сільськогосподарський кластер	1	агропереробний деревообробний	2
2	Волинська	туристично-рекреаційний, деревообробний кластери	2	н/д	-	кластер ІТ, агропереробний деревообробний, екотуризму	4
3	Дніпропетровська	національний інноваційний кластер «Нові машини», еко-енерго кластер	2	Будівельний кластер	1	машинобудівний, кластер ІТ, кластер космічних технологій	3
4	Донецька	національний інноваційний кластер «Нові технології природокористування», Медичний кластер	2	н/д	-	металургійний, енергетичний, машинобудівний	3
5	Житомирська	лісовий, туристично-рекреаційний, будівельний і агропромисловий кластери, кластер машинобудування	5	н/д	-	харчовий, швейний, екотуризму, деревообробний, каменепереробний	5
6	Закарпатська	транспортно-логістичний кластер	1	Кластер лісового сектору	1	харчовий, швейний, машинобудівний, деревообробний, логістичний	5
7	Запорізька	Кластер бджільництва «Бджола не знає кордонів», Кластер «Купуй запорізьке – обирай своє», Інноваційно-технологічний кластер «АгроБум»	3	Кластер енергетичного машинобудування	1	енергетичний, машинобудівний, агропереробний, фармацевтичний	4
8	Івано-Франківська	Кластер народних художніх промислів «Сузір'я»	1	Прикарпатський кластер відновлювальної енергетики	1	лікувально-оздоровчий, нафтопереробний, легкої промисловості, фармацевтичний, туристичний, деревообробний	6
9	Київська	національний інноваційний кластер «Нові продукти харчування»	1	агропромисловий кластер, агро-рекреаційний («Медвино»)	2	кластер креативних індустрій, туристичний, агропереробний, логістичний	4

продовження таблиці Р.1

1	2	3	4	5	6	7	8
10	Кіровоградська	н/д	-	туристично-рекреаційний кластер	1	туристично-рекреаційний транспортно-логістичний	2
11	Луганська	національний інноваційний кластер «Нові технології природокористування»	1	н/д	-	хімічний, машинобудівний агропереробний	3
12	Львівська	Кластер деревообробки та меблевого виробництва, ІТ кластер, науково-дослідний кластер (НУ «Львівська Політехніка» + НАН України)	3	анонсовано створення кластера альтернативної енергетики, видавничо-поліграфічного кластеру	2	кластер ІТ, креативний кластер, туристичний, науково-інформаційний, хімічний, машинобудівний	6
13	Миколаївська	н/д	-	аграрний, рекреаційний кластери	2	машинобудівний, агропереробний, туристичний, морський	4
14	Одеська	кластер «Транзитний потенціал України»	1	поштовий кластер, агропереробний кластер, «Еко-парк Фрумушіка»	3	кластер ІТ, кластер креативних індустрій, туристичний, науковий, морський	5
15	Полтавська	кластер екологічно чистої продукції «Натурпродукти Полтавщини»	1	етно-туристичний кластер («Диканька цілий рік»)	1	екотуристичний, агропереробний	2
16	Рівненська	Мінікластер «Зелений туризм» Деревообробний кластер (Рокитне)	1	деревообробний (на базі ПП «Ескада-М)	1	будівельний, продовольчий, деревообробний, хімічний	4
17	Сумська	регіональний кластер екологічно чистої продукції, будівельний кластер	2	будівельний кластер на базі будівельної компанії «Федорченко»	1	науково-освітній, машинобудівний, будівельний	3
18	Тернопільська	Науковий парк «Інноваційно-інвестиційний кластер «Тернопілля», розробка енергоефективних технологій	2	створення «Кластеру здорового життя» (медичний туризм)	1	кластер легкої промисловості, харчовий, науково-освітній, туристичний	4
19	Харківська	Харківський технопарк «Технополіс» – кластер альтернативної енергетики та науково-освітній кластер, авіаційний, космічної сфери, енергомашинобудівний, фармацевтичний, нанобіотехнологій, охорони здоров'я, машинобудування, с/г	9	«Комфортне та енергозберігаюче житло» (кластерЖКГ), будівельний кластер євро регіону «Слобожанщина», фінансовий мегакластер	3	кластер ІТ, науково-інформаційний, хімічний, машинобудівний, біотехнологічний	5

<i>продовження таблиці Р.1</i>							
1	2	3	4	5	6	7	8
20	Херсонська	Транспортно-логістичний кластер «Південні ворота України»	1	агропереробний, рекреаційний («Арабатська стрілка», «Лазурне»)	2	туристичний, будівельний, агропереробний	3
21	Хмельницька	кластер еко-агротуризму «Оберіг» (с. Гриців Шепетівського району), будівельний та швейний кластери, туристичний кластер (м. Кам'янець-Подільський), Еоокластер «Зелені товтри», кластерне утворення «Подільська гільдія ремісників», фруктовий кластер «Подільське яблуко», Кластер сільського господарства «Оберіг» (об'єднує 10 агроосель)	8	н/д	-	кластер легкої промисловості, туристичний, будівельний, агропереробний	4
22	Черкаська	Кластер транспортних перевезень, туристичний	2	н/д	-	логістичний, туристичний, агропереробний	3
23	Чернівецька	регіональної громадської організації «Перший аграрний кластер»	1	н/д	-	лікувально-оздоровчий, легкої промисловості, фармацевтичний, туристичний	4
24	Чернігівська	н/д	-	агро-рекреаційний кластер («Козацьке коло»)	1	туристичний, агропереробний,	2
25	м. Київ	національний інноваційний кластер «Енергетика сталого розвитку», національний інноваційний кластер «Технології інноваційного суспільства», національний інноваційний кластер «Інноваційна культура суспільства»,	3	н/д	-	кластер ІТ, науково-освітній, туристичний, логістичний, торговельний, машинобудівний	6

Складено автором на основі власних досліджень та [27, 37, 53, 60, 88, 104, 132, 167, 170, 200, 206]

Додаток С

Довідка Міністерства економічного розвитку і торгівлі України про
практичне впровадження наукових результатів наукових досліджень
Подлевського А.А.

МІНІСТЕРСТВО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ І ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ
(Мінекономрозвитку України)

вул. М. Грушевського, 12/2, м. Київ, 01108, тел. 255-93-94, факс 226-31-81
Web: <http://www.me.gov.ua>, e-mail: zakaznary@me.gov.ua, код ЄДРПОУ 31568996

№ _____
На № _____ від _____

Довідка
про впровадження науково-практичних результатів
Подлевського Андрія Анатолійовича на тему:
«Державне регулювання виробничої кооперації в Україні»

Представлені до впровадження результати наукових досліджень, викладені у кандидатській дисертації «Державне регулювання виробничої кооперації в Україні» (науковий керівник – Савіна Н.Б., д.е.н., проф.) містить концептуальні положення щодо інституційного забезпечення державного регулювання виробничої кооперації в Україні. Окреслені положення використовуються для удосконалення існуючої та створення нової нормативної бази (законодавчих актів) щодо стимулювання розвитку нових форм організації підприємництва на інноваційних засадах, активізації ефективних механізмів державного регулювання виробничої кооперації.

Наслідком уведення відповідних запропонованих актів можна очікувати збільшення підприємницької активності, насамперед у інноваційній сфері, формування потужних вітчизняних суб'єктів господарювання на засадах виробничої кооперації із високою міжнародною конкурентоспроможністю, збільшення експорту високотехнологічних товарів, формування ефективної інноваційної інфраструктури, що дозволить реалізувати стратегічні цілі економічного розвитку України на найближчу перспективу.

Директор юридичного департаменту,
кандидат юридичних наук

О. Ю. Перевезенцев

148042

ME Мінекономрозвитку
Doc. № 2423-05/2016-09 від 07.07.2016 16:19:43

Додаток Т

Довідка Львівської обласної ради про практичне впровадження наукових результатів дисертаційного дослідження Подлевського А.А.

Львівська
Обласна
Рада

вул. В. Винниченка, 18,
м. Львів, 79008,
Україна

18 05 2016 р. № 02-ВелХ-838
на № _____

Довідка**про впровадження науково-практичних результатів досліджень**

видана **Подлевському Андрієві Анатолійовичу**, старшому викладачеві кафедри фінансів і економіки природокористування Національного університету водного господарства та природокористування, з метою підтвердження, що його власні наукові розробки й обґрунтовані пропозиції щодо оцінки інституційно-інфраструктурного забезпечення виробничої кооперації та вдосконалення механізмів державного регулювання виробничої кооперації використані при розробці Стратегії розвитку Львівської області на період до 2020 року і Програми соціально-економічного та культурного розвитку Львівської області на 2016 рік.

Голова обласної ради

Олександр ГАНУЩИН

Додаток У

Довідка Волинської торгово-промислової палати України про впровадження
науково-практичних результатів дисертаційного дослідження
Подлевського А.А.

ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВА
ПАЛАТА УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКА
ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВА
ПАЛАТА

THE UKRAINIAN CHAMBER
OF COMMERCE AND INDUSTRY
THE VOLYN
CHAMBER OF COMMERCE
AND INDUSTRY

43025, УКРАЇНА, м.Луцьк, вул.Яровиця, 18
тел./факс: (0332) 77-03-32, 24-57-91, 24-05-55
e-mail: info@tpp.lutsk.ua

18, Iarovytsia str., Lutsk, 43025, UKRAINE
tel./fax: (0332) 77-03-32, 24-57-91, 24-05-55
www.tpp.lutsk.ua

08.04.2016 № 19-22/01-3/164/1

Спеціалізованій вченій Раді
К 47.104.03,
Національний університет
водного господарства та
природокористування
33028, м. Рівне, вул. Соборна, 11

Довідка

про впровадження науково-практичних результатів
Подлевського Андрія Анатолійовича на тему:
«Державне регулювання виробничої кооперації в Україні»

Видана Подлевському Андрію Анатолійовичу, старшому викладачу кафедри фінансів і економіки природокористування Національного університету водного господарства та природокористування, в тім, що його власні наукові розробки та обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення інституційного забезпечення державного регулювання виробничої кооперації в Україні пройшли апробацію у діяльності Волинської торгово-промислової палати України та використовувалися для вдосконалення напрямів її діяльності.

В практику діяльності Волинської торгово-промислової палати включені сформовані автором пропозиції та методики щодо активізації розвитку різних форм виробничої кооперації, зокрема кластерів, що сприяло поширенню ефективних форм симбіозу науки, держави і бізнесу на базі виробничої кооперації.

Президент Волинської
торгово-промислової палати

О.В. Смолич

Підпис О.В. Смолича засвідчую:

Діловод ВТПП

Н.М. Маціук

Додаток Ф

Довідка ТзОВ «Грандмайстер Груп» про практичне впровадження наукових результатів дисертаційного дослідження Подлевського А.А.

Товариство з Обмеженою Відповідальністю

«Грандмайстер Груп»

Юрид.адреса: 01001, м.Київ, Шевченківський р-н,
вул. Мала Житомирська, буд.10, гр.неж.прим.№60, літ.А;
р/р26009052733592 в ПАТ КБ «ПРИВАТБАНК» м.Київ, МФО 300711; ЄДРПОУ 38403597
Директор Червук Олександр Сергійович

Вих. № 0203/01

Від «02» Березня 2016 р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Подлевського Андрія Анатолійовича
на тему «Державне регулювання виробничої кооперації в Україні»
на ТзОВ «Грандмайстер Груп»

Даною довідкою повідомляємо про те, що результати дисертаційної роботи Подлевського А.А. були позитивно оцінені та рекомендовані до впровадження на ТзОВ «Грандмайстер Груп» при формуванні довгострокової стратегії розвитку компанії.

В практику планування розвитку відносин із партнерами було включено використання різних форм організації виробничої кооперації (особливо кластерів) та врахування основних елементів пропонованого автором механізму державного регулювання виробничої кооперації, що дозволить значно підвищити ефективність діяльності підприємства та збільшити рівень конкурентоспроможності.

Директор ТзОВ «Грандмайстер Груп»

Червук О.С.

Додаток Х
Довідка Національного університету водного господарства та природокористування про використання у навчальному процесі результатів дисертаційного дослідження Подлевського А.А.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВОДНОГО ГОСПОДАРСТВА
ТА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

вуд. Соборна, 11, м. Рівне, 33028, тел. (0362)63-30-98, факс (0362) 63-32-09, mail@nuwm.edu.ua

Від 16.03.2016 № 20
На № _____ від _____

ДОВІДКА
про використання у навчальному процесі
Національного університету водного господарства та природокористування
результатів досліджень і розробок, одержаних при виконанні дисертаційної роботи
Подлевського Андрія Анатолійовича на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Використані у навчальному процесі науково-методичні розробки та результати досліджень старшого викладача кафедри фінансів та економіки природокористування Подлевського А.А., що викладені в його дисертаційній роботі, забезпечують набуття студентами теоретичних знань та сприяють отриманню практичних навиків у сфері фінансового забезпечення розвитку виробничої кооперації та її державного регулювання, і використовувались при викладанні дисциплін за напрямом підготовки 0603 «Фінанси і кредит»

«Підприємництво». Тема 8. Інтеграційна підтримка і самоорганізація підприємництва при обґрунтуванні основних форм організації виробничої кооперації, зокрема кластерів.

«Інвестування». Тема 4. Державне регулювання інвестиційної діяльності при розкритті форм і методів державного регулювання інвестиційної діяльності.

Проректор з наукової роботи
та міжнародних зв'язків
Національного університету водного
господарства та природокористування
д.е.н., професор

Савіна Н.Б.

